

Viktor Szuorov

A JÉGTÖRŐ

HITLER MINT ESZKÖZ **SZTÁLIN**
TERVEIBEN



X 213.984

VIKTOR SZUVOROV

A JÉGTÖRŐ

Hitler mint eszköz Sztálin terveiben



Kairosz Kiadó ♦ Budapest, 2014

ABRIS

Copyright © Andrew Nurnberg Associates International Ltd., 2014
© Viktor Suworov, 2014
© Kairosz Kiadó, 2014

A fordítás az alábbi, német nyelvű kiadás alapján készült:

Viktor Suworov:
Der Eisbrecher. Hitler in Stalins Kalkül
Klett-Cotta, 2001

A mű eredeti orosz címe: Ледокол

Fordította:
Titkos Borbála

A fordítást az orosz eredetivel összevetette:
Ter-Manueljanc Szamvel

SZTE Klebelsberg Könyvtár



J001118588



ISBN: 978-963-662-602-0

A kiadásért felel Bedő György,
a Kairosz Kiadó igazgatója
1134 Budapest, Apály u. 2/b.
www.kairosz.hu

Műszaki előkészítés:
Kropkó Gábor

Nyomdai kivitelezés:
Mester Nyomda

X 213984

TARTALOM

AJÁNLÁS	
KI KEZDTE EL A II. VILÁGHÁBORÚT?	9
A BOLDOGSÁGHOZ VEZETŐ ÚT	13
A FŐ ELLENSÉG	21
MIÉRT VAN SZÜKSÉGÜK A KOMMUNISTÁKNAK	
PEGYVEREKRE?	27
MIÉRT OSZTOTTA FEL SZTÁLIN LENGYELORSZÁGOT?	37
A PAKTUM ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	42
MÍKOR LÉPETT BE A SZOVJETUNÍÓ A II. VILÁGHÁBORÚBA?	47
A HÁBORÚ BÁZISÁNAK A KISZÉLESÍTÉSE	57
MIÉRT KELL A CSEKISTÁKNAK TARACKÁGYÚ?	67
MIÉRT SZÁMOLTÁK FEL A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN	
A BIZTONSÁGI SÁVOT?	76
MIÉRT ROMBOLTA LE SZTÁLIN	
A SZTÁLIN-VONALAT?	91
PARTIZÁNOK VAGY DIVERZÁNSOK?	101
MIÉRT VOLT SZÜKSÉGE SZTÁLINNAK	
TÍZ LÉGIDESZANTHADTESTRE?	108
A REPÜLŐ PÁNCÉLOS	115
EGÉSZEN BERLINIG!	121
TENGERÉSZGYALOGSÁG BELORUSSZIA ERDEIBEN	131
MÍ A FEDEZETI HADSEREG?	134
HÉGYILÖVÉSZ-HADOSZTÁLYOK UKRAJNA SZTYEPPÉIN	151
MÍ VOLT AZ ELSŐ STRATÉGIAI LÉPCSŐ RENDELTETÉSE?	163
SZTÁLIN 1941 MÁJUSÁBAN	166
SZÓ ÉS TETT	182
HARAPÓS BÉKESZERETET	188
MÉG EGYSZER A TASZSZ-KOMMÜNIKÉRŐL	195
AZ ELHAGYOTT KATONAI KÖRZETEK	230
MIÉRT NEM BÍZOTT SZTÁLIN CHURCHILLBEN?	238
MIÉRT NEM BÍZOTT SZTÁLIN RICHARD SORGÉBEN?	250

MIÉRT HOZTÁK LÉTRE A MÁSODIK STRATÉGIAI LÉPCSŐT?.....	263
A FEKETE HADOSZTÁLYOKRÓL.....	279
A KATONAI RENDFOKOZATOK KÉT PÁRHUZAMOS RENDSZERE	286
HADÜZENET NÉLKÜLI HÁBORÚ	292
MIÉRT ALAKÍTOTT KI SZTÁLIN FRONTOKAT?	302
HOGYAN HIÚSÍTOTTA MEG HITLER SZTÁLIN HÁBORÚJÁT?.....	332
VOLT SZTÁLINNAK HÁBORÚS TERVE?	343
A HÁBORÚ, AMELYRE NEM KERÜLT SOR	351
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	355
IRODALOMJEGYZÉK	357

... a Nyugat az imperialista
kannibáljaival a sötétség
és a rabszolgaság fészkévé vált.
A mi feladatunk, hogy minden ország
dolgozóinak boldogságára és örömére
szétverjük ezt a fészket.

Sztálin, 1918. 12. 15.
(Művei VI. 182. o.)

AJÁNLÁS

KI KEZDTE EL A II. VILÁGHÁBORÚT?

Erre a kérdésre különböző válaszokat hall az ember. Egységes vélemény nincs. A szovjet kormány például ezzel a kérdéssel kapcsolatban újra és újra megváltoztatta hivatalos véleményét.

1939. szeptember 18-án a szovjet kormány egy hivatalos jegyzékben Lengyelország kormányát tette felelőssé a háborúért.

1939. november 30-án Sztálin mást jelölt meg felelősként a *Pravdában*: „Anglia és Franciaország megtámadták Németországot, és ezzel magukra vállalták a jelenlegi háború felelősségét.”

1941. május 5-én Sztálin az összes katonai akadémia végzősei előtt tartott titkos beszédében még egy felelőst nevez meg: Németországot.

A háború befejezése után a „felelősök” köre tovább bővült. Sztálin kijelenti, hogy a II. világháborút a világ összes kapitalista országa kezdte. A sztálini definíció szerint egészen a II. világháborúig a világ minden szuverén állama, a Szovjetunió kivételével, kapitalista államnak minősült. Ha Sztálin felfogását követi az ember, akkor az emberiség történetének legvéresebb háborúját számtalan ország – beleértve Svédországot és Svájcot is – kezdte, az egyetlen kivétel a Szovjetunió volt.

Sztálin álláspontja, miszerint a Szovjetunió kivételével mindenki bűnös, nyilvánvalóan hosszú időre beépült a kommunista mitológiába. Hruscsov és Brezsnyev alatt éppúgy, mint Andropov és Csernyenko kormányzása alatt, ezek az egész világ elleni vádak újra és újra hangot kaptak. Gorbacsov kormányzása alatt sok minden megváltozott a Szovjetunióban, de Sztálin álláspontjának a háború kezdeményezésével kapcsolatos érvényessége nem. Így például a gorbacsovi érában a szovjet hadsereg altábornagya és vezető történésze, P. A. Zsilin megismétli: „A háborúért a felelősség nemcsak a Németország imperialistáit terheli, hanem a világ összes imperialistáját.” (*Vörös Csillag*, 1985. szeptember 24.)

A magam részéről megkockáztatom azt az állítást, hogy a szovjet kommunisták csak azért vádolták a világ összes államát a II. világháború kezdeményezésével, mert így akarták eltussolni a saját szégyenteljes háborús uszító szerepüket.



Emlékezzünk csak arra, hogy az I. világháború után a versailles-i szerződés alapján Németországtól elvették a jogot, hogy erős hadsereget és támadóegyvereket tartson fenn, beleértve a páncélosokat, harci repülőgépeket, nehéztüzérséget, tengeralattjárókat. Német földön a német hadsereg vezetésének és parancsnokainak nem volt lehetőségük arra, hogy saját országuk területén egy támadó jellegű háborúra készüljenek. A német hadsereg vezetése egy bizonyos ideig nem is szegte meg a tiltsát, és saját területén nem is készült agresszív háborúkra. Ők ezt máshol folytatták... a Szovjetunió területén. Sztálin parancsára a német hadvezetés számára mindent megtettek annak érdekében, hogy ott harcászati kiképzést tudjanak folytatni. Oktatóhelyiségeket, terep- és lövészgyakorlathoz szükséges területeket bocsátottak rendelkezésükre, kiképzőtáborokat, műszaki iskolákat, páncéloskiképző központokat hoztak létre számukra, és gyakorlatilag mindent megkaptak, amivel nem volt szabad rendelkezniük: tankokat, nehéztüzérséget, harci repülőgépeket. Sztálin parancsára a német parancsnokok belépési engedélyt kaptak a világ legnagyobb szovjet tankgyártó helyeire: Nézzétek meg, jegyezzétek meg, és vegyétek át, amit akartok!

A 20-as évek óta Sztálin nem sajnált sem eszközt, sem fáradságot, sem időt arra, hogy a német militarizmus katonai ütőerejét helyreállítsa. Ki ellen kellett ennek irányulnia? Természetesen nem öellene. Akkor hát ki ellen? Csak egy válasz van: az egész maradék Európa ellen. Sztálin megértette, hogy egy erős támadó hadsereg önmagában még nem fog háborút kezdeményezni, ehhez szükség van egy örült, fanatikus vezérré is. És Sztálin nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Németország élére egy ilyen vezér kerüljön. Amikor a fasiszták hatalomra kerültek, Sztálin állhatatosan és nyomatékosan háborúba hajszolta őket. Ezirányú fáradozásainak a csúcsát az 1939-ben kötött Molotov-Ribbentrop-paktum jelentette. Ezzel a paktummal garantálta Sztálin Hitler számára Európában a cselekvési szabadságot, és gyakorlatilag megnyitotta a II. világháború elkezdéséhez vezető utat. Mégis, ha már teljes megvetéssel emlékezzünk erre a veszett kutyára, aki fél Európába belemart, akkor Sztálinról sem szabad elfeledkeznünk, aki ezt a kutyát elővezette, és aztán elengedte a láncról.

Még mielőtt Németországban a nemzetiszocialisták hatalomra kerültek volna, a szovjet vezetők titokban Hitlernek „a forradalom jégtörője” titulust adták. Ez egy nagyon találó és sokatmondó elnevezés. A kommu-

nisták megértették, hogy Európát csak egy háború tudja feltörni, és a forradalom jégtörője tudja mindezt elérni. Adolf Hitler, anélkül, hogy ennek tudatában lett volna, tetteivel a világkommunizmus útját készítette elő. Villámháborúival szétverte a nyugati demokráciákat, és ezzel egyidejűleg saját haderejét kiterjesztette és mozgósította Norvégiától Észak-Afrikáig. Sztálin számára ez csak előnyös lehetett. A forradalom jégtörője szörnyű bűntetteket követett el, és tetteivel Sztálin számára erkölcsi jogalapot teremtett ahhoz, hogy bármikor Európa felszabadítójaként léphessen fel, és így a barna koncentrációs táborokat vörössel cserélje fel.

Sztálin sokkal jobban megértette, mint Hitler, hogy a háborút nem az nyeri meg, aki elsőként elkezd, hanem az, aki utolsóként lép be. Sztálin készségesen átengedte Hitlernek ezt a lépéselőnyt, miközben saját elkerülhetetlen részvételét egy olyan időpontra készítette elő, „amikor az összes kapitalista egymással összemarakodik” (Sztálin hivatkozással Leninre, 1927. 12. 03., X., 288. o.).

Számomra Hitler bűnöző és európai méretű kannibál. Ha azonban Hitler kannibál volt, abból egyáltalán nem következik az, hogy Sztálin vegetáriánus volt. Nagy erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a nemzetiszocializmus gáztetteit leleplezzék, és a hóhérokat megkeressék, akik szörnyű tetteiket a nemzetiszocializmus zászlaja alatt követték el. Ha azonban a német fasisztákat leleplezzük, akkor a szovjet kommunistákat is le kell lepleznünk, azokat, akik a náciakat a gáztettek elkövetésére bátorították, mert azt remélték, hogy ezeknek a bűntetteknek az eredményét saját hasznukra fordíthatják.

A kommunisták már régen és igen gondosan átfésülték és megtisztították archívumaikat, és az, ami ott megmaradt, a történelmi kutatás számára alig hozzáférhető. Nekem lehetőségem volt, hogy a Szovjetunió Védelmi Minisztériumának archívumában dolgozzak, mégis tudatosan csak nagyon kevés anyagot használok fel ezekből a titkos archívumokból. Fő forrásaim a nyilvánosan hozzáférhető szovjet publikációk. A nyilvánosságra hozott adatok is tökéletesen elegendőek ahhoz, hogy a szovjet kommunistákat pellengérre állítsuk, és a német fasisztákkal közös bűntetőpadra ültessük. Fő tanúim: Marx, Engels, Lenin, Trockij, Sztálin és minden, a II. világháborúban részt vett szovjet marsall, továbbá sok vezető pozícióban lévő tábornok. A kommunisták elismerik, hogy Európában Hitler keze által robbantották ki a háborút, és ugyanakkor Hitler ellen meglepetésszerű csapást készítettek elő, azért, hogy az általa szét-



römbölt Európát elfoglalják. Forrásaik értéke éppen abban van, hogy a bűnösök saját maguk foglalják szavakba bűneiket.

Tudom, hogy kommunistáknak sok védője lesz. Uraim, én a kommunistákat szavukon fogtam, engedjék, hogy önállóan védekezzenek.

Bristol, 1987. december

Viktor Szuvorov

A BOLDOGSÁGHOZ VEZETŐ ÚT

Egy olyan osztály pártja vagyunk, amelyik elindult a hódításra, a világ meghódítására.

M. V. Frunze
(Művei: 1885–1925. 2. kötet, 96. o.)

1.

Marx és Engels világháborút jósoltak, és 15, 20–50 évig tartó nemzetközi konfliktusokat. Ez a kilátás nem ijesztette el őket. A Kommunista Kiáltvány szerzői nem intéztek felhívást a proletariátushoz, hogy akadályozzák meg ezt a háborút, éppen ellenkezőleg, Marx és Engels számára éppenséggel kíváncsi volt egy eljövendő világháború. A háború ugyanis a forradalom anyja. Egy világháború a világforradalom anyja. Ennek a világháborúnak az eredménye Engels szerint „az általános kimerülés és a munkásosztály végső győzelméhez szükséges feltételek létrejötte”. (Bevezetés Sigismund Borkheim A német önfeláldozó hazafiak emlékére, 1806–1807 című broszúrájához. Karl Marx, Friedrich Engels művei. Kiadó: a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának Marxizmus–Leninizmus Intézete, 39. kötet, Berlin, 1961–1968, 21. kötet, 351. o.)

Marx és Engels már nem éltek meg a világháborút, de volt egy férfi, aki művüket folytatta, Lenin. Lenin pártja a világháború első napjaitól kezdve felkészült arra, hogy országának kormánya vereséget szenved, és így ők majd az „imperialista háborút polgárháborúvá változtatják”. Lenin abból indult ki, hogy más országok baloldali pártjai szintén kormányaik ellen fordulnak, és a világméretű imperialista háború világméretű polgárháborúba fog torkollani. Ez azonban nem következett be. Lenin ugyanakkor már 1914 őszén feladta a világforradalom reményét, és kialakított egy úgynevezett minimumprogramot; amennyiben a világháború következményeként nem kerülne sor világforradalomra, akkor mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy legalább egy országban kitörjön a forradalom, teljesen mindegy, hogy hol. Ha ebben az országban a proletariátus győz, akkor fel fog lépni majd a világ többi részével szemben, zavargások és felkelések robbannak ki a többi országban, vagy közvetlenül fegyve-

res erővel lendülnek támadásba. (A *Szociáldemokrata* újság 44. számában megjelent cikk „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról”, 1915. 08. 23., Lenin összes művei, 26. kötet, 354. o.)

Miközben Lenin az úgynevezett minimumprogramjában célként tűzi ki a hatalom megszerzését egyetlenegy országban, nem veszíti szem elől a nagyobb távlatokat sem. Lenin számára – csakúgy, mint Marx számára – a világforradalom marad a vezércsillag. Mi történik azonban, ha a minimumprogram szerint az I. világháború eredményeként csak egyetlen országban lehetséges a forradalom, akkor hogyan tovább a világforradalommal? Milyen kiváltó körülmények kellenek hozzá? 1916-ban Lenin precízen megválaszolja a kérdést: egy második imperialista háború.

Lehet, hogy tévedek, de mindazon rengeteg anyag között, amelyet Hitleről olvastam, egyetlen olyat sem találtam, amely arra utalna, hogy ez az Adolf Hitler egy II. világháborúra gondolt volna. Lenin azonban megtette. Sőt, továbbment, és már ebben az időben megfogalmazta egy ilyen háború szükségességének elméleti indoklását, mivel szerinte csak így érhető el a szocializmus győzelme az egész világon.

Az események kifejlődése viharos fordulatot vesz. A következő évben kitör a forradalom Oroszországban. Lenin Oroszországba siet. Itt kicsiny, de katonailag jól szervezett pártjával, az általános zűrzavart kihasználva – amelyben minden megengedett – egy váratlan húzással magához ragadja a hatalmat. Lenin sakklépései egyszerűek, de agyafúrtak. A kommunista állam kialakításának a pillanatában Lenin kiadja a béke dekrétumot (1917. október). Ez propagandacélokra nagyon is megfelelő. A békére azonban nem a béke miatt van szüksége Leninnek, hanem a hatalom megtartása érdekében. A dekrétum megjelenése után a frontokról felfegyverzett katonák milliói özönlöttek haza. A béke dekrétum segítségével Lenin az imperialista háborút polgárháborúvá alakította, országát mélységes káoszba taszította, miközben egyúttal a kommunisták hatalmát konszolidálta, további területeket harcolt ki magának és hódított meg. A frontról visszarámlik katonák tömege a faltörő kos szerepét játszotta abban, hogy Oroszország szétesett. A polgárháború eredménye „az általános kimerültség” lett, amely Lenin számára lehetővé tette, hogy megőrizze és továbbszilárdítsa elnyert hatalmát.

Lenin külpolitikai húzásai szintén agyafúrtak voltak. Itt is ugyanazt az elvet követi: ti verekedjétek, én meg addig félreállok és figyelek, aztán amikor már kellőképpen meggyengítettétek egymást...

1918 márciusában Lenin Németországgal és szövetségeseivel megkötötte a breszt-litovszki békét. Ez idő tájt Németországban már reménytelen a helyzet. Felfogja ezt Lenin? Természetesen. Éppen ezért írja alá a békeszerződést, amely

– lehetővé teszi Lenin számára, hogy országon belül folytassa a harcot a kommunista diktatúra megszilárdításáért,

– Németország számára pedig jelentős forrásokat és tartalékokat szabadít fel a nyugati fronton zajló háború folytatásához, mely háború legyengíti mind Németországot, mind a nyugati szövetségeseiket.

Ennek az ellenséggel való különálló egyezménynek a megkötésével Lenin elárulta Oroszország szövetségeseit. Elárulta Oroszországot is. 1918 elején már közeledett és elkerülhetetlen volt Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország, az USA és a többi ország Németország és szövetségesei fölé győzelme. Oroszország több millió katonát veszített a háborúban, és minden joga megvolt ahhoz, hogy nyugati szövetségeseivel együtt a győztesek között tartsák számon. Ilyen győzelemre azonban nem volt szüksége Leninnek, neki a világforradalomra volt szüksége. Lenin elismeri, hogy a breszt-litovszki „béke” nem Oroszország érdekében kötött, hanem a világforradalomnak és a kommunizmusnak Oroszországban és a többi országban történő berendezkedésének az érdekében. 1918. május 14-én egyik külpolitikával kapcsolatos beszédében azt is elismeri, hogy a proletáriátus világméretű diktatúráját és egy világméretű forradalmat minden egyéb nemzeti áldozatvállalás fölé helyezett (teljes kiadás, 36. kötet, 341. o.). Németország veresége már kézzelfogható közelségben volt, Lenin mégis egy olyan „békét” köt, amelyben Oroszország győztesnek kijáró szerepéről lemond, és ráadásul harc nélkül átad Németországnak egymillió négyzetkilométer termékeny földet, valamint átengedi az ország leggazdagabb ipari területeit, sőt, még mindezeket kívül hadiadót is fizet aranyban. Miért, mire fel?!

A következők miatt teszi: a breszt-litovszki béke több millió orosz katonát feleslegessé tett, ezek a vezető nélkül maradt tömegek hazajöttek, és útjuk során az egész államszervezet és az éppen csak megszületett demokrácia alapstruktúráját lerombolták. A több millió fegyveres katona Oroszországban átvette a jégtörő szerepét, mivel évszázados rendszert semmisített meg, és azokat az alapokat, amelyeken az ország állt. A breszt-litovszki béke szörnyűséges polgárháború kialakulásához vezetett, amely sokkal véresebb és könyörtelenebb volt az I. világháborúnál. A breszt-

litovszki békével Lenin elérte a célját: az imperialista háborút polgárháborúvá alakította. Miközben mindenki mindenki ellen harcolt, a kommunisták kiépítették és megszilárdították hatalmukat, végül néhány év alatt az egész országot maguk alá gyűrték.

A breszt-litovszki béke nemcsak Oroszország nemzeti érdekeinek mondott ellent, hanem teljes mértékben Németország ellen is irányult. A breszt-litovszki béke célját és szellemét illetően a Molotov–Ribbentrop-paktum mintaképe. 1918-ban Lenin szándékai ugyanazok, mint 1939-ben Sztálin szándékai: ha Németország nyugaton folytat háborút, nyugodtan felőrölheti magát, és egyidejűleg a nyugati szövetségeseket a teljes kimerültségig meggyengítheti. Mi minden elképzelhető módon, bármi áron támogatni fogjuk Németországot, és mi magunk a végsőig tovább harcolunk, és azután...

Ugyanebben az időben, amikor Lenin parancsára aláírják Breszt-Litovszkban Németországgal a „békét”, Pétervárott lázasan dolgoznak a német kormány megdöntésének az előkészületein. Kiadják félmillió példányszámban a német nyelvű kommunista újságot, a *Die Fackelt*, és még a breszti „békeszerződés” aláírása előtt 1918 januárjában ugyanitt megalapítják a Német Kommunista „*Spartacus*”-csoportot. A *Die Weltrevolution* és a *Die Rote Fahne* újságok sem Németországban születnek, hanem a kommunista Oroszországban, Lenin utasítására, aki aláírja a Németországgal kötött „békét”. A 20-as években Németországban mély gyökereket ereszt a kommunizmus. Ne felejtjük el, hogy ehhez Lenin is hozzájárult, és pedig egy olyan pillanatban, amikor Németország reménytelen és önpusztító harcot folytatott a Nyugat ellen, és Lenin ezzel a német kormánnyal kötött „békeszerződést”.

2.

Lenin számítása bevált: a háború által meggyengített német birodalom nem volt felvértezve a felmorzsolás taktikájára épített háború szörnyű feszültségére. A háború a birodalom haláltusájával és a forradalom kitörésével végződik. Lenin haladéktalanul semmisnek tekinti a szerződést. A háború következtében szétvert Európában a birodalmak romjaiból kommunista államok születnek, amelyek meglepő hasonlatosságot mutatnak Lenin bolsevista rezsimjével. 1919. március 23-án a VIII. pártkongresszuson tartott záróbeszédében Lenin ujjongva a világforradalom küszöbén látja magát (teljes kiadás, 38. kötet, 215. o.). Ebben az időszak-

ban válik meg az úgynevezett minimumprogramjától. A továbbiakban már nem beszél egy második világháború szükségességéről, mert úgy gondolja, hogy a világforradalom már az I. világháború következményeként megvalósítható.

Megalakítja a Kominternt, amely magát egy kommunista világpártnak deklarálja, és egy szovjet szocialista világköztársaság létrehozását tűzi ki célul.

A világforradalom azonban elmaradt. A Bajorországban, Brémában, Szlovákiában és Magyarországon létrejött kommunista rezsimek törekénynek és életképtelennek bizonyultak, és a nyugati országok baloldali pártjai gyengének és határozatlannak mutatkoztak a hatalom megragadása és megtartása tekintetében. Lenin ez idő tájt csak morális támogatást nyújthatott nekik: a bolsevikok minden erejét lekötötték a belső frontok, az Oroszország népeivel való harcok, amelyek nem akarták a kommunizmust.

Csak 1920-ban sikerült Leninnek Közép-Oroszországban annyira megerősítenie a pozícióját, hogy Európába egységeket tudott küldeni, hogy gyorsítsák a forradalmi folyamatot.

Jóllehet Németországban elszalasztották a megfelelő pillanatot, 1920-ban mégis megfelelőnek mutatkozott a helyzet az osztályharc szempontjából. Németországot lefegyverezték és megalázták. Minden eszményképét pocskondiázzák és bemocskolják. Az országban óriási gazdasági krízis uralkodik, 1920 márciusában egy általános sztrájk – amelyben egyes területeken több mint 12 millió ember vett részt – alapjaiban rengeti meg az országot. Németország egy lőporos hordó, és már csak egyetlen gyújtószikra hiányzik. A Vörös Hadsereg hivatalos indulójának a szövege (Bugyonnij-induló) így szól: „Először ide Varsót, aztán ide Berlint!”. Nyikolaj Buharin, a szovjet kommunisták teoretikusa a *Pravdá*-ban egy még döntőbb jelszót ad ki: „Közvetlenül Párizs és London falaihoz!”

A vörös légiók útjában van azonban Lengyelország. Szovjet-Oroszországnak és Németországnak nincsenek közös határai. Ahhoz, hogy a forradalom lángját meg tudják gyújtani, szükség van az őket elválasztó akadályok lebontására – azaz a szabad és független Lengyelország megsemmisítésére.

A kommunisták szerencsétlenségére a szovjet csapatok élén egy olyan parancsnok áll, akinek fogalma sincs a stratégiáról: M. N. Tuhacsevszkij. Csapatai 1920-ban Varsó előtt vereséget szenvednek, és szégyenteljesen

menekülnek. A kritikus pillanatban semmiféle stratégiai tartalék nem áll Tuhacsevszkij rendelkezésére, és ez eldönti a grandiózus csata kimenetelét.

A katonai stratégia egyszerű, de kérlelhetetlen törvényekre épül. A stratégia alapelve az összpontosítás. A stratégia „titkának” az alapját az képezi, hogy a döntő pillanatban, a döntő helyszínen összpontosítani tudja erejét, és az ellenfél legérzékenyebb pontjára képes azt koncentrálni. Ahhoz, hogy saját erőit koncentrálni tudja, tartalékban kell azokat tartani. Tuhacsevszkij ezt nem értette, és a megértés hiányaért fizetnie kellett. Németországban így 1923-ra kellett halasztani a forradalmat.

3.

Tuhacsevszkij csapatainak lengyelországi veresége rendkívül kellemetlen következményekkel járt a bolsevikok számára. Oroszország, amelyet vérbe fojtottak, és látszólag teljes mértékben az ellenőrzésük alatt sínylődött, váratlanul egy kétségbeesett próbálkozással felegyenesedett, hogy megkísérelje a kommunista diktatúrát lerázni magáról. Pétervár, a munkásváros, a forradalom bölcsője sztrájkba lépett. Jóllehet a bolsevikok elfojtották a munkásnaggyűléseket, de a keleti-tengeri hadiflotta váratlanul a munkások oldalára állt. A kronstadti matrózok, ugyanazok, akiknek Lenin és Trockij a hatalmat köszönhette, most azt követelték, hogy a tanácsokat tisztítsák meg a kommunistáktól. A Tambov körüli erdőkben a parasztok felállítottak egy erős, jól szervezett, de rosszul felszerelt kommunistaellenes hadsereget.

No, Tuhacsevszkij, nézzük, mit tudsz csinálni! És Tuhacsevszkij idegen vérrel lemossa saját stratégiai szégyenét. Szörnyettei legendásak Kronstadtban. Tambov kormányzóságban a parasztok szörnyűséges megsemmisítése a szovjet történelem legelrettetőbb lapjai közé tartozik. És ennek a lapnak a szerzőjét Tuhacsevszkijnek hívják. A XX. század nem kevés nagy bűnözőt ismer: Jezsov, Himmler, Pol Pot többek között. A kiöntött vér tekintetében Tuhacsevszkij méltó helyet foglal el mellettük, ha időszak tekintetében nézzük, akkor Tuhacsevszkij tulajdonképpen ezeknek a bűnözőknek az előfutárja volt.

4.

1921-ben Lenin bevezeti a NEP-et (új gazdaságpolitika). Tulajdonképpen semmi új nem volt ebben a politikában – az a régi, jó öreg kapitalizmus volt. A kommunistáknak meg kell szerezniük és meg kell tartaniuk a

hatalmat, ezért beleegyeznek programjuk bármilyen gyengítésébe, akár a szabad piac bizonyos elemeinek a bevezetése árán is. Kronstadtban és Tambovban jól nyomon követhetők Leninnek a szabad piacgazdaság bizonyos elemeinek bevezetésére irányuló törekvései, valamint az, hogy enyhítette az ideológiai fojtogatást a társadalom nyakán. Úgy vélem, hogy ennek az okait mélyebben kell keresni: 1921-ben Lenin megértette, hogy az I. világháború nem vezetett világforradalomhoz. Trockij tanácsát követve egyfajta permanens forradalomba kell átmenni. A szabad társadalom gyenge láncszemeit csapásról csapásra kell meggyengíteni, és egyúttal elő kell készíteni egy olyan II. világháborút, amely azután elhozza a végső „felszabadítást”. 1920 decemberében, még a NEP bevezetése előtt a világháború témájával kapcsolatban Lenin így nyilatkozott: „Egy új, ilyen jellegű háború elmaradhatatlan.” (A Moszkvai Városi Tanács előtt a III. Internacionálé évfordulója alkalmából megtartott beszéde 1920. 03. 06-án. Teljes kiadás, 40. kötet, 211. o.)

Megint vissza kell térnem Hitlerre. Nem védelmezem, csupán megálapítom, hogy 1920-ban nyilvánosan nem beszélt egy második világháború elkerülhetetlenségéről és kíváncsiságáról. Ezzel szemben áll Lenin ebből az időszakból származó kijelentése: „A háborúk első sorozatát befejeztük, most a másodikra kell felkészülnünk.” Éppen ezért kerül bevezetésre a NEP. A béke lélegzetvételt jelent a háború számára. Ezt mondja Lenin, ezt mondja Sztálin, és ezt mondja a *Pravda*. A NEP csak egy rövid lélegzetvételnyi szünet a bekövetkezendő háború előtt. A kommunistáknak rendet kell teremteniük országukban, hatalmukat meg kell erősíteni és konszolidálni kell, fel kell építeni egy óriási fegyverkezési ipart, elő kell készíteni a lakosságot az eljövendő háborúkra, csatákra, „felszabadító hadjáratokra”. És éppen ezzel foglalkoznak.

A szabad piacgazdaság egyes elemeinek a bevezetése egyáltalán nem jelenti a világforradalomra való felkészülésről való lemondást és egy második világháborúról való lemondást, amelynek a hatására ez a forradalom létrejön. Már a következő évben megalakították a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségét, a Szovjetuniót. A Szovjetunió alapító nyilatkozata kimondta, hogy a Szovjetunió megalakítása csak az első elhatározott lépés az irányban, hogy létrejőjön a világméretű Szocialista Szovjet Köztársaság. Alapításának időpontjában négy köztársaságból állt. Ezt a számot hosszú távon növelni kell, egészen addig, amíg az egész világot átfogja.

A Szovjetunió alapító nyilatkozata őszinte és nyílt háborús hadüzenet volt a világ összes többi részének. A nyilatkozat egészen a mai napig érvényes, mivel senki sem vonta vissza. Hitler *Mein Kampf*ja (Harcom) és a nyilatkozat között egyetlen különbség van. Hitler később írta a könyvét, és abban egyetlen ember álláspontja van: Mein Kampf (Harcom). A Szovjetunió alapító nyilatkozata egy hivatalos dokumentum, mely egy óriási államképződmény létrehozását tűzi ki fő célul: a világ számos államának a felszámolását azért, hogy besorolja őket a tagállamai közé.

A FŐ ELLENSÉG

Ha valahol is elkezdődik Európában a forradalmi megrázkódtatás, az Németországból kiindulva fog megtörténni... és a forradom németországi győzelme egyet jelent a nemzetközi forradalom győzelmének megvalósulásával.

*Sztálin a Komintern lengyel bizottságának ülésén,
1924. 07. 03. (VI. 267. o.)*

1.

1923-ban Németország újra a forradalom küszöbén áll. Lenin már nem vesz részt sem az ország, sem a Komintern vezetésében.

A kormánygyeplőt szinte teljesen Sztálin ragadta magához, jöllehet sem az ország, sem a világ, sőt még saját konkurensei sem fogják fel ezt ebben az időben.

Sztálin a következőképpen írja le az 1923-as német forradalom előkészítésében játszott szerepét: „A Kominternben a német bizottság, amely Zinovjevől, Buharinból, Sztálinból, Trockijból, Radekből és több német elvtársból állt, egy egész sor konkrét határozatot hozott a német elvtársak közvetlen támogatásáról a hatalomátvétel ügyében.” (A Központi Bizottság Egyesített Plénuma és a Szovjetunió Központi Ellenőrző Bizottsága előtt elhangzott beszéd, 1927. 08. 05., X., 63. o.)

Borisz Bazsanov, Sztálin személyi titkára részletesebben leírja az előkészületeket. Azt mondja, óriási pénzüsszegek kerültek átutalásra, és a szovjet Politikai Bizottság egy titkos tanácskozáson azt a határozatot hozta, hogy nem kell visszariadni semmilyen kiadástól. A Szovjetunióban számos német származású kommunistát, valamint minden kommunistát, aki némettudással rendelkezett, mozgósítottak. Németországba küldték őket illegális tevékenység folytatására. De nemcsak a közönséges kommunistákat küldték Németországba, hanem magas rangú szovjet vezetőket is, közöttük V. Smidt népi komisszárt, a GPU elnökhelyettesét (a katonai titkosszolgálat jövődő főnökét), Unslihtot, Radeket és Pjatakovot, a Központi Bizottság tagjait. Kresztinszkij, németországi szovjet teljhatal-

mú megbízott (nagykövet) lázas tevékenységet fejtett ki. A németországi szovjet nagykövetség a forradalom szervezési központjává vált. A követ-ségen keresztül futottak be Moszkva utasításai, folytak be óriási pénztö-megek, fegyverek és muníció. Unsiht feladata volt a fegyveres felkelés szakaszainak a megszervezése, a hatalomátvétel előkészítése, a fegyve-res erők toborzása és fegyverrel való ellátása. Ezenkívül a német CSEKA felállítása a burzsoázia és a forradalom ellenségeinek a megsemmisíté-se céljából a hatalomátvétel után is. (B. Bazsanov: Sztálin titkára voltam. Frankfurt/Berlin/Bécs, 1977, 58. o.)

A szovjet Politikai Bizottság részletes tervet dolgozott ki a hatalomát-vételre, és az időpontot 1923. november 19-én jelölték meg.

A forradalomra azonban nem került sor.

Sok oka van ennek.

Először: a német lakosság nagy része az arany középutat választotta, és a szociáldemokrácia mellett döntött. A Kommunista Párt nem rendel-kezett a tömegek szükséges támogatásával, és ráadásul két frakcióra sza-kadt. A pártok vezetői nem mutattak olyan eltökéltséget, amelyet a maguk idejében Trockij és Lenin.

Másodszor: a Szovjetunióknak és Németországnak nem voltak közös határai. Ugyanúgy, mint négy évvel azelőtt, Lengyelország választotta el a két országot. Ha lett volna közös határ, akkor a Vörös Hadsereg a Német Kommunista Párt és határozatlan vezetői segítségére tudott volna sietni.

Talán a harmadik ok a legfontosabb: Lenin már haldoklik, és már rég-óta sem a Szovjetuniót, sem a világforradalmat nem irányítja. Sok trón-követelője van: Trockij, Zinovjev, Kamenyev, Rikov, Buharin. A hivatalos konkurensok mellett dolgozik a szerény Sztálin, akiben senki sem látja meg a hatalomra törekvőt, aki azonban Lenin szavait követve már „óriá-si hatalmat összpontosított a kezében”.

Jóllehet az 1923-as német forradalmat a Kremlből irányították, de ezzel egyidejűleg a világforradalom kormányrúdjánál elkeseredett harc játszó-dott le. A nyílt trónkövetelők egyike sem szerette volna ellenfelét a német, illetve ebből következően az európai forradalom vezetőjének a szerepé-ben látni. A vezérek ott nyomultak és tolaokdta a kormányrúdnál, alatt-valóiknak pedig egymással ellentétes utasításokat adtak. Ez semmiképp sem végződhetett győzelemmel.

A bölcs Sztálin ebben a helyzetben nem keveredett a kormányrúdnál civakodó férfiak közé. Elhatározta, hogy teljes figyelmét legelőször saját

egyeduralma végérvényes megszilárdításának szenteli, és csak ezután fog az egyéb problémákkal, többek között a világforradalommal foglal-kozni.

Az elkövetkezendő években Sztálin minden, a vezér helyére pályá-zó trónkövetelőt egy szinttel mélyebbre küld, aztán hagyja, hogy egy-re mélyebbre és mélyebbre süllyedjenek, egészen a Lubjanka börtön pin-céjéig. Alighogy Sztálin hatalomra került, minden akadályt elhárít az útból, amely a német forradalom útjába áll: rendet teremt a Német Kom-munista Pártban, és eléri, hogy Moszkva utasításait feltétel nélkül teljesí-tik, majd gondoskodik róla, hogy a Szovjetunióknak közös határa legyen Németországgal.

Megsemmisíti a német szociáldemokráciát. Természetesen nem saját kezűleg. Megölt valaha is valakit saját kezűleg?

2.

Marx és Lenin szerint a forradalom egy háború eredményeképpen szüle-tik. A háború kiélezi a már meglévő ellentéteket, tönkreteszi a gazdasá-got és elősegíti a forradalmat. Sztálin állásfoglalása egyszerű és elméleti természetű: a szociáldemokratákat és a pacifistákat le kell győzni, mert eltérítik a proletáriátust a forradalomtól és a háborútól. 1927. november 7-én Sztálin kiadja a jelszót: „A kapitalizmust nem lehet legyőzni anélkül, hogy azt megelőzően ne távolítanánk el a munkásmozgalomból a szoci-áldemokráciát.” (*Pravda*, 1927. 11. 6/7., Művei X., 250. o.)

A következő évben Sztálin a kommunisták fő feladatának a szociál-demokrácia elleni harcot jelöli meg: „Először is, harc minden vonalon a szociáldemokrácia ellen... beleértve a polgári pacifizmus velejáró lelep-lezését.” (1928. 07. 13-án a leningrádi pártaktivisták előtt tartott beszéd, Művei XI., 202. o.) Azokkal szemben, akik nyíltan a háború mellé állnak, például a német fasiszták, Sztálin állásfoglalása éppilyen egyszerű és ért-hető: támogatni kell őket. Hagyjátok, hogy a fasiszták nyugodtan meg-semmisítsék a szociáldemokratákat és a pacifistákat! Hagyjátok, hogy a fasiszták elkezdjenek egy új háborút! Hagyjátok, hogy a fasiszták Euró-pa minden államában minden politikai pártot, parlamentet, hadsereget, szakszervezetet szétverjenek! 1927-ben Sztálin világosan látja a fasiszták hatalomra kerülését, és mindezt pozitív jelenségnek tartja: „Éppen ez a tény vezet majd a kapitalista országokban a belső helyzet kiéleződéséhez

és a munkások forradalmi tevékenységéhez." (A Központi Bizottság Egyesített Plénümán és a Szovjetunió Kommunista Pártja Ellenőrző Bizottságában 1927. 08. 01-jén elhangzott beszéd, Művei X., 49. o.)

És Sztálin támogatja a fasisztákat. Olyan buzgó sztálinisták, mint például Hermann Remmele, a Német Kommunista Párt Politikai Bizottságának a tagja, egészen nyíltan támogatják a hatalomra törekvő német fasisztákat. Sztálinnak jelentős szerepe van abban, hogy Németországban a fasiszták hatalomra kerültek. Remélem, hogy erről egyszer majd egy egész könyvet írhatok. Itt csak arra szorítkozom, hogy Trockijnak ezzel a kérdéssel kapcsolatos kijelentését idézzem, melyet 1936-ban tett: „Sztálin nélkül nem lett volna Hitler és nem lett volna Gestapo!” (*Bjulletyeny oppozicii*, 1936. október, 52–53. szám) Trockij éleslátásáról és problémaismeretéről tanúskodik egy 1938 novemberében tett kijelentése is: „Sztálin végérvényesen megkötötte mind Hitler, mind ellenfelei kezét, és Európát háborúba hajszolta.” (*Bjulletyeny oppozicii*, 1938. november, 71. szám). Ez egy olyan pillanatban hangzott el, amikor Chamberlain örült, hogy nem lesz háború, Mussolini saját magát a béke megalkotójának tartotta, és Hitler még egyáltalán nem gondolt arra, hogy kiadja az utasítást Lengyelország megtámadására, Franciaország megtámadásáról már nem is szólva. Egy olyan időpontban, amikor Európa megkönnyebbülten fellelegzett, és azt hitte, hogy a háború veszélyét száműzték. Trockij azonban tudta, hogy az hamarosan kitör, mint ahogyan azt is tudta, hogy kit terhel érte a felelősség. Hogy Trockijnak végérvényesen hinni tudjunk, engedjék meg, hogy egy további, 1939. június 21-én elhangzott jövődőlését idézzem. Ebben az időszakban Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió között intenzív Németország elleni tárgyalások folytak. Semmi nem utal bármiféle váratlan esemény és komplikáció lehetőségére. Trockij mégis ebben a pillanatban mondja: „A Szovjetunió összpontosított erővel meg fog indulni a német határ irányába, egy olyan időpontban, amikor a Harmadik Birodalom belebonyolódik a világ újrafelosztásáért folytatott harcba” (*Bjulletyeny oppozicii*, 79–80. szám, 14. o.). És pontosan ez fog történni! Németország Franciaországban fog harcolni, és Sztálin összpontosított erővel nyugati határainál likvidálni fogja a semleges államokat, és Németország határai irányába fog indulni. Még ugyanezen a napon, azaz 1939. június 21-én Trockij egy még ennél is elképesztőbb jóslattal hozakodott elő: „1939 őszén Lengyelország támadás tárgyává válik, 1941 őszén Németország elhatározza, hogy megtámadja a Szovjetuniót.”

Trockij csak néhány hónapot tévedett a Szovjetunió elleni háború kezdetének időpontját illetően. A továbbiakban látni fogjuk, hogy ugyanezt a hibát Sztálin is elkövette.

Ha ma, 50 évvel később olvassuk Trockij következtetéseit és jövődőléseit, méltányolnunk kell, hogy ilyen biztos volt a helyzetmegítélésben, ugyanakkor fel kell tennünk magunknak a kérdést, hogy mindezt honnan is tudhatta. Trockij nem csinált ebből titkot. Ő a kommunista hatalomátvétel egykori vezére, a Vörös Hadsereg megalapítója, a szovjetek képviselője a breszt-litovszki tárgyalásoknál, a szovjet diplomácia első számú vezetője volt, a Vörös Hadsereg első főnöke, Lenin oldalán a Szovjetunió elismert vezetője és egyszersmind a világforradalom vezetője. Kinek kellett volna tudnia, ha nem neki, hogy mit is jelent a kommunizmus, a Vörös Hadsereg, és ki is ez a Sztálin? Trockij azt mondja, hogy minden jövődőlése nyilvánosan hozzáférhető szovjet publikációkon alapszik, leginkább Dimitrovnak, a Komintern titkárnak a kijelentésein.

Trockij a világon elsőként látott át Sztálin játékán, amelyet a nyugati vezetők fel sem fogtak, és amelyet az idő tájt Hitler sem értett.

Sztálin játékszabályai egyszerűek voltak. Trockij maga is ennek a játéknak az egyik áldozata, és ezért is értette olyan jól. Sztálin Zinovjev és Kamenyev segítségével eltávolította Trockijt a hatalomból, azután Buharin segítségével Zinovjevától és Kamenyevtől szabadult meg, később Buharintól is. Dzserzsinszkij csekásainak a generációját Genrih Jagodával fosztatta meg a hatalomtól, aztán Jagodát és embereit Sztálin parancsára Jezsov távolította el, a végén Jezsovot és embereit Berijával intéztette el, stb. Sztálin a nemzetközi porondon is folytatja játékát, és Trockij követi ezeket az eseményeket. A német fasizmus Sztálin számára eszköz. A német fasizmus ellenség, ugyanakkor a Komintern definíciójában egyúttal a forradalom jégtörője is. A német fasizmus kiválthatja a háborút, és a háború forradalomhoz vezet. Hagyjátok, hogy a jégtörő feltörje Európát! Hitler Sztálin számára a tisztítózápor szerepét tölti be Európában. Hitler elérheti azt, amiről maga Sztálin nem tud gondoskodni. 1927-ben Sztálin úgy nyilatkozott, hogy egy második imperialista háború ugyanúgy teljességgel elkerülhetetlen, mint ahogyan elkerülhetetlen a Szovjetunió belépése ebbe a háborúba. A bölcs Sztálin azonban nem akarja ezt a háborút elkezdni, és nem akar az első naptól kezdve részt venni benne: „Be fogunk avatkozni, de utolsóként avatkozunk be, azért avatkozunk be, hogy mi legyünk a mérleg nyelve, a súly, amely az elmozduláshoz fog

vezetni." (A Központi Bizottság plenáris ülésén elhangzott beszéd, 1925. január 19., VII., 14. o.)

Sztálinnak szüksége van arra, hogy Európában válságok, háborúk, éhínség és destrukció legyen. Mindezt Hitler elintézheti a számára. Minél több bűntettet követ el Hitler Európában, annál jobb Sztálin számára, annál több ok, hogy a Vörös Hadsereget egy nap Európa felszabadítására bevesse. Trockij mindezt még a II. világháború kitörése előtt megérti, sőt mielőtt még Hitler hatalomra kerülne. 1932-ben Trockij így taglalja Sztálinnak a német fasiszmussal szembeni magatartását: „Nyugodtan engedjétek őket hatalomra jutni, kompromittálódni, azután azonban...”.

1927-től Sztálin energikusan támogatja (anélkül, hogy ezt nyilvánosan is kimutatná) a fasisztákat abban, hogy hatalomra jussanak. Amint a fasiszták hatalomra kerültek, Sztálin céltudatosan háborúba fogja hajszolni őket. Ha majd a háború elkezdődik, akkor Sztálin a demokratikus országok kommunistáit utasítani fogja, hogy átmenetileg legyenek pacifisták, a nyugati országok hadseregét bomlasszák fel, a fasiszták útját az „imperialista háború” befejezésének a követelésével egyengessék, kapituláljanak előttük, és országaik és kormányaik katonai erőfeszítéseit aknázzák alá.

Miközben Sztálin a „jégtörőt” az európai demokráciára állította, ezzel egyidejűleg kimondta a halálos ítéletét is. Már öt évvel a fasiszták németországi hatalomra jutása előtt Sztálin eltervezi a megsemmisítésüket: „A fasiszmus szétverése, a kapitalizmus megszüntetése, a szovjet hatalom kiépítése, a gyarmatok felszabadítása a rabszolgasorból.”

A fasiszmus Európa hóhéra. Sztálin támogatja ezt a hóhért, mielőtt azonban a hóhér véres munkáját elkezdené, Sztálin már a hóhér számára is ugyanazt a sorsot szánja, mint áldozatai számára.

MIÉRT VAN SZÜKSÉGÜK A KOMMUNISTÁKNAK FEGYVEREKRE?

Embernek halnak meg a fémért.
(Gounod Faustjának orosz librettójából)

1.

Heinz Guderian német vezérezredes 1933-ban ellátogatott a harkovi szovjet mozdonygyárba. Guderian beszámol arról, hogy a mozdonyokon kívül a gyárban melléktevékenységként tankokat gyártanak. Naponta 22 tank készül.

Annak érdekében, hogy egyetlen szovjet vállalatnak a békeidőkben történő melléktermelését helyesen értelmezzük, emlékeztünkbe kell idézni, hogy 1933-ban Németország egyáltalán nem gyártott tankokat. Amikor 1939-ben Hitler kirobbantotta a II. világháborút, 3195 tankja volt, azaz kevesebb, mint amennyit a harkovi mozdonygyár békeidőben fél év alatt gyártani tudott.

Hogy helyesen értékeljük a napi 22 tank mennyiségét, tudatában kell lenni annak, hogy az Egyesült Államok 1940-ben, a II. világháború kitörése után összesen csak 400 tankkal rendelkezett.

Térjünk át a Guderian által a harkovi mozdonygyárban gyártott tankok minőségének a témájára. Ezek olyan tankok voltak, amelyeket G. W. Christie, amerikai harckocsitervező zseni alkotott. Christie vívmányait senki sem tudta megbecsülni, kivételt képeztek a szovjet tervezők. Az amerikai tankot eladták, és hamis papírokkal, mely szerint mezőgazdasági célokra szolgáló traktor lenne, a Szovjetunióba szállították. Ott a „traktort” BT (büsztrohodnij tank = gyors harckocsi) típusmegjelölés alatt óriási mennyiségben gyártották. Az első BT-knek 100 km/h volt a sebessége. 60 évvel később minden páncélos katona irigységgel pillant vissza erre a sebességre.

A páncélos jármű teknőrése egyszerűen és célszerűen volt megtervezve. A világ egyetlen páncélosa, beleértve az Egyesült Államok hadserege által gyártottakat is, sem rendelkezett ilyen jó páncélzattal. A II. világháború legjobb tankja, az orosz T-34-es is a BT közvetlen leszármazottja. A páncéltest formája a zseniális amerikai tanktervező mérnök ötlete.

inek a továbbfejlesztése. Az első páncéllemezek ferde elrendezésének az elvét később a német *Párduc*oknál is alkalmazták, és a végén a világ összes többi tankjánál is.

A 30-as években gyakorlatilag világszerte minden tankot a „meghajtó aggregátor a farrészben, az erőátviteli pedig az orr-részben” séma alapján gyártottak. A BT kivételt képez ez alól a szabály alól: a motor és a hajtómű a farrészbe került. 25 évvel később az egész világ megérti ennek az elrendezésnek az előnyeit. A BT tankot állandóan korszerűsítették. Menettartalmát 700 km-re növelték. Ez a tankosok többsége számára még 50 évvel később is álom marad. 1936-ban a szériagyártással elkészült BT tankok már képesek voltak arra, hogy a tank a fenéken a mozgás irányában haladva erőszakos átkeléseket hajtson végre a folyómedren keresztül vízi akadályokon. A 80-as évek végén a Szovjetunió feltételezett ellenségeinek nem minden tankja rendelkezik ezzel a lehetőséggel. 1938-ban elkezdték a BT tankok dízelmotorral való felszerelését. A világ többi részén ez csak 10-20 évvel később történt meg. Megemlítendő még, hogy a BT az akkori időkben figyelemre méltó tűzerővel rendelkezett.

Miután a szovjet tankok minőségéről és mennyiségéről ilyen sok pozitív szó esett, hogy az igazság ne szenvedjen csorbát, egy csekély hiányosságot is meg kell említeni: ezek a BT tankok szovjet területen nem voltak bevetethetők.

2.

A BT tankok döntő előnye a sebességük volt. Ez a minőségi tényező annyira dominált, hogy még a tank elnevezésében is kifejezésre jutott: gyors tank.

A BT támadó tank. Jellegének legapróbb vonatkozásaiban is teljes egészében Dzsingisz kán számtalan hordájának egy kicsi, de kivételesen mozgékony lovas harcosához hasonlítható. Ez a nagy világhódító minden ellenségét rendkívül fürgé harcosai hatalmas tömegének a meglepő előrenyomulásával győzte le. Dzsingisz kán lényegében nem fegyverei erejével semmisítette meg az ellenséget, hanem mélyen az ellenség védővonala mögötti féktelen és váratlan támadásaival. Dzsingisz kánnak nem nehézkes lovagokra volt szüksége, hanem fürgé, mozgékony, könnyű harcosok hordájára, akik képesek voltak arra, hogy óriási távolságokat győzzenek le, folyókon keljenek át, és mélyen benyomuljanak az ellenség hátsóházaiba.

Ugyanígy tervezték a BT tankot. Ebből többet gyártottak, mint ahány 1939. szeptember 1-jén az egész világ valamennyi páncélos típusából összesen létezett. A BT fürgeségét, gyorsaságát és menettartalmát a racionális, de rendkívül könnyű és vékony páncélzat rovására érték el. A BT-t tehát csak egy támadó jellegű háborúban lehetett bevetni, csak az ellenség hátsóházaiban, egy folyamatosan előrenyomuló támadó hadműveletben, amely során a páncélos hordák meglepetésszerűen nyomulnak be az ellenség területére, megkerülik az ellenállás védelmi pontjait, és egy, a mélybe irányuló előrenyomulás során eljutnak oda, ahol már nem állnak az ellenség csapatai, de ott vannak városai, hídjai, gyárai, repülőterei, kikötői, utánpótlási raktárai, parancsnoki állásai és közlekedési csomópontjai.

A BT meglepetésszerűen támadó jellegét az alváz egyedülálló alkalmazásával érték el. A BT lánctalpak segítségével közlekedett a földutakon, amint azonban elérte a jó minőségű utakat, ledobta a nehéz lánctalpakat, és a továbbiakban gyors gépjárműként keréken haladt. Időközben már jól ismert tény, hogy a gyorsaság és a terepjárhatóság egymást kizáró kategóriák: az embernek ezért el kell döntenie, hogy vagy egy gyors autót vesz, amely azonban csak jó utakon tud menni, vagy egy lassúbb traktor mellett dönt, amely viszont mindenhol utat tör magának. Ezt a problémát a szovjet marsallok a gyors autó melletti döntéssel oldották meg: a BT típusú tankok szovjet területen teljesen tehetetlenek voltak. Amikor Hitler a Barbarossa-hadműveletet elkezdte, gyakorlatilag minden BT tankot fel kellett adni. Még lánctalppal sem lehetett őket az utakon kívül használni. Kerekeken viszont *sohasem* használták őket. Ezeknek a nagyszerű páncélosoknak sohasem használták ki a teljesítményét, mert *szovjet területen nem lehetett realizálni azt!* A BT-t kizárólag idegen területen végrehajtandó akciókra tervezték, mégpedig csak olyanokra, ahol jó utakkal rendelkeztek. Vessünk egy pillantást a Szovjetunió szomszédjaira: Törökország, Irán, Afganisztán, Kína, Mongólia, Mandzsúria és Észak-Korea akkoriban éppoly kevésbé rendelkeztek jó minőségű utakkal, mint ma. Zsukov bevette a BT tankot Mongóliában, ahol a talaj olyan sima, mint az asztal, de csak páncéltalppal használta őket, és rendkívül elégedetlen volt: az utak szélén gyakran leváltak a lánctalpak, a kerekek viszonylag erős nyomást fejtettek ki a nem szilárd talajban, és még a döngölt utakon is berogytak a tankok, kipörögtek a kerekek.

Arra a kérdésre, hogy a BT páncélosok óriási teljesítményét hol lehet sikerrel kecssegtető módon felhasználni, csak egyetlen válasz marad:

Közép- és Dél-Európában. Abban a percben, amint a BT ledobta lánctalpát, sikerrel már csak Németország, Franciaország és Belgium területén lehetett bevetni.

Arra a kérdésre, hogy a BT haladása szempontjából mi volt lényeges, a kerekek vagy a lánctalp, ezeknek az éveknek a tankönyvei precíz választ adnak: a kerekek. A BT minőségét a menetsebessége jelentette, ezt pedig csak a kerekek segítségével lehet elérni. A lánctalpakat csupán az idegen territórium eléréséhez szükséges eszköznek gondolták – például lánctalppal végigmenni Lengyelországon; amint azonban elérték volna az első német autópályát, a lánctalpakat el kellett volna dobni, és kerekeken nyomulni tovább. A lánctalpat tehát segédeszköznek tervezték, amelyet a háborúban csak egyetlen alkalommal kell alkalmazni, végezetül meg lehet szabadulni tőle, el lehet felejtetni ugyanúgy, ahogy az ejtőernyős is arra használja az ernyőjét, hogy az ellenség területére jusson, ott hátrahagyja az ejtőernyőt, és a hátszágban működik, anélkül, hogy a továbbiakban a nehéz és a jövőben szükségtelen felszereléssel terhelné magát. Ugyanez az elképzelés vonatkozott a lánctalpakra is. A BT tankokkal felszerelt szovjet hadosztályok és hadtestek még gépjárművekkel sem rendelkeztek, amelyek összegyűjtötték és elszállították volna az eldobott lánctalpakat: a BT tankoknak a lánctalpak eldobása után kerekeken kellett volna befejezniük a háborút, miközben a kiváló minőségű utakon mélyen benyomulnak az ellenség hátszágába.

3.

Néhány szovjet páncélostípus kommunista vezérek dicsőségére lett elnevezve: KV – Kliment Vorosilov, JSZ – Joszif Sztálin, de a legtöbb szovjet harckocsitípus olyan elnevezést kapott, amely a „T” indexjelet tartalmazta. Időközben ehhez a T-hez egy további betű is került, mint például „O” (ognemjotnij = tűzvető), „B” (büsztrohodnij = gyors), „P” (plavajuscij = úszó). A Szovjetunió volt egyébként az egész világon az egyetlen ország, amely tömeges méretekben gyártott úszó tankokat. Egy honvédő háborúban nincs szükség arra, hogy bárhová is ússzon egy tank, ezért a szovjet úszó harckocsik gyártását, amikor Hitler elkezdte a Barbarossa-hadműveletet, egy védekező háborúban való alkalmatlansága miatt fel kellett adni; a gyártását éppolyan gyorsasággal állították le, mint a BT-ét.

De eltérek a témától. A lényeg egészen másban van. 1938-ban a Szovjetunióban intenzív erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy egy

egészen szokatlan elnevezésű, A-20 típusjelzésű tankot készítsenek. Mit jelent ez az „A”? Egyetlen szovjet kézikönyv sem ad választ erre a kérdésre. Talán a kommunisták majd a könyvem megjelenése után utólagosan találnak valamiféle magyarázatot az elnevezésre, de jelenleg a világ sok szakemberének még nem sikerült megfejtenie ezt az indexet. Sokáig kutattam a választ erre a kérdésre, és végül a 183. számú üzemben találtam meg. Ez ugyanaz a már említett mozdonygyár, amelyik melléküzemágában harckocsikat gyártott. Nem tudom, hogy helytálló-e a magyarázat, de veteránok azt állítják, hogy az „A” eredeti jelentése „avtosztradnij” (autópályás): A magam részéről meggyőzőnek találom ezt a magyarázatot. Az A-20-as tank a BT-család továbbfejlesztése. Ha a BT elnevezésben a döntő jelleg kifejezésre jut (gyors), miért ne lehetne az A-20-as elnevezésénél ez ugyanúgy? Az A-20 feladata az volt, hogy lánctalpakon egészen az autópályáig nyomuljon előre, ott azonban szabaduljon meg a lánctalpaktól, és alakuljon át egy gyorsasági bajnokká.

Idézzük fel emlékezetünkben, hogy még a 80-as évek végén is csak nagyon kevés olyan úttal (az egykori kelet-oroszországi területen) rendelkezik a Szovjetunió, amely megérdemelné az autópálya elnevezést. Természetesen 50 évvel ezelőtt szovjet területen egyáltalán nem volt autópálya. 1938-ban egyetlen Szovjetunióval közös határral rendelkező országban sem volt autópálya. Ugyanakkor 1939-ben, tehát a rákövetkező évben, Sztálin a Molotov–Ribbentrop-paktummal felosztotta Lengyelországot, és így közös határt teremtett azzal az állammal, amely viszont rendelkezett autópályával, és ezt az államot Németországnak hívták.

Azt mondják, hogy Sztálin tankjai nem voltak felkészítve a háborúra. Ez nem így van. Nem voltak felkészítve egy saját területen folytatott, védekező háborúra. Egészen egyszerűen idegen területen folytatott háborúra tervezték őket.

4.

A szovjet tankok minősége és mennyisége megfelelt a szovjet repülőgépekének. A kommunista történelemhamisítók ma azt állítják: persze sok repülőgép volt, de azok mind rossz repülőgépek voltak. Valójában voltak előregedett gépek, amelyeket nem kell figyelembe venni. Inkább a legújabb szovjet repülőgépekre kell koncentrálnunk: a MiG-3-ra, a Jak-1-re, a Pe-2-re, az IL-2-re és a többiekre, de a háborút megelőző években gyártottakkal ne foglalkozzunk – azok csak elavult ócskavasak voltak.

De nézzük csak meg, hogy mit tart erről az „elavult ócskavas”-ról a Royal Air Force tisztje, Alfred Price, aki életében 40 különböző repülőgéptípussal repült, és több mint 4000 órát töltött a levegőben? Itt közreadom a véleményét, az „előregedett, elavult” szovjet vadászipülővel kapcsolatban: „1939 szeptemberében a világ összes bevetésre kész vadászipülői közül az orosz Polikarpov I-16-os rendelkezett a legerősebb fegyverzettel. Tüzelerőben az I-16-os több mint a kétszeresével rendelkezett a Messerschmitt 109E-1-gyel szemben, és a Spitfire 1-hez képest pedig majdnem háromszoros volt a tüzelőereje. Az összes háborút megelőző időszak vadászipülőihez képest annyiban volt az I-16-os egyedülálló, hogy egyedül ez rendelkezett a pilóta számára páncélos védelemmel. Aki úgy gondolja, hogy az oroszok a II. világháború előtt elmaradtak parasztok voltak, akik csak később, a német tapasztalatok felhasználásával jutottak előre, azoknak újra és újra emlékeztetükbe kellene idézni ezt aényt.” (A. Price: *World War II. Fighter Conflict*. London, 1975. 18. 21. o.)

Mindezt még ki kell egészíteni azzal, hogy 1939 augusztusában a világon a szovjet vadászipülőket vetettek be először harci feltételek mellett rakétát. További kiegészítés még az is, hogy a szovjet repülőgép-tervezők voltak az elsők a világon, akik egy páncélozott repülőgéptörzset terveztek – egy igazi repülő tankot, az IL-2-t, amely minden szempontból optimális fegyverzettel rendelkezett, beleértve nyolc rakétáját is.

Miről van itt tehát szó? Miért mondott le a szovjet légierő a háború első napjától kezdve a légtér uralmáról? A válasz egyszerű: a szovjet repülőgépek nagy része – a vadászipülőket is beleértve – nem volt kiképezve légi harcok vezetésére. Mit tanítottak nekik? Megtanulták talajon lévő célpontok megtámadásának a kivitelezését. A szovjet vadász- és bombázórepülőket számára készített szolgálati szabályzat a szovjet repülőket egy grandiózus, meglepetésszerű támadó művelet véghezvitelére készítette fel, amelyben a szovjet légierő az ellenség egész légi fegyverzetét egy csapásra kikapcsolja, és magához ragadja a légtér fölötti uralmat. Már 1929-ben a *Háború és forradalom* című szovjet folyóirat egyik fíciikkében, amely „A háború kezdeti szakasza” címet viseli, a szerző olyan következtetésre jut, amely később a repüléssel kapcsolatos előírásokban, beleértve az 1941-es évek szolgálati előírásait is, megismétlődik: „Óriási előnyt jelent a kezdeményezés megragadása és az ellenség elsőként való megtámadása. Csak az számolhat a végén a légtér uralmával, aki a légiflottájának a támadása során az ellenség repülőterei és hangárjai elleni harc-

ban magához ragadja a kezdeményezést” (9. szám, 7. o.). A szovjet légierő teoretikusai nem általánosságban valamilyen ellenséget tartottak szem előtt, hanem egyetlen, egészen konkrét ellenséget. A. N. Lapcsinszkij, a szovjet légi stratégia vezető elméleti szakembere könyveit a lebombázandó mintaobjektumok részletes térképeivel látta el. Ilyen lebombázandó mintaobjektumok voltak például a lipcsei vasúti csomópont vagy Berlinben a Friedrich Strasse-i pályaudvar (A. N. Lapcsinszkij: *A légi hadsereg*. Moszkva, 1939, 24., 34. bekezdés). Lapcsinszkij kidolgozta, hogy hogyan kell megvédeni a szovjet területet: „Egy, a földre irányított célzott támadás mágnesként magára vonja az ellenséges légierőt, és ez a legjobb eszköz a levegőből érkező ellenséggel szemben az ország megvédésére. Az ország légvédelme nem a mélyből induló manőverezésekkel történik, hanem a mélybe irányított manőverekkel” (vö. 176., 177. o.). Éppen ezért 1941-ben az egész szovjet légierőt közvetlenül a határnál vonták össze. A 123-as vadászflootta például 2 km-re volt a német határtól. Harci feltételek közepette a repülőgépek, azért, hogy üzemanyagot spóroljanak, az ellenség irányába szállnak fel. A 123-as vadászfloottának éppúgy, mint a többi flottának, akkor kellett volna elérnie a repülési magasságát, ha már német terület fölött volt.

A Szovjetunió a háború előtt, és a háborúban is, kiváló és egyúttal csodálatosan egyszerű repülőgépeket fejlesztett ki. A szovjet légierő legnagyobb vívmányai azonban nem az olyan repülőgépek tervezésének a területén nyilvánultak meg, amelyek az ellenfél gépeit a levegőben semmisítik meg, hanem olyan repülőgépek létrehozásában, amelyek a repülőgépeket és egyéb ellenséges célpontokat a földön semmisítik meg. A légi fegyverzettechnika területén ebben az időben az IL-2 jelenti a legnagyobb szovjet sikert, és éppen az IL-2-t szánták arra, hogy a földön találja el az ellenfelet. Legfontosabb célja a repterek megsemmisítése volt. Amikor Iljusin repülőgép-tervező megtervezte ezt a támadásra szánt repülőgépet, akkor egy kicsit a védekezésre is szolgáló részletekre is gondolt. Az eredeti verzióban kétülésesre tervezték az IL-2-t: a pilóta vezeti a repülőgépet és megsemmisíti a támadás célpontját, a hátában azonban ott ül egy lövész, aki őt és a repülőgép hátsó részét az ellenséges vadászipülőket támadásaitól megvédi. Sztálin személyesen felhívta Iljuszint, és megparancsolta, hogy a géppuskás lövést hagyja ki, és együlésesre tervezze az IL-2-t. Sztálinnak olyan helyzetben volt szüksége az IL-2-re, amelyben egyetlen ellenséges repülőgép sem tudott felszállni...

A Barbarossa-hadművelet elkezdése után Sztálin telefonon beszélt Iljussinnal, és megparancsolta, hogy az IL-2-t mégis kétülésesre gyártsák: egy védekező háborúban még egy támadásra tervezett repülőgépnél is szükség van védelmi fegyverzetre.

5.

1927 volt az az év, amikor Sztálin végérvényesen a hatalom csúcsára jutott, és ott szilárdan berendezkedett. Ettől a pillanattól kezdve figyelme már nemcsak saját diktatúrájának a megszilárdítására irányult, hanem sokkal inkább az egész kommunista mozgalom és a világforradalom problémáira.

1927 az az év, amikor Sztálin egyértelműen leszögezi, hogy egy második világháború elkerülhetetlen, ez az az év, amelyben elhatározza a szociáldemokrata pacifizmus elleni döntő harcot – mely a háború kitörését akadályozza –, ugyanakkor azonban a hatalomra törekvő fasiszták támogatását is, akiket aztán végül majd megsemmisítenek.

1927 a Szovjetunió kezdődő iparosításának az éve. Egy elképesztő iparosítás. Ezt az iparosítást ötéves időtartamokra tervezték, és az első ötéves terv 1927-ben indult. Hogy miért volt szükség az ötéves tervezésekre, az leolvasható a következő tényekből. Az első ötéves terv kezdetén a Vörös Hadsereg 92 tankkal rendelkezett, a végén több mint 4000-rel. Ennek ellenére az első ötéves tervben nem annyira szembeszökő a katonai irányvonal. A fő terület még nem a fegyverkezés, hanem először annak az ipari bázisnak a megteremtése, amely a végén majd a fegyvereket gyártja.

A második ötéves terv ennek az ipari bázisnak a további kiépítésére szolgál. Ez kokszoló művek, martinkemencék, óriási villamos művek és oxigéngyárak, döngölt utak, hengerművek létrehozását, valamint bányák és ércbányák kiépítését jelenti. Ekkor még nem a fegyvergyártás a fő célkitűzés, jóllehet Sztálin nem feledkezik el róla: az első két ötéves terv folyamán 24 708 harci repülőgépet gyártanak.

Azután jön a harmadik ötéves terv, amelynek 1942-ben kellene kifutnia, és ez meg hozza a gyártást. A háborús gyártást. Gigantikus mennyiségben, magas minőségben.

Az iparosításnak nagyon nagy ára volt. Sztálin a lakosság életszínvonalával fizetett érte, amelyet rendkívül alacsony színvonalra süllyesztett. Sztálin külföldi piacokon óriási mennyiségben adott el arany-, platina- és gyémánttartalékot képező készleteket. Néhány év alatt eladta azt, amit a nemzet évszázadok során gyűjtött össze. Kifosztotta a templomokat és

kolostorokat, a cári raktárakat és kincseskamrákat. Ikonok és drága könyvek kerültek az országon kívülre. Nagy reneszánsz mesterek művei, briliánskollekciók, múzeumok és könyvtárak kincsei kerültek exportra. Sztálin forszírozta a fa, a szén, a nikkel, a mangán, a kőolaj, a pamut, a kaviár, a bunda, a gabona és sok-sok egyéb termék exportját. De ez még mindig nem volt elegendő. 1930-ban ezért elkezdte véres kollektivizálását. A parasztokat erőszakkal kolhozokba kényszerítették azért, hogy utána a gabonát már ingyen elhozhassák tőlük. Az összes gabonát. A kommunista zsargonban ezt úgy hívták: „a mezőgazdaságban meglévőt átpumpálni a nehéziparba”.

A kollektivizálás és az azt követő éhínség eredménye 10-16 millió meggyilkolt; a légerekben meghalt, éhen halt ember volt. Az áldozatok még nagyobb számáról szóló adatok átcsúsztak az elmúlt időszakban az orosz cenzúrán (*A történelem kérdései*, 1988, 6. szám, 32. o.). Az ország fölött a kanibalizmus szelleme lebegett. Sztálin ennek ellenére ezekben a termékeny években évente 5 millió tonna gabonát adott el külföldön.

Miért volt szükség a kollektivizálásra? Az iparosítás miatt. És mire használták az iparosítást? Arra, hogy a lakosság életszínvonalát emeljék? Egyáltalán nem. Az iparosításig és kollektivizálásig a NEP alatt egészen elviselhető volt az élet. Ha Sztálin a nép életszínvonalát tartotta volna szem előtt, akkor sem az iparosításra, sem a kollektivizálásra nem lett volna szükség – akkor meg kellett volna tartani a NEP-et.

Így azonban az iparosítás és kollektivizálás ellenére aggodalmat kelthő mélypontra süllyedt a nép életszínvonala. Röviddel ezelőtt Robert Conquest könyvében szörnyűséges képet festett az akkori ötéves tervekről, elrettentő fotókkal illusztrálta a csontvázra soványodott gyermekeket (*R. Conquest: The Harvest of Sorrow. Soviet Collectivisation and the Terror-famine*. London, 1987).

Az iparosítást és kollektivizálást tehát nem az életszínvonal emelése miatt vezették be, hanem azért, hogy gigantikus mértékben tudjanak fegyvereket gyártani. Miért volt szükségük a kommunistáknak fegyverekre? Hogy megvédjék az embereket? Ez sem lehet az ok. Ha Sztálin az autópályán guruló harckocsik, az ejtőernyőhöz szükséges selyem, a nyugati fegyverkezési technológia miatt évente nem 5, hanem csak 4 millió tonna gabonát adott volna el, akkor gyerekek milliói életben maradtak volna. A fegyverek minden országban arra szolgálnak, hogy a lakosságot, de mindenekelőtt a gyerekeket – a nemzet jövőjét – a szörnyűséges

fájdalmaktól megóvják. A Szovjetunióban ez éppen fordítva érvényesült. A lakosságot és a gyerekeket is szörnyű szenvedésnek tették ki azért, hogy fegyvereket gyártsanak.

Az egész I. világháború sétagalopp volt a sztálini iparosításhoz képest. A négy háborús évben első pillantásra sok ember vesztette életét – 10 millió. Ha azonban ezt a 10 milliót elosztjuk a háborúban részt vevő országokra, akkor ez az áldozat csekélynek mutatkozik. Oroszország például az I. világháború alatt mindösszesen „csak” 2,3 millió embert veszített. De békeidőkben Sztálin azért, hogy tankokat és támadó repülőgépeket gyártson, nagyon sok embert megölt. A kommunista béke sokkal szörnyűbb volt, mint az imperialista háború.

A szovjet katonai teljesítmény fokozását nem külső fenyegetettség kívánta meg, mert az már elkezdődött, még mielőtt Hitler hatalomra került volna. Sztálin gyerekek millióinak halálát okozta, csak azért, hogy fegyvere legyen, ugyanakkor intenzív erőfeszítéseket tett a nyugati pacifisták leverésére és a fasiszták támogatására. Nekem ugyan mondhatják, hogy Sztálin azért áldozott fel több millió embert, hogy fegyvere legyen, és a fegyver arra kellett, hogy a többi embert megvédje. Nem. Már láttuk, és a továbbiakban újból látni fogjuk, hogy az általa gyártatott fegyverek teljesen alkalmatlanok voltak a saját terület és saját emberei védelmére, vagy nem lehetett őket megfelelő módon bevetni, vagy pedig egyszerűen le kellett mondani az alkalmazásukról. Ha a kommunisták ezt az óriási fegyverarzenált nem saját területük és saját lakosságuk védelmére hozták létre, akkor mire szánták?

MIÉRT OSZTOTTA FEL SZTÁLIN LENGYELORSZÁGOT?

Magunkra vállaltunk egy feladatot, amely siker esetén megrázza az egész világot, és felszabadítja az egész munkásosztályt.

Sztálin, (XIII., 40. o.) 1931. 02. 04.

1.

1941. június 22-én a fasiszta Németország meglepetésszerűen és szerződésszegő módon megtámadta a Szovjetuniót. Ez történelmi tény. Ugyanakkor egy nagyon sajátságos tény. Egészen a II. világháborúig Németországnak és a Szovjetunióknak nem voltak közös határai, következésképpen Németország nem támadhatta meg a Szovjetuniót, arról már nem is szólva, hogy meglepetésszerűen.

Németország és a Szovjetunió semleges államok zárt sorával volt elválasztva egymástól. Ahhoz, hogy egy szovjet–német háború létrejöheszen, mindenekelőtt meg kellett teremteni a feltételeket: a semleges államokból álló korlátok lebontását és egy közös szovjet–német határ felállítását. Mindenki, aki érdeklődik az 1941. június 22-i dátum iránt, mielőtt Hitlert elátkozza és szerződésszegéssel vádolja, válaszolja meg magának világosan legalább a következő két kérdést:

– Ki bontotta le a semleges államokból álló korlátot Németország és a Szovjetunió között?

– Miért?

2.

Egyetlen hely kivételével a Németország és Oroszország közötti korlát dupla volt. Lengyelország volt az egyetlen ország, amely mind a Szovjetunióval, mind Németországgal határos volt. Lengyelország a legrövidebb, legközvetlenebb, legsimább és legkényelmesebb összeköttetés a Szovjetunió és Németország között. Ennek a válaszfalnak a legkeskenyebb részét alkotja Lengyelország. Érthető, hogy egy potenciális támadónak, aki érdekelt volt egy szovjet–német háborúban, meg kell próbálkoznia azzal,

hogy éppen itt hozzon létre egy folyosót. Ezzel szemben annak az oldalnak, amelyik ezt a szovjet–német háborút nem akarta, összevont katonai erővel, minden bölcsességével, nemzetközi tekintélyének minden erejével meg kellett akadályoznia az ellenfelet abban, hogy lengyel felségterületre jusson, végső esetben már Lengyelország területén el kellett kezdeni ellene a harcot annak érdekében, hogy saját határaitól távol tartsa.

Hitler teljesen nyíltan beszélt szándékairól. Sztálint a nyilvánosság előtt kannibálnak nevezte. Hitler azonban nem tudta Sztálint megtámadni, mivel nem volt közös határ. Hitler azzal a javaslattal fordult Sztálinhoz, hogy közös erőfeszítéssel ériék el a válaszfal áttörését. Sztálin elragadtatással felkarolta ezt a javaslatot, nagy lelkesedéssel lebontotta a lengyel falat, és létrehozta a Hitlerhez vezető folyosót. Hitler mozgatórugói érthetőek. Hogyan lehet azonban Sztálin magatartását megmagyarázni?

A kommunista történétírók különböző értelmezéseket gondoltak ki a Szovjetunió ezirányú magatartásával kapcsolatban.

Első magyarázat: miután Lengyelországot feldarabolták és saját vérében fuldoklott, előretoltuk nyugatra a határainkat, azaz megerősítettük saját biztonságunkat. Különös magyarázat. A szovjet határokat valóban 200–300 km-rel előbbre tolták, ugyanakkor azonban Németország is keletre tolt a 300–400 km-rel a határait. Ez nem a Szovjetunió biztonságának erősítését jelentette, hanem épp ellenkezőleg, annak a csökkenését. Ezen felül egy teljesen új tényező született: egy közös szovjet–német határ, és ennek következményeként egy háborúnak a lehetősége, egy meglepetés-szerű háborúé is.

Második magyarázat: amikor Lengyelországot, miközben az kétségbeesett harcot vívott a fasiszták ellen, hátba támadtuk, azon voltunk, hogy halogassuk egy szovjet–német háború kitörésének a pillanatát. Ez egy olyan magyarázat, amelynek a mottója az lehet: tüzet raktunk a szomszéd házába, mivel így a mi házunkat csak a szomszédé után éri el a tűz.

Harmadik magyarázat: Franciaország és Nagy-Britannia nem akartak velünk szerződést kötni, ennek következtében... Micsoda örültség! Miért kellett volna Franciaországnak és Nagy-Britanniának megvédeni a Szovjetuniót, amikor a Szovjetunió fő céljaként jelölte meg, hogy az egész világ, így Franciaországban és Nagy-Britanniában is megdönti a demokráciákat? A Nyugatnak legalábbis közömbös lehetett, hogy Hitler keletre vonul-e vagy nem, Kelet-Európa országai számára azonban semmiképpen sem. Ha Hitler keletre fordul, ők lennének az első áldozatok. Ennyi-

ben Kelet-Európa országai a Szovjetunió természetes szövetséges partnerei voltak. Náluk kellett volna egy Hitler elleni szövetség ügyében lépéseket tenni. Sztálin azonban nem keresett ilyen szövetséget, és ott, ahol megvoltak a megfelelő szerződések, a szövetségből adódó kötelezettségeinek nem tett eleget. Megőrizhette volna semlegességét, ehelyett azonban azokat támadta hátba, akik a fasizmus ellen harcoltak.

Sztálin cselekedeteire a kommunista történészek különböző magyarázatok tömegét gondolták ki. Mindegyik magyarázat azonban két hiányosságot mutat:

– Utólag lett kitalálva.

– Teljesen figyelmen kívül hagyja a szovjet vezetők álláspontját, holott ezt az álláspontot sokkal világosabban és érthetőbben kifejtették, mint ahogyan Hitler a saját álláspontját műveiben és beszédeiben.

3.

Amikor a két országot elválasztó falon rést ütöttek, Hitler megelégedett az elértekkel, és figyelmét először a kelet-európai, afrikai, mediterrán és atlanti problémáknak szentelte. Mit kellett volna Sztálinnak tennie, amikor ott volt előtte az 570 km hosszúságú rés, és még mindig rendelkezésre állt bizonyos idő? Védelmét éppen ebben az időszakban körültekintően ki kellett volna építenie. Folyamatosan erősítenie és tökéletesítenie kellett volna. Ezenfelül le kellett volna fektetni egy második védelmi vonalat, azután egy harmadikat, egy ötödiket. Az utakat, a hidakat, a terepeket azonnal alá kellett volna aknáznia, páncélozott lövészárkrendszereket kellett volna kialakítania, amelyeket tüzéségi páncéltörő ágyúk fedeznek... Csak jóval később, 1943-ban készült fel a Vörös Hadsereg a kurszki-kanyarban arra, hogy egy ellenséges támadást megakadályozzon. Rövid időn belül az óriási frontvonalon a szovjet csapatok létrehoztak hat megszakítás nélküli védelmi sávot, mindegyik több száz kilométeres hosszúságú és összesen 250–300 km-es szélességű. Minden kilométert megtűzdeltek lövészárkokkal, közlekedőárkokkal, összekötő utakkal, bunkerekkel és tüzelőállásokkal. Az átlagos aknasűrűség kilométerenként 7000 páncél- és gyalogsági akna volt, és a páncélos elhárítási sűrűséget óriási méretűre emelték – kilométerenként 41 löveget állítottak fel, tábori tüzéséget és légelhárító ágyúkat, a beásott, löveggel felszerelt harckocsikról nem is beszélve. Ilyen módon valóban áthatolhatatlan védelmi gyűrűt hoztak létre.

1939-ben a védekezés számára még sokkal kedvezőbbek lettek volna a feltételek: áthatolhatatlan erdők, folyók, mocsarak. Kevés út és sok idő. A szovjet csapatok valóban ájárhatatlan területet hozhattak volna létre az új szovjet-német határnál, és mindezt annál is inkább, mivel a falba vágott rés még nem volt túlságosan széles.

Ebben a pillanatban azonban a Szovjetunió leállította a páncéltörő és a légvédelmi ágyúk gyártását. Ahelyett, hogy a terepet járhatatlanná tették volna, célzatosan és következetesen jobban járhatóvá tették. Utakat és hidakat építettek, bővítették, megerősítették és tökéletesítették a vasúthálózatot. A korábbi határvédműveket felszámolták és betemették.

Ennek az eseménynek az egyik résztvevője, a katonai felderítés egyik ezredese, I. G. Sztarinov a következőképpen írt erről: „Ostoba helyzet volt. Amikor viszonylag kicsi, gyenge hadsereggel rendelkező államokkal volt közös határunk, akkor határainkat ténylegesen lezártuk. Amikor azonban a fasiszta Németország lett a szomszédunk, kiderült, hogy az utászok által a korábbi határ hosszában felépített, védekezésre szolgáló műveket feladtuk és részben lebontottuk.” (Az aknák várják a maguk idejét. Moszkva, 1964, 176. o.) A Vörös Hadsereg utászegységeinek a vezetése 120 ezer időzítő szerkezettel ellátott vasúti aknát kért. Ez a mennyiség tökéletesen elég lett volna arra, hogy a német Wehrmacht benyomulása esetén az egész vasúti forgalmat, amelytől teljes mértékben függenek, a hátuk mögött megbénítsák. A kért mennyiség helyett azonban... 120 aknát kaptak! (Az aknák várják a maguk idejét, 186. o.) Tudni kell, hogy az akna a legegyszerűbb, a legolcsóbb és emellett a leghatékonyabb fegyver. A Szovjetunió aknagyártása óriási mértékű volt, de miután megtörtént a fal áttörése, ezt a termelési ágat leállították.

Mivel foglalkozott Sztálin, eltekintve saját védelmének a szétverésétől?

A semleges államok védelmet nyújtó határainak szétverésével foglalkozott. Hitler meglegedett egy résszel a falon. Sztálinnak ez nem volt elég. Hitler (Sztálin segítségével) csak egyetlen – ezt az elválasztó korlátot képező – állam szuverenitását szüntette meg. Sztálin ezt (idegen segítség nélkül) három államban (Észtország, Lettország, Litvánia) tette meg, és megkísérelte egy negyedik országban is (Finnország), továbbá előkészületeket tett erre egy ötödikben (Románia), miután előrelátóan annak a területéből már egy óriási darabot kiszakított. Hitler csak arra törekedett, hogy elérje, rés legyen a falon, Sztálin az egész falat le akarta bontani. És Sztálin megkapta, amit akart. Csak 10 hónappal a „megnemtámadási

szereződés” aláírása után, Sztálinnak köszönhetően a korlátokat a Jeges-tengertől egészen a Fekete-tengerig maradéktalanul megszüntették. Nem voltak többé semleges államok Sztálin és Hitler között, és ennek következtében megszületett a lehetősége egy támadásnak. Sztálin több nyugati szomszédja rövid időn belül szintén áldozatul esett a Szovjetunió hódító politikájának. Azokon az országokon kívül, amelyek határosak voltak a Szovjetunióval, Litvánia is Sztálin zsákmánya lett, jóllehet előzőleg nem volt közös határuk. A szovjet csapatok litvániai megjelenése azt jelentette, hogy már előrenyomultak az igazi német határig. Korábban a szovjet-német határ a meghódított lengyel területeken keresztül vezetett. Most a szovjet csapatok Kelet-Poroszország határán álltak. Itt már valóban szó sem lehet arról, hogy Hitler erőszakkal egy keleti folyosót hozott létre, és a buta Sztálin ebben még segítségére is volt. Nem, Sztálin maga nyitott folyosót nyugatra, mégpedig idegen segítség nélkül.

Arra a kérdésre, hogy Sztálin miért volt hajlandó Hitlernek segíteni egy Lengyelországon keresztül vezető viszonylag keskeny folyosó kialakításában, a kommunista történészek megpróbáltak valamiféle választ kiokoskodni, még ha nem is igazán sikeresen. Azt a kérdést azonban, hogy miért bontotta le Sztálin az egész válaszfalat, legszívesebben inkább fel sem teszik. Nekünk sem kell ezen törnünk a fejünket. Sztálin mondja meg. Ő maga ad precíz és világos választ erre a kérdésre: „A történelem azt mondja, hogy ha egy állam egy másik állam ellen háborút akar folytatni, akkor még abban az esetben is, ha ez az állam nem szomszédja neki, olyan határokat fog keresni, amelyeken keresztül annak az államnak a határához jut, amelyet meg akar támadni.” (*Pravda*, 1939. március 5.)

Hajlandó volt a Vörös Hadsereg megállni az elért határnál?

Sz. K. Tyimosenko, a Szovjetunió marsallja: „Lettországban, Litvániában és Észtországban a munkások számára oly gyűlöletes birtokosok és kapitalisták hatalma megszűnt. A Szovjetunió jelentősen megnagyobbodott, és határait előretolta nyugatra. A kapitalista világ arra kényszerült, hogy összehúzza magát, és visszahúzódjon. De nekünk, a Vörös Hadsereg harcosainak nem természetünk, hogy nagyképűek legyünk, és az elért sikerekkel meglegedjünk!” (A védelmi népbiztos 400. sz. parancsa, 1940. november 7.)

Ez nem beszéd és nem a TASZSZ közleménye vagy jelentése. Ez a Vörös Hadsereg egyik parancsa. A szovjet határtól nyugatra csak Németország van, illetve a vele szövetséges államok. Még nyugatabbra kell tolni a határokat? Németország rovására? Hisz Németországgal aláírták a szerződést!

A PAKTUM ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Sztálin ravaszabb volt Hitlernél.
Ravaszabb és alattomosabb.

A. Antonov-Ovszejenko
(Egy zsarnok portréja. New York, 1980, 296. o.)

1.

Kívülről szemlélve minden kiegyensúlyozottnak tűnik: Lengyelország egy részét Hitler, másik részét Sztálin kapja. Egy héttel az egyezmény aláírása után Sztálin már beveti az első galád trükkjét. Hitler elkezdte a Lengyelország elleni háborút, Sztálin azonban kijelentette, hogy az ő csapatai még nincsenek felkészülve. Ezt már megmondhatta volna a Ribbentrop-pal való szerződés aláírása előtt, de nem tette meg. Hitler elkezdte a háborút, és rá kellett jönnie, hogy egyedül maradt.

Íme, az első eredmény Hitler számára: ő, és csakis egyedül ő a bűnös a II. világháború kirobbantásában.

Alighogy elkezdte a Lengyelország elleni háborút, azonnal társult ehhez a Franciaország elleni is, azaz egy háború két fronton. Minden német iskolás gyerek tudja, hogy a kétfrontos háborúk végül hogyan végződtek Németország számára.

Nagy-Britannia is haladéktalanul hadat üzent Németországnak. Franciaországgal még el lehetett bánni, de Nagy-Britannia szigetállam. Ahhoz, hogy odajusson valaki, hosszadalmas és komoly előkészületekre van szükség, kell egy olyan flotta, amely megközelítőleg egyenrangú az angol flottával, és a légtér uralmára is szükség van. A háború így elhúzódó kimenetelűnek ígérkezett. Mindenki tudja, mivel jár egy elhúzódó háború az olyan országok számára, amelyek csak korlátozott tartalékkal rendelkeznek.

Nagy-Britannia mögött ott állt az Egyesült Államok, és a drámai pillanatban (ahogy ez már az I. világháborúban történt) valóban kimeríthetetlen erőit a mérleg serpenyőjére helyezhette. Az egész Nyugat Hitler ellensége lett. Sztálin barátságára azonban csak addig építhetett, amíg erős volt. Egy Nyugat elleni elhúzódó háborúban minden erejét mozgósítania kellett, és azután...

Nézzük ezzel szemben Sztálin helyzetét!

Lengyelországot nem a Birodalmi Kancellárián osztották fel, hanem a Kremlben. Hitler nem volt jelen az aláírásnál, Sztálin azonban igen. Mégis Hitlert terheli a bűn és a felelősség a háború kitöréséért, Sztálint azonban nem. Sztálin az ártatlan áldozat. Sztálin Kelet-Európa felszabadítója.

Sztálin hadosztályai Lengyelország területén ugyanolyan, ha nem még kegyetlenebb bünteteket követtek el, de a Nyugat nem látta okát annak, hogy ezért hadat üzenjen neki.

Sztálin megkapta azt a háborút, amit akart: a Nyugat egymást öldökölte, kölcsönösen lerombolták városaik és gyáraikat; Sztálin azonban semleges maradt, és a kedvező pillanatra várt.

Amikor Sztálin nehéz helyzetbe került, a Nyugat haladéktalanul a segítségére sietett.

Lengyelország, amelynek a szabadságáért a Nyugat belépett a háborúba, a végén nem kapta meg a szabadságát, hanem Sztálin rabszolgá-állama lett, egész Kelet-Európával és Németország egy részével együtt. Ennek ellenére néhányan Nyugaton a mai napig is azt hiszik, hogy az ő államaik kerültek ki győztesen a II. világháborúból.

A végén Hitler öngyilkos lett, Sztálin ugyanakkor egy óriási Nyugat-ellenes impérium korlátlan uralkodója, amelyet a Nyugat segítségével hozott létre. Mindeközben Sztálin nagyon jól értett ahhoz, hogy a naiv és jóhiszemű, együgyű lélek álarcát megőrizze, miközben Hitler vérszomjas bűnözőként vonult be a történelembe! Nyugaton egy csomó könyvet kiadtak, amelyek mind ilyen elképzelésekre alapoznak; Sztálin nem volt felkészülve a háborúra, miközben Hitler már felfegyverkezett. Véleményem szerint nem az a fél a felkészült a háborúra, amelyik ezt hangosan kinyilvánítja, hanem az a fél, amelyik azt meg is nyeri, miután előzőleg megosztja és egymásnak ugrasztja az ellenséget.

2.

Hajlandó volt Sztálin betartani a paktumot?

Sztálin maga mondja: „A harc kérdését... nem szabad az igazságosság szemszögéből vizsgálni, hanem a politikai pillanat által követelt szemszögéből, a párt politikai követelményeinek a szemszögéből, a mindenkor adott pillanatban.” (A Komintern Végrehajtó Bizottságának ülésén, 1926. január 22-én elhangzott beszéd; VIII, 1. o.)

„A háború mindent és bármilyen megkötött egyezséget fejtetőre állíthat.” (Sztálin, *Pravda*, 1927. szeptember 15.)

A párt azokon a kongresszusokon, amelyeken Sztálin felszólalt, helyesen értelmezte vezetőjének a szavait, és felruházta a pártot a szükséges teljhatalommal: „A kongresszus nagy jelentőséget tulajdonít annak hangsúlyozására, hogy felhatalmazza a Központi Bizottságot, hogy az imperialista és polgári államokkal kötött számos szövetséget és békeszerződést adott időpontban felbontsa, és felhatalmazza a Központi Bizottságot arra is, hogy hadat üzenjen nekik.” (A VII. Rendkívüli Pártkongresszus 1918 márciusában hozott határozata). Ezt a párthatározatot egyébként a mai napig sem törölték el.

Mikor kellett ennek az időpontnak bekövetkeznie?

Sztálin: „Lépéseink nagymértékben attól függnék, hogy sikerül-e nekünk a kapitalista világ elleni háborút, amely elkerülhetetlen... egészen addig az időpontig halogatni, amíg a kapitalisták összeverekednek egymással...” (X, 288. o.). „A döntő csatára akkor érik meg a helyzet, amikor a velünk szemben ellenséges osztályerők kellőképpen legyengítették egymást egy olyan harcban, amelyhez nincs elég erejük.” (A leninizmus alapjai. Előadások a Szverdlovi Egyetemen. 1924. április eleje, VI. 158. o.)

Sztálinnak olyan helyzetre volt szüksége, amelyben „a kapitalisták, mint a kutyák, egymásba marnak” (*Pravda*, 1939. május 14.). És éppen a Molotov–Ribbentrop-paktum teremtette meg Sztálin számára ezt a helyzetet. Ettől kezdve a *Pravda*-ban elkezdtek feltűnni a megfelelő idézetek: Marxot idézik, aki azt követelte, hogy az ellenséget nemcsak torkon kell ragadni, hanem meg is kell ölni. A *Pravda* telve volt lelkesedéssel: „A világ alappillérei megrezegnek, az embereknek és népeknek kicsúszik a talaj a lába alól. Tűzfények lobbannak fel, és a lövések dőreje megdörög a tengereket és kontinenseket. Tollpiheként szóródnak szét a hatalmak és az államok... Micsoda nagyszerű pillanat, milyen felemelő, amikor az egész világ alapjaiban megrendül, amikor a hatalmasok eltűnnek, és a mindenkinek fölött állók elbuknak.” (1940. augusztus 4.) „Minden ilyen háború közelebb visz bennünket ahhoz a boldog időszakhoz, amelyben már nincs több öldöklés az emberek között.” (*Pravda*, 1940. augusztus 18.)

Ez a legfelső vezetőségből kiinduló hangulat terjedt el a Vörös Hadseregben és a pártban is. Sz. M. Krivosein altábornagy leír egy, a helyettesével, Latisevvel folytatott beszélgetést. Ebben az időben Krivosein a 25.

gépesített hadtest parancsnoka volt. Röviddel ezelőtt H. Guderian tábornokkal együtt részt vett Bresztben a közös szovjet–fasiszta parádén, ahol Lengyelország véres felosztását irányította.

„Kötöttünk a németekkel egy szerződést, de nincs jelentősége. Most kedvező az idő minden világprobléma végérvényes és konstruktív megoldására...” (Háborús történet. Moszkva, 1962, 8. o.) Krivosein tréfát csínál ebből (utólag). Érdekes, hogy hadtestében ugyanúgy, mint az egész Vörös Hadseregben, csak ilyen tréfák keringenek. Arról, hogy a hadtest és egyáltalán az egész Vörös Hadsereg felkészült a védekezésre, senki sem folytatott komoly beszélgetéseket, arról már nem is szólva, hogy tréfákozott volna.

Arra a kérdésre, hogy hittek-e a szovjet kommunisták a meg nem támadási szerződésben, és hogyan készültek azt betartani, Leonid Brezsnyev, a Szovjetunió marsallja ad választ. Leírja a pártagitátorok egyik, Dnyepropetrovszkban, 1940-ben tartott ülését:

„– Brezsnyev elvtárs, az embereknek felvilágosítást kell adnunk a meg nem támadási szerződéssel kapcsolatban, azaz arról, hogy ezt komolyan kell-e venni, és aki nem hisz benne, az provokáló beszédet tart-e. A nép azonban alig hisz benne. Hogyan viselkedjünk? Világossá tegyük számukra vagy nem?

Ez nagyon nehéz pillanat volt, a teremben 400-an ültek, és mindenki a válaszmra várt, nem volt idő hosszasan mérlegelni.

– Feltétlenül meg kell magyarázni – mondtam. – Egészen addig fogjuk magyarázni, amíg a fasiszta Németországban kő kövön nem marad.” (L. I. Brezsnyev: Kis föld. Moszkva, 1978, 16. o.)

Sztálin 1942-re egy olyan helyzetet vizionált, amelyben „Németországban kő kövön nem marad”. De Franciaország gyors eleste, valamint az a tény, hogy Hitler lemondott Anglia megszállásáról (amit a szovjet katonai felderítés 1940-ben már tudott), Sztálin összes kártyáját felborította. Európa felszabadítása 1942 nyaráról 1941 nyarára csúszott előre. Az 1941-es újévet ezért a következő jelszó alatt kezdték: Növekedjék a szovjet köztársaságok száma!

„1941-ben ásoinkat új ásványi kincsekbe fogjuk meríteni. Elképzelhető, hogy a ciklotronnal hasított urán közönséges meghajtó energia lesz. Minden év küzdelmet és győzelmet jelent a számunkra, a szénért, az acélipar fellendítéséért... Az is elképzelhető, hogy a 16 címerhez továbbiak jönnek.” (*Pravda*, 1941. január 1.)

Nem, nem gondoltak önvédelemre! Nem készültek fel, és nem is tettek intézkedéseket ez irányban. Nagyon is jól tudták, hogy Németország, amely már a nyugati frontokon harcolt, keleten nem tud háborút kezdeni. Nagyon is jól tudták, hogy Hitler számára a kétfrontos háború az öngyilkossággal egyenlő! Végül így is történt. Hitler azonban, aki tudta, hogy mi történik a háta mögött, arra kényszerült, hogy kétfrontos háborút folytasson, jóllehet ennek a háborúnak később valóban az öngyilkosságával kellett végződnie.

A háború előtt a *Pravda* egyáltalán nem szólította fel az orosz népet arra, hogy védelmét megerősítse. A *Pravda* hangvétele egészen más volt: szerződés ide, szerződés oda, előbb-utóbb a miénk lesz úgyszólván az egész világ! „Nagy ez az ország: még a földgolyónak is kilenc órát kellett fordulnia ahhoz, hogy az egész óriási országunk belépjen az új győzelmes esztendőbe. El fog jönni az az idő, amikor ehhez nem kilenc, hanem teljes 24 óra kell majd... és ki tudja, hogy öt vagy tíz év múlva hol töltjük az újévet: a föld melyik szovjet hosszúsági és szélességi körén?” (*Pravda*, 1941. január 1.)

Minél inkább közeledett a tervezett európai szovjet invázió (1941. július), annál világosabban fogalmazott a *Pravda*: „Válasszátok szét ellenségeiteket, átmenetileg mindegyiknek a követeléseit teljesítsétek, aztán egyenként támadjátok meg őket, és ne adjatok lehetőséget a számukra arra, hogy egyesüljenek.” (*Pravda*, 1941. március 4.).

Hitler arra a következtetésre jutott, hogy nincs értelme tovább várni, elsőként támadott, és nem várta meg, hogy a felszabadító fejszecsapása a hátába vágódjon. Jóllehet a háborút sokkal kedvezőbb előfeltételekkel kezdte, mint amilyennel egy támadó valaha is rendelkezett, ezt a háborút nem nyerhette meg. Még az elképzelhető legkedvezőtlenebb körülmények között is a Vörös Hadseregnek sikerült fél Európát felszabadítania, és szilárdan a markában tartania. Vajon mi történt volna, ha a legjobb német erők elhagyják a kontinenst azért, hogy Afrikába menjenek és a Brit-szigeteken landoljanak, miközben a Vörös Hadsereg a hátuk mögött Németország egyetlen, Romániában levő kőolajforrását megsemmisítette volna?

MIKOR LÉPETT BE A SZOVJETUNIO A II. VILÁGHÁBORÚBA?

Csak egyetlen ország – Szovjet-Oroszország –
nyerhet egy általános konfliktus esetén.

Hitler egyik beszélgetése Lord Halifaxszal
Obersalzbergben, 1937. 11. 19-én
(Dokumentumok és anyagok a II. világháború
előestéjéhez. 1. kötet. Moszkva, 1948. 48. o.)

1.

Mindent, ami a II. világháború kezdetével összefügg, az államtitok áthatolhatatlan leple borít a Szovjetunióban. A háború sok szörnyű titkából különösen egyet kell őrizni – a Szovjetunió II. világháborúba való belépésének az időpontját.

Az igazság eltussolása érdekében a kommunista propaganda a háború 1941. június 22-i kezdésével kapcsolatban félrevezető időpontot hintett el a köztudatban. A történetírás kommunista machinálói egy sor legendát költöttek a június 22-i dátumot illetően. Még a következő verzió is a fülembe jutott: „Békében éltünk addig, de aztán megtámadtak bennünket...”. Ha a kommunista propaganda találmányaiban hinnénk, akkor ebből az következne, hogy a Szovjetunió nem önként avatkozott be a világháborúba, hanem erőszakkal vonták be.

Annak érdekében, hogy ezt a törékeny, június 22-i verziót alátámasz-
szák, a szovjet propagandának speciális segédlettel kellett megalapoznia
ezt a dátumot: az egyik alátámasztó érveként kigondolták az úgynevezett
„háború előtti időszak” (predvojennij period) fogalmát, amely a június
22-ét megelőző két évre vonatkozik, egy másik, ezt a tényt alátámasztó
konstrukció pedig egy szám volt – az 1418 napot átfogó háborús időszak.
Ezt arra az esetre gondolták ki igen előrelátóan, ha esetleg egy kíváncsis-
kodó maga akarná kiszámolni a háborúba való belépés napját. Ha hátulról,
tehát a háború befejezésének a napjától kezdte a számolást, akkor ezek-
nek a szovjet történelemhamisítóknek a számolása alapján elkerülhetet-
lenül erre a sorsdöntő fontosságú vasárnapi napra kellett kilyukadnia.

Nem ütközik nehézségbe június 22-ének a nimbuszát és mítoszát lerombolni. Ehhez csupán arra van szükség, hogy egy kicsit megrázzuk az egyik alappillért, például a „háború előtti időszak”-ot, és az egész konstrukció a „sorsdöntő dátummal” és a „nagy honvédő háború” 1418 napjával együtt összedől.

Ilyen „háború előtti időszak” ugyanis sohasem volt. Színtiszta kitaláció. Elég, ha csak arra emlékszünk, hogy a „háború előtti időszak” alatt a Szovjetunió mindegyik európai szomszédja áldozatul esett a szovjet agresszióknak. A Vörös Hadseregnek egyáltalán nem állt szándékában, hogy megelégedjen ezzel, vagy leállítsa véres „felszabadító hadjáratát” nyugatra (lásd a védelmi népbiztos 1940. november 7-én kiadott 400. számú parancsát), jóllehet a Szovjetunió nyugati részén már csak Németország volt.

1939 szeptemberében a Szovjetunió kinyilvánította semlegességét, és a „háború előtti időszakban” egy több mint 24 milliós népességgel rendelkező területet foglalt el. Nem sok ez egy kicsit egy semleges államtól? Az elfoglalt területeken a Vörös Hadsereg és a Belügyi Népbiztosság szörnyűséges bűntetteket követett el. A szovjet koncentrációs táborok tele voltak az európai országokból származó foglyul ejtett katonákkal és tisztekkel. Az elfogott tiszteket (és nem csak a lengyeleket) ezerszámra gyilkolták. Egy semleges ország megöl elfogott tiszteket? És hogyan kerültek elfogott tisztek ezrei egy semleges országba, ráadásul egy háború előtti időszakban?

Érdekes dolgok alakultak ki a történelemírásban: Németország megtámadta Lengyelországot, tehát Németország az európai háború kiváltója és részese, következésképpen a világháborúé is. A Szovjetunió ugyanezt tette, és ugyanebben a hónapban – de nem számít a háború elindítójának. Még a háború résztvevői közé sem számít az 1939–1941 közötti időszakban, valamilyen okból.

A Vörös Hadsereg elleni harcban elesett lengyel katona a II. világháború résztvevőjének és áldozatának számít, a szovjet azonban, aki őt megölte, „semleges”. Ha ebben a küzdelemben lengyel területen megölnek egy szovjet katonát, akkor az nem a háborúban, hanem békeidőben, a „háború előtti időszakban” esett el.

Németország megszállta Dániát – és ez háborús tett, jóllehet nem voltak nagy csaták. A Szovjetunió ugyancsak harc nélkül megszállta a három balti államot, amelyek földrajzi helyzetüket, lakosságuk számát, kultúrá-

jukat és hagyományait illetően erősen hasonlítanak Dániára. A Szovjetunió eljárása mégsem minősül háborús tettnek.

Németország elfoglalta Norvégiát – ami az agresszió kiterjesztését jelenti, a Szovjetunió azonban a szomszédos Finnországban már vért ontott. Mégis, 1939. szeptember 1-jével a német háborús bűnökre már a véres jelzőt húzzák, a Vörös Hadsereg II. világháborúban elkövetett bűntetteinek a listája csak 1941. június 22-ével kezdődik. Miért?

A „háború előtti időszakban” a Vörös Hadsereg elkeseredett harcokban több százezer katonát veszített. A német hadsereg vesztesége ebben az időszakban sokkal kevesebb volt. Ha a veszteség alapján ítélnénk, akkor Németországnak több oka lenne arra, hogy az 1939-től 1940-ig tartó időszakban (a franciaországi hadjárat kezdete) semlegesnek tartsa magát.

A Vörös Hadseregnek a „háború előtti időszakban” végrehajtott akciói a „nyugati határaink biztonságának megerősítése” hivatalos elnevezés alatt történnek. Ez nem igaz. A határok biztonságosak voltak egészen addig, amíg nem lett közös határ Németországgal. Amíg a Szovjetunió szomszédjai Európa semleges államai voltak, Hitler nem tudta volna megtámadni a Szovjetuniót, még kevésbé meglepetésszerűen. Sztálin azonban tervszerűen eltakarította az útjából a semleges európai államokat azért, hogy közös határa legyen Németországgal. Ettől a szovjet határok biztonsága egyáltalán nem lett jobb.

Ha a hat semleges európai állam elleni agressziót a Szovjetunió „nyugati határai biztonságának megerősítése” terminusával illetnénk, miért ne alkalmazhatnánk ugyanezt az elnevezést Hitlernél? Vajon ő a szomszédos országok elfoglalásával nem saját határainak a biztonságát kívánta erősíteni?

Olyan ellenérveket hoznak fel velem szemben, hogy a Szovjetunió a „háború előtti időszakban” nem folytatott folyamatos háborút, és a különálló háborúk és inváziók sora között szünetet tartott. Végül is Hitler is tartott szünetet az egyes háborúk között. Miért kell őt más mértékkel mérni?

Indulatosan azt mondják nekem: a Szovjetunió a „háború előtti időszakban” hivatalosan senkinek sem üzent hadat, éppen ezért nem lehet azt mondani, hogy részt vett volna háborúban. Na de kérem, Hitler sem üzent mindig formálisan hadat. Ha az ember a szovjet propaganda közleményeit követi, akkor 1941. június 22-én sem üzent hadat senki formálisan. Miért számít tehát ez a dátum a béke és a háború közötti választóvonalnak?

Június 22-e a haditörténelemben egy átlagos dátum. Egyszerűen az egyik hadsereg harci cselekményeinek az elindítása egy másik állam hadseregének a hadereje ellen, egy olyan háború folyamán, amelyben mindkét állam már régen részt vesz.

A leleplezett bandita a történeteket attól a pillanattól mondja el, amikor őt magát bűnös módon megtámadták, és közben elhallgatja, hogy ő is embereket rabolt ki és vert agyon az utcán. A vörös propaganda ugyanúgy tesz, mint a leleplezett betörő: a háború történetének az ábrázolását azzal a pillanattal kezdi, amikor idegen csapatok megjelentek a szovjet felségterületen, és így a Szovjetuniót ártatlan áldozatnak festi. Hagyjunk már fel azzal, hogy magunkat ártatlan áldozatnak állítsuk be! Gondoljunk az igazi ártatlanokra, akik a „háború előtti időszakban” a felszabadító hadsereg bajonettjei által veszítették életüket. A háború történetének a megírását ne június 22-ével kezdjük, hanem attól a pillanattól, amikor a kommunista katonák hadüzenet nélkül hátra támadták a kivérzett Lengyelországot, amelynek hősi csapatai teljesen egyenlőtlen küzdelemben megpróbálták feltartóztatni Hitler keleti irányú előrenyomulását. De ne is ezzel a nappal kezdjük a háború történetét, hanem azzal, amikor Sztálin elhatározta ezt a háborút.

2.

1939. szeptember 1-jén a hajnali szürkületben a német Wehrmacht megkezdte a Lengyelország elleni háborút. A 20. században azonban Európában egy háború automatikusan világháborút jelent. Valóban, a háború hamarosan kiterjedt egész Európára és majdnem az egész világra.

A sors különös játéka folytán éppen ugyanezen a napon, 1939. szeptember 1-jén a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa a negyedik rendkívüli ülésén elfogadta az általános hadkötelezettségre vonatkozó törvényt. Meglepő esemény: addig, amíg a gyerekeknek (és a felnőtteknek) Hitlert ijesztő kísértetként állították be, szörnynek és kannibálnak bélyegezték, addig nem volt szükség a hadkötelezettségre. Most azonban, amikor aláírták a meg nem támadási szerződést, most szükségessé vált az általános hadkötelezettség. 1939. szeptemberében egy „furcsa háború” (franciául: drôle de guerre; angolul: Phoney War!) kezdődött Nyugaton. Keleten ugyanebben a hónapban egy nem kevésbé meglepő béke kezdődött.

Miért volt tulajdonképpen szüksége a Szovjetuniónak az általános hadkötelezettségre? A kommunisták egyhangú válasza: ezen a napon

kezdődött a II. világháború, mi nem akartunk részt venni benne, de tettünk biztonsági intézkedéseket. K. A. Mereckov, a Szovjetunió marsallja egy azon sok katona közül, aki megerősíti, hogy óriási jelentőségű volt a törvény, és azt „a már kitört II. világháború körülményei között” hozták (A nép szolgálatában. Moszkva, 1968, 181. o.).

Próbáljuk meg elképzelni, hogy ott vagyunk azon a történelmi reggelen a lengyel–német határon: sötétség, köd, lövések, motorok zaja. Alig van olyan ember Lengyelországban, aki megérti, hogy mi is történik itt: provokáció vagy egy spontán kitört, nem szankcionált konfliktus? A Legfelsőbb Tanács képviselői (a felhők fölötti legelőkön dolgozó birkapásztorok és a tundrában nomád táboraikban tevékenykedő híres rénszarvas-tenyésztők) azonban már tudják: nem provokáció, nem konfliktus, nem német–lengyel és nem is európai háború, hanem a világháború kitöréséről van szó. Nekünk – képviselőknél – haladéktalanul Moszkvában kell összejönnünk (az ülés soron kívüli!), és még kell hoznunk a megfelelő törvényeket. Kiderítetlenül csak az marad, hogy miért is nem reagáltak épp ilyen gyorsasággal ugyanezek a képviselők, amikor hasonló játszódott le 1941-ben a szovjet–német határon.

1939. szeptember 1-jének reggelén nem csak a lengyel kormány, nem csak a nyugati országok kormányai nem tudták, hogy egy új világháború tört ki, Hitler maga sem tudta. Abban a reményben kezdte el a Lengyelország elleni háborút, hogy az egy területileg behatárolt művelet marad, ugyanúgy, mint annak idején Csehszlovákia megszállása. És ez nem goebelsi propaganda. A szovjet történészek ugyanígy vélekednek.

A. Sz. Jakovlev, a légierő vezérezredese (abban az időszakban Sztálin személyes referense): „Hitler meg volt győződve arról, hogy Anglia és Franciaország nem fog Lengyelországért harcolni.” (Az élet célja. Moszkva, 1968, 212. o.)

Hitler tehát nem tudja, hogy elindította a II. világháborút, az elvtársak a Kremlben azonban kiválóan tudják ezt! És még valami: Moszkvába meglehetősen hosszú út vezet. Néhány képviselőnek 7–10, sőt némelyiknek 12 napra van szüksége ahhoz, hogy Moszkvába jusson. Ez azonban azt jelenti, hogy az Európában kitört háborúnak erre a megtárgyalására, Kreml-béli összejövetelre (1939. szeptember 1., a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának ülése) még a háború kitörése előtt valakinek meg kellett adni a jelet a képviselőknél. Még tovább megyek: a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása előtt.



Bármiféle próbálkozás, hogy a II. világháború kitörésének az időpontját és a Szovjetuniónak ebbe a háborúba való belépését meghatározzuk, elkerülhetetlenül az 1939. augusztus 19-i dátumhoz vezet bennünket.

Sztálin megismétli a korábban már titkos konferenciákon elhangzott és bemutatott tervét Európa „felszabadításával” kapcsolatban: „Európának háborúba kell bonyolódnia – saját semlegességünk megőrzése mellett –, és csak akkor, ha az ellenfelek kölcsönösen meggyengítették egymást, akkor kell a Vörös Hadsereg összevont erejét a mérleg serpenyőjébe dobni.” (Sztálin Leninre való hivatkozása 1924-ben a Szverdlovi Egyetemen elhangzott előadásán, „A leninizmus alapjairól”, VI, 158. o., valamint a Közpon-ti Bizottság plénumán 1925. 01. 19-én elhangzott beszédében, VII, 140. o.)

A Politikai Bizottság 1939. augusztus 19-i ülésén hozták meg a végérvényes határozatot ennek a tervnek a megvalósításával kapcsolatban.

A Politikai Bizottság ezen az ülésén elhangzottakról, valamint az ott hozott határozatokról azonnal eljutottak a hírek a nyugati sajtóhoz. A francia Havas hírügynökség megjelentetett egy közleményt az elfogadott határozatokkal kapcsolatban (Vö.: E. Jäckel: Jelenkori történelem negyedéves füzetek, 1958. október, 383. o., hivatkozással a Genfben megjelent „Revue de droit International”, 1939. július–szeptember, 3. szám, 247. o.).

Hogyan kerülhetett a Politikai Bizottság egyik szigorúan titkos jegyzőkönyve a nyugati sajtó kezébe? Nem tudom. Mégis több út lehetséges. A legvalószínűbbek egyike a következő lehet: a Politikai Bizottság egy tagja, vagy esetleg többen közösen, akik megijedtek Sztálin terveitől, és arra a következtetésre jutottak, hogy fel kell őt tartóztatni, átadhatták a jegyzőkönyvet. Nyílt tiltakozás lehetetlen volt. Egyetlen út maradt tehát, hogy Sztálint tervei feladására kényszerítsék: ezeknek a terveknek a nyilvánosságra hozatala Nyugaton. A Politikai Bizottság tagjai, különösen azok, akik a Vörös Hadsereget, a fegyverkezési ipart, a katonai felderítést, a Belügyi Népbiztosságot, a propagandaosztályokat és a Kominternt ellenőrizték, rendelkeztek ezzel a lehetőséggel. Egy ilyen verzió nem is annyira fantasztikus, mint első pillantásra tűnhet. Zinovjev és Kamenyev, a Politikai Bizottság tagjai 1917-ben azért, hogy az októberi forradalmat szabotálják, nyilvánosságra hozták Lenin és Trockij terveit a „polgári” sajtóban. Meg kell ismételnem, nem tudom, hogyan került Nyugatra a dokumentum, csak azt szeretném kiemelni, hogy megvolt az útja és módja annak, hogy odakerülhetett.

Sztálin villámgyorsan és egészen szokatlan módon reagált Havas cikkére. 1939. 11. 03-án egy hivatalos cáfolattal szövegre jelentkezett a *Pravdában*. Egy sztálini cáfolat nagyon komolyan veendő dokumentum, amelyet teljes terjedelmében el kell olvasni. Íme a szöveg:

A Havas hírügynökség hazug jelentéséhez

A „Pravda” egyik szerkesztője azzal a kérdéssel fordult Sztálin elvtársához, hogy mi a véleménye a Havas hírügynökség által a Sztálin-beszéddel kapcsolatban kiadott közleményről, amelyet állítólag 1939 augusztusában a Politikai Bizottság ülésén tartott, és amelyikben állítólag azt a gondolatot taglalta, hogy „a háborúnak hosszadalmasnak kell lennie, hogy a harcoló felek kölcsönösen kimerítsék egymást.”

Sztálin elvtárs a következő választ küldte:

„A Havas hírügynökségnek ez a jelentése, ugyanúgy, mint több más jelentésük, szemenszedett hazugság. Természetesen nem tudhatom, hogy ezt a hazugságot melyik café-chantant-ban fabrikálták össze. De bármit hordanak össze a Havas hírügynökség urai, a következőket mégsem vonhatják kétségbe:

- a) nem Németország támadta meg Franciaországot és Angliát, hanem Franciaország és Anglia Németországot, és ezzel a jelen háborúért a felelősséget magukra vették;
- b) Németország a harci cselekmények megkezdése után békejavaslatot terjesztett Franciaország és Anglia elé, és hogy a Szovjetunió nyíltan támogatta Németország ezen békejavaslatait, mert felfogása szerint, és ez a továbbiakban is így lesz, a háború minél gyorsabb befejezése döntő módon megkönnyítené minden országnak és népnek a helyzetét;
- c) Anglia és Franciaország vezető körei gorombán elutasították mind Németország békejavaslatait, mind a Szovjetunió azon kísérleteit, hogy a lehető leghamarabb érjék el a háború befejezését.

Ezek tények.

Mit tudnak ezzel szembeállítani a Havas hírügynökség café-chantant-i politikusai?

J. Sztálin”

(*Pravda*, 1939. november 30.)

Döntse el maga az olvasó, hogy mi a szemenszedett hazugság – a Havas ügynökség közleménye, vagy Sztálin cáfolata? Úgy gondolom, hogy kis idővel később már Sztálin is nehezen ismételhette volna meg saját szavait. Az sem érdektelen, hogy 1939. 11. 30-án a *Pravda* gyakorlatilag a Szovjetunióban nem is létezett. Csodálkozva kellett megállapítanom, hogy még a katonai felderítés főhivatalának az archívumában lévő speciális széfben sem volt megtalálható ez a kiadás. Már rég megsemmisítették. Csak Nyugaton tudtam felhajtani.

Sztálin cáfolatának nyílt hazugságai és az a tény, hogy példátlan módon elveszítette a higgadságát, ez mind a Havas hírügynökség mellett szól. Ennél az eseménynél valaki egy nagyon érzékeny húrt pendített meg, és ennek a következménye ez a rezonancia. A szovjet hatalom gyakorlásának évtizedeiben a nyugati sajtóban sokat írtak a Szovjetunióról és Sztálinról. A bolsevikokat és Sztálint személyesen is számtalan halálos bűnnel vádolták, azt állították, hogy rendőrségi besúgó volt, meggyilkolta a feleségét, despota, szadista, diktátor, kannibál, hóhér stb. Sztálin ennek ellenére sohasem ment bele egy „polgári firkászokkal való vitába”. Most, egyetlen alkalommal miért volt hajlandó ez a hallgatag, hidegvérű ember ilyen nyilvános jajveszékelésekbe és olcsó sértegetésekbe belemenni? Csak egyetlen válasz marad: a Havas hírügynökség leleplezte Sztálin legtitkosabb szándékait. Ezért reagál Sztálin tőle ennyire szokatlan módon. Számára teljesen közömbös, hogy mit gondolnak majd róla az eljövendő generációk (egyébként egyáltalán nem gondolkodnak el 1939-es magatartásán), az adott pillanatban csak az a fontos a számára, hogy a következő 2–3 évben, amíg az európai országok egy megsemmisítő háborúban meg nem gyengítik egymást, titokban tudja tartani a tervét.

Egy pár percre csatlakozzunk Sztálin érveléséhez: igen, a Havas-jelentés „szemenszedett hazugság”, valamelyik café-chantant-ban fabrikálták. Ebben az esetben nem tagadhatjuk meg a Havas hírügynökség újságíróinak kijáró elismerő csodálatunkat. Ha ugyanis valóban ők találták ki a jelentést, akkor az arra utal, hogy alapos ismeretekkel rendelkeznek a marxizmus-leninizmusról, Sztálin jelleméről, és elvégezték az európai katonai-politikai helyzet gondos tudományos elemzését. Havas újságírói természetesen sokkal jobban megértették a helyzetet, mint Hitler és a nyugati demokráciák vezetői. Ha a Havas-jelentés csak kitaláció volt, akkor itt éppen annak az esete forog fenn, hogy a kitaláció tökéletesen megfelel a valóságnak.

Több év múlva, amikor már mindenki rég elfelejtette a Havas-jelentést és Sztálin cáfolatát, kiadták a Szovjetunióban Sztálin műveit 13 kötetben. Ezek tartalmazzák Sztálinnak a Központi Bizottság titkos ülésein elhangzott beszédeit is. 1939-ben Havas újságírói természetesen nem féltek hozzá ezekhez a beszédekhez. Sztálin műveinek a publikációja megerősíti, hogy Sztálin terve egyszerre volt egyszerű és zseniális, és éppen az volt a lényege, amit a francia újságírók megírtak. Már 1927-ben a Központi Bizottság egyik zárt ülésén megfogalmazta Sztálin azt a gondolatot, hogy egy háború esetén országa semlegességét mindaddig meg kell őrizni, amíg az egymással harcoló oldalak „kellőképpen legyengítették egymást egy olyan harcban, amelyhez nincs elég erejük”. Ezt a gondolatot aztán zárt üléseken többször is megismételte. Sztálin azzal számolt, hogy egy európai háborúnak a Szovjetunió elkerülhetetlenül részese lesz, de utolsóként kell belépnie ebbe a háborúba azért, hogy ő dobja a „mérleg serpenyőjébe azt a súlyt amely döntő jelentőséggel bír”.

Azonban Sztálin elődei is ugyanezt mondták. Amikor Sztálin híveinek legszűkebb körében terveit előterjesztette, egészen egyszerűen Lenint idézte, és ki is emelte, hogy az ötlet magától Lenintől származik. De Lenin sem tarthat igényt az első helyre az ötlettel kapcsolatban. Mindezt a marxizmus kimeríthetetlen tárházából merítette. Ebből a szempontból nagyon érdekes Friedrich Engelsnek 1883. június 12-én Eduard Bernsteinhez írt levele: „Ezek mindenféle naplopók és léhűtők, először verekedjenek össze, pusztítsák és kompromittálják egymást, és ezzel készítsék elő számunkra a talajt!” (Karl Marx, Friedrich Engels: *Művek*, 36. kötet, 37. o.)

Sztálin abban különbözött elődeitől és utódaitól, hogy kevesebbet beszélt és többet cselekedett.

3.

Rendkívül fontos, hogy megtudjuk, mit mondott Sztálin 1939. augusztus 19-én a Politikai Bizottság ülésén. Még akkor is, ha ezt nem tudtuk volna meg a Havas-jelentésen keresztül, látjuk a tetteit, és ezek sokkal világosabban árulkodnak szándékairól. Már négy nappal a Politikai Bizottság Kreml-béli ülése után sor kerül a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírására, amely a szovjet diplomácia egész történetének legjelentősebb teljesítménye, és Sztálin egész rendkívüli karrierjének a legragyogóbb győzelme. Nyikita Hruscsov a visszaemlékezéseiben azt írja, hogy Sztálin a szerződés aláírása után örömrivalgásban tört ki: „Rászedtem Hitlert!”

(Ny. Hruscsov: Emlékezések, 2. kötet, New York, 1981, 69. o.) És Sztálin tényleg rászedte Hitlert. Már két héttel a szerződés aláírása után Hitlernek két fronton kellett harcolnia, ami azt jelentette, hogy Németország már kezdettől fogva olyan helyzetbe került, amelyben csak elveszíthette a háborút (és el is vesztette). Más szóval: 1939. augusztus 23-án Sztálin megnyerte a II. világháborút, még mielőtt azt Hitler elkezdte volna.

Hitler csak 1940 tavaszán ismerte fel, hogy rászedték. Még egyszer megkísérelte, hogy Sztálint megelőzze, de ehhez már túl késő volt. Már csak ragyogó taktikai győzelmekben reménykedhetett, de Németország stratégiai helyzete katasztrofális volt. Újból két malomkő közé került: az egyik oldalon Nagy-Britannia bevehetetlen szigeteivel (és az Egyesült Államokkal a háttérben), a másik oldalon Sztálin. Hitler nyugatnak fordult, de teljes mértékben tisztában volt azzal, hogy Sztálin előkészített egy támadást, hogy egy csapással elvágja a romániai kőolajforrásokat, és ezzel az egész német ipart, Németország hadseregét, légierjét és flottáját megbénítsa. Amikor Hitler keletnek fordult, akkor a szövetségesek nyugatról elkezdtek a stratégiai bombázásokat, végül pedig az inváziót.

Azt mondják, hogy Sztálin csak Nagy-Britannia és az USA közreműködésének és segítségének köszönhetően győzött. Szent igazság! Sztálin nagysága azonban éppen abban van, hogy ő, a Nyugat fő ellensége képes volt ezt a Nyugatot saját diktatúrájának a védelmére és megszilárdítására felhasználni. Éppen abban mutatkozik meg Sztálin zsenialitása, hogy értett ahhoz, hogyan kell ellenfeleit megosztani és egymással összeüregesztani. Éppen az események ilyen irányba való haladásától óvott már 1939-ben a nyugati szabad sajtó, amikor Sztálin szavakban a semlegeségre játszott, tetteiben azonban meghatározó felbujtó és résztvevő volt a háborúban.

A HÁBORÚ BÁZISÁNAK A KISZÉLESÍTÉSE

Németország nemzeti felszabadítása egy proletárforradalomban fog bekövetkezni, amely átfogja Közép- és Nyugat-Európát, és összeköti azt Kelet-Európával a Szovjet Egyesült Államok alakjában.

L. Trockij

(Bjulletyeny oppozicii, 24. szám, 9. o.)

1.

Bonaparte Napóleon Oroszországból való kiűzése után az orosz hadsereg győzedelmesen bevonult Párizsba. Miután nem találták ott Napóleon-t, az orosz katonák dalolva visszavonultak hazájukba. Oroszország számára a háború célja az ellenséges hadsereg szétverése volt. Ha Moszkvát már senki sem fenyegeti, akkor az orosz hadseregnek semmi keresnivalója Nyugat-Európában.

Az Oroszország és a Szovjetunió közötti különbség a háború céljának és értelmének a felfogásában van. M. Tuhacsevszkij, aki már kitüntette magát Közép-Oroszország, az Észak-Kaukázus, az Urál, Szibéria és Lengyelország népeinek szörnyűséges lemészárlásával, kidolgozta egy háború céljának az elméletét. Tuhacsevszkij szerint ez nem más, mint „az erőszak akadálytalan biztosítása, amelynek eléréséhez elsősorban az ellenség haderejének a megsemmisítése szükséges”. (Háború és Forradalom, Moszkva, 1923. 22. szám, 188. o.). Az ellenség hadseregének a szétverése és az „utolsó emberig való megsemmisítése” nem jelenti a háború és az erőszak befejezését, hanem csak megteremt a feltételeit az „erőszak akadálytalan gyakorlásának”! „Minden általunk bevett terület az elfoglalása után már szovjet terület, amelyen megvalósítjuk a munkások és parasztok hatalmát.” (M. Tuhacsevszkij, a Szovjetunió marsallja: Válogatott művek. Moszkva, 1964, 1. kötet, 258. o.)

A „Modern stratégia kérdései” című munkájában Tuhacsevszkij felhívja a figyelmet arra, hogy „a szovjet törzskaroknak a politikai irányítást és a megfelelő szerveket idejekorán utasítaniuk kell a forradalmi bizott-

ságok és egyéb helyi igazgatási apparátusok előkészítésére a különböző területek számára" (uo. 196. o.). Más szóval: a szovjet törzskarok a legnagyobb titokban előkészítik a „felszabadítás” hadműveletét, de egyúttal az előkészületek közben kötelesek tájékoztatni a politikai népbiztosokat és a „megfelelő szerveket” arról, hogy a különböző „felszabadított” területeken a kommunista közigazgatási apparátus időben felkészülhessen az irányításra: a Vörös Hadsereg szuronyaival elhozza a szomszédoknak a szabadságot, a helyi végrehajtó szervek időben kialakított szervezeteivel együtt...

Az elfoglalt területek gyors szovjetizálásának folyamata a terror és az erőszak korlátlan alkalmazásának a módszerével történik, valamint az agresszió folytatásához szükséges tartalékok barbár zsákmányolásával. Ennek a módszernek Tuhacsevszkij „tudományos” elnevezést adott – ez „a háború bázisának a kiszélesítése”. Tuhacsevszkij alatt ez a terminus még a Nagy szovjet enciklopédiában is helyet kapott (1. kiadás, 1928, Moszkva, 12. kötet, 276–277. o.).

Hitler 1941. március 30-án generálisainak a keleten folytatandó háború célját a következőkben jelölte meg: a haderők szétverése, a kommunista diktatúra megsemmisítése, a „igazi szocializmus” kialakítása és Oroszországnak egy, a háború folytatásához szükséges bázissá való átalakítása. Tuhacsevszkijnek más céljai voltak? Nem ugyanezzel az ötlettel hozakodott elő 1923-ban?

Egy katonai hadművelet előkészítésénél Hitler még az invázió előtt gondoskodott a megfelelő igazgatási apparátus megszervezéséről az új területeken; Tuhacsevszkij sem javasolt mást.

Tuhacsevszkijből jó vezető lett volna, stratégia azonban nem. Ismertek hiányos képességei ezen a területen. Az úgynevezett „faltörőkos stratégia” elnevezésű koncepciója, még ha teljesen elméletileg nézzük is, mutatja elképzelésének teljes tarthatatlanságát. Stratégiája egy olyan sakkjátékos módszerére emlékeztet, aki teljes figyelmét az ellenfél bábuinak tömeges kiütésére koncentrálja, és a paraszttal kezd. Egy ilyen koncepció mellett kitartva Tuhacsevszkijnek minden összecsapásnál tartalékok nélkül kellett maradnia.

1920-ban, a Visztulánál elszenvedett veresége nem a véletlen műve volt. Ennek ellenére egész életében ostoba makacssággal azon fáradozott, hogy alapjaiban hibás módszerét javítgassa, miközben megkísérelte saját tudatlanságát elméletileg alátámasztani.

A kommunista történészek megkísérlik elhitetni velünk, hogy Sztálin Tuhacsevszkij eltávolításakor (1937) a módszereit is teljesen elutasította. Nem, Sztálin csupán a nem elfogadható és kimutathatóan vereséghez vezető stratégiai elképzeléseit utasította el, ugyanakkor megtartotta „a háború bázisának a kiszélesítésével” kapcsolatos ötletét, másoknak engedélyezte azok továbbfejlesztését.

2.

Sztálin azonban Tuhacsevszkijen és a hozzá hasonlókon kívül rendelkezett valódi stratégiákkal is. Közülük az első és legragyogóbb természetesen Vlagyimir Triandafillov volt – a hadművelati művészet atyja. Ő volt az, aki 1926-ban elsőként megadott a „mélységi hadművelet” elméletére egy megközelítő megfogalmazást A modern hadsereg hadműveleteinek kiterjedése című könyvében. Elképzeléseit továbbfejlesztette A modern hadseregek hadműveleteinek természete (Moszkva, 1929) című könyvében. Könyvei a mai napig a szovjet hadművészet alapjait képezik. V. K. Triandafillov talált olyan embereket, akik megértették valóban zseniális stratégiai ötleteit, és akik azokat továbbvitték a vezérkarba. Köztük volt a Szovjetunió leendő marsallja, A. M. Vasziljevskij. Triandafillov elképzeléseit G. K. Zsukov mindegyik hadműveleténél – kezdve 1939-ben a Halhin-gol folyónál a japánok fölött aratott győzelmével – a gyakorlatban is megvalósította.

Érthető, hogy Triandafillov nem hagyhatta szó nélkül Tuhacsevszkij stratégiai elképzeléseit, jöllehet Tuhacsevszkij a közvetlen felettese volt. Anélkül, hogy félt volna Tuhacsevszkij bosszújától, az „ütőkos elmélet” teljes használhatatlanságát leleplezte azzal az utalással, hogy egy jó sakkjátékos nem szentelheti teljes figyelmét csak a parasztok kiiktatására. Egy jó sakkjátékos a támadásait sokkal inkább a háttérre irányítja, és ezáltal az ellenséges parasztokat harcképtelenné teszi. Egy jó sakkjátékos a fenyegetését nem egy, hanem legalább két irányban indítja, és ezzel az ellenfelet arra kényszeríti, hogy figyelmét és tartalékait megossza, miközben ő maga a saját támadását egy új irányba vezeti, ahol az ellenfélnek semmiféle tartalék nem áll a rendelkezésére.

Triandafillov elutasította Tuhacsevszkij katonai koncepcióját, viszont teljes egészében átvette és továbbfejlesztette a „felszabadított területek” erőszakos és gyors szovjetizálásával kapcsolatos elméletét. „Rövid idő alatt (2–3 hét) az egész állam szovjetesítését meg kell valósítani, vagy – rendki-

vüli nagyságú területekkel rendelkező nagyobb államképződmény esetén – 3-4 hét leforgása alatt. (...) A forradalmi bizottságok megszervezésénél nehéz lesz csak a helyi erőkre támaszkodni. A helyszínen a szükséges műszaki apparátus csupán egy részét, valamint kevésbé felelős munkatársakat lehet találni. Minden felelősséggel felruházott munkatársat és a technikai személyzet egy részét a hadseregnek magával kell vinnie. (...) Azoknak a száma, akik az újonnan elfoglalt területeken véghezviendő szovjetesítésnek szükségesek, óriási mértékű lesz.” (A modern hadseregek hadműveleteinek természete, 177–178. o.)

Triandafillov rámutat, hogy nem lenne helyes, ha a „szovjetesítésre” a Vörös Hadsereg harci egységeiből kellene elvonni embereket. Tanácsosabb, hogy erre a célra különleges egységek álljanak rendelkezésre. A Vörös Hadsereg az ellenséggel harcol, előkészíti annak vereségét; a különleges egységek azonban gondoskodnak arról, hogy a hátszágban boldogan éljenek az emberek, és létrejöjjön a munkás-paraszt hatalom.

Hitler, igaz, hogy később, de ugyanerre az álláspontra jutott: a Wehrmacht megsemmisíti az ellenfelet, az SS bevezeti az „új rendet”. Kritikus helyzetekben bevetették a Wehrmacht-hadosztályokat a partizánmozgalmak leverésére is, a Waffen-SS-hadosztályokat pedig az első frontvonal tankcsatáiban is. De nem ez volt a tulajdonképpeni feladatuk, amiért a Wehrmachtot és az SS-t létrehozták.

Triandafillov a hadművészetet egzakt tudományos szintre emelte, amikor egyszerű képleteivel kialakította egy többmillió hadsereg támadási hadműveletének matematikai számításait. Ezek a képletek olyan ragyogóak és olyan kifinomultak, mint a geometria alaptételei. Triandafillov kidolgozta egy támadás összes fázisának a képleteit, beleértve a szovjet politikai funkcionáriusok szükséges mennyiségének a kiszámítását, akik az elfoglalt területek igazgatási egységeinek az irányítását végzik.

Példaként öt lengyel vajdaság vezető igazgatási apparátusához szükséges személyzet számát számította ki a szovjet–lengyel határtól a San folyónál lévő területekig. Triandafillov javasolta a Szovjetunióban élő külföldi kommunistáknak a „felszabadított” területek szovjetesítésében való felhasználását, mivel az óriási területhódítások következtében a szovjet bürokrácia egyedül erre nem lett volna képes.

A kommunista történészek el akarják velünk hitetni, hogy Lengyelország felosztása azért következett be, mert Sztálin békét akart, mert Sztálin félt Hitlertől. A kommunisták azonban „elfelejtik” megemlíteni, hogy

már a Molotov–Ribbentrop-paktum előtt, sőt még mielőtt Hitler hatalomra jutott volna, a szovjet törzskarokban már matematikai alapokon nyugvó terveket dolgoztak ki Európa szovjetesítésére, miközben a határ és a San folyó közötti lengyel terület, amely később a Molotov–Ribbentrop-paktum alapján a Szovjetunióé lett, egyszerű kis példaként lett elővezetve arra vonatkozóan, hogy hogyan is történjen a további szovjetesítés.

3.

A Molotov–Ribbentrop-paktum megnyitotta a kaput a szovjetesítés számára. Sztálin nem csak elméletben készített elő mindent. A szovjet törzskarok a legnagyobb titoktartás közepette dolgozták ki hadműveleti terveiket, de nem feledkeztek meg róla, hogy a politikai biztosokat és a „megfelelő szerveket” figyelmeztessék arra, hogy álljanak készenlétben a szovjetesítésre.

1939. szeptember 17-ének éjszakáján a Belügyi Népbiztosság dandárparancsnoka, I. A. Bogdanov a következő parancsot adta ki csekistáinak: „A belorusz front hadseregei szeptember 17-én a kora reggeli órákban támadásba lendülnek azzal a harci megbízással, hogy a belorusz munkások és parasztok felkelését támogassák...”

Erről van tehát szó: Lengyelországban kitört a forradalom, a munkások és a parasztok maguk is boldogulnak, a Vörös Hadseregnek és a Belügyi Népbiztosságnak csupán támogatni kell őket. A következmények ismeretek. A katyni tömegmészárlás is a „támogatáshoz” tartozik.

Egyébiránt Sztálin nyilvánvalóan nem tartott annyira Hitlertől, mint ahogy azt a kommunisták be akarják mesélni nekünk. Ha félt volna Hitlertől, akkor életben hagyta volna a lengyel tiszteket, éppen azért, hogy egy német invázió esetén a több tízezer lengyel katona élén a partizánharcokba be tudja vetni őket lengyel területen. A Hitlerrel szembeni védekezés azonban nem illett Sztálin terveibe. Nemcsak hogy nem használta ki a lengyel potenciált, hanem még a már korábban, háború esetére létrehozott partizánegységeket is egymásnak ugrasztotta.

Finnország szovjetesítését még gondosabban készítették elő. Abban a pillanatban, amikor a „finn katonai klikk elkezdte fegyveres provokációit”, Sztálinnak már kéznél volt egy finn kommunista „államelnök”, egy „miniszterelnök” és az egész új „kormány”, beleértve a „szabad, demokratikus Finnországban” lévő csekista vezért is.

Észtországban, Litvániában, Lettországban, Besszarábiában és Bukovinában szintén voltak „népi képviselők”, akik a „testvéri népek családjához” való csatlakozást követelték, és (meglepő gyorsasággal) előkerültek a forradalmi bizottságok elnökei, a törvényszéken működő népi ülnökök stb. stb.

A szovjetítés kiterjedt, és Sztálin megsokszorozta a tartalékos párt-adminisztrátorok számát az új hadjáratok számára. 1940. március 13-án a Politikai Bizottság határozatot hozott, amely szerint minden hivatalban lévő pártfunkcionáriusnak katonai rangot kell adni. Ezáltal az egész párt félkatonai szervezetről teljesen katonai szervezet lesz. A Védelmi Népbiztosságot a Politikai Bizottság megbízza az egész pártnomenklatúra újraminősítésének gyakorlati kivitelezésével és a katonai rangfokozatok kiosztásával. Elhatározzák, hogy „a pártbizottságok munkatársait arra kötelezik, hogy vegyenek részt egy szisztematikus katonai átképzésben, hogy a Vörös Munkás- és Paraszthadseregbe vagy a Vörös Munkás- és ParasztfloTTába történő behívásuk esetén munkájukat egy, a kvalifikációjuknak megfelelő funkcióban tölthessék be”. (A Politikai Bizottság határozata „A pártbizottságok munkatársainak katonai átképzéséről és átsorolásáról, valamint a Vörös Munkás- és Paraszthadseregbe történő behívásuk kivitelezéséről”, 1940. március 13.) Ügyeljünk a megfogalmazásra: „Azért, hogy munkájukat a megfelelő funkcióban kvalifikációjuknak megfelelően tudják végrehajtani.” Milyen kvalifikációja van egy pártfőnöknek, azon kívül, hogy egy kerületi bizottság titkára? Következésképpen gyakorlatilag előjegyzésbe vették őket mint leendő titkárokat a kerületi (városi, megyei stb.) bizottságokban a hadseregbe történő behívásuk utáni időre!

1940 májusa és 1941 februárja között 99 ezer tartalékos politikai funkcionárius átsorolása történt meg, beleértve a „pártbizottságok 63 ezer vezető munkatársát” (azaz ebben az időszakban történtek a kvalifikációs bizottságok vizsgálói és ülései). A nomenklatúra átképzését gyorsított tempóban végzik. És nem csak az átképzését. Kiadnak egy parancsot: 1941. június 17-én további 3700 fő hivatalban lévő funkcionárius kapja meg azt az utasítást, hogy álljon készenlétben a hadsereg számára.

Újabb szovjetítés következik?

4.

Nemcsak pártfőnökök vettek részt Észtország, Litvánia, Lettország, Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Beloruszszia, Besszarábia, valamint Bukovina szov-

jetesítésében, hanem a „megfelelő szervek” is. A „népképviselők” és a „népszolgái” háta mögött a Belügyi Népbiztosság (az orosz rövidítés alapján a továbbiakban NKVD) is támogatta „együttműködésével a forradalmi munkásokat és parasztokat a proletáriátus hatalmának megszilárdításában”.

A határokat elsőként az NKVD határőrcsapatai lépték át. „Kicsi csoportokban operálva elfoglalták és őrizték a folyami átkelőhelyeket és a vasúti csomópontokat.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, Moszkva, 1970, 7. szám, 85. o.) 1939–1940-ben a téli háborúban az NKVD határőrcsapatainak egy szakasza titokban benyomult finn felségterületre, villámsebesen átvonult a tundrán, és egy meglepetésszerű harcban elfoglalta Petsamo városát és annak kikötőjét. Öt évvel később, 1945-ben a japán háborúban a határőr-osztagokból „320 támadó különítményt alakítottak, 30-75 katonából álló erővel, gépfegyverekkel, géppisztolyokkal, egyéb fegyverekkel és gránátokkal felszerelve. Egyes különítmények 100-150 emberből álltak. (...) Az előkészületeket a meglepetésszerű támadásra korábban kidolgozott és tovább pontosított tervekre alapozták. (...) A meglepetési mozzanat kiemelkedő szerepet játszott ezeknek az akcióknak a sikerében.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1965, 8. szám, 12. o.)

A Németország elleni háborúban az NKVD határőr-osztagai hasonló módon készítették elő a hadműveleteket. Ott, ahol a német osztagok nem lépték át a határt, a szovjet határőr-osztagok kezdeményezésére határsértés történt, mivel erre voltak felkészítve. Így például 1941. június 25-én szovjet határőrszázadok a román határnál partra tettek Kilija város területén egy szárazföldi osztagot. Az osztag hídfőállást vett fel, és eközben az NKVD felderítő egysége, amelyet már előzőleg odatelepítettek, tűzérségi védelmet nyújtott a számára (Őrszemek a szovjet határokon. Moszkva, 1983, 141. o.). A dolognak egy érdekessége van: az NKVD éppen ilyen jól kiválasztott és jól kiképzett határőr osztagai álltak a német támadás pillanatában is a határon a hidaknál, de nem voltak felkészítve arra, hogy visszaverjék a támadást és megvédjék a hidakat, ezért szinte harc nélkül feladták azokat. Amikor arról volt szó, hogy egy határt képező híd nyugati oldalát kell elfoglalni, akkor a határőr osztagok kiemelkedő képzettségről, bátorságról és derekas helytállásról tettek tanúbizonyságot. Amikor azonban egy híd keleti oldalát kellett volna megvédeniük, ugyanezek az emberek tökéletesen alkalmatlannak bizonyultak – egyszerűen nem tanulták meg ennek a technikáját, és senki sem állította őket védelmi feladatok megoldása elé.

Az NKVD fő ereje azonban nem a határőr osztagokban volt. Rajtuk kívül ugyanis óriási nagyságú hadművelati ezredekkel és hadosztályokkal, konvojosztagokkal és őrcsapatokkal rendelkezett. Mindannyian buzgón közreműködtek a „ellenséges elemek megsemmisítésénél” és „a területek megtisztításánál”. A téli háborúban e célból 8 NKVD-ezred mellett bevették még az önálló zászlóaljakat és századokat, valamint a határvédő osztagok alakzatait is. Az NKVD-nek a „hátszág megtisztításával” kapcsolatos műveleteinek mértékéről szemléletes képet adhat az 1944-ben az Első Belorusz Front hátában véghezvitt hadművelet. Ebben a hadműveletben az NKVD 5 határőr ezrede vett részt, továbbá az NKVD operatív egységeinek 7 ezrede, 4 lovasezred, önálló zászlóalj és a felderítő légierő. A műveletben résztvevők összlétszáma elérte az 50 ezer főt, „munkaterületük” a 30 ezer négyzetkilométert (*Őrszemek...*, 181. o.). Hitler támadása előtt sem dolgozott azonban az NKVD kevesebb elánnal, csak az 1940-es év adatait, az Észtországbán, Litvániában, Lettországbán, Nyugat-Ukrajnában, Belorusszia nyugati részén, Bukovinában és Besszarábiában vezetett hadműveleteket sehol sem publikálták. De nem elég nyilvános anyag látott napvilágot ha nem is a hőhérokról, hanem az áldozataikról?

Az 1940-es év NKVD által vezetett akcióinak az intenzitása azonban felülmúlta az 1944-es, 1945-ös és utána még sok-sok évet. Elég, ha arra emlékezünk, hogy 1940 volt a katyni tömegmészárlás éve. A lengyel tiszteket azonban nemcsak Katynban likvidálták, hanem valószínűleg legkevesebb még két további helyszínen, és ezeken a helyszíneken sem volt kevesebb áldozat, mint Katynban. Litván tiszteket is megölték akkoriban, ugyanígy letteket és észteket is. De nemcsak tiszteket, hanem tanárokat, papokat, rendőröket, írókat, jogászokat, újságírókat, szorgalmas parasztokat, vállalkozókat és a lakosság minden rétegéből származó embereket ugyanúgy, mint a vörösteror idején saját orosz népüket. Az NKVD hadműveleteinek a mértéke egyre nőtt..., de aztán hirtelen valami megváltozott. 1941 februárjától a Belügyi Népbiztosság titokban elkezdte csapatainak a nyugati határra való átirányítását.

A kommunista történetírók manapság minden erejükkel azon fáradoznak, hogy a Vörös Hadsereg akkori ütőerejének a mértékét kisebbsítsék, és ugyanakkor a Wehrmacht erejét felnagyítsák. Eközben számításba vesz-

nek egészen goromba hamisításokat is. A németeknél számtalan hadosztályt sorolnak fel: a Wehrmacht és a Waffen-SS hadosztályait. Szovjet oldalról azonban csak a Vörös Hadsereg hadosztályait veszik figyelembe. A kiválóan kiképzett, teljes haderővel feltöltött és jól felszerelt NKVD-hez tartozó elit hadosztályokat teljesen kihagyják, „el vannak felejtve”.

A kommunisták azt mondták, hogy közvetlenül a határnál a szárazföldi erők 47 egysége, a határőr osztagok hat flottaegysége (mindegyik kb. 1 ezrednyi erőnek felel meg), valamint az NKVD operatív alakulatainak 11 ezrede, mindösszesen 100 ezer fő összerő állt volna. Ez igaz. De nem ez a teljes igazság. A német invázió időpontjában ugyanis közvetlenül a határnál nemcsak ezredek, hanem az NKVD önálló századai is jelentős erőt képviseltek, és rajtuk kívül még egész, szintén az NKVD-hez tartozó hadosztályok is ott voltak. Például az NKVD 4. hadosztálya (F. M. Mazsirin ezredes parancsnoksága alatt) a román határnál volt, a NKVD ugyanezen hadosztályának az 57. ezrede közvetlenül a határhidaknál. A határ közelében állt a 8. motoros lövészadosztály. Rava-Russzkaja területén az NKVD 10. hadosztálya, valamint ugyanennek a hadosztálynak a 16. lovasezrede pedig közvetlenül határőrizetre volt beosztva. Az NKVD 21. számú lövészadosztálya a finn határnál állomásozott. Az NKVD 1. számú hadosztálya (Sz. I. Donszkov ezredes vezetésével) szintén ott volt. Az NKVD 22. motoros lövészadosztálya a német hadijelentésekben a Litvánia elleni invázió hetedik napján jelenik meg.

A NKVD egységeit hihetetlenül előretolták a határ közelébe. Egyes alakulatok szó szerint csak néhány méter távolságban voltak a határtól. Egy példa: a 132. önálló NKVD zászlóaljat a breszti vár tiraszpoli erődtámaszpontjában helyezték el. Védelmi feladatokkal? Nem, a várat nem védelemre alakították ki, hanem a szokásos alakulat egyik lövész zászlóaljának kellett háború esetén ott hátramaradnia. Talán abból a célból, hogy biztosítsák a határt? Egyáltalán nem, arra ugyanis mindjárt mellette ott volt ugyan-ezekben a kaszárnyákban a határvédő alakulat 17. különítménye (ezred nagyságú); a 132. NKVD zászlóalj végül is nem határvédő alakulat, ez egy konvojegység! A nyugati Belorussziából deportált „ellenséges elemek” fegyveres kíséretére használták, most azonban áthelyezték a Nyugati-Bug nyugati partjára. Egyelőre a zászlóalj nem csinál semmit – a Szovjetunióba vezető út nagyon nehéz: a csekistákat csónakon át kellene szállítani a Bugon a régi citadellába, aztán egy csomó kapun keresztül, hidakon és árkokon át, át kell menni a Muhavecen, aztán ismét árkokon, sáncokon

és bástyákon keresztül vezet az út. Az erődítményben nincs ellenség, és a városig messze az út. A zászlóalj egyelőre pihen. A tiraszpoli erődítmény (határsziget) tulajdonképpen már lengyel – illetve ebben az időszakban már német – területen található, és ahhoz, hogy Németországba lehessen átjutni, már csak egy kis hídon kell átmenni!

A 132. NKVD önálló konvojászlóaljnak éppen ezekben a kaszárnyáiban ötlük a szemünkbe egy felirat: „Meghalok, de nem adom meg magam! Isten veled, hazám! 1941. 07. 22.” Ezeknek a „hősöknek” jó okuk volt arra, hogy ne adják meg magukat – az SS katonái gyorsan megértették volna, hogy kit is akarnak fedezni a csekisták az államhatár másik oldaláról!

Megtaláltam pontos adatokat arról, hogy a határnál nemcsak az NKVD konvojászlóaljai és ezredei álltak, hanem egész konvojhadosztályok. Itt van mindjárt például a már említett 4. NKVD-hadosztály: a Prutnál elfoglalta a határhidakat. Talán azért, hogy a helyzet kiéleződése esetén felrobantsa azokat? Távolról sem. A hidak el voltak aknásítva, de azután az aknákat eltávolították, és oda helyezték az NKVD-hadosztályt. Néhány adatból arra lehetne következtetni, hogy a 4. NKVD-hadosztály egyfajta védelmi szerepet látott el (de próbálják csak meg az SS védelmi feladatának az analógiájára a „védelem” szó igazi jelentését helyesen értelmezni), sok más adat azonban (vesd össze például: *Hadtörténeti Folyóirat*, 1973, 10. szám. 46. o.) amellett szól, hogy a 4. NKVD-hadosztályt konvojhadosztályként kell besorolni. Maga a hadosztály parancsnoka, Mazsirin ezredes egy régi Gulag-farkas.

Kit is akartak tulajdonképpen a Gulag védelmi egységei átkísérni a határon levő hidakon?

MIÉRT KELL A CSEKISTÁKNAK TARACKÁGYÚ?

A vad bestiát
a saját barlangjában fogjuk agyontaposni.

L. Berija, állambiztonsági főkörménybiztos,
belügyi népbiztos, 1941. február
(G. Ozerov: *Tupoljev különtábor*.
Frankfurt am Main, 1973, 65. o.)

1.

A kommunisták büntető gépezetének két fontos apparátusa volt: a belügyi szervek és a belügyi katonai csapatok. Természetesen nem a Vörös Hadsereg csapatairól van itt szó, hanem a CSEKA, az OGPU és az NKVD különleges formációiról.

A Vörös Hadsereg és a belügyi csapatok között óriási különbség van: a Vörös Hadsereg a külső, a belügyi csapatok a belső ellenség ellen harcolnak, innen származik a belügyi elnevezés is.

A kommunista diktatúra ebben az időben történő berendezkedésénél és hatalma megszilárdításának véres harcainál a megtorló, illetve büntetőcsapatok sokkal fontosabb szerepet játszottak, mint a büntető szervek.

A megtorló csapatok fegyvere a harckocsi, a páncélvonat, a háromcolos ágyú és a gépfegyverek voltak. Valóságos háborút folytattak saját népük ellen. A számtalan büntetőcsapat akcióinak a koordinálására 1923-ban létrehoztak egy főigazgatóságot. A büntetőgépezet időről időre ugyanolyan fájdalommentesen és egyszerűen cserélgette a nevét, mint ahogyan a kígyó a bőrét. A szerv, amely a büntetőcsapatok ténykedését irányította, gyakorlatilag változatlan maradt – a Főigazgatóság.

Ez a szervezet és az alárendelt csapatok szörnyűséges büntetteket követtek el saját orosz népük és az összes többi nép ellen a Szovjetunió területén. Egyedül a mezőgazdaság kollektivizálása során több millió embert likvidáltak a büntetőcsapatok, és több mint tízmillió embert bíz-
tak az NKVD egy másik főigazgatóságára – a Gulagra, a büntetőtáborok főigazgatóságára.

A kommunista diktatúra megszilárdulásával ezek a szervek egyre fontosabb helyet foglaltak el a büntetőcsapatokkal való összehasonlításban. A terror fő fegyvere a feljelentő recsegő tolla, a vizsgálóbíró kezében a fogó és a hóhér kezében a revolver. Természetesen a büntetőcsapatokat számszerűen nem csökkentették, de működésüket tekintve egyre inkább segéd szerepet tölthettek be: razziáknál, házkutatásoknál, letartóztatásoknál, a konvojszolgálatban, a büntető- és javítóintézetek felügyeleténél. Ezenkívül a büntetőcsapatok védtek a vezéreket, a kormány hírszolgálatát és az államhatárokat. A büntető bevetésben részt vevő harcosok külső képe szintén megváltozott. Ez már többé nem a pétervári matróz a vörös fizimiskájával a páncélkocsija tetején. Most egy báránybőrbe bújtatott katona, aki a jeges szélben kezében tartja a fegyverét, oldalán hűségese kutyájával. A büntetőcsapatok katonáinak nincs páncélkocsija sem. Ezekre már nincs szükség.

1937-et nem lehet a terror kezdetének tekinteni, mint ahogyan azt a kommunisták el akarják velünk hitetni, hanem inkább a terror befejezése évének. Már csak egy évre van szükség, és az általános terror üldözéssé szelődül, amely csak néhány kiválasztott személyt érint. Egészen egyszerűen azért, mert 1937–1938-ban a terror elérte a kommunista vezetőket is. Ebben a lezáruló időszakban a csekistáknak már nem volt szükségük gépfegyverre: a kommunisták, akik maguk is a terror áldozatai lettek, nem tanúsítottak különösebb ellenállást.

Most azonban, 1938 decemberében, amikor a nagy tisztogatás sikeresen lezárult, az ország belsejében is egy csapásra befejeződik a terror, a Gulag szabadon enged foglyokat, és előkészületek történnek még több fogoly elengedésére. Mi történhetne egy ilyen helyzetben az NKVD-csapatokkal és a Főigazgatósággal, amely ezeket a tevékenységeket koordinálta? Valószínűleg megszüntetik a Főigazgatóságot! Úgy gondolják? Helyesen tippeltek. A Szovjetunió egy új életszakaszba lépett, és ezért haladéktalanul a nagy tisztogatás befejezése után, valamint M. Jeszovnak a hatalomból való eltávolítása után (aki annak idején, 1936-ban G. Jagoda belügyi népbiztost és a titkosrendőrség főnökét felváltotta) az NKVD határőrcsapatának és a Szovjetunió belügyi csapatainak a főigazgatóságát a népi kormánybiztosok tanácsának rendelkezésére 1939. február 2-án megszüntetik. 1939. február 2-án egy főigazgatóság helyett hat önálló főigazgatóságot hoznak létre az NKVD keretein belül, amelyek ezen csapatoknak ügyeiben, illetve katonai kérdésekben illetékesek:

- az NKVD határőrcsapatának a főigazgatóságát,
- az NKVD őrző csapatainak a főigazgatóságát,
- az NKVD konvojcsapatainak a főigazgatóságát,
- az NKVD vasúti csapatainak a főigazgatóságát,
- az NKVD hadiellátásának a főigazgatóságát,
- az NKVD katonai építőipari főigazgatóságát.

A nagy tisztogatás lezárulása után a Szovjetunió büntetőgépezetében egy jól látható minőségi változás kezdődik. A szovjet kormány határozata alapján a büntetőcsapatok ismét megerősítik vezető pozíciójukat a büntetőszervekkel szemben. Az 1939-es év kezdetekor a büntetőcsapatok ütőerejének szédítő növekedése kezdődik. Felszerelésüket ismét páncélvonatokkal, harckocsikkal (BA–10, teljesen új konstrukció), tüzéséggel és végül tankokkal és repülőgépekkel gazdagítják.

A büntetőcsapatok minden fegyverneménél és számtalan feladatkörében viharos növekedés indul el. Az NKVD-n belül olyan növekedést tapasztalnak a csapatok, hogy ennek a levezénylésére különleges hivatalt kell létrehozni – amely kizárólag ezeknek a csapatoknak a ténykedésében illetékes. Az új vezető az NKVD altábornagya, I. I. Maszlenyikov lesz.

De milyen különös: *szovjet területen már nincs szükség büntetőcsapatokra*. Nyilvánvaló, hogy 1939-ben a Szovjetunió nem tervezett új tisztogatási akciókat – az országot térdre kényszerítették, és maradéktalanul Sztálin diktátori uralma alá került. Abban az esetben, ha mégis további tisztogatásokra lenne szükség, a revolverek, a fogók, a ráspolyok, az ostorok és a korbácsok tökéletesen elegendők lennének. Miért van szükség akkor ezekre a tarackágyúkra?

2.

A NKVD-csapatok kiépítése több irányban történik. 1939-ben megalakult az NKVD speciális rendeltetésű szolgálata (Szpecnaz). Békeidőben nincs szükség ilyen jellegű speciális szolgálatra. Ezt annak idején a polgárháborúban használták. A speciális osztagok feladata abban áll, hogy erősítsék a katonák harcbeli állóképességét, különösen egy támadás alatt. A saját csapatai hátában felfejlődött speciális osztag, azaz záróosztag, a csapatai hátára szegezett géppuskával bátorította őket, és megakadályozta, hogy visszavonulhassanak, engedelmesen visszavezette őket a harcra, az engedetlenséget pedig a helyszínen likvidálták. A szovjet publi-

kációkban nem egy helyütt találkozhatunk a „polgárháború hősei” rubrika alatt olyan gyanús alakokkal, akik ezekben a speciális alakulatokban tüntették ki magukat. Egy tipikus példa erre I. P. Vipov, a záróosztag egyik gépfegyveres kommandójának a vezetője a 38. számú lövészhadtestben (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1976, 12. szám, 76. o.). A Szpecnázon belüli szolgálat maga a mennyország. Ott az embert nem molesztálja az ellenséges tüzés, nem kell erős ellenféllel harcolni, hanem csak a saját honfitársaival, az úgynevezett demoralizáltakkal. A felesleg bőségszarujából csak úgy röpködnek a rendjelek. A mi hősünk például kétszeresen is Vörös Zászló-renddel rendelkezik.

Ismert tény, hogy a Szovjetunió már a Molotov–Ribbentrop-paktum előtt titokban megkezdte az ország nyugati területein hadseregek megszervezését. Ezeknek a hadseregeknek szerves részét képezte az NKVD motorizált lövészezrede, amely nem zászlóaljakból, hanem ezekből a záróosztagokból állt.

A hadseregekbe betagozódott ezredeken kívül természetesen voltak az NKVD-nek önálló lövészezredek is, amelyek a frontok alá rendeződtek. Így például 1941 júniusában egyedül a Déli Front hátában 9 ezred állt, egy önálló osztag és az NKVD egyik önálló zászlóalja (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1983, 9. sz., 31. o.).

Az NKVD motorizált lövészezredek mellett rendelkezett még önálló záróosztagokkal, amelyeket haladéktalanul integrálhattak az újjáformált hadtestekbe és hadseregekbe, mint például a 19. hadsereg 241. önálló záróosztaga.

P. V. Szevasztjanov vezérőrnagy arról tudósít, hogy az NKVD záróosztagai rendkívül precízen és megbízhatóan dolgoztak. Az NKVD-csapatok bármilyen helyzetben képesek voltak megjelenni a harcoló katonák hátában – biztosító funkciójuk teljesítésére. „Egy egész század határőrkatoná fejlődött fel azonnal a hátunkban.” (Nyeman–Volga–Duna. Moszkva, 1961, 82. o.) Szevasztjanov tábornok elmondja továbbá, hogy gyalogsága mindenfajta páncélos támogatás nélkül harcolt a német csapatokkal, a csekisták azonban a saját páncélosaikkal a hátuk mögött álltak.

Szovjet forrásokban újra és újra utalásokat találunk arra, hogy az NKVD speciális szolgálata a háború első óráitól kezdve rendkívül aktív volt, ami azt jelenti, hogy már a német invázió előtt bevetésre késznek kellett lennie. Végezetül álljon itt 1941 júniusával kapcsolatban L. M. Szandalov vezérezredes tipikus megfogalmazása: „Itt állítom fel a

záróosztagot. (...) A hadsereg záróosztagai feltartóztatták őket” (Átélték. 1966, Moszkva, 108., 143. o.).

Az NKVD speciális szolgálatának megújulása, amely még a német támadás előtt, sőt a Molotov–Ribbentrop-paktum előtt történt, közvetlen bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy a Kreml a háború mellett döntött már jóval annak tényleges kitörése előtt.

3.

1939 kezdete óta gyorsan nő az NKVD határőrségcsapatainak száma. Ezt megelőzően még a lenini időktől kezdve a Szovjetunióban 6 határkörzet volt. Most számuk 18-ra emelkedett, miközben minden újonnan létrehozott körzet is nagyobb lett a réginél. A határőrség minden országban a védelmi intézkedések részét képezi, a Szovjetunió azonban nem egy szokványos állam: a határőrség folyamatosan az Osznaz-alakulatok felállításának a bázisa volt. (Különleges rendeltetésű egységek, amelyek elnevezésüket az orosz „otradü oszobovo naznacsenyija” szavak rövidítéséből – különleges rendeltetésű – nyerték.)

1939 augusztusában, még a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása előtt az NKVD „különleges rendeltetésre” létrehozott osztagai felállításánál viharos fejleményekre került sor. Ezek az Osznaz-osztagok képezik a szovjet büntetőgépezet legagresszívebb és legütőképesebb alakzatait. Az Osznaz-egységek a polgárháborúban is kitüntették magukat rendkívüli keménységükkel (még a CSEKA felfogása szerint is). A végén az Osznaz létszámát radikálisan csökkentették. Az NKVD-nek egyetlen Osznaz-hadosztálya maradt meg Moszkva térségében (Pavel Artemjev NKVD-dandárparancsnok parancsnoksága alatt).

Azután G. K. Zsukov 1939 augusztusában előkészít egy váratlan támadást a japán csapatok ellen. Parancsnoksága alá rendelnek egy 502 főből álló önálló Osznaz-zászlóaljat. Ez nem sok ugyan, de a zászlóaljat előzőleg első osztályú specialistákkal töltötték fel, akik számára természetes volt a gyilkolás. Az Osznaz-zászlóalj fő feladata „közvetlenül a front háttérében történő tisztogatás volt. Az Osznaz kitűnő munkát végzett, és Zsukov nagyon elégedett volt.” (Őrsemek a szovjet határokon. 1983., Moszkva, 106. o.)

Rögtön ezután elkezdődik az Osznaz-zászlóaljak felsorakozása a lengyel határon. A határőrség csapatok politikai osztályának egyik jelentésében

megemlíti, hogy az Osznaz-zászlóaljok már felálltak. A jelentés 1939. szeptember 7-én a Kijevi Katonai Körzetben íródott.

Az Osznaz-zászlóaljok lépik át elsőként Lengyelország, Besszarábia, Bukovina, Észtország, Lettország, Litvánia és Finnország „felszabadításakor” a határt. Feladatuk: egy meglepetésszerű támadással az ellenség határőreit kiiktatni, és saját támadó csapataik előtt elfoglalni a hidakat, a híradó-összeköttetéseket elvágni, az ellenség kisebb csoportjait megsemmisíteni, a lakosságot terrorizálni. Később, amikor a Vörös Hadsereg egységei beérik az Osznaz-zászlóaljakat, akkor ezek elkezdik a terület megtisztítását, a nemkívánatos elemek eltávolítását és likvidálását. Az NKVD Osznaz-zászlóaljairol említést találhatunk a határőrség történetének hivatalos leírásában (A Szovjetunió határőr csapatai. 1939–1941. Moszkva, 1970. 185. és 193. számú dokumentumok). Megemlítenék ebből a munkából egy pár adatot: „A határon keresztül körülbelül 600 foglyot kísérték, köztük tiszteket, birtokosokat, pópákat, csendőröket, rendőröket...” (196. számú dokumentum). A ma rendelkezésünkre álló publikációkban ez a mondat félbemarad, és ezért nem tudjuk, milyen egyéb „foglyok” voltak még ott. A dokumentumon az 1939. szeptember 19-i dátum szerepel, és csak az NKVD egyetlen kicsiny határőr egységének a helyzetét írja le. Ez a lengyelországi szovjet „felszabadító hadjárat” harmadik napja. Ma ezt a felszabadítást azzal magyarázzák, hogy szükséges volt Hitlerrel szemben saját határaik biztosítása. Miért kell akkor „földbirtokosokat és pópákat” a határon át a Szovjetunióba hajtani és foglyokká nyilvánítani? 600 fogoly, ez csak egy csepp egy óriási áradatban, amely nemcsak egyetlen határőr poszton megy át, hanem az összesen.

Az áradat a „felszabadítás” első napján indult, és folyamatosan erősödött. Az Osznaz munkájának a csúcsa 1941. június 14-ére esik. Ezen a szörnyű napon deportálták a határ menti térség lakosságát. Többségük sose látta újra a hazai égboltot. Ez az a bizonyos nap, amikor a TASZSZ közölte azt a naiv és megnyugtató nyilatkozatot, hogy nem lesz háború.

Június 14-e után olyan esemény történt, amelynek a jelentőségét történészek nem szégyellik nekünk megmagyarázni. Az NKVD-s Osznaz-zászlóaljok „megtisztítják” a határ menti sávot, és ott maradnak. Minek? E könyv megjelenése után azt fogják mondani, hogy Sztálin a határ védelme miatt hagyta ott őket. Nem jobb lett volna erre a feladatra a gyalogság?

Sztálin nem oszlatja fel a meglévő NKVD-s Osznaz-zászlóaljakat, hanem új zászlóaljakat alakíttat ki, és a zászlóaljakon kívül még ezredeket,

hadosztályokat, sőt egy NKVD Osznaz-hadtestet is (Smirjov NKVD hadosztályparancsnok parancsnoksága alatt, politikai népbiztos – Csumakov, törzskar parancsnoka – Vinogradov, NKVD ezredes). Gyakran belebotlik az ember ennek az egyébként titokban tartott hadtestnek az említésébe, mégpedig hivatalos szovjet dokumentumokban (például A Szovjetunió határőr osztagai – 39. számú dokumentum).

4.

Azt már tudjuk, hogy 1941 februárjától számtalan fegyvernemű és jellegű NKVD-osztagot összevontak a nyugati határnál.

Kommunista történészek sohasem próbálták megmagyarázni ennek az okait. Könyvem megjelenését követően természetesen majd találnak „magyarázatot”: Sztálin elhatározta, hogy megvédi magát a német invázióval szemben. Ha ez így lett volna, akkor feltehetőleg befejezte volna az új büntetőzászlóaljok, -ezredek, -hadosztályok felállítását, és fel kellett volna helyettük állítania utászvezéreket, utáshadosztályokat és utáshadtesteket azért, hogy a Szovjetunió teljes nyugati területét aláaknázzák, tank- és lövészárkokkal vegyék körül.

Sztálin elvtársnak azonban esze ágában sincs ilyen feladatokkal foglalkozni! Sztálinnak nem utászokra, hanem büntetőosztagokra van szüksége! Ez az oka annak, amiért az NKVD-n belül 1941 elején további katonai igazgatóságokat hoznak létre. Ezúttal teljesen katonai jelleggel: a hadművelési NKVD-osztagok főigazgatóságát. Élére Sztálin egy Osznaz-veteránt, az NKVD 1. Osznaz-hadosztályának egykori parancsnokát, Pavel Artemjevvet helyezi, aki már az NKVD-ben az altábornagyi rangig küzdte fel magát.

Az új főigazgatóság haladéktalanul elkezdí a csapatok felállítását, mégpedig grandiózus méretekben. Az NKVD motorizált lövészadosztálya lesz a fő harci egység, amely egy páncélos ezredből (vagy zászlóaljból), 2-3 motorizált lövészvezérből, 1 taraktüzérségi regimentből és más egységekből áll. Minden hadosztályban több mint 10 000 csekista van. Az újonnan alakult NKVD motorizált lövészadosztályait haladéktalanul a nyugati határhoz irányítják.

Szovjet területen az NKVD büntetőhadosztályait, amelyek páncélosokkal, tarackágyúkkal és egyéb nehézfegyverzettel vannak felszerelve, nem használják. Az új, röviddel előtte elfoglalt területeken szintén nincs rájuk szükség: itt az NKVD terrorgépezete páncélosok nélkül is megoldotta a feladatot, végső esetben a Vörös Hadsereghez fordultak segítségért.

Az NKVD-hadosztályokat nem a front első vonalában való harcra szánták, hanem a hátszágbeli harcokra. Az ezeknek a hadosztályoknak a felszerelését képező nehézlövegek arra utalnak, hogy erős ellenféllel szembeni bevetésre szánták őket. Szovjet területen azonban a Vörös Hadsereg hátszágában nem áll erős ellenség, és nem is tud ott állni!

Erős ellenség csak akkor állhat a Vörös Hadsereg hátában, ha a Vörös Hadsereg átlépte a határt, és előrenyomulásban van. Hitler nem hagyta, hogy idáig fejlődjenek a dolgok. Ő indította meg az első csapást, és ezzel az NKVD összes gépesített lövészadosztályának a létét értelmetlenné tette. A hadműveleti NKVD-csapatok főigazgatósága teljesen felesleges volt egy honvédő jellegű háborúban. Elsorvadt, mint az a virág, amit nem megfelelő talajba ültettek el. Már a háború 4. napján Sztálin, aki nyilván jól átgondolta ezt, elmozdította P. Artemjev tábornokat a hadműveleti NKVD-csapatok főigazgatósága éléről, és vezetés nélkül hagyta a főigazgatóságot. 1941 után már nem állították fel az NKVD gépesített lövészadosztályait, a meglévőket pedig betagozták a Vörös Hadsereg többi lövészadosztályába. Így például az NKVD 21. gépesített lövészadosztálya (M. D. Pancsenko NKVD-ezredes alatt) a Vörös Hadsereg 109. számú lövészadosztályává alakult, az NKVD 13. gépesített lövészadosztálya a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg 95. számú lövészadosztályába került (később ez a 75. gárdalövész-hadosztály), az NKVD 8. gépesített lövészadosztálya a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg 63. lövészadosztálya lesz (később az 52. gárdalövész-hadosztály). Mindent összevetve az NKVD-csapatok 29 hadosztályát vitték át a Vörös Hadseregbe (V. Nyekraszov vezérőrnagy, *Hadtörténeti Folyóirat*, 1985., 9. sz., 34. o.).

Egy honvédő háborúban Sztálinnak a szokásos gyalogságra és nem büntetőosztagokra volt szüksége.

1944-ben a Vörös Hadsereg az NKVD-vel a nyomában Közép-Európába jött, és létrehozta a munkás-paraszt hatalmat, bevezette a szociális igazságosságot és minden egyéb „áldást”. Egy boldog élet felépítésének a mechanizmusát azonban Sztálin már 1939-ben megalkotta. Hitler csupán megakadályozta, hogy 1944 előtt ez a mechanizmus életbe tudjon lépni. A szovjet terrorapparátus óriási volt, és nemcsak Kelet-Európát nézte ki magának, hanem egész Európát. Hitler támadása után feladat hiányában radikálisan csökkentenie kellett ezeket az apparátusokat.

Már a Molotov–Ribbentrop-paktum előtt elkezdődött az Európa szovjetesítéséhez szükséges apparátus kiépítése. A szerződést aláírták, tehát

már megtörtént a boldog európai élet kialakítására a végleges döntés. A paktum a továbbiakban nem volt más, mint egy taktikai sakkhúzás, amelynek lehetővé kellett tennie, hogy Európa visszasüllyedjen az 1918-as színvonalra, és így megnyissa a kaput az Osznaz speciális egységei, valamint az NKVD gépesített lövészadosztályai számára.

MIÉRT SZÁMOLTÁK FEL A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN A BIZTONSÁGI SÁVOT?

Az aknák lenyűgöző erővel bírnak,
ugyanakkor eszközök a gyengék és azok
számára, akik védekeznek... Nekünk nem
annyira aknákra, mint inkább az
aknákat hatástalanító eszközökre van szükségünk.

G. Kulik, a Szovjetunió marsallja, 1941. június eleje
(Sztarinov: Az aknák várják a maguk idejét, 179. o.)

1.

Az az ország, amelyik saját honvédelmére készül, csapatait nem közvetlenül a határnál, hanem területének hátszágában állítja fel. Így az ellenség nem tudja a védelem fő ütőerejét egy meglepetésszerű csapással megsemmisíteni. Az az oldal, amelyik a védekezésre gondol, a határterületeken időben biztonsági sávot fog létesíteni, azaz egy olyan terepjárórögzítő területet, amely tele van tűzdelve csapdákkal, robbanószerkezetekkel, akadályokkal és aknamezőkkel. Ezen a területen belül a védekezésre berendezkedő oldal előrelátóan nem fog ipari terület kiépítésébe kezdeni, vagy akár a közlekedés területén beruházni, itt nem tart fenn erősebb katonai alakulatokat, nem halmoz fel nagyobb tartalékokat. Ellenkezőleg, sokkal inkább még időben előkészíti ezen a területen az ott lévő hidak, alagutak és közlekedési útvonalak felrobbantását. A biztonsági sáv egy olyan védőpajzs, amelyet a védekezésre berendezkedő oldal bevet a támadó ellen. Amint ugyanis az agresszor egy ilyen sávba ütközik, veszíteni fog előrenyomulásának gyorsaságából, és csapatai jelentős veszteségeket szenvednek el, még mielőtt egyáltalán találkoztak volna az ellenség főhad-seregével. Egy ilyen sávban a védekező fél rendkívül mozgékony osztagai csupán kisebb műveleteket hajtanak végre. Lesből operálnak, meglepetésszerű támadásokat hajtanak végre, és végül az új, már korábban kialakított vonalakra vonulnak vissza. Ezek a könnyű osztagok megkísérik azt a benyomást kelteni, mintha hadseregük fő ütőerejéről lenne szó. Az agresszor arra kényszerül, hogy leállítsa előrenyomulását, saját had-

erejét szétszórja, gránátjait üres területekre pazarolja, miközben a könnyű, gyors mozgású védekező csapatok már fedezékbe mentek, és gyorsan visszavonultak, hogy az új vonalakon felkészüljenek egy újabb lesből való támadásra.

Amint az agresszor benyomul ezekbe a sávokba, elveszíti döntő előnyét, azaz a meglepetésből származó előnyt. Miközben a támadó a fedezékből harcoló kisebb csapatok elleni harcban felmorzsolódik, a védekező fél főhad-seregének alkalmat ad arra, hogy harcképességét megszilárdítsa, és az agresszort egy, a védekező fél számára alkalmas vonalon várja be.

Minél mélyebben vannak elhelyezve ezek a biztonsági sávok, annál jobb. Miközben az agresszor megkísérel ezeken a szélesre kiterjesztett sávokon túljutni, óhatatlanul is elárulja saját fő előrenyomulási útvonalát. Abban az esetben, ha már elvesztette a meglepetésszerű támadásból adódó előnyét, akkor ennek saját maga esik áldozatul: nem ismeri a biztonsági sáv mélységét, ezért a védekező fél főerőivel való összezapása egy olyan időpontban következik be, amelyet a támadó nem tud előre, a védekező oldal azonban igen. Az évszázadok folyamán, ősidők óta a szláv törzsek óriási kiterjedésű hatalmas biztonsági sávokat építettek ki nagy mélységben. Eközben kihasználták az akadályok építésének legkülönbözőbb lehetőségeit. Ennek legfontosabbika a fából álló torlaszoknak az építése volt. Ezek a torlaszok egy erdősávból állnak, amelynek a fát embermagasság fölött úgy fűrészelik el, hogy a törzs és a fa megmaradt csonkja között nem vágják el egészen a fát. A fák koronáját keresztirányban egymásra hajtják, és az ellenség irányába karók segítségével a földhöz erősítik. A gyenge ágakat levágják, az erőseket pedig kihegyezik. Ezeknek a fatorlaszoknak a mélysége, ahol az ellenség felbukkanása jószerivel kizárt, pár tucat méter. Az ellenfél várható vonulási útvonalán ezeknek a torlaszoknak a mélysége már óriási méreteket ért el, 40–60 kilométer hosszúságú áthatolhatatlan fatorlaszok, megerősítve cölöpkerítés akadályokkal, töltésekkel, vermekkel, szörnyűséges, a legkülönfélébb szerkezetű csapdákkal, amelyek még egy ló lábát is összetörhették. Oroszországban a fatorlaszok több kilométer hosszúságra nyúltak, és az a nagy terület, amelyet a 16. században készítettek, elérte a több mint 1500 kilométeres hosszúságot. A torlaszok mögé erődítményeket és erődvárosokat építettek. Az eltorlaszolt területeket szigorúan őrizték a könnyű, mozgékony osztagok, amelyek váratlanul, fedezékből megtámadták az ellenséget, amelyik arra vetemedett, hogy megpróbáljon átvergődni ezen a terü-

leten, és utána a fedezékből támadók titkos ösvényeken keresztül ugyanilyen gyorsasággal visszahúzódtak. A támadók számára minden követési kísérlet rosszul végződött: az eltorlaszolt területeken olyan csalóka ösvényeket alakítottak ki, amelyek az ellenfelet csapdákkal és leshelyekkel ellátott részre csalogatták. A torlaszokkal ellátott területeken tilos volt a fákat kivágni és utakat kialakítani. Érdekes módon az orosz államharcok délebbre való előrehelyezésénél nem számolták fel a régi torlaszokat, sokkal inkább azok megtartására törekedtek, és megerősítették őket, az új határoknál azonban új megerősített vonalat hoztak létre, erődítményeket és erődvárosokat építettek, amelyek elé fatorlaszokból új záróvonalat telepítettek. A 17. század végén annak a támadónak, aki megkísérelte délről megtámadni Moszkvát, nyolc ilyen, összességében 800 km mélységű eltorlaszolt területen kellett volna átküzdenie magát. Egyetlen hadsereg sem volt ilyen helyzetben. Még abban az esetben is, ha sikerült volna egy támadónak az összes akadályon átjutnia, meglepetésszerű támadásra már nem lett volna lehetősége: az agresszort az óriási erőfeszítések és a könnyű, fürge csapatok állandó támadása felmorzsolta volna. Tegyük fel, hogy mégis sikerült volna mindezt legyőznie, akkor vonulása befejezésekor egy harcra kész orosz hadsereg várta volna.

A biztonsági sávok a 20. században sem veszítették el jelentőségüket.

A Vörös Hadsereg nagyon is jól tudta, hogy mit jelent egy biztonsági sáv, és nagy tapasztalatokkal rendelkezett, hogyan kell azzal bánni. Csak egy példa erre: 1920-ban, miközben a Vörös Hadsereg megindította „felszabadító hadjáratát” Varsóba és Berlinbe, beleütközött a lengyel csapatok által felállított biztonsági sávba. Idézem M. M. Voronov tüzérségi főmarsallt: „A lengyel csapatok visszavonulásuk közben mindent megsemmisítettek: pályaudvarokat, vasútvonalakat, hidakat, felgyújtották falvaikat, gabonájukat és pajtáikat elégették. Az előrenyomulás hihetetlen erőfeszítésünkbe került. Minden kicsiny folyón gázló vagy egyéb olyan segédeszköz segítségével tudtunk csak átkelni, ami éppen adódott. Egyre nehezebb lett a helyzetünk a muníció tekintetében is.” (Háborús bevételekben. Moszkva, 1963., 34. o.) Ezeknek a tapasztalatoknak az alapján saját határainknál, különösen nyugaton, a Vörös Hadsereg biztonsági sávokat hozott létre. Speciálisan erre a célra kialakított kormánybizottságok vizsgálták az ország nyugati területeit, és meghatározták, hogy melyek az ellenséges áttörés szempontjából a többé-kevésbé megfelelő övezetek. A végén az állam nyugati régiójában az összes hidat előkészítették a fel-

robbantásra. A hídbiztosító kommandókat megbízták a robbantási munkálatokkal, és készek voltak arra, hogy levegőbe röpítsék a hidakat. Így lehetett példának okáért a 60 méter hosszú olevszki vasúti hidat egy kétszeres robbantószerkezet alkalmazásával két és fél perc alatt felrobbantani (Sztarinov: Az aknák várják a maguk idejét, 24. o.). A hidakon kívül gyárkéményeket, depókat, szivattyútelepeket, víztornyokat, magasabb földszanocokat és mély földhányásokat is előkészítettek a robbantásra (Sztarinov, Az aknák..., 18. o.). Már 1929 végén egyedül a Kijevi Katonai Körzetben 60, 1400 főből álló robbantó kommandó állt bevetésre készen. „1640, tökéletesen elkészített, bonyolult robbanótöltet és több tízezer gyújtócső állt a rendelkezésükre, amelyeket szó szerint egy szempillantás alatt működésbe lehetett hozni.” (Sztarinov: Az aknák..., 22. o.) Hasonló előkészületeket tettek más katonai körzetekben is.

Az ország nyugati régióiba telepített robbantókommandókon kívül felállítottak még vasútvonalat eltorlaszoló zászlóaljkat is, amelyeknek a feladata a nagy vasúti csomópontok megsemmisítése volt abban az esetben, ha visszavonulásra kerülne a sor, valamint a fő közlekedési útvonalakon el kellett végezniük torlaszok felállítását: a vágányok tönkretételét, erős, időzítéssel ellátott robbanószerkezetek elhelyezését arra az esetre, ha az ellenség megkísérelné a sínek, vágányok helyreállítását. 1932-ben már négy, ezzel a feladattal megbízott zászlóalj volt Ukrajnában (Sztarinov: Az aknák..., 175. o.).

Emellett a vasúti kitérők, híradó-létesítmények, távíróvonalak, sőt néhány esetben a sínek elszállítását is előkészítették (M. Tuhacsevszkij, a Szovjetunió marsallja: Válogatott művek. Moszkva, 1964, 1. kötet, 65–67. o.). A szovjet biztonsági sávokat állandóan tökéletesítették. A robbantásra, illetve evakuálásra előkészített objektumok száma egyre nőtt. Új, nehezen áthatolható akadályokat és torlaszokat építettek, fatorlaszokat és mesterséges víztározókat helyeztek a védelmi területek elé, egyes terepeket pedig előkészítettek az elárasztásra és elmocsarasításra.

1939 őszén óriási szerencse jutott osztályrészül a Szovjetuniónak: a Molotov–Ribbentrop-paktum következtében 200–300 km-es mélységű új területeket kapott. Ez a korábban kiépített biztonsági sávok jelentős mélységű kiterjedését jelentette, miközben a természet bőkezűségének köszönhetően az új területek rendkívül alkalmasak voltak erre a célra: erdők, magaslatok, lápos területek, megáradt, mocsaras partú folyók és Nyugat-Ukrajnában meredek partú, rohanó hegyi folyók. „A terep rend-

kívüli módon alkalmas volt védekezésre, valamint torlaszok kiépítésére.” (A. I. Jerjomenko, a Szovjetunió marsallja: A háború kezdetén. Moszkva, 1964, 71. o.)

A közlekedési hálózat azonban gyenge volt. A 6696 km hosszúságú sínpályából csak 2008 km volt kétvágányú, és még ezeknek is csak igen csekély volt az áteresztő kapacitása. Szükség esetén nagyon könnyű lett volna ezeket teljesen használhatatlanná tenni.

A Vörös Hadsereg éppen ez idő tájt kap ragyogó megerősítést arra nézve, hogy egy biztonsági sáv kiépítése a védekezésre kényszerített oldal helyzetét mennyire megkönnyíti. A Szovjetunió ősszel megtámadta Finnországot, de a meglepetésszerű csapás nem sikerült: a finn főhaderő a határ túloldalán egy biztonsági sáv mögött tartózkodott. Ebbe a biztonsági sávba ütközött bele a Vörös Hadsereg. Le kell azonban szögeznünk, hogy a Vörös Hadsereg kudarca nem a szovjet vezérkar hibás számításának az eredménye, sokkal döntőbbnek bizonyult a finn haderő védekezési és áldozathozási készsége. Ennek a készségnek az egyik elemét képezte, hogy a biztonsági sáv a fő védelmi vonal *előtt* helyezkedett el. Ennek a sávnak 40–60 km-es volt a mélysége (Szovjet katonai enciklopédia, 6. kötet, 504. o.). A biztonsági sáv tele volt tűzdelve aknamezőkkel és robbanószerkezetekkel. Mesterlövészek, utászok és mobil osztagok rendkívül aktív hadműveleteket hajtottak végre. Az eredmény: ennek a sávnak az elfoglalására 25 napra volt szüksége a Vörös Hadseregnek, és amikor a fő védelmi vonalat elérte, akkorra már nagy veszteségeket szenvedett el, a katonák morális hozzáállása is megrendült, hiány volt munícióban, üzemanyagban, akadozott az élelmiszer-ellátás. A manőverezési lehetőségek erősen korlátozottak voltak: egy oldalra lépés az utolsó lépést jelenthette. A hadtáp hátramaradt, és ki volt téve a könnyű finn osztagok ismétlődő rohama veszélyének, akik kiválóan ismerték a terepet, és az aknamezőkön lévő titkos átjárókat használták. Mindegyik szovjet parancsnok, aki ott harcolt, kifejezésre juttatta a finn biztonsági sáv iránt érzett csodálatt, élükön K. Mereckovval, aki a 7. hadsereget irányította (A nép szolgálatában. Moszkva, 1968. 184. o.).

Miután Mereckov leküzdött egy ilyen biztonsági sávot, és kellőképpen megtanulta értékelni azt, kinevezték a vezérkar parancsnokának. És hogyan használta fel az itt nyert tapasztalatait azoknak a szovjet biztonsági sávoknak a megerősítésére, amelyeket a nyugati határnál alakítottak ki?

Mereckov a következő parancsot adta ki:

1. A nyugati határnál el kell távolítani a korábban kialakított biztonsági sávokat, fel kell oszlatni a robbantó kommandókat, el kell távolítani a robbanóanyagot és a műszaki zárat, hatástalanítani kell az aknákat, majd a területeket el kell egyengetni.
2. Az újonnan megszerzett területeken nem kell biztonsági sávokat kialakítani.
3. A hadsereg főerejét át kell helyezni közvetlenül a határhoz anélkül, hogy ezeket a csapatokat bármiféle biztonsági sávval fedeznék.
4. A Vörös Hadsereg stratégiai tartalékát az ország belsejéből közvetlenül a határra kell szállítani és ott összevonni.
5. Belorusszia nyugati részén és Kelet-Ukrajnában haladéktalanul el kell indítani a repterek és közlekedési hálózatok kiépítésének átfogó munkálatait. Az egyvágányú vasúti sínszakaszokat kétvágányúvá kell átalakítani. Az áteresztő kapacitást emelni kell, és új, közvetlenül a német határhoz vezető útvonalakat kell kiépíteni.

2.

És itt az eredménye ennek a politikának:

1939-ben felosztották Lengyelországot. Ennek következményeként néhány vízfolyás határválasztó folyó lett. Az ezeken a folyókon lévő hidak megmaradtak – hidak, amelyeket senki sem használt. Egyedül a 4. szovjet hadsereg területén 6 ilyen híd volt. Érthető okokból német oldalról nem merült fel megsemmisítésüknek a kérdése, jóllehet békeidőben senki sem használta azokat. Ugyanakkor azonban szovjet részről sem merült fel megsemmisítésüknek a kérdése. A háború kitörésekor a német csapatok mindegyik hidat elfoglalták kézitusában, óriási csapatok vonultak át rajtuk, amelyek teljesen meglepték a 4. szovjet hadsereget. A hadsereg megsemmisítő vereséget szenvedett.

A 4. hadsereg szétverése szabaddá tette az utat, hogy a német csapatok a rendkívül erős 10. hadsereg hátába kerüljenek. A 10. hadsereg is vereséget szenvedett, mégpedig soha nem látott mértékben. Guderian anélkül, hogy további akadályokba ütközött volna, elindult Minszk irányába. A 4. hadsereg akkori törzskari főnöke, L. Szandalov felteszi a kérdést: „Tulajdonképpen mi okból maradt meg a 4. hadsereg területén a Bug folyón olyan sok híd?” (Átélték. Moszkva, 1966, 99. o.) Tényleg, mi okból? A német katonai vezetés abban reménykedett, hogy egy támadó háború

esetén használni tudja a hidakat, és ezért fel sem merült azok szétrombolása. Mit gondolt azonban a szovjet vezetés?

A történészek mindenesetre gyönyörű magyarázatot gondoltak ki: a szovjet parancsnokok idióták voltak. Ez a magyarázat azonban egyáltalán nem illik Szandalovra, aki felelős volt ezekért a hidakért. Érdekes módon senki sem hárította rá a felelősséget a hidak miatt, és őt magát sem állították falhoz. Épp ellenkezőleg, 1941 júniusában ezredesből nagyon hamar vezérezredes lett, és sok hadműveletben kitüntette magát. Legfeltűnőbb jellemvonása rendkívüli körültekintése és a legapróbb dolgok figyelembevétele volt. Személyes benyomásom azonban az – megismerkedtem vele egy előadáson –, hogy egy kivételesen ravasz róka volt. Akkor mi történt vele 1941 júniusában?

3.

A német csapatok tovább nyomultak előre, anélkül, hogy újabb akadályokba ütköztek volna, és elfoglalták a Daugáván, a Berezinán, a Nyemanon és a Pripjatyon, sőt a Dnyeperen átvezető hidakat. Ha ezeket a hidakat nem készítették elő a robbantásra, azt hanyagságnak lehetne minősíteni. Ebben az esetben azonban komolyabb dologról van szó: *elő voltak készítve* a robbantásra; miután azonban felállították a közös szovjet–német határt, a robbantószerkezeteket eltávolították. És mindenütt ez történt, amiből az következik, hogy itt szó sem lehetett néhány idióta szeszélyéről, hanem egy állam nagyon is konkrét politikájáról. „Országunk nyugaton már szoros érintkezésbe került a fasiszta Németország erős katonai gépezetével... Angliát invázió fenyegeti... Amikor tájékoztattak arról, hogy a biztonsági sávokban robbantószerkezetek eltávolítására történtek előkészületek, úgy éreztem magam, mint akit fejbe vágtak. Még amit 1926–1933 között oda-helyeztek, most gyakorlatilag azt is felszámolták. Már nem voltak a fontos hidak és egyéb objektumok közelében bevetésre kész robbantóanyagok lerakatai. Nemcsak dandárokban volt hiány... hanem a speciális zászlóaljok sem léteztek már... Az uljanovi különleges technika tanintézete – a speciális egységek, illetve részegységek magasán képzett tisztjeinek az egyetlen kiképzőhelye, amely fel volt szerelve távirányított aknákkal – távközlési iskolává alakult át.” (Sztarinov, Az aknák..., 175. o.)

Egy ellenséges támadásnál jelentősen csökkenteni lehetett a meglepetésszerű támadás hatását abban az esetben, ha a saját főhadserg erői nem közvetlenül a határnál állnak. Egy üres terep, még ha nem is készítették

igazából elő, akkor is biztonsági sávként szolgálna, hiszen funkciójában biztosítékot jelentene a meglepetéssel szemben. Amint azonban az előretolt egységektől a főerő megkapja a megfelelő jelzést, akkor még mindig elég ideje marad arra, hogy ütképességét kialakítsa. Ehelyett azonban „...a hadseregek közvetlenül az államhatár hosszában fejlődtek fel... közvetlenül a határnál, tekintet nélkül arra, hogy védekezés szempontjából ez a lehető legkedvezőtlenebb lépés. Sok frontszakaszunkon még ott sem épült ki a biztonsági sáv, ahol a háború előtti utasításokban betervezték azokat.” (A Nagy Honvédő Háború története. 2. kötet, Moszkva, 1961, 49. o.)

K. A. Mereckov vezérkari főnök mégis az előírások ellenére cselekedett. Leváltotta ezért Sztálin? Igen, így tett. De nem azért, mert Mereckov tönkretette a biztonsági sávokat, és nem készült helyettük új, hanem azért, mert Mereckov az új területeken túl kevés aktivitást mutatott a közlekedési útvonalak, hidak és a repterek kiépítése vonatkozásában. 1941. február 1-jén Mereckov helyére G. K. Zsukov hadseregtábornokot nevezték ki a vezérkar főnökévé. Ettől kezdve igazi „zsukovi” elánnal folytatódtak a munkák. Eddig az időpontig a Vörös Hadseregben öt vasúti dandár volt. Zsukov haladéktalanul tizenháromra emelte a számukat. (Minden dandár 1 ezredből, 2 önálló zászlóaljból és ellátó egységekből állt.) Majdnem az összes vasúti csapatot a nyugati határ régiókban vonták össze, és ezek intenzív bevetéssel dolgoztak a régi vasútvonalak modernizálásán, illetve új, egészen a határig menő vasútvonalak lefektetésén (Vörös Csillag, 1984. 09. 15.). Néhány új vonal ezekből: Proszkurov–Ternopol–Lemberg (Lvov), Lemberg–Javorov–államhatár, Lemberg–Przemysl (Peremysl), Timkovicsi–Baranovicsi, Bialowieża (Belovezs)–Orancsica. Ezeknek a vasútvonali végpontoknak a neve is arról tanúskodik, hogy a szovjet vezetés a biztonsági sávot nem harczónának tekintette, hanem mint saját háterszágát, amelybe – egy nyugatra való gyors előretörés esetén – milliós új tartalékokat, több millió tonna muníciót, üzemanyagot és egyéb anyag-, műszaki és élelmi-szerellátással kapcsolatos dolgokat kellett szállítani.

A vasútvonalak kiépítését az ország nyugati területén az utak intenzív kiépítése kísérte. Néhány ezekből: Orsa–Lepel, Lemberg–Przemysl, Belaja Cerkov–Kazatin, Minszk–Breszt. Egy honvédő háború előkészüleinél a fronttal párhuzamosan futó összekötő utakat építenek ki annak érdekében, hogy a passzív védelmi részekből a tartalékokat át tudják dobni a veszélyeztetett helyekre. Ezek a fronttal párhuzamosan futó össze-

kötő utak nem érnek el a határig, hanem messze hátul, a mélyben alakítják őket, miközben a határ menti régiókat lehetőség szerint utak és hidak nélkül hagyják. A Vörös Hadsereg azonban vasútvonalakat és autóutakat épített keletről nyugatra, amint ez egy olyan támadás előkészítéséhez szükséges, amikor az ország belsejéből a tartalékokat gyorsan az államhatárhoz kell szállítani a csapatok ellátása érdekében, amint azok átlépték a határt. Az új összekötő útvonalak közvetlenül Przemysl, Brest és Javorov városokhoz vezettek.

G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja így emlékezik: „A Nyugat-Beloruszsiában és Nyugat-Ukrajnában található úthálózat nagyon rossz állapotban volt. Sok híd még a közepes nagyságú tankok, valamint a tüzérség súlyát sem bírta el.” (Emlékek és gondolatok, 207. o.) Micsoda ok ez az öröme Zsukov számára! Az ilyen gyenge hidaknál – defenzív beállítódásnál – tulajdonképpen már csak az egyik tartópillér elfűrészelésére van szükség! Aztán már csak a partra kell vinni még néhány páncéltörő aknát, a bokorba beültetni egy pár lövést és hozzáadni egy pár tüzérségi löveget! De távolról sem így történik! Zsukov buzgón utakat épített, a régi hidakat újakra cserélteti, hogy bármiféle páncélos jármű és a tüzérség átjuthasson rajta!

Mindezen óriási erőfeszítések közepette az NKVD és személyesen Lavrentyij Pavlovics Berija buzgón segítették a Vörös Hadsereget. Szovjet forrásokban mindig szemünkbe szökik ez az elnevezés: „az NKVD építőipari szervezetei” (például A. A. Novikov, a légierő fő marsallja: Lenin-grád egén. Moszkva, 1970, 65. o.). Ugye tudjuk, hogy az NKVD kinek a munkaerejét vetette be? Miért kellene különben a biztonsági sávban olyan sok foglyot tartani, ráadásul a háború előestéjén?

A háború azonban jól láthatóan közeledett. A Kijevi Katonai Körzet története (Moszkva, 1974, 147. o.) című munkában a következőt találjuk: „1941 elején Hitler emberei elkezdtek hidakat építeni, vasúti kitérőket és tábori reptereket kialakítani.” Mindez kétségkívül világosan jelezte egy invázió előkészületeit. Mit tettek azonban ebben az időszakban a szovjet vasúti csapatok? Idézzünk ugyanebből a könyvből (143. o.): „A vasúti csapatok Nyugat-Ukrajnában a vasúti hálózat további kiépítésével és megerősítésével voltak elfoglalva.”

A Zsukov által felállított vasúti dandárok óriási munkát végeztek a szovjet területen, de a tulajdonképpeni feladatuk az volt, hogy az ellenség területén, közvetlenül saját támadó csapataik mögött folytassanak

hadműveleteket, az ellenfél biztonsági sávjait rohanják le, a közlekedési összeköttetést és a hidakat állítsák helyre, a fő szakaszokon állítsák át a keskenyebb nyugat-európai nyomtávokat a szélesebb szovjet szabványnak megfelelő normára. A háború kitörése után ezeket a dandárokat bevetették robbanószerkezetek telepítésére, de nem ez volt az a feladat, amelyet felállításuk időpontjában nekik szántak. A robbanószerkezetek telepítése egyfajta improvizáció volt, „nehéz és ismeretlen feladat” (A szovjet vasúti dandárok. Moszkva, 1984, 98. o.). Ezeknek a dandároknak nem voltak robbantó zászlóaljai, ezek helyett helyreállító csapatok tartoztak hozzájuk (A szovjet haderők. Moszkva, 1978, 242. o.).

A háború előestéjén a szovjet vasúti csapatok egyáltalán nem készítették elő a sínszerkezeteket evakuálásra, illetve felrobbantásra, és nem foglalkoztak azzal, hogy a határ menti régiókból elszállítsák a tartalékokat. Épp ellenkezőleg: a határ közvetlen közelében óriási mennyiséget halmoztak fel sínekből, szétszerelhető hidakból, építőanyagból és szénből; ott azután ezek a tartalékok a német Wehrmacht kezébe kerültek. Ezt nemcsak német dokumentumok erősítik meg, hanem szovjet források is. Sztarinov, a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg utászegységeinek egyik vezetője a robbanószerkezetek és elaknásítás osztályának a főnökeként a következőképpen írja le, hogy a breszti határőrállomáson milyen helyzet uralkodott 1941. június 21-én: „A nap sütötte a vágányok melletti szénhegyeket és egy halom szép új sínt. A sínek izzottak a napfényben. Minden nyugalmat és békét árasztott.” (Az aknák..., 190. o.)

Mindenki tudja, hogy a síneket igen hamar bevonja a finom rozsdá. Következésképpen közvetlenül a háború előestéjén a határra szállított sínekről van szó. Miért szállították oda?

Állandóan azt akarják a fejünkbe verni: „Bárcsak ne ölte volna meg Sztálin Tuhacsevszkijt, akkor minden másképp történt volna!” Ez távolról sem igaz! Az biztos, hogy Tambov kormányzóságban a parasztok és az elfogott kronstadti matrózok likvidálásával kitűnt, de egy igazi háborúban a lengyel hadseregtől vereséget szenvedett. Egyebekben nem különbözik semmiben a többi szovjet marsalltól: „Egy hadművelet előkészítésekor feltétlenül intézkedéseket kell tenni arra nézve, hogy fahíd szerkezetek álljanak rendelkezésre, és a megfelelő vasútvonalakon vasúti helyreállító csapategységek kéznél legyenek... keskeny nyomsvárról a széles nyomsvárra való átállításnál...” (Tuhacsevszkij, a Szovjetunió marsallja: Válogatott művek. 1. kötet, 62–63. o.)

A vasúti csapatokhoz csatlakozott a nyugati határnál gyakorlatilag az összes szovjet műszaki csapat is. A határsáv területére a háború előtt nemcsak azokat a műszaki egységeket, illetve részegységeket és csapat-egységeket helyezték el, amelyek közvetlenül a határnál összevont hadosztályokhoz, hadtestekhez és hadseregekhez tartoztak, hanem a csapatalakulatokból azokat is, amelyeknek a német határhoz való áthelyezését éppen hogy csak elkezdték. És ez az, amivel a szovjet utászok foglalkoztak: „Kiindulási pozíciók előkészítése támadás esetére. Menetoszlopban való vonuláshoz szükséges utak kialakítása, zárószerkezetek előkészítése, valamint intézkedések a torlaszok eltávolítására, operatív és taktikai álcázás, a gyalogság és a páncélosok rohamosztagokban való együttműködésének a megszervezése, előkészületek az erőszakkal történő folyami átkelekre...” (A szovjet haderők. Moszkva, 1978, 255. o.) Az olvasót ne téveszse meg a „zárószerkezetek előkészítése” szókapcsolat. A Mannerheim-vonalon, Finnországban a döntő csata előtt a szovjet utászok lefektettek néhány szakaszon a finnekéhez hasonló zárószerkezeteket. A harc kezdete előtt az odaérkező szovjet csapatoknak át kellett kelniük ezeken a gyakorló akadályokon, és csak utána kezdhették meg az igazi rohamot.

4.

A német Wehrmacht minden elismerése mellett sem lehet elkerülni annak a leszögezését, hogy elvakulva a villámháború ötletétől, egy komoly háborúra katasztrofálisan előkészületlenek voltak. Az embernek az a benyomása, hogy a gondatlan német vezérkar egyszerűen nem tudta, hogy a kelet-európai közlekedési utak egy picinykét különböznek a némettől, és hogy Oroszországban időnként tél is van. A német fegyverolaj ebben a rendkívüli hidegben megdermed, és a fegyverek többé nem működnek. Ez azt jelenthetné, hogy a fagy a hibás. Nem, egyszerűen a fegyverolaj volt rossz. Vagy még inkább a vezérkar, amelyik nem követelt a körülményeknek megfelelő jó minőségű fegyverolajat. Azt mondják, hogy villámháborút a rossz minőségű utak miatt nem lehetett folytatni. De ez hazugság. Hitler tudta, hogy megkerülhetetlen az Oroszországgal való háború. Miért nem rendelt olyan fegyvereket és harci eszközöket, amelyeket Oroszországban is be lehetett volna vetni? Ha a német ipar olyan fegyvereket gyártott, amelyeket csak Nyugat-Európában és Afrikában lehetett használni, Oroszországban azonban nem, akkor hogy tételezhető fel, hogy Németország felkészült erre a háborúra?

Hitlernek azonban szerencséje volt. Közvetlenül a háború kitörése előtt Oroszország nyugati területein óriási erőfeszítéseket tettek a közlekedési hálózat bővítésére és modernizálására. Persze ez nem volt elégséges a német Wehrmacht számára. Mi történt volna akkor, ha Zsukov, Mereckov és Berija nem éppen közvetlenül a háború előestéjén építette volna ki a közlekedési útvonalakat? Ha nem helyeztek volna el óriási sín-, hídszerkezeti rész- és építőanyag-tartalékokat a határnál? Ha egy hatalmas védelmi rendszer hatékony lett volna: számtalan híd levegőbe repítettek, minden mozdítható tárgyat, síneket, az összes tartalékot megsemmisítették volna, az utakat és vasúti útvonalakat tönkretették, elárasztották, mocsárrá változtatták és aláaknázták volna? Csak egyetlen válasz van: a német vilámháború akkor nem Moszkva kapuja alatt feneklik meg, hanem sokkal korábban.

A német hadseregnek az ország belsejébe való előrenyomulásában Mereckov, Zsukov és Berija tettestársak. Agyonlövötte őket Sztálin? Nem. Rövid időn belül marsallokká nevezték ki őket. Miért is kellett volna őket agyonlövetni? Hitler learatta fáradozásuk gyümölcsét, de persze az utakat, a síneket és a tartalékokat nem Hitler számára halmozták fel, hanem azért, hogy gyorsan és akadálytalanul Európába vezethessék felszabadító hadseregeiket, miközben szőszegő és megsemmisítő meglepetésszerű támadásukat az utánpótlással biztosítják. A háború előestéjén a Vörös Hadseregben senki sem gondolt saját torlaszok, akadályok felállítására, mindenki csak az ellenfél területén felállított akadályok leküzdésére gondolt.

Ez az oka annak, amiért a nyugati határnál a TASZSZ június 13-i kommunikéjének a leple alatt (titokban) a torlaszok megszüntetésével foglalkozó szovjet marsallok és vezető szakértők feltűnnek.

Itt egy kivonat B. Kulik, a Szovjetunió marsallja (aki titokban Belorusz-sziába érkezett) és Sztarinov ezredes közötti beszélgetésből: „Aknakeresőket, utászokat adjál!” (Sztarinov: Az aknák..., 179. o.) A marsall német területről beszél: a szovjet területen már minden aknát hatástalanítottak és kiiktatták a torlaszokat. Egyébiránt az ember tudja, hogy hol vannak a saját aknái, és aknakereső nélkül is hatástalanítani tudja őket. A beszélgetés további részében a marsall kijelenti: „A ti csapatotoknak rossz az elnevezése. Tulajdonképpen a mi doktrínánknak megfelelően torlaszeltávolító és aknaeltávolító csapatnak kellene nevezni őket. Akkor másképp gondolkodnának az emberek. Így azonban mindig csak az hallik: védelem, védelem. Elég!...” (Uo.)

Ugyanezzel a problémával kell megküzdnie a Nyugati Különleges Katonai Körzet parancsnokának, D. G. Pavlov hadseregtábornoknak is. (A körzetet közben titokban már a nyugati front parancsnoksága alá helyezték.) Dühösen állapítja meg, hogy az aknák eltávolításának nem tulajdonítanak elég jelentőséget. Nem különös ez? Egy honvédelmi háborúban egyáltalán nem szükséges az aknák eltávolításának a kérdésével foglalkozni. Az aknákat csak telepíteni kell, aztán rájuk támaszkodva kell kifárasztani, felőrölni az ellenséget, hogy azután gyorsan a következő, már előzőleg kialakított, hátul lévő műszaki záruk mögé vissza lehessen vonulni.

A Vörös Hadsereg a finn biztonsági sáv legyűrése közben tett szert erre a tanulságos tapasztalatra, ezért nyilván tanult a hibájából, és most rendkívül alaposan felkészült a német aknazárak leküzdésére. Tudták volna csak a szovjet marsallok, hogyha a háborút nem ahogyan tervezték, 1941 júliusában, hanem már június 21-én el kellett volna kezdeniük, akkor nem lett volna szükség semmiféle intézkedésekre az aknák, torlaszok stb. eltávolításával kapcsolatban. A német Wehrmacht ugyanis a maga részéről saját előírásainak megkerülésével ugyanezt csinálta: eltávolította az aknákat, a torlaszokat a földdel tette egyenlővé, csapatait a határnál vonta össze, anélkül, hogy bármiféle védelmi zónára támaszkodhatott volna!

Június elején a német csapatok elkezdtek közvetlenül a határnál felállított szögesdrótakadályok eltávolítását. K. Sz. Moszkalenko, a Szovjetunió marsallja ebben cáfolhatatlan bizonyítékát látja annak, hogy a támadásuk küszöbön áll (A délnyugati fronton. Moszkva, 1969, 24. o.).

A Vörös Hadsereg is ugyanezt teszi, azonban egy csekély időbeli csúszással. Moszkvából a nyugati határhoz érkezett a katonai műszaki agytröszt elitje, beleértve az műszaki csapatok altábornagyát, D. Karbisev professzort. A Moszkvából való elutazásakor június elején bejelentette a barátainak, hogy a háború már elkezdődött, és megbeszélte velük egy háború utáni találkozót, de nem Moszkvában, hanem a „győzelem színhelyén”. A határhoz érve lázas tevékenységet fejtett ki: meglátogatta az erőszakos folyamatkezelési csapatgyakorlatot (ami védekezési harcokban nem követelmény), valamint a T-34-es legújabb harckocsik páncéltörő akadályok leküzdését (ami szintén felesleges egy védekező háborúban). Június 21-én ellátogatott a 10. hadseregbe. De előzőleg még a 3. hadsereg parancsnokával, V. I. Kuznyecovval és a grodnói megerődített térség irányítóparancsnokával, N. A. Ivanovval egy helyőrségnél is járt. Végig a határ vonalán

az Augusztovo–Szejno út mentén drótakadályok húzódtak; amikor azonban másodszor jöttek ezen a szakaszon, addigra már a drótakadályokat eltávolították.” (J. G. Resin: Karbisev generális. Moszkva, 1971, 204. o.)

Egyáltalán el tudunk képzelni egy ilyen képet: csekisták eltávolítják a frontnál a drótakadályokat? A kommunista történészek számos szovjet marsallt és generalist idiótának nyilvánítottak, és ezzel magyarázzák a vereség okait. Azt mindenesetre homály fedi, hogy miért is nem győzte le Hitler ezeket az idiótákat. De hagyjuk ezt: igen, számos katona idióta volt. Hogyan kell akkor azonban a hősies csekisták tetteit megmagyarázni? Éppen azokét a csekistákét, akik csak a nagy tisztogatás után csatlakoztak a hadsereghez. Azokét a csekistákét, akik lezárták a határokat. Azokét a csekistákét, akik az egész országot bekerítették szögesdróttal. Miért éppen közvetlenül a határnál távolítják el a szögesdrótokat? Az a szándékuk talán, hogy a német kémeket vagy a saját szökevényeiket ideoda engedjék? És eközben közvetlenül a határon szovjet katonák és tisztek tömege áll, akik nagyon is eljátszanak a gondolattal: mindegy, hogy hova, csak el innen... A sok rabról már nem is szólva!

Feltűnő, hogy sem a 3. hadsereg irányító tábornoka, aki itt akar harcolni, sem pedig a megerődített körzet parancsnoka, akinek a feladata elméletileg a honvédelem lenne (a valóságban inkább a támadás), sem a többkarátos moszkvai szaktekintély, aki tudja, hogy már elkezdődött a háború, nem reagálnak semmilyen módon erre az akcióra. Épp ellenkezőleg: a drótakadályok eltávolítása időben egybeesik a határőrségnél tett látogatásukkal. És ebből következik az új kérdés: az ugyanis, hogy mi volt a megjelenésük oka.

El tudjuk képzelni egyáltalán a szovjet határőrség egy vezetőjét, aki az NKVD főhadnagyi rangját viseli, amint saját belátása alapján elhatározza, hogy eltávolíttatja a szögesdrótot? Az alárendeltjei, ha egy ilyen parancsot adna, nem úgy fognák fel, mint „egyértelmű büntettet”? A főhadnagy mégis kiadta ezt a parancsot, és katonái gyorsan végrehajtották. Ez az akció aligha történhetne meg az NKVD Belorussziában állomásozó határ csapatai főnökének, I. A. Bogdanovnak a parancsa nélkül. Talán nem érti Bogdanov, hogy közeledik a háború? Dehogynem, nagyon is jól érti. „1941. június 18-án az NKVD belorusz határ csapatainak a főnöke, Bogdanov altábornagy kiadja a parancsot a hadseregben tartózkodók családjainak az evakuálására.” (Előőrök a nyugati határokon. Kijev, 1972, 110. o.)

Hozhatott egyáltalán ebben az időszakban és önállóan Bogdanov egy ilyen döntést: a határőr csapatok családtagjainak az evakuálása és a szögesdrótok eltávolítása anélkül, hogy L. P. Berija, az állambiztonság kormánybiztosa és belügyi népi kormánybiztos ne tudott volna róla? Nem hozhatott. Magától feltehetően Berija sem mert volna ilyen döntést hozni. Nem is hozott.

Berija a Zsukovval való teljes egyetértésben cselekedett, ami azt jelenti, hogy valaki más jóval magasabban koordinálta a hadseregnek és az NKVD-nek az akcióit (és egyáltalán nem rosszul). A katonaság és a csekisták egy és ugyanazt csinálták, és mind az ügy, mind pedig a hely és időpont szempontjából jól összehangolva. Megkísérlik elhiteni velünk és meggyőzni bennünket arról, hogy a Vörös Hadsereg első vereségei a háborúra való hiányos felkészültség következményei lennének. Ostobaság. Ha nem lett volna felkészülve a háborúra, akkor legalább a határnál épen maradtak volna a szögesdrótok, és így a hadsereg alakulatai legalább egy kevés időt nyerhettek volna, hogy harckészültségüket helyreállítsák. Akkor nem történtek volna meg ezek a szörnyű katasztrófák.

A csekisták természetesen nem azért távolították el a szögesdrótokat a határról, hogy a német Wehrmacht számára előkészítsék az utat. Egészen más célból történt ez. Képzeljük el, hogy valamilyen oknál fogva elhalasztódott volna a német támadás. Mit tennének egy ilyen helyzetben a csekisták a határnál: eltávolítanák a határtorlaszokat, nyitva tartanák a határt, és új torlaszok építésébe kezdenének? Természetesen nem. Csak egyetlen lehetőség marad: a csekisták azért vágták el a szögesdrótokat, hogy a felszabadító hadsereg előre tudjon nyomulni az ellenség területére. Ugyanígy vágták el a csekisták Lengyelország, Finnország, Észtország, Lettország, Besszarábia és Bukovina „felszabadítása” előtt a szögesdrótot. Most Németországon volt sor.

Azt mondják, hogy Sztálin 1942-ben akarta megtámadni Hitlert. Ilyen terv valóban létezett, de aztán előrehozták az időpontját. Ha Sztálin 1942-re tervezte volna a „felszabadítást”, akkor a határon a drótokat szintén csak 1942-ben kellett volna elvágni. A legeslegutolsó pillanatban.

MIÉRT ROMBOLTA LE SZTÁLIN A SZTÁLIN-VONALAT?

Csak naiv ember hiszi azt, hogy a megerősített körzet fő feladata a védelemből állna. Nem, a megerősített körzeteket egy támadás előkészületeként hozzák létre. Megbízhatóan fedezniük kell a támadó csapatok felfejlődését, és az ellenség minden olyan próbálkozását, hogy ezt a felfejlődést megzavarja, el kell hárítaniuk, és amint csapataik támadásba lendülnek, ösztűzzel kell támogatniuk őket.

P. G. Grigorenko tábornok,
a Sztálin-vonal kiépítési munkálatok résztvevője
(A pincében csak patkányokkal találkozik az ember.
New York, 1981, 141. o.)

1.

A 30-as években a Szovjetunió nyugati régióiban titokban 13 megerősített körzetet (UR = Ukrepjonnüj Rajon) hoztak létre. Ezeknek a körzeteknek a vonalát nem hivatalosan Sztálin-vonalnak hívták. Mindegyik megerősített körzet katonai formációt képezett, amely megfelelt egy dandár erejének, tüzérsőben azonban egy hadtestnek. Mindegyik megerősített körzet egy parancsnokságból és törzskarból, 2-8 géppuskás zászlóaljból, egy tüzérségi ezredből, egy páncélos zászlóaljból, néhány nehéztüzérségi üteggel, egy híradózászlóaljból, egy utászzászlóaljból és egyéb egységekből, illetve részegységekből tevődött össze. Mindegyik megerősített körzet 100–180 km fronthosszúságú és 30–50 km mélységű területet ölelt át. Mindegyik megerősített körzet páncélacélból készült harci létesítmények és vasbetonból épített utászzarak bonyolult rendszerével volt ellátva. Annak érdekében, hogy a harckészültséget biztosítani tudják, mindegyik megerősített körzet rendelkezett föld alatti, vasbetonból készített helyiségekkel, áramfejlesztőkkel, tábori kórházzal. A harci és az ellátást szolgáló létesítmények föld alatti tárnakkal voltak összekötve egymással.

Mindegyik megerősített körzet képes volt teljes elzártág esetén is hosszú ideig tartó önálló harctevékenységre. Ebből a célból a harci létesítmények jelentős muníciós tartalékkal és ellátmánnyal rendelkeztek; csatornával, vízvezetékekkel, légszűrő és levegőztető rendszerekkel, és saját áramszolgáltatással alakították ki őket. A Sztálin-vonal és a francia Maginot védelmi rendszer között sok különbség volt. A Sztálin-vonalat nem lehetett oldalról megkerülni: oldalszárnyai a Balti-tengertől a Fekete-tengerig nyúltak. Nem az ellenséges gyalogsági támadások elhárítására alakították ki őket, hanem mindenekelőtt a páncélos támadás elhárítására szánták, ezenkívül pedig erős légvédelmi elhárítással is rendelkeztek. A Sztálin-vonal építésénél nemcsak betont használtak, hanem óriási mennyiségű páncélacél és zaporozsjei gránitot is. A Maginot-vonallal ellentétben a Sztálin-vonalat nem közvetlenül a határhoz helyezték, hanem a biztonsági sáv mögé: ahhoz, hogy az ellenség megtámadhassa a Sztálin-vonalat, előzőleg egy tucat, több száz kilométeres mélységű területet kellett legyűrníe, amelyen számtalan hidat és alagutat már tönkretettek, minden közlekedési útvonalat aláaknáztak, minden kutat és víztornyot használhatatlanná tettek, és ahol aktív partizánegységek folytattak hadműveleteket.

A Sztálin-vonal létesítményei azzal, hogy mélyen a hátszágban voltak és kiválóan álcázták őket, lehetővé tették, hogy a meglepetésszerű támadással egy meglepetésszerű védekezést állítsanak szembe: az ellenség a megerősített körzet pontos helyzetének hiányos ismerete következtében óhatatlanul is konfrontálódhatott a harci létesítményekkel, és ugyanakkor egy gyilkos elhárító ösztűzben találhatta magát. A Maginot-vonallal szembeni másik különbség abban volt, hogy a Sztálin-vonal nem egy összefüggő, zárt védelmi gyűrűként készült; az egyes megerősített körzetek között időnként több tucat km szélességet is elérő köztes térségeket hagytak. A vonal építői – úgy tűnik – annak a lehetőségét akarták szuggérálni az agresszor számára, hogy a megerősített körzet elleni közvetlen harc elkerülése lehetséges, amennyiben megkísérik a közöttük lévő területen az áttörést. Ha az ellenség egy ilyen próbálkozásra hagyatkozik, abban az esetben az oldalszárnyát és végül a hátrahagyott csapatszeiteket is kétoldali célzott támadásnak teszi ki. Ez rendkívül egyszerű, de zseniális ötlet: ha egy nagy jégtáblát egy folyón lefelé tolnak, akkor azt egy fal nem tudja feltartóztatni – a víz és a jég minden falat felmorzsol; ha azonban elszórtan tuskókat teszünk az útjába, akkor az ezekre a tuskókra nehezedő súly lényegesen kisebb, mint a zárt falra nehezedő. Minél

inkább nő a jég nyomása, annál gyorsabban zúzódik szét a jégtábla tömege, és a tuskók elérésekor veszít gyorsaságából, energiájából és zártságából. Később majd látjuk, hogy a megerősített körzetek közötti átjáróknak még egyéb rendeltetése is volt.

2.

13 megerősített körzet – ez az első ötéves tervre nézve óriási erőfeszítéseket és kiadásokat jelentett. 1938-ban elhatározták, hogy mind a 13 megerősített körzetet jelentősen erősítik, mégpedig a nehéztüzérség felállításának érdekében földszánc bunkerek építésével. Ezenkívül elkezdtek további 8 megerősített körzet intenzív kiépítését. Egyetlen év leforgása alatt több mint ezer harci létesítményt betonoztak be. És éppen ebben a pillanatban kerül aláírásra a Molotov–Ribbentrop-paktum!

A megneemtámadási szerződés értelmében a szovjet határokat nyugatra tolták – ez egy önvédelemre berendezkedő állam számára pozitív következmény. Azonban ez a szerződés a Szovjetunió védelme számára két veszélyes tényezőt is jelentett: a Szovjetunió és Németország között létrejött a közös határ és Európában kitört a II. világháború. A kommunisták el akarják hitetni velünk, hogy Sztálin félt Hitlertől. Ha ez így lett volna, mit kellett volna tennie Sztálinnak, amikor kapott egy Németországgal közös határt, és Európában kitört a világháború, amelynek a lángjai bármilyen irányban továbbterjedhettek? Sztálinnak ki kellett volna adnia a parancsot, hogy azok a gyárak, amelyek a megerősített körzetek számára a fegyvereket gyártották, fokozzák termelésüket. Ki kellett volna adnia a parancsot, hogy a megerősített körzetek laktanyáit erősítsék meg, és gyorsítsák fel az építkezési munkálatokat. A Sztálin-vonal kiépítésének és felfegyverkezésének a befejezése után Sztálinnak haladéktalanul parancsot kellett volna adnia arra, hogy hasonló, sőt még erősebb vonal épüljön ki a már meglévő előtt, és azután még egy harmadik és utána még egy pótlólagos vonal kiépítése kezdődjön el. Parancsba kellett volna adnia, hogy a tábori csapatok több ezer kilométer lövészárkot ássanak a Balti-tengertől egészen a Fekete-tengerig, a megerősített körzetek felhasználásával, amelyek védekezés esetén egyfajta acélvázként döntően erősítik a csapatok állóképességét.

Sztálin azonban nem igazán féltett Hitlertől, és egyáltalán nem a védekezés volt a fő célja. Alighogy Hitlert – saját „semlegességének” megőrzésével – behajította a II. világháborúba, Sztálin egy csapásra azon-

nal változtat cselekvési módszerein. 1939 őszén kiadnak egy parancsot a megerősített körzetben lévő helyőrségek létszámának csökkentésére és az építkezési munkálatok leállítására. A megerősített körzetekből ki kell vonni és el kell szállítani a fegyvereket, és azok a gyárak, amelyek eddig a megerősített körzetek számára gyártották a fegyvert, haladéktalanul más fegyvernemek gyártására állítandók át. Sztálinnak nincs szüksége védekező fegyverekre. A megerősített körzetek számára gyártott fegyverek gyárainak megszüntetésével egyidejűleg a szovjet fegyverkezési ipar a védekező fegyverek több más fegyvernemének a gyártását is megszünteti, így például a tüzérségi páncéltörő ágyúk gyártását, továbbá a szovjet gyalogság fegyverzetéből eltűntek a páncéltörő puskák.

Hitler egyre előrébb nyomul nyugatra, északra és délre, és Sztálin újabb döntéseket hoz a Sztálin-vonal tekintetében: a megerősített körzetek harci egységeinek a számát nemcsak csökkenteni kell, hanem fel kell oszlatni őket, a harci létesítményeket és műszaki zárat be kell temetni, illetve ahol ez nem lehetséges, ott fel is kell robbantani. 1940 nyarán újabb határozat születik: a Molotov–Ribbentrop-paktumban megállapított új szovjet–német határnál el kell kezdeni újabb megerősített körzetek kiépítését. Az új vonalat, ami egyébként sohasem készült el, a szovjet vezérkarban egy csipetnyi iróniával Molotov-vonalnak nevezték.

3.

A Molotov-vonal építésénél rendkívül különös dolgok történtek. Az új megerősített körzeteket úgy helyezték el, hogy az ellenség beláthatta őket. A harcállásokat közvetlenül a határnál állították fel. Éjjel-nappal építkeztek, teljes kivilágításban. Az elkészült harci létesítményeket nem álcázták. Ha olvasóim közül valaki alkalomadtán Bresztnél átmenne a szovjet határon, akkor teljes figyelmét közvetlenül a határfolyó partján lévő szürke betontömbökre irányíthatja. Korábban a megerősített körzeteket messze a határ mögött helyezték el, és az ellenség nem tudhatta, hogy hol találhatók, nem tudhatta, hogy hol vannak közöttük az átjárható részek, és egyáltalán vannak-e. Ezt csak akkor láthatta ki az ellenség, ha már harcba bonyolódott a szovjet harcállások összűze közepette. Most nemcsak az vált lehetségessé az ellenség számára, hogy a megerősített körzetek határait beláthassa, hanem minden egyes harci létesítményt láthatott, magának a lőrésnek az irányát is, amelynek alapján minden nehézség nélkül bemérhette a lövés irányát. A Molotov-vonal harcászati léte-

sítményeit sem aknamezőkkel, sem utász műszaki zárral nem védték. Az ellenség katonái tetszésük szerint kereshettek maguknak egy, a tűzvonalon kívüli szektort, bedolgozhatták magukat állásaikba, a zárótűzet homokzsákokkal felfoghatták (mint ahogy ez 1941. június 22-én valóban meg is történt).

A Molotov-vonal megerősített körzeteit nem a támadás fő irányába telepítették, hanem mellékszakaszokra. Így például a breszti térségben a határon keresztül több közlekedési összeköttetés fut, nagy jelentőségű határhidak találhatók itt, de a megerősített körzetet nem a hidak területére, hanem a várostól északra helyezik, ahol sem közlekedési útvonalak, sem hidak nincsenek. Nemcsak taktikai, hanem stratégiai szempontok figyelembevételével kerültek az új, megerősített létesítmények a mellékszakaszokra. 1941-ben gigantikus méretű páncélos haderőt, tüzérséget, valamint légi hadtestet vontak össze Ukrajnában, és egy kisebb harci erővel rendelkező csapatot Belorussziában. Miért? Zsukov azt mondja: itt vártuk a támadást. Ha ez így lenne, akkor a megerősített körzeteket elsősorban Ukrajnában kellett volna kialakítani, és csak másodsorban Belorussziában; a Molotov-vonal több mint 2000 létesítményét a Baltikumba tervezték (ténylegesen csak 300 épült). A 2000 létesítmény több mint a fele az összes betervezett létesítménynek. Ukrajnában azonban, ahol Zsukov szerint „német invázióra számítottak”, a Baltikumba tervezett számnak csak egy hetedét tervezték. Miért?

4.

A kommunista történészek szégyenteljesen hallgatnak a Sztálin-vonal szétverésének okairól. Egyetlen verziójuk van, ami azonban nem vehető komolyan: az új megerősített körzetek számára fegyverre volt szükség, és ezeket a Sztálin-vonalról kellett elvonni. Ilyet csak az mondhat, aki tudatosan meg akarja kerülni a kérdés lényegét.

Ha az új, megerősített körzeteknek fegyverre volt szükségük, akkor a szovjet ipar képes lett volna arra, hogy ezeket a fegyvereket legyártsa, csak ki kellett volna adni az utasítást. Ha az új, megerősített körzetek vadonatúj fegyverfelszerelést kaptak volna, a korábban gyártottak nyugodtan maradhattak volna a Sztálin-vonalon! A szovjet ipar nem kezdte el a megerősített körzetek számára a fegyvergyártást: az egykori gyártóhelyek sürgősségi megbízással parancsot kaptak tengeralattjárókon felállítandó ágyúk gyártására.

Az 1940-es év megmutatta, hogy mennyire fontos, ha valaki nemcsak egy, hanem két védelmi vonallal is rendelkezik. 1940-ben a Vörös Hadsereg véres harcokban törte át a finn Mannerheim-vonalat, és ezzel be is fejeződött a szovjet–finn háború. De mi történt volna, ha mélyen finn felségterületen, a Mannerheim-vonal mögött lett volna egy második vonal? 1940-ben a német csapatok oldalról megkerülték a francia Maginot-vonalat. Képzeliük el, mi történt volna, ha francia területen, a hátszágban még egy további vonal lett volna, amelyet nem lehetett volna megkerülni? Sem Franciaországban, sem Németországban nem volt a hátszágban egy ilyen második vonal. Sztálinnak azonban volt. De éppen ez idő tájt buzgón a felszámolásával volt elfoglalva.

Az erre a különös eljárásra adott kommunista magyarázatok teljességgel elfogadhatatlanok. Védelem esetén egyszerűen nem létezhet felesleges harci létesítmény, és ugyanígy elavult sem. A katonák számára sokkal könnyebb egy 19. századi erődítményben vagy bármelyik előző században épült várban védekeznie, mint szabad területen. Ha nem áll rendelkezésére a katonának egy erődítmény, akkor is könnyebben védekezik egy fallal körülvett házban, mint egy olyan területen, ahol nincs ház. A védekezési harcban a katona minden árkot, minden gránátölcsért kihasznál annak érdekében, hogy azt egy bevehetetlen erődítménnyé tegye.

A Molotov-vonal egy kiegészítő védelmi gyűrű lehetett volna, de nem a Sztálin-vonal pótlása volt. Vessünk egy pillantást bármelyik várlétesítményre: a középpontban egy 11. századból származó torony van, amelyet a 13. századból származó falak, a 15. században épült tornyok és a 18. században épült bástyák, végül a 19. században épített erődök vesznek körbe. Senkinek nem jutott eszébe, hogy egy új védelmi létesítmény építésekor megsemmisítse az előző létesítményeket. Egy tele erszény cipelése nem okoz fájdalmat, és felesleges fal nem létezik védelem esetén, sőt minél több van belőle, annál jobb. Inkább több legyen, mint kevesebb.

A Sztálin-vonal lerombolása nem történhetett annak érdekében, hogy új vonalat alakítsanak ki: az új építési munkálatok elkezdése előtt egy évvel már megkezdődött a Sztálin-vonal lerombolása. Ki rombolja le addig a régit, amíg nem kész az új, arról nem is beszélve, hogy annak építése még el sem kezdődött?

Az az érv is csupán csak kifogás, hogy a régi, megerősített körzetekből át kell szállítani a fegyvereket az új szakaszokba: Belorussziában példá-

ul 193 harci létesítmény épült a Molotov-vonalon, melyet jól felszereltek fegyverekkel, ugyanakkor ebben az időpontban a Sztálin-vonalon sokkal nagyobb mértékű, jobb minőségű és ragyogó álcázással rendelkező 876 harcászati létesítményt lecsupaszítottak és felrobbantottak. Ukrajnában kevesebb épült, mint amennyit szétromboltak.

És végezetül: ha ki kellett vonni a Sztálin-vonaltól a lövegeket, a gépfegyvereket és a periszkópokat, miért kellett több ezer tonna vasbetont utána a levegőbe repíteni? Egy honvédelmi háborúban fegyverek nélkül is olyan szilárd támaszték lehetett volna a Sztálin-vonal, amelynek segítségével az Első Stratégiai Lépcső 170 szovjet hadosztálya egy ténylegesen áttörhetetlen védelmi gyűrűt alakíthatott volna ki. A szovjet vezéreknek azonban nyilvánvalóan nem a védelem járt az eszében.

5.

Ahhoz, hogy a Sztálin-vonal sorsát és rendeltetését megérthessük, vissza kell mennünk az 1927-es évbe, amikor megszületett az elhatározás a létrehozására. A védelmi létesítményeket egyáltalán nem kizárólag védelmi célokra építik. Egy támadó háborúban ugyanúgy szükség van rájuk, mint honvédelem esetén. Annak érdekében, hogy az ellenségre az államhatáron meglepetésszerű támadást lehessen mérni – jól álcázott és nagyon keskeny szakaszokban –, óriási ütőképességű támadó csapategységeket kell koncentrálni. Ezeknek a támadó egységeknek a felállítására és meghatározott szakaszokban történő erőösszevonására más szakaszokat viszont fel kell fedni. Ez rendkívül kockázatos vállalkozás, és a kockázat csökkentése érdekében a mellékszakaszokban ezzel egyidejűleg megerősített védőműveket kell létrehozni. A megerősített körzet viszonylag kis létszámú helyőrsége azután az utászárral egyesített hatalmas tűzerőnek, valamint a megerősített fedezékeknek köszönhetően óriási területeken képes védekezni és győzni, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a támadásra harci egységek szabaduljanak fel.

A Sztálin-vonal fő célja abban volt, hogy biztos felvonulási bázisként szolgáljon az Európába induló „felszabadító” hadjárat számára. A szovjet csapatok nyugatra való előrenyomulása számára tudatosan betervezték a megerősített körzetek közötti átjárási lehetőségeket.

A Molotov–Ribbentrop-paktum következtében a szovjet határokat nyugati irányba előretolták, következésképpen az a vonal is, ahonnan el kellett

volna kezdődnie a „felszabadításnak”, nyugatabbra került, és a Sztálin-vonal már senkinek sem volt hasznára egy támadó jellegű háborúban. Fel lehetett volna használni egy honvédő háborúban is, de ennek a lehetőségét a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése után kizárták: Hitler megkapta nyugaton a saját háborúját, és Sztálin felfogása szerint nem tudott elkezdni még egy keleti háborút is. Ha Sztálin védekezésre rendezkedett volna be, vagy egyszerűen a megerősített körzetek mögött ki akarta volna húzni az időt, akkor ebben nemhogy zavarta volna a Sztálin-vonal, épp ellenkezőleg, a világháborúban, amely már Európában tombolt, biztonsági garanciát jelentett volna számára. Sztálin azonban egyáltalán nem gondolt védekezésre, ugyanúgy, ahogy arra sem, hogy semleges maradjon. Elő kellett készítenie a „felszabadítást”. Ennek érdekében mindenképp előtérbe kellett hozni a szükségét az óriási létszámú szovjet csapatok tömege számára, amelyeknek a szovjet térség mélyéből, a legutolsó pillanatban kellett előtörniük. Másodszor új felvonulási területeket kellett kialakítani a „felszabadító” hadjárat számára. Sztálin cselekvési módja egyszerű és logikus: először felrobbantják a Sztálin-vonalat, azután bevetésre kész harci létesítményeit betemetik. Az átjárók ilyen módon való kiszélesítése után elkezdődhet a Molotov-vonal kiépítése.

A Sztálin-vonalat elsődlegesen támadó előkészületekre szánták, és csak másodsorban védelmi célokra. A Molotov-vonal csak támadásra szolgál. Éppen ezért a megerősített körzetei nyitva hagyják a hidakat és a közlekedési útvonalakat a szovjet csapatok támadó lavínja számára, miközben ők maguk a mellékszakaszokat fedezik. Ezért telepítik a harci létesítményeket közvetlenül a határra – nem azért, hogy a szovjet felségterület passzív mélységében maradjanak, hanem azért, hogy összevont tűzerejükkel támogassák a támadó szovjet csapatokat, és megakadályozzák az ellenséget abban, hogy a mellékszakaszokról összevonja saját csapatait. Ennek érdekében a harci létesítményeket nem védik aknamezők és egyéb zárlelétesítmények. Ha szükséges, akkor a szovjet csapatok az egész territóriumot egyetlen óriási átengedő területnek használják útban Közép-Európa felé: miért kellene tehát saját csapatainak az útját saját aknamezőkkel és saját szögesdrótokkal akadályozni?

Végezetül a Molotov-vonalnak még egy szerep jut: azok a betontuskók, amelyeket a határfolyóknál mindenféle álcázás nélkül felállítanak, együtt ordítják át a másik oldalnak: „Felkészültünk a védelemre, semmi másra, csak a védelemre!”

1939-ben a nagy Zsukov Halhin-Golnál a 6. japán hadsereg elleni meglepetésszerű támadásánál ugyanilyen módszerrel győzött: „Mindent megtettünk annak érdekében, hogy az ellenségben azt a benyomást keltsük, hogy részünkről mindenfajta támadó előkészület hiányzik, és intézkedéseket teszünk védelmi hadállások elkészítésére, mégpedig kifejezetten csak védelmi hadállásokéra.” (G. K. Zsukov: Emlékek, gondolatok. Moszkva, 1969, 161. o.) A japánok megtévesztése sikerült, a németeké azonban nem. Azért nem sikerült, mert Németország ez idő tájt ugyanezeket az intézkedéseket tette, csak kisebb méretekben és éppen ezért bizonyos időelőnnyel. Minden, a meglepetés erejére épülő támadás előtt a német csapatok közvetlenül a határnál lévő frontszakaszokon betonból készült védőműveket építettek. 1939. augusztus 23-án, amikor Zsukov Mongóliában ragyogó támadását véghezvitte, és Molotov a II. világháborúhoz vezető megnevezési egyezményt aláírta, H. Guderian német tábornokot kinevezték egy szervezet parancsnokának, amely a „pommerni erősítési munkálatok törzskara” elnevezést kapta. Ez a szervezet végezte a védelmi létesítmények intenzív kiépítését a lengyel határon.

A Barbarossa-hadművelet előtt a német hadsereg a szovjet–német határ stratégiai szempontból kevésbé fontos szerepet játszó mellékszakasza-in demonstratív védőműveket hozott létre. Az építési munkálatokat oly módon folytatták, hogy a szovjet határőr csapatok jól láthatták a védekezés érdekében tett erőfeszítéseket. És meg is figyelték azokat! Az új német–szovjet határon készülő német betonerősítvényeken egészen 1941. június 21-éig dolgoztak, az építkezés azonban soha nem fejeződött be. Érdekes módon az Odera mentén, a régi német–szovjet határon a 30-as években a német Wehrmacht föld alatti, vasbetonból készült megerősített védőművek impozáns vonalát alakította ki; a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása után azonban az itt lévő helyőrségeknek a létszámát csökkentették, később pedig teljesen feloszlatták őket. Németország ugyanúgy, mint a Szovjetunió, új, lényegesen könnyebb építőanyagból készült védőművek építésébe kezdett az új határnál. Németország ugyanúgy, mint a Szovjetunió, ebben az időpontban nem rendelkezett védelmi gyűrűvel: a régi határokon lévő megerősített területeket feladták, az új határokon látványosan dolgoztak az új létesítményeken, de azok még nem készültek el. Támadási tervei miatt Hitler egyébként sem szándékozott az Odera menti megerősített létesítményekbe csapatokat helyezni. 1945 januárjában, amikor a szovjet csapatok már Németország szívébe nyomultak be, még

akkor sem voltak ezekben az erődítményművekben csapatok, ugyanúgy, ahogy a Sztálin-vonalon sem.

6.

Jóval később, a 70-es évek elején, szovjet tisztként lehetőségem volt arra, hogy a németek védelmi (vagy jobban mondva támadó) létesítményeit a San folyó partján, amely akkor határfolyó volt, megtekintsem. Ezeket a védőműveket a Barbarossa-hadművelet előtt hozták létre. Az első, ami azonnal szembetűnik, a megerősített szakaszok csekély mélysége, beleértve az összes, közvetlenül a határnál lévőket is. Ez rossz a védekezés számára, jó azonban a támadásra. Amint ugyanis a német csapatok támadásba mennek át, ezek a harcállások osztúzzal támogatják őket. És a szovjet parton? Pontosan ugyanezek a betontuskók. Ugyanúgy, közvetlenül a parton. A folyó két partján lévő létesítmények szerkezete majdnem ugyanaz – ha egy szakembernek ezeket fotókon megmutatnánk, és arra kérnénk, hogy azonosítsa a német és a szovjet betontuskókat, nem tudná őket megkülönböztetni. Érdekelt a német állások páncélozása, megmértem: 200 mm. Egy páncélos számára sok, egy létesítmény megerősítéséhez kevés. A német Wehrmachtnak nyilvánvalóan nem állt szándékában, hogy sokáig védje ezt a helyet. Megmértem a szovjet állások páncélozását – 200 mm: mint az ikrek.

Ha Guderian közvetlenül a határfolyó partjára helyeztette betontuskóit, az egyáltalán nem jelentette azt, hogy valóban védekezni is akar. Épp ellenkezőleg. Ha azonban Zsukov látványosan ugyanannak a folyónak a másik partjára ugyanolyan betontuskókat állíttat fel, az vajon mit jelenthet?

PARTIZÁNOK VAGY DIVERZÁNSOK?

Hitler... fő ütőerejét nyugatra fogja irányítani,
és Moszkva teljesen ki fogja
használni ennek a helyzetnek minden előnyét.

L Trockij, 1939. június 21.
(Bjulletyeny oppozicii, 79–80. szám, 14. o.)

1.

A Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása után a Szovjetunió elkezdte a semleges államok tervszerű kiiktatását, azért, „hogy ha a Harmadik Birodalom a világ újrafelosztásáért folytatott küzdelemben bonyolódik, akkor ebben az időpontban a szovjet csapatok összevont tömege elindulhasson a német határ irányába” (Trockij). A „felszabadítási hadjáratok” sikeresen folynak, de Finnországban megszakad a ritmusuk. Már tudjuk, hogy ott a Vörös Hadsereg a finn biztonsági sávba ütközött. Itt egy kép egy tipikus helyzetről: egy szovjet hadoszlop, amely páncélosokból, a gyalogság és a tüzérség gépesített egységeiből áll, egy útról egy erdei terepre kerül. Az úttól jobbra és balra letérni az aknaveszély miatt lehetetlenség. A hadoszlop előtt egy híd van. Az utászok megvizsgálták – semmi akna. Az első páncélosok elindulnak a hídon, és a híddal együtt a levegőbe repülnek: a robbanószerkezeteket ugyanis már a tartópillérek építésénél beépítették, nem egyszerű felfedezni őket, de még abban az esetben is, ha felfedezik ezeket a szerkezeteket, az eltávolításukra tett minden kísérlet robbanáshoz vezet. A szovjet hadoszlop menete, amely hosszú kilométereken keresztül kígyózik, megáll. Most a finn mesterlövészek a sor. Nem kapkodják el: két lövés hangzik. Aztán ismét mély csend az erdőben. Aztán újra elhangzik pár lövés. A mesterlövészek nagy távolságból lőnek. Csak a szovjet parancsnokokra céloznak. És a katonai biztosokra. Az erdőt lehetetlenség átfésülni: emlékezzünk csak – az úttól jobbra és balra járhatatlan aknamezők terülnek le. A szovjet utászok minden kísérlete arra nézve, hogy megközelítsék a felrobbantott hidat, vagy az út szélén hatástalanítsák az aknákat, a finn orvlövészek célzott lövéseivel végződik. A három felrobbantott híd előtti három párhuzamosan futó úton közrezárt 44. szovjet lövészhadosztály egyetlen harci napon elvesztette az összes

parancsnokát. Éjszaka aztán egy másik távoli erdőrésről gránátvetőkkel szórják meg a szovjet hadoszlopot. Éjjel a kiszolgáltatott menetoszlopot valahonnan a bokrok közül hosszú gépfegyversorozatokkal lövik, aztán újra minden csendes.

Azt mondják, hogy a Vörös Hadsereg nem a legjobb oldaláról mutatkozott be Finnországban. Színigaz. De képzeljük magunkat a szovjet vagy bármelyik más hadsereg hadosztálya helyébe! Mit lehet tenni ilyen helyzetben? Visszarendelni a menetoszlopot? A nehéztüzérség vontatógépei az óriási tarackágyúkkal az uszályukban nem tudnak a több tonnányi ágyútalpakkal hátratulatni. A mesterlövészek a vontató járművek vezetőit veszik célba. A menetoszlop megkísérli a visszavonulást, de ebben a pillanatban a háta mögött még egy híd a levegőbe repül: a menetoszlopot körbezárják. A második hídnál is számtalan feljárat el van aknásítva, és az orvlövészeknek ott szintén nem sürgős a közbelépés. Céljuk: a parancsnokok, a katonai biztosok, az utászok és a gépkocsivezetők kiiktatása. Előttük, messze előttük a finn vasbetonból készült megerősített védőmű – a Mannerheim-vonal. Ennek az áttörése tüzérség és több ezer tonnányi lőszer nélkül lehetetlen. A szovjet csapatok beleakaszkodtak a finn megerősített állásokba, de a nehéztüzérségük messze hátramaradt, megfeneklett a földúton, aknamezők és felrobbantott hidak között, a mesterlövészek tüzelése közepette.

Valószínűleg a szovjet parancsnokok levonták a Finnországban nyert tapasztalataikból a megfelelő következtetéseket? Valószínűleg felállítottak saját országuk nyugati régióiban még békeidőkben könnyű partizánegységeket, hogy az ellenség esetleges támadását fel tudják fogni? A Szovjetunió nyugati területei természeti adottságaik folytán is rendkívül alkalmasak arra, hogy egy keletre előrenyomuló agresszor összekötő útvonalai ellen partizánháborút lehessen folytatni. Elrendelte Sztálin egy könnyen mobilizálható csapatok felállítását, amelyeknek egy német támadás esetén vissza kell maradnia az erdőben? Igen, létrehozott ilyen csapatokat. Ez már a 20-as években megtörtént. Egyedül Belorussziában már hat, 300-500 fős partizáncsapat volt békeidőben. A csekély létszámuknak nem kell jelentőséget tulajdonítani. Ezek a csapatok a legjobb parancsnokokkal, szervezőkkel és első osztályú specialistákkal voltak feltöltve. Békeidőben minden egyes partizánosztagnak egyfajta magot képezett, hogy képes legyen közvetlenül a háború kitörése után néhány ezer főből álló, igen erős partizánegységeket formálni.

Ezeknek a partizánegységeknek a számára békeidőben a járhatatlan erdőkben és a végtelen mocsarakon lévő kis szigeteken föld alatti bunkeret, tábori kórházakat, készletraktárakat és lőszert helyeztek el. Egyedül Belorussziában arra az esetre, ha partizánháborúra kerül sor, föld alatti rejtékhelyeken 50 000 partizán számára raktároztak el fegyvereket, lőszert és különböző felszerelési tárgyakat.

A partizánvezérek, szervezők és instruktorok képzésére titkos iskolákat létesítettek. A titkos tudományos kutatóközpontok kidolgoztak a partizánháború számára egy speciális eszköztárat: különleges felszerelést, fegyverzetet és kommunikációs lehetőségeket. A partizánoknak rendszeresen részt kellett venniük kiképzési tanfolyamokon, amely kiképzéseknél az ellenfelet az NKVD Osznaz-hadosztályai testesítették meg.

A partizánegységeken kívül kis illegális csoportokat készítettek fel, amelyeknek támadás esetén nem az erdőbe kell menniük, hanem a városokban és a falvakban maradniuk, hogy felajánlják az együttműködésüket az ellenségnek, a szolgálatába lépjenek, aztán ha már a bizalmát elnyerték...

Ilyen jellegű előkészületek nemcsak Belorussziában voltak, hanem Ukrajnában, a Krímben, Leningrád környékén és más régiókban is. A titkosrendőrség tevékenysége mellett és azzal párhuzamosan ebben a szektorban, az NKVD-től teljesen függetlenül, a szovjet katonai felderítés is ugyanilyen jellegű előmunkálatokat végzett: titkos támaszpontokat, rejtékhelyeket, konspiratív lakásokat és segélykérő helyeket, konspiratív híradó-összeköttetéseket és még egyebeket készítettek elő. A szovjet katonai felderítésnek megvoltak a saját iskolái, saját szervezői és instruktorai.

Az NKVD és a katonai felderítés mellett a Szovjet Kommunista Párt is sok funkcionáriusát előkészítette arra az esetre, hogy ha a területet az ellenség megszállná, illegalitásba tudjanak dolgozni. A kommunisták rendelkeztek konspirációs hagyományokkal, és értettek hozzá, hogy a titkukat megőrizze. A 20-30-as években megmaradtak az illegalitásba tevékenykedés hagyományai, és sok pártszervezet képes volt arra, hogy szükség esetén újból egy titkos harc szigorúan konspiratív központjává alakuljon.

Ne feledjük el, hogy a partizáncsapatok az úgynevezett halálzónában, a szovjet biztonsági sávban lettek felállítva, amelyben a szovjet csapatok visszavonulása esetén minden hidat a levegőbe kellene röpíteni, számtalan alagutat be kellene temetni, a vasúti csomópontokat használhatatlan

lanná tenni, a váltókat, sőt a síneket és telefonkábeleket is elő kell készíteni az elszállításra.

A partizánok számára csupán az a feladat maradt, hogy a lerombolt objektumok helyreállítását megakadályozzák. A partizánok gyakorlatilag sérthetetlenek voltak, mert a partizánvezérek tudták, hogy hol vannak az átjárók az óriási aknamezőkön, az ellenség viszont nem tudta. A partizánok számára nem jelentett különösebb nehézséget, hogy szükség esetén bármilyen üldözés elől vissza tudjanak vonulni az elaknásított erdőkbe és mocsarakba, amelyekhez az ellenségnek nem volt hozzáférési útvonala.

Igen, mindez rendelkezésre állt: a Sztálin-vonal, előtte a biztonsági sáv, az óriási kopár vidékkel, a végtelen aknamezőkkel, partizánegységekkel, amelyek fel voltak készítve arra, hogy az első pillanattól kezdve műveleteket folytassanak a letarolt zónában. Ha mindezt összeadjuk, akkor nagyszerű szovjet védőrendszert alkotnak. 1939-ben azonban Hitler is rendkívül kényes stratégiai helyzetbe került, amely arra kényszerítette, hogy nyugaton folytasson háborút. Ettől a pillanattól fogva Sztálinnak már nincs szüksége védekezési rendszerre. A Sztálin-vonal és a biztonsági sáv felszámolásával egyidejűleg feloszlátják a szovjet partizánegységeket is, fegyverüket, a lőszert és a robbanóanyagokat eltávolítják a raktárakból, a titkos rejtékhelyeket és fegyverraktárakat betemetik, a partizánok támaszpontjait lerombolják. Mindez 1939 őszen történik. A Vörös Hadseger ugyanakkor az utolsó őszi napon megkezdí finnországi „felszabadító hadjáratát”, és ott ugyanazokba a védelmi elemekbe ütközik, amelyek röviddel előtte még a Szovjetunióban is megvoltak: vasbetonból készített megerősített védőművekkel, előtte biztonsági sávval és könnyű, partizán harcmodorú csapatokkal, amelyek ebben a sávban folytatnak hadműveleteket. Megváltoztatta Sztálin a Finnországban szerzett keserű tapasztalatok alapján a véleményét, és felállította újra a Szovjetunió nyugati régióiban a partizánegységeket? Nem, nem változtatta meg a véleményét, és nem is állította fel újra a partizánegységeket.

1941. június 22-e számtalan improvizáció kezdetét jelentette, közöttük egy partizánmozgalom megalakítását is. Igen, újra megalakították! Fejlesztették. Ez azonban igazán intenzíven csak 1943–44-ben történt meg. Ha 1939-ben nem számolták volna fel, akkor a háború első napjától kezdve kibontakoztathatta volna teljes ütőerejét. Sokszorosan hatékonyabb lehetett volna. A háború folyamán a partizánoknak nagyon sok vérrrel kellett fizetniük minden felrobbantott hídért. Ahhoz, hogy egy hidat fel lehessen

robbantani, előbb el kellett foglalni, a hidakat azonban őrizték, a körülötte lévő fákat kivágták, és mindent aláaknáztak. Honnan kellett volna a partizánoknak robbanóanyagot előszedniük? Még abban az esetben is, ha van, mennyit tudott magával vinni egy partizánosztag? A robbantás előkészítésénél a robbanóanyagot gyorsan a hídra kellett elhelyezni, nem lehetett a tartópillér belsejébe beépíteni. Egy ilyen robbantás után azonban az ellenség gyorsan helyre tudta állítani a hídszerkezetet, és a partizánoknak mindent előlről kellett kezdeni. Miközben az ellenség a híd helyreállítását végezte, a többi híd sértetlen maradt, és az ellenség a járműveit átirányíthatta azokra. Miközben (1939 előtt) minden híd elő volt készítve a felrobbantásra; egy olyan robbantásra, amelynek következtében már semmi javítható nem maradt rajta; egy olyan robbantásra, amely a partizánok részéről nem jár vérvesszeséggel. A robbantást egy titkos partizánbunkerban, egy egyszerű gombnyomással elintézték volna, és végezetül a járhatatlan aknamezőkből egy távcsöves fegyverrel már csak a tisztek, utászok és gépkocsivezetők kilövésére lett volna szükség. A hidak teljes hiánya, a közlekedési utakon partizánok által elhelyezett százezer és millió akna, a leshelyek és a mesterlövészek terrorja az invázió első pillanatától kezdve érezhetően csökkenthette volna a villámháború tempóját.

Ki volt az, aki a II. világháború kitörése pillanatában szétverte a szovjet partizánmozgalmat, és miért?

A szovjet katonai terrorizmus egyik atyja, I. Sztarinov professzor, a Katonai Hírszerzési Főigazgatóság (GRU) ezredese ezekben az években egy titkos iskola vezetője volt, ahol a szovjet katonai felderítés alá rendelt partizáncsoportokat képezték ki. Nagyszerű visszaemlékezéseiben az ezredes megnevezi az igazi bűnöst: „A földben biztonságosan elrejtett fegyverek és robbanóanyagok arra vártak, hogy üssön az órájuk. De mielőtt ez az óra eljött, a titkos partizán támaszpontokat megsemmisítették, kétségtelenül Sztálin tudtával, sőt valószínűleg közvetlenül az ő parancsára.” (Az aknák..., 40. o.)

A szovjet politikai terrorizmus egyik veteránja, a KGB ezredese, Sz. A. Vaupsasz (ez idő tájt az NKVD egyik partizánosztagának a parancsnoka Belorussziában) a partizán alakulatok szétverésének az okát így magyarázza: „Azokban a fenyegetésekkel teli háború előtti években az a nézet uralkodott, hogy a háborút az idegen földön kell megvívni... és világosan támadó jellegű háborúról volt szó.” (A vészkeresztjeződések. Moszkva, 1971, 203. o.)

Egyetérthetünk vagy ellentmondhatunk a KGB-ezredesnek, de a partizánalakulatok és támaszpontjaik szétverésére ez idáig még senki nem nevezett meg jobb indokot.

Hiba lenne azt hinni, hogy Sztálin 1939-ben a partizán támaszpontok és alakulatok szétverése után idő előtt nyugdíjba küldte a partizánvezetőket. A háború után a Szovjetunióban a háborúról, illetve az azt közvetlenül megelőző időszakról több anyagot publikáltak. A saját gyűjteményemben több tucat ember sorsát gyűjtöttem össze, akiket 1939-ig arra képeztek ki, hogy háború esetén a Szovjetunió nyugati régióiban partizánalakulatokban harcoljanak. 1939 után valamennyiüknek ugyanaz a sorsa: vagy áthelyezik őket az NKVD Osznaz-egységeibe, vagy a nyugati határ közelében maradnak egészen kicsi csoportokban, valamilyen érthetetlen célból kifolyólag.

A történetek bemutatására nézzük meg a két előzőleg említett ezredes, a két veterán – az egyik a katonai felderítéstől, a másik a KGB-től – sorsának alakulását. 1941. június 21-én Sztarinov ezredes Breszt határvárosban tartózkodik, a vasútvonalak területén, amelyek a határhidakhoz vezetnek. Nem azért van ott, hogy a hidakat a levegőbe repítse, ezt ő maga említi meg. Néhány nappal Moszkvából való elutazása előtt azt mondták neki, hogy csapatgyakorlatokról van szó; a határhoz érkezve megtudja, hogy semmiféle gyakorlatok nem lesznek... Ebben az összefüggésben megemlítendő egy kis adat: a háború első napjától kezdve Sztarinov ezredes gépkocsivezetője egy Schleger nevű, német nemzetiségű katona volt. Divat lett a szovjet parancsnokok körében, főleg a légideszantanál, felderítésnél és diverzánsoknál, maguk mellett tartani egy német nemzetiségű gépkocsivezetőt, futárt vagy tisztiszolgát. Ez 1941 februárjától jött divatban. Erre később még visszatérek.

A csekista Sz. Vaupsasz a háború kitörését nem a határrégióban élte meg, hanem már az ellenség területén! Vaupsasz – egy rendkívüli életutat bejárt férfi – évekig, egészen 1926-ig bezárólag lengyel területen harcolt egy szovjet „partizán” osztásban, és embereket ölt meg a világforradalomért. Utána a Gulag-építkezések egyik vezetője. Később Spanyolországban találkozunk vele, ahol a Spanyol Kommunista Párt Politikai Bizottságot és a Spanyol Köztársasági Biztonsági Szolgálatot ellenőrzi a polgárháború alatt. Ezután Belorussziában készíti elő a partizánmozgalmat. A honvédő háború esetére felállított partizánegységek feloszlása után Vaupsasz megkapja az NKVD egyik Osznaz-zászlóaljának a parancs-

nokságát, és Finnország „felszabadított” területén tartózkodik. 1941. június 22-én a „feltételezett ellenség” országában diplomata útlevelel tartózkodik. A háború kitörése után haladéktalanul visszarendelik a Szovjetunióba, és átirányítják Belorussziába a megszüntetett partizánmozgalom újraszervezésére.

MIÉRT VOLT SZÜKSÉGE SZTÁLINNAK TÍZ LÉGIDESZANTHADTESTRE?

Az eljövendő harcokban az ellenség területén fogjuk a hadműveleteket végrehajtani. Így szólnak szolgálati előírásaink. Katonásan vagyunk nevelve, és követjük a szolgálati előírásokat.

A. I. Rogyincev ezredes
1939-ben a XVIII. Pártkongresszuson

1.

A légideszant csapatoknak támadó jellegű hadműveletek kivitelezése a rendeltetése. Ez egy olyan axióma, ami nem szorul bizonyításra. A II. világháború előtt aligha tett bárki is támadó jellegű háborúra előkészületeket, és mivel ez így volt, sok országban nem is képeztek ki deszantosokat.

Két kivétel volt. Hitler támadó jellegű háborúra készült, és 1936-ban létrehozta a légideszant csapatokat. Ezekben a csapatokban a II. világháború kezdetén az ejtőernyősök száma elérte a 4000 főt. A második kivételt Sztálin képezte. 1930-ban hozta létre légideszant csapatait. A II. világháború kezdetén a Szovjetunió több mint egymillió kiképzett ejtőernyőssel rendelkezett.

Ha a II. világháború kitörésekor az egész világ katonai ejtőernyőseinek a számát összeadjuk, akkor kiderül, hogy a Szovjetunió körülbelül 200-szor több kiképzett ejtőernyőssel rendelkezett, mint a világ többi országa, beleszámolva Németországot is.

A Szovjetunió volt az első ország a világon, ahol légideszant csapatokat felállítottak. Amikor Hitler hatalomra jutott, Sztálinnak már több légideszantdandárja volt, és a Szovjetunióban már egyfajta ejtőernyő-pszichózis uralkodott. Az idősebb generációk még emlékeznek arra az időre, amikor egyetlenegy olyan városi park sem volt, ahol ne lett volna ejtőernyős ugrótorony, amikor az ejtőernyős jelvény minden fiatalember számára a férfiasság nélkülözhetetlen szimbólumát jelentette. Ezt a jelvényt nem volt egyszerű megszerezni. A repülőgépből való igazi kiugrások kellették hozzá, ezeket az ugrásokat azonban csak azoknak engedték meg, akik előzőleg a futásban, úszásban, lövésben, kézigránátdobásban (távol-

ság és célzaspontosság), az akadályok legyűrésében, fegyveres védekezésben való jártasságukat és sok egyéb, a háborúban nélkülözhetetlen készségüket, képességüket bebizonyították. Alapjában véve a levegőből bevetendő gyalogsági harcosok individuális kiképzésének utolsó szakaszát jelentette a repülőgépből való kiugrás.

Hogy Sztálin szándékainak a teljes horderejét helyesen értelmezzük, gondoljunk arra, hogy a Szovjetunióban az ejtőernyős ugrás pszichózisa ugyanabban az időpontban kezdődött, amikor az országban szörnyű éhínség uralkodott. Gyerekek puffadtak fel az éhségödémától, de Sztálin eladta külföldre a szovjet gabonát azért, hogy a Szovjetunió számára ejtőernyős technológiát vásároljon, óriási selyemgyártó kombinátokat és ejtőernyőt gyártó üzemeket építsen, az országot a repülő klubok és repterek hálójával vonta be, hogy minden városi parkban felállíthassa az ejtőernyős ugrótorony vázát, több ezer instruktort képezzen ki, az ejtőernyők szállítására és tárolására létesítményeket építsen, kiképezzen egymillió jól táplált ejtőernyőst, és rendelkezésükre bocsássa a szükséges fegyvereket, felszerelési tárgyakat és ejtőernyőket.

Egy honvédő háborúban nincs szükség ejtőernyősökre. Védelem esetén az ejtőernyősöknek egyszerű gyalogosként való bevetése ugyanazt jelentené, mintha valaki egy építkezésnél az acél betonvas helyett aranyat használna: az arany puhább, mint az acél. Az ejtőernyős osztagoknak nincsenek olyan nehéz és erős fegyverei, mint a szokásos gyalogságnak, éppen ezért ellenálló erejük védekezés esetén jelentősen kisebb, mint az egyszerű gyalogságé. Ezenfelül nagyon is költséges lenne aranyat használni acél helyett. Az egymillió szovjet ejtőernyős kiképzése azonban többbe került az aragnál. Az ejtőernyősök kiképzésére és az ejtőernyők gyártására Sztálin szovjet gyerekek tömegeinek az életével fizetett. Mi célból képezték ki az ejtőernyősöket? Csak nem azért, hogy az éhhalállal küszködő gyerekeket megvédjék?

A kommunisták arról biztosítanak bennünket, hogy Sztálin nem tett háborús előkészületeket, de a falunkban, Ukrajnában emlékeznek még az emberek egy fiatalasszonyra, aki saját kislányát megölte és megette. Emlékeznek rá, mert saját gyereket ölte meg. Azokra, akik idegen gyerekeket öltek meg, ma már senki sem gondol. Az én falumban az emberek bőrből készült tárgyakat, csizmákat és a csenevész szomszédos erdőben gyűjtött makkot ettek. Ennek oka azonban az volt, hogy Sztálin háborús előkészületeket tett. Olyan módon készült fel erre a háborúra, ahogyan

előtte még senki. A honvédó háborúban egyébként az egész előkészület szükségtelennek bizonyult.

Egy védekező háborúban nincs szükség arra, hogy az ellenfél hátszágában ejtőernyőseket dobjanak le, sokkal egyszerűbb ennél, ha visszavonulás esetén az erdőkben partizánegységeket hagynak hátra.

2.

Azt hozhatják fel érvként ellenem, hogy a II. világháború előestéjén ez az egymillió sztálini ejtőernyős csak a harci egységek felállításához szükséges kiindulási bázis volt. Az ilyen egységeket fel kell állítani, és intenzíven trenírozni kell. Gondolt erre Sztálin? Igen, gondolt.

A 30-as években az ország nyugati területeit többször megrázták a grandiózus hadgyakorlatok. Mindegyik hadgyakorlat egyetlen célt szolgált – mélységi hadműveletek végrehajtása, azaz óriási harckocsiöteg előrenyomulása nagy mélységben. A forgatókönyv egyszerű, de mély benyomást keltő. A haderő hirtelen előrenyomulásánál minden egyes manővernél egy nem kevésbé váratlan és nem kevésbé megsemmisítő csapást gyakorol az „ellenség” repülőtereire a szovjet légierő, amely támadást az ejtőernyősök ledobása követi, akik elfoglalják a repülőtereket, majd közvetlenül az ejtőernyős hullám után egy légi manőverben az elfoglalt reptéren landol a légi csapatok második hulláma nehéz fegyverzettel.

1935-ben a híres kijevi katonai hadgyakorlatok során, egy igen hatásos hadműveletben, egy 1200 főből álló ejtőernyős ugrás után közvetlenül egy 2500 főből álló, nehézfegyverzettel ellátott (beleértve tüzéséget, harckocsikat és páncélosokat) légideszant egység mutatott be landolást.

1939-ben Belorussziában 1800 ejtőernyős légideszant hajtott végre egy hasonló támadási hadműveleti manővert, és földet érésük után azonnal 5700 főből álló, nehézfegyverzettel ellátott egységek követték őket. Még ugyanebben az évben a Moszkvai Katonai Körzetben egy támadási manőver alatt a teljes 84. lövészadosztályt tették földre egy kombinált légideszantos manőver során.

1938-ban Sztálin, tekintettel a jövőbeli „felszabadító hadjáratra”, 6 további légideszant dandárt állíttat fel, összesen 18 000 fő ejtőernyősből. 1939-ben Sztálin parancsára megsemmisítik a partizán támaszpontokat és alakulatokat, és helyükbe légideszant egységeket állítanak fel: ezredeket és önálló zászlóaljakat. A Moszkvai Katonai Körzetben például 3 ezredet

alakítanak ki, mindegyik 3-3 zászlóaljból és több 500-700 fős, önálló ejtőernyős-deszantzászlóaljból áll.

1940 júniusában tesznek le először szovjet légideszant dandárok harc helyzetben a levegőből ejtőernyőseket: a 201. és 204. dandárokat Romániában (Besszarábia), a 214.-et Litvániában a kelet-porosz határnál. Mindkét légi hadművelet, de különösen a romániai komolyan nyugtalanította Hitlert. Az egész német Wehrmachtot ebben az időben Franciaországba vonták össze, a kőolajszállítás Romániából történik. Ha a szovjet csapat szállító gépek még 200 km-rel tovább repültek volna (amiben senki sem akadályozta volna meg őket), és letették volna szállítmányukat, akkor Németország ott állt volna kőolaj, azaz a háborúban létfontosságú nyersanyaga nélkül.

3.

1940-ben Sztálin számos semleges államot – amelyek elválasztó barikádokat képeztek Németországtól – felszámolt, és mindenhol, ahol ez csak lehetséges volt, közvetlenül a német határhoz nyomult előre. Tulajdonképpen Sztálinnak csökkentenie kellett volna légideszant egységeinek a számát, mivel tőle nyugatra már csak Németország és a vele szövetséges államok voltak – Németországgal pedig aláírta a meg nem támadási szerződést.

Sztálin azonban nem számolta fel légideszant egységeit. Épp ellenkezőleg: 1940 áprilisában titokban öt légideszant hadtestet állított fel, és pedig az ország nyugati területein.

Hogy ezt a tényt helyesen tudjuk értelmezni, tudatában kell lennünk annak, hogy a 20. század végén egész bolygónkon egyetlen olyan egység sincs, amely joggal megszolgálná a légideszant hadtest elnevezést. Egy hadtest – túl sok és túl drága ahhoz, hogy békeidőkben fenntartsák.

A légideszant hadtestek a légideszant gyalogság mellett igen erős tüzéséggel, sőt könnyű úszó páncélos zászlóaljjal is rendelkeztek.

Az összes légideszant hadtestet olyan közel állították fel a határnál, hogy anélkül, hogy utólag változtatni kellett volna a helyükön, támadhatták az ellenséges területet. Számos hadtestben intenzíven gyakorolták az előttük álló légi hadműveleteket. A hadtestek jó részét erdőkben, a nemkívánatos pillantásoktól távol vonták össze. Eközben a 4. és 5. hadtestet minden előzetes áthelyezés nélkül, közvetlenül bevethették Németország ellen, a 3. hadtestet hasonló módon Románia ellen, az 1. és a 2. hadtest pedig mind Németország, mind Románia ellen bevetésre kész volt,

sőt akár Csehszlovákia vagy Ausztria ellen is annak érdekében, hogy a Romániából Németországba irányuló kőolajszállítást megakadályozzák.

1941. június 12-én a Vörös Hadseregben belül megalakult a Légideszant Haderő Igazgatósága, és augusztusban további öt légideszant hadtestet állítottak fel. Rá kell mutatni mindeközben arra, hogy a légideszant hadtestek második sorozata nem a német invázióra adott válasz. Egy honvéddő háborúban ekkora tömegű ejtőernyős csapat bevetése szükségtelen. A második sorozat számos hadtestéből egyetlenegy sem végzett a tulajdonképpeni rendeltetésének megfelelő harci cselekményeket. Az első sorozatából egyetlen hadtestet egyetlen alkalommal vetettek be eredeti rendeltetése szerint, a Moszkva előtti ellentámadás során. Itt mindezt ki kell egészítenünk még azzal, hogy létezett a légideszant hadtesteknek egy harmadik sorozata is, amelyből 1943-ban egyet egy légi hadművelet során bevetettek. A második sorozat öt hadtestének a felállításakor a Vörös Hadseregben belüli tétlenkedés hatása is számításba jött: a hadtestek felállításáról szóló döntést még a német támadás előtt hozták, és később egyszerűen elfelejtették ezt a határozatot visszavonni. Mindenesetre az ejtőernyők, a fegyverek és az ejtőernyősök a légideszant hadtestek második sorozata számára már a német támadás előtt készenlében álltak.

A légideszant hadtestek, dandárok és ezredek mellett a szokásos szovjet gyalogságon belül is még több ejtőernyős zászlóalj volt. A Szovjetunió marsallja, I. H. Bagramjan például beszámol 1941. június elsején néhány ejtőernyős zászlóalj intenzív kiképzéséről. Ezek az 55. lövészhadtesthez tartoztak, amely ebben az időben közvetlenül a román határnál állomásozott. Bagramjan leírásából és más forrásokból kitűnik, hogy az 55. lövészhadtest (a Vörös Hadsereg összesen 62-vel rendelkezett) nem a kivételt erősítette, hanem éppen a szabályt.

A tiszta ejtőernyős deszantegységek mellett az ellenség hátsó részébe történő légi szállításra, valamint a levegőből történő landolásra több szokványos lövészadosztályt is előkészítettek. Így például 1941. június 21-én a Szibériai Katonai Körzetben egy csapatgyakorlat során egy speciálisan erre a célra kiképzett hadosztályt tettek le légi hadművelet keretében az „ellenség” hátába. Egészen eddig az időpontig a szovjet csapatoknak a levegőből történő felállítására csak az ország nyugati területén történtek kísérletek. Miért kellett egyszerre csak Szibériában végezni ilyen kísérletet? Nos, éppen azért, mert a Szibériai Katonai Körzet összes csapata ebben az időpontban már titokban a 24. hadsereghez csatlakozott, ame-

lyiknek azután a német határnál kell felbukkannia. A hadsereg elvégzi az utolsó csapatgyakorlatokat, még mielőtt a csapatszállító vonatokba beraknák őket. Ennek a hadseregnek a kiképzési célja tekintetében nincs szükség kommentárra.

Összefoglalva még egyszer hangsúlyozni kell, hogy soha egyetlen ország és egyetlen állam sem rendelkezett annyi ejtőernyőssel és légideszant egységgel, mint amennyi 1941-ben Sztálinnak volt. Ha a 20. század végén összeszámoljuk az egész világ légideszant csapatait, beleértve a Szovjetunióét is, akkor ez csak 13 hadosztályt tesz ki (ebből 8 szovjet). Az okok, hogy Sztálint mi készítette ekkora tömegű légideszant csapat felállítására, valamint 1941-ben a különlegesen erős légideszant hadtestek robbanásszerű kialakítására, még vizsgálatra és magyarázatra várnak.

4.

Az 1941-es év első felében felállított szovjet légideszant csapatok felfejlődésével és még ugyanezen év második felében a számuk növelésével kapcsolatos adatok gyűjtése közben érdekes adatra bukkantam. Mindegyik ezredesi vagy vezérőrnagyi rangban lévő szovjet parancsnoknak, aki ebben az időszakban a légideszant csapatoknál vagy azok bevetésének az előkészületeinél dolgozott, a közvetlen környezetében volt egy német származású katona vagy altiszt. Az egyik parancsnoknál személyi sofőrként egy német teljesített szolgálatot, a másiknál mint segédtsízt, egy harmadiknál pedig mint jelentéstevőt. Mindegyik parancsnok ezt csak mint jelentéktelen adatot említi: nézzétek, a németek elkezdték a háborút, de nekem német gépkocsivezetőm van, aki azonban derék fickó, fegyelmezett és kezelhető. Így például K. Steinnek, a 2. légi hadosztály 2. dandárja parancsnokának egy német származású segédtsíztje volt. A. Rogyimcev ezredesnek, a 3. légi hadtest 5. dandárja parancsnokának német sofőre volt. Ő egyébként ugyanaz a Rogyimcev, aki a pártkongresszuson azt hangoztatta, hogy a Vörös Hadsereg csak az ellenfél területén fog harcolni. Volt alkalom Rogyimcev egyik beszédét hallgatni, amikor már vezér ezredes volt. Az ő gárdistái voltak azok, akik 1942-ben közvetlenül a Volga partján az utolsó sztálingrádi házakat tartották. Dandárjának, mint az összes többi dandárnak is, a védelmi háború folyamán be kellett tagozódnia a szokásos lövészadosztályokba, le kellett adniuk az ejtőernyőket, és helyette védekezésre alkalmasabb fegyvereket kaptak, és ezek a fegyverek a védekezés során igen hatásosnak bizonyultak. 1941-ben azonban sem

Rogyimcev, sem beosztottai nem gondolnak a védekezésre. Nem rendelkeztek védekezésre alkalmas fegyverzettel, nem voltak védekezésre kiképezve, hanem csak a támadó taktikára, és ejtőernyőik is voltak.

1941 elején Sztálinnak légideszant csapatokra, légi csapatokra és még egyszer légideszant csapatokra van szüksége. Sok magas rangú szovjet tiszt és tábornok rövid úton szakmát vált, különösen a lovasságtól jön át sok parancsnok a légideszant csapatokhoz, az éppen említett Rogyimcev is. Sok lovassági parancsnok átállt arra, hogy az elavult lovasságot elhagyja, és átmenjen a légierőhöz, ehhez azonban természetesen német nyelvtudásra volt szükség. Lev Dovator lovassági tábornok özvegye 1941 elejéről így mesél a *Vörös Csillag* című katonai újságban: „A mi ezredünkben volt egy német. Ettől kezdve Lev Mihajlovics majdnem mindennap elhozta hozzánk. Ez azt jelentette, hogy valamennyien gyakoroltuk a társalgást. A háború kezdetén férjem már folyékonyan beszélt németül.” Már ilyen előrelátó volt és nem csak ő egyedül. A Vörös Hadsereg kapcsolata a német kommunistákkal már régóta szoros. Ernst Thälmannnak a szovjetunióbeli látogatásakor semmiféle problémát nem jelentett szovjet katonai uniformisban megjelenni. Walter Ulbricht neve a Germán proletariátus nevét viselő 4. szovjet lövészadosztály névsorában fellelhető. De ez úgymond látható része a dolognak, de voltak más, kevésbé látható részek is. Már 1918-ban, a breszti békeszerződés aláírása után, Lenin elvtárs rendelkezett egy új tanintézet létrehozásáról, melynek feladata a jövőbeli német Vörös Hadsereg parancsnokainak a kiképzése. A külön tanintézet első vezetője Oscar Obert. Ez a tanintézet az idők folyamán többször nevet változtatott, hol egy titkos intézmény lett, aztán újra megjelent a nyilvánosság előtt, más alkalommal megint csak titkos lett. A tanintézet elég sok parancsnokot képezett ki. Mivel német Vörös Hadsereg nem jött létre, kénytelenek voltak a szovjet Vörös Hadseregben szolgálni. Egyesek egészen a tábornoki rangig vitték a Vörös Hadseregben. 1941 elején az itt, illetve más, hasonló iskolában végzetek elindultak a szovjet légideszant hadtestek zászlója alá.

Ha az 1941-ben felállított légideszant hadtestekről szóló publikációkat figyelmesen tanulmányozzuk, akkor beigazolódni látszik az a feltevés, hogy a katonák, altisztek és tisztek között az átlagosnál több a német családnévű ezekben az alakulatokban.

A REPÜLŐ PÁNCÉLOS

A légierőt a repülőtereken kell elnyomni és megsemmisíteni.
A légierő repülőtereken történő megsemmisítésének sikere
a hadművelet meglepetésszerűségétől függ.
Fontos a légierőt a repülőtereken meglepni.

I. Sz. Konyev, a Szovjetunió marsallja
(*Hadtörténeti Folyóirat*, 1976, 7. szám, 75. o.)

1.

Több százezer ejtőernyős kiképzése és az ejtőernyők elkészítése – ez csak fél feladat: kellenek hozzá katonai szállító repülőgépek és szállító vitorlázó repülőgépek is. A szovjet vezetők ezt nagyon jól megértették, és így a 30-as években az ejtőernyő-pszichózis mellett megjelent a vitorlázórepülő-pszichózis is. A szovjet vitorlázórepülősök és repülőgépek elérték, sőt túlszárnyalták a világszínvonalat. Elég, ha csak arra emlékszünk, hogy a II. világháború kezdete előtt a vitorlázórepülésben felállított 18 világrekordból 13-at a Szovjetunió tartott.

A szovjet harci repülőgépek legjobb tervezői időnként elkalandoztak fő ténykedési területükről, azért, hogy vitorlázó repülőgépeket tervezzenek. Még magát a jövőbeni első szputnyik atyját, Szergej Koroljovot is a vitorlázó repülőgépek fejlesztésére állították rá. Egyébiránt kifejezetten sikeres volt ezen a területen. Ha a harci repülőgépek és rakéták tervezőit bevonták a vitorlázó repülőgépek fejlesztésébe, akkor ez nyilvánvalóan nem valamiféle világrekord elérése céljából történt. Ha Sztálinnak a rekordok lettek volna fontosak, akkor miért ne állíthatta volna át a legkiválóbb tervezőket a sportbiciklik fejlesztésére?

A szovjet vitorlázórepülés katonai célzatossága vitathatatlan. Még mielőtt Hitler hatalomra került volna, a Szovjetunióban B. Uralov kifejlesztette a világ első teherszállító vitorlázó repülőgépet, a G-63-at. Később a Szovjetunióban nehéz siklórepülőgépeket terveztek, amelyek képesek voltak gépjárműveket is szállítani. P. Gorohovszkij tervező létrehozta a gumiból felfújható vitorlázó repülőgépet. Miután a gép az ellenfél hátában lerakta a rakományát, több ilyen vitorlázó repülőt be lehetett pakol-

ni egyetlen teherszállító repülőgépbe, és visszaszállítani saját területre új bevetés céljából.

A szovjet tábornokok nemcsak arról álmodoztak, hogy légi úton több százezer deszant gyalogos katonát dobhatnak le Nyugat-Európába, hanem arról is, hogy több száz vagy lehetőleg több ezer harckocsit is. A szovjet tervezők megfeszített tempóban keresték az útját, hogyan lehetne a leg-egyszerűbb és legolcsóbb módon megvalósítani ezt az álmot.

Oleg Antonov, ugyanaz a tervezőmérnök, aki később kifejlesztette a világ legnagyobb katonai teherszállító repülőgépeit, azt javasolta, hogy egy közönséges, szériában gyártott tankot szereljenek fel szárnyakkal és farokművel, miközben a páncélteként vázként használják. Ez a csodálatosan egyszerű szerkezet a KT elnevezést kapta (oroszul: krülja tanka = a harckocsi szárnya). A légi hajtás áttételeit a ágyúcsőhöz erősítették. A légénység belülről, a torony forgatásával, valamint az ágyúcső állásszögének a megváltoztatásával irányította a repülést. Az egész szerkezet elképesztő egyszerűségével tűnt ki. Természetesen az ebben a páncélosban való repülés kockázata szokatlanul nagy volt, az emberélet azonban sokkal olcsóbb volt a Szovjetunióban, mint a harckocsi szárnyai.

Kiváló nyugati harckocsi-szakemberek, Steven J. Zaloga és James Grandsen a *Soviet Tanks and Combat Vehicles of World War II* (London, 1984) című könyvükben bemutatják ennek a szárnyakkal és farokművel ellátott harckocsinak az ábráját. A harckocsi landolása előtt a hajtóművet bekapcsolták, és a hernyótalpak nagy sebességgel elkezdtek forogni. A KT saját láncotalpain landolt, és folyamatosan fékezett. A végén a szárnyakat és a farokművet ledobták, és a repülő páncélos újra átalakult szokványos harckocsivá.

Oleg Antonov azonban ennek a repülő páncélosnak a kifejlesztésével a háború kitörésének időpontja tekintetében elkésett, és ez a háború nem is a Sztálin által eltervezett módon kezdődött, így a repülő páncélos ugyanolyan feleslegesnek bizonyult, mint Sztálin roppant nagy méretű légideszant csapatai.

2.

A szovjet vitorlázórepülőgép-tervezők elkövettek hibákat, átéltek sikertelenségeket, voltak nehézségeik és vereségeik is. Sikereik azonban nem vitathatók. Amikor a Szovjetunió belépett a II. világháborúba, sokkal több

vitorlázó repülőgépe és -repülője volt, mint az egész világnak együttvéve. Egyedül 1939-ben 30 ezer vitorlázórepülőgép-pilótát képeztek ki. A vitorlázórepülés technikája eközben gyakran igen magas színvonalat ért el. 1940-ben például egy 11 vitorlázó repülőgép kötelékéből álló csoportos repülést egyetlen motoros repülőgéppel hajtottak végre.

Sztálin mindent megtett, hogy vitorlázópilótái számára megfelelő számú vitorlázó repülőgép álljon rendelkezésre. Itt természetesen nem egy-ülékes sportgépekről van szó, hanem olyan vitorlázó repülőgépekről, amelyek egy egész légideszant csapatot tudtak szállítani.

A 30-as évek végén 10 tervezőiroda kemény konkurenciaharcot folytatott azért, hogy a légierő számára a legjobb szállító vitorlázó repülőgépet tervezze meg. Oleg Antonov a repülő páncéloson kívül kifejlesztette az A-7-es többülékes csapatszállító vitorlázó repülőgépet. V. Gribovszkij tervezte a nagyszerű G-11-es csapatszállító vitorlázórepülőgépet. D. Kolesznyikov megépítette a KC-20 elnevezésű teherszállító vitorlázórepülőgépet, amely 20 katonát tudott szállítani, és G. Korbula egy óriási csapatszállító vitorlázó repülőgép fejlesztésén dolgozott.

1940 januárjában a Központi Bizottság (azaz Sztálin) határozata alapján a Repülőgépipari Népbiztosságon belül létrehozták a teherszállító vitorlázó repülőgépek gyártásának igazgatóságát. 1940 az intenzív előkészületek éve volt, és 1941 kora tavaszán azok az üzemek, amelyeket ezen igazgatóság alá rendelték, megkezdték a teherszállító vitorlázó repülőgépek tömeggyártását.

Ezzel elérkeztünk egy rendkívül érdekes aspektushoz: az 1941 kora tavaszán leszállított teherszállító vitorlázó repülőgépeket 1941 tavaszán, de legkésőbb ugyanennek az évnek a kora őszén be lehetett volna vetni. 1942-ig már képtelenség volt ezeknek a teherszállítógépeknek a tárolása. Számítalan hangár – amelyekből nem volt túl sok a Szovjetunióban – már rég meg volt töltve az előzőleg legyártott gépekkel. Egy ilyen óriási teherszállító vitorlázógépnek a szabad ég alatti tárolása az őszi esők és viharok, a fagy vagy több tonnányi hőtömeg alatt lehetetlenség volt.

A teherszállító vitorlázó repülőgépek 1941-ben történő tömeggyártása világossá teszi bevetésüknek az 1941-es évben való szándékát. Ha Sztálin a több száz-ezer ejtőernyős landolásra kiképzett katonáját 1942-ben szándékozott volna Nyugat-Európában ledobni, akkor ezeknek a gépeknek a tömeggyártását 1942 kora tavaszára tervezték volna.

3.

Egy teherszállító vitorlázógép ejtőernyő nélküli katonai csapatok szállítására szolgál. Az ejtőernyővel felszerelt egységeket katonai csapatszállító gépek szállítják az ellenfél hátsó részébe. A II. világháború kezdetén a világ legjobb katonai szállítógépe a legendás amerikai C-47 volt. Logikusan azt kellene feltételezni, hogy a Szovjetunió a világháborúba való belépéskor – ha már a legjobb szállítógépet az Egyesült Államokban fejlesztették ki, és a Szovjetunió ezért nem pályázhatott az első helyre – legalább a második hely megszerzésére törekedett.

Ez a feltételezés nem lenne helyénvaló, mert éppen ez a nagyszerű repülőgép, ha más név alatt is, képezte a szovjet csapatszállító légierő bázisát. Az Egyesült Államok kormánya valamilyen okból még a háború előtt eladta Sztálinnak a gyártási licencet és a bonyolult felszereléshez szükséges mennyiségű alkatrészt is. Sztálin tökéletesen élt a neki nyújtott lehetőségekkel: a C-47-et nagy számban gyártották a Szovjetunióban, és egyes amerikai szakértők abból indulnak ki, hogy a háború kezdetén a Szovjetunióknak már több ilyen típusú repülőgépe volt, mint Amerikának.

A C-47-en kívül még néhány száz elavult TB-3 típusú stratégiai bombázóval is rendelkezett a Szovjetunió, ezeket átalakították katonai szállítógépekké. A 30-as években minden nagyobb légi gyakorlatot ezekkel végeztek. Számuk elegendő volt arra, hogy egyidejűleg néhány ezer ejtőernyőst, nehézfegyvereket, beleértve könnyű harckocsikat és páncélos felderítő kocsikat, valamint tüzérséget szállíthassanak.

4.

Bármennyi szállító gépjárművet gyártatott is Sztálin, ahhoz, hogy a szovjet légideszantokat letehessék az ellenség hátában, és végül még az ellátásukról is gondoskodni tudjanak, több héten, sőt több hónapon keresztül éjjel-nappal bevetésben kellett volna lenniük. Így azzal a problémával kellett szembenézni, hogy az első bevetés alatt hogyan lehet biztosítani a katonai szállítógépeket egy második bevetés számára, és a második bevetés alatt a következő repülések számára. A repülőgépek, teherszállító vitorlások és légideszantok vesztesége már az első bevetés alatt rendkívül nagy lehetett volna, a második bevetés közben feltehetőleg még nagyobb, mivel akkor már a meglepetés ereje hiányzott.

Ezt a szovjet generálisok nagyon is jól tudták. Kézenfekvő volt, hogy az ejtőernyősök tömeges landolása csak egy abszolút szovjet légi uralom

feltételei között realizálható. 1940. szeptember 27-én a *Vörös Csillag* című újság nyíltan arról ír, hogy ekkora tömegű légideszantok landolása a légtér feletti uralom előzetes megszerzése nélkül nem lehetséges. Az alapvető és szigorúan titkos dokumentum, amely a Vörös Hadsereg hadműveleteit szabályozta háború esetén, a harcászati szabályzat, a PU (oroszul: Polevoj usztav) volt. Ebben az időszakban lépett életbe az 1939-es harcászati szabályzat. Ez az előírás egyértelműen és világosan megfogalmazza, hogy egy „mélységi hadművelet” végrehajtása általában és a légideszant csapatok tömeges landolása különösen csak a szovjet légierő előzetes légi uralma kivívásának feltételei között kivitelezhető. A harcászati szabályzat, ugyanúgy, mint a harcászati repülési szabályzat, valamint az „instrukciók a légierő önálló bevetésére” a háború kezdeti szakaszában nagyszabású stratégiai hadművelet véghezvitelét tervezte be, amelynek során az ellenfél légierőjét a földön semmisítik meg. Egy ilyen jellegű hadműveletben a szovjet vezetés elképzelései szerint több frontnak, a flotta légierőjének, a főparancsnokság légierőjének, sőt a légvédelem vadászgépeinek is részt kellene venniük. A hadművelet sikerének döntő garanciáját a szovjet előírások a meglepetés erejében látták. A meglepetésszerű hadműveletet a „háború érdekében” az ellenfél légierőjének szétverésével kell véghezvinni. Más szóval: a repülőterek ellen irányuló meglepetésszerű támadásnak olyan erőteljesnek kell lennie, hogy az ellenség légierője a háború végéig ne legyen képes kiheverni azt.

1940 decemberében a Vörös Hadsereg legmagasabb rangú tisztjei, valamint a Politikai Bizottság tagjai Sztálin jelenlétében titkos tanácskozáson részletekbe menően megtárgyalták ezt a fajta hadműveletet. Szovjet zsargonban ez úgy hangzott: „különleges hadműveletek a háború kezdeti szakaszában”. P. V. Ricsagov, a szovjet légierő parancsnoka különösen kiemelte a szovjet légierő meglepetésszerű támadásának kivitelezéséhez szükséges intézkedések gondos álcázását, annak érdekében, hogy „az ellenség egész légierőjét még a repülőtereken érje találat”.

Teljesen világos, hogy háborúban az ellenség légierőjének a saját reperterein történő megsemmisítése nem lehetséges. Ez csak békeidőben sikerülhet, amikor az ellenfél nem számol veszéllyel. Nem lehet először elkezdni a háborút, és utána meglepetésszerű támadást intézni a repterek többsége ellen abban a reményben, hogy az egész légiflotta a kikötőhelyén van, békeidőben azonban kivitelezhető egy ilyen csapás, és majd ez a csapás fogja kiváltani a háborút.

Sztálin olyan sok légideszantot állított fel, hogy bevetésük csak egyetlen egyszer, egyetlen helyzetben következhetett be: a Vörös Hadseregnek meglepetésszerűen és a megkötött szerződés megszegésével saját légierejének az ellenség repterei elleni támadásával kellett megkezdenie a háborút. Minden más helyzetben százezer légideszantos katona, több ezer csapatszállító repülőgép és szállító vitorlázógép bevetése egyszerűen értelmetlen lett volna.

EGÉSZEN BERLINIG!

A Vörös Munkás- és Paraszthadsereg a legtámadóbb hadsereg lesz az eddig létező támadó hadseregek közül.

(A Vörös Munkás- és Paraszthadsereg harcászati szabályzata 1939-ből, 9. o.)

1.

Amikor Hitler a hadosztályait átdobta Franciaországba, hátat fordított Sztálinnak. Ez idő tájt Sztálin védelmi előkészületeinek a felszámolásával és a Vörös Hadsereg támadó potenciáljának megerősítésével foglalkozott.

A Szovjetunió számos védelmi rendszeréhez tartozott a Dnyeperi Katonai Flottilla is. A nagy Dnyeper folyam elzárta a nyugatról a szovjet hátsóországba benyomuló támadók útját. 1939-ig számos Dnyeper-hidat aláaknáztak, és úgy lehetett volna felrobbantani őket, hogy semmi nem marad belőlük, ami a helyreállításukat megérte volna. Az összes, ezt megelőző hadjáratban a német csapatok számára soha nem jelentett egy vízi akadály leküzdése olyan óriási erőfeszítést, mint amilyeneket harci feltételek közepette a Dnyepernél le kellett küzdeniük. Egy védekező háborúban a német támadó éket a Dnyeper középső és alsó folyásánál egy gomb lenyomásával teljesen meg lehetett állítani. A Dnyeperen való erőszakos átkelés, valamint a szükséges átkelőhelyek kialakításának a megakadályozására hozták létre a 30-as években a dnyeperi hadiflottillát, amely a II. világháború kezdetén 120 hadihajóval és őrnaszáddal rendelkezett, és ezen kívül 7 erős folyami hadihajóval, amelyek mindegyikének 2000 bruttó regisztertonna vízkiszorítása volt, 100 mm-es páncélozás védté, és 152 mm-es ágyúkkal voltak felszerelve. Ezenfelül a Dnyeperi Flottilla saját légierővel, valamint parti és légelhárító ütegekkel rendelkezett. A Dnyeper bal partja különösen alkalmas folyami hadihajók hadműveletére: nagyon sok sziget, csatorna, öböl, folyóág van, amelyek még a legerősebb hadihajóknak is jó álcázási lehetőséget biztosítanak, és lehetővé teszik a meglepetésszerű támadásokat annak érdekében, hogy az ellenségnek az erőszakos folyami átkelésre tett kísérletét megakadályozzák. A Dnyeper óriási víz-

tömege, a robbantásra előkészített hidak, a folyami flottilla a partraszálló csapatokkal, a tüzérséggel és a légierővel való együttműködéssel megbízhatóan el tudta zárni a dél-ukrajnai ipari területekhez, valamint a Szovjetunió fekete-tengeri partjainál lévő tengerészeti bázisokhoz vezető utat.

A Dnyeper-vonalnál meg lehetett volna állítani vagy legalábbis néhány hónapra fel lehetett volna tartóztatni a német villámháborút. Ebben az esetben az egész háború menete más lett volna. De abban a pillanatban, amikor Hitler hátat fordított Sztálinnak, Sztálin elrendelte, hogy a Dnyeper-hidaknál lévő robbantóanyagokat hatástalanítsák, és feloszlatta a hadiflottillát.

A Dnyeperi Flottilla csak szovjet területen volt alkalmazható, és csak egy védekező háborúban. Így érthető, hogy Sztálinnak már nem volt rá szüksége.

2.

A védekezésre szánt flottilla helyébe Sztálin két új flottillát alakított ki: a Dunai, valamint a Pinszki Katonai Flottillát. Védelemre szánták őket? Nézzük meg.

A szovjet dunai flottillát már azelőtt felállították, mielőtt a Szovjetuniónak kijárata lett volna a Dunához. Zsukov „felszabadító hadjárata” folyamán Románia határterületein Sztálin leválasztotta Bukovinát és Besszarábiát Romániától. Közvetlenül a Duna torkolatánál néhány tucat kilométer hosszúságban így egy földterület a Szovjetunióhoz került. A kifejezetten erre az esetre létrehozott dunai flottillát haladéktalanul odahelyezték. A Dnyeperről nem volt egyszerű a hajók ideszállítása: a kisebb hajókat vasúton szállították, a nagyokat azonban különleges biztonsági intézkedések közepette, csendes időjárási körülmények között a Fekete-tengeren keresztül juttatták el a Duna torkolatához.

A Dunai Katonai Flottilla körülbelül 70 folyami hadihajóból és őrszádból, vadászrepülő-alegységből, légvédelmi és parti tüzérségből állt. Az állomásozási körülmények rendkívül kedvezőtlenek voltak. A Duna-delta szovjet partrésze kietlen és védetlen. A hajóknak nyílt kikötőhelyeken kellett horgonyozniuk, a román csapatok a közvetlen közelben voltak, néha csak 300 m távolságban a szovjet hajóktól.

Egy védekező háborúban az egész dunai flottilla az első pillanattól kezdve csapdában volt: a Duna-deltából lehetetlen a visszavonulás –

mögöttük pedig a Fekete-tenger volt. A flottillának nem volt helye a manőverezésre. Egy támadás esetén az ellenfélnek csak géppisztolytűz alá kellett vennie a szovjet hajókat ahhoz, hogy megakadályozza őket abban, hogy felhúzzák a horgonyt és elkössék magukat. Egy védekező háborúban a Dunai Katonai Flottilla állomásozási helye és módja alapján semmiféle védekezési feladatot nem tudott vállalni, itt egyáltalán nem is adódhattak védekezési feladatok. A Duna-delta több száz távat, áthatolhatatlan mocsarat és több száz négyzetkilométer nádas erdőt jelent. A Duna-deltából senki sem fogja megtámadni a Szovjetuniót!

A dunai flottilla számára csak egyetlenféle akció létezett – a Vörös Hadsereg csapatainak egy általános támadása közepette a folyó folyásával ellentétes irányban végrehajtott hadművelet. Ha egy nagy folyam deltájában 70 hadihajót vonnak össze, akkor azok csupán a folyással szemben tudnak mozogni. Más irány nincs. A folyással ellentétes irány ebben az esetben azonban azt jelenti, hogy a hajóknak Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Magyarország, Csehszlovákia, Ausztria és Németország területén kell tevékenykedni. Egy védekező háborúban a Dunai Flottillára senkinek nincs szüksége, és nem védett horgonyzóhelyein ellenséges tűz alá véve rövid idő alatt megsemmisül. Támadó háborúban azonban halálos veszélyt jelentett a Dunai Flottilla Németország számára: csak 130 km-t kellett mozognia folyónak fel, és a Cernavodánál lévő fontos hidak már is a lövegek hatósugarába kerülnének, ez viszont azt jelentené, hogy a Ploestiből Constanta kikötőjéhez vezető kőolajvezetéket megszakítanák. Ha még 200 km-t tesznek meg a folyón felfelé – akkor az egész német hadigépezet leállna, mert elfogyna a német páncélosok, repülőgépek és tengeralattjárók üzemanyaga.

Egy figyelemre méltó adat: a Dunai Katonai Flottillához több mobil parti üteg is tartozott, amelyek 130 és 152 mm-es lövegekkel voltak felszerelve. Ha a szovjet vezetés valóban arra a következtetésre jutott volna, hogy valakinek is az lenne a szándéka, hogy a Szovjetuniót a Duna-delta irányából támadja meg, akkor a parti ütegeket haladéktalanul beásták volna a földbe, és a legelső alkalommal vasbetonból lövészárkok védelmi rendszerét fektették volna le. Senki nem tett azonban ilyesmit, a lövegek mobilok maradtak. Csak egyetlen lehetőség adódott arra, hogy mozgékonyaságukat ki lehessen használni, és egyetlen irány volt csak, amelyben mozoghattak: támadó hadműveletnél a motorizált ütegek a parton kísérik a flottillát, és tűzerejükkel támogatják.

3.

Érdekes a Dunai Katonai Flottilla vezetőjének a reakciója a szovjet–német háború kitörésére. A „háború” szó a szovjet parancsnokok számára nem védekezést, hanem támadást jelentett. Alighogy a szovjet parancsnokok megkapták a hírt a háború kitöréséről, lezárták egy szárazföldi hadművelet utolsó előkészületeit.

A szovjet haditengerészet tisztjeinek, valamint a 14. lövészhadtest vezetésének (amelynek hadosztályait már a Duna-deltában összevonták), valamint az NKVD 79. határőr különítménye vezetésének az akcióit már korábban megtervezték és gondosan kidolgozták. 1941. június 25-én a Dunai Flottilla hadihajóiról a parti lövegek, a lövészhadtest tüzérsége, valamint a hadosztály tüzérségének a védelme alatt az NKVD felderítő és szabotázs egységeit román térfélen partra szállítják. Közvetlenül ezután partra teszik a 14. lövészhadtest 51. lövészhadosztályának az ezredeit. A szovjet szárazföldi csapatok gyorsan, átfogóan és jó ütemben cselekednek. A folyami hajókból, a légierőből, a szárazföldi, parti és hadihajó-tüzérségből, a Vörös Hadsereg és az NKVD egységeiből álló, együttműködésükre épülő bonyolult hadműveletet egy óramű precizitásával dolgozták ki. Minden elő van készítve, koordinálva, egymáshoz igazítva, újra és újra ellenőrizve. 1941. június 26-án reggel a román város, Kilja főkapitányi állásán vörös zászló leng. A vörös csapatok jelentős, 70 km hosszúságú hídfőállást építenek ki román területen. A Dunai Flottilla felkészül egy folyón felfelé irányuló támadó hadműveletre. Csak 130 km-t kell megtennie, ami hiányos ellenállás esetén (és az úgyszólván nincs) alig több, mint egy éjszaka alatt megtehető. Támogatásként be lehet vetni a 3. légi hadtestet, amely Odessza térségében állomásozik.

A Dunai Flottilla mindenképpen képes lett volna arra, hogy több kilométert folyónak felfelé hajózva tegyen meg. Erre később bizonyítékot is szolgáltatott. 1944-ben, amikor második alkalommal állították fel, légi támogatás és nehéz folyami hadihajók nélkül 2000 km-t tett meg a Dunán felfelé, és Bécsben fejezte be a háborút. 1941-ben a Dunai Flottilla lényegesen nagyobb erővel rendelkezett, és sokkal kisebb ellenséges ellenállással konfrontálódott.

4.

Mind Hitler, mind Sztálin nagyon is jól értették, hogy mit jelent az a kijelentés: „A kőolaj a háború vére”. Jodl vezérezredes az 1945. június

17-i kihallgatási jegyzőkönyvek szerint tanúja annak, amikor Hitler egy Guderian-nal való izgatott vitájában azt mondta: „Kőolaj nélkül akarnak támadni? Jó, majd meglátjuk, hogy mi jön ki belőle.” 1927-ben Sztálin komolyan foglalkozott az eljövendő második világháború kérdéseivel. A központi stratégiai kérdés számára a kőolaj problémája volt. 1927. december 3-án így nyilatkozott erről: „Kőolaj nélkül lehetetlenség háborút folytatni, aki tehát a kőolaj kérdésében előnyösebb helyzetben van, annak vannak győzelmi esélyei a jövő háborújában.” (Művei, X., 277. o.)

Ezt a két szempontot szem előtt tartva keressük meg a szovjet–német háború értelmi szerzőjét. 1940 júniusában, egy olyan időpontban, amikor senki sem fenyegeti a Szovjetuniót, feltűnik, mint már említettük, több tucat szovjet folyami hadihajó a Dunán. Ez a lépés semmilyen védekezési jelentőséggel nem bír, hanem a teljesen védtelen román kőolajvezetésekre nézve jelent fenyegetést, következésképpen Németország számára is halálos veszélyt jelent. 1940 júliusában Hitler intenzív megbeszéléseket tart vezérkarával, és arra az egyáltalán nem örömdetes következtetésre jut, hogy Románia megvédése nem lenne egyszerű: az ellátási útvonalak hosszúak, és hegyes-dombos területeken át vezetnek. Ha Románia védelmére nagyobb csapatkontingenst dobnak be, akkor Nyugat-Lengyelország és Németország keleti része, Berlint is beleértve, védtelenül kiszolgáltatja magát egy szovjet támadásnak. Ha Romániában erős haderőket vonnak össze, hogy mindenáron meg tudják tartani, az sem segít: a kőolajmezőket tűzvesszel meg lehet semmisíteni, és ez elkerülhetetlen lenne, ha Románia háborús helyszínné válna.

1940 júliusában Hitler szavakba önti azt a gondolatát, hogy a Szovjetunió veszélyes lehet, különösen akkor, ha a német csapatokat az európai szárazföldről a brit szigetekre és Afrikába helyezik át. November 12-én egy Molotovval folytatott megbeszélésén Hitler rámutat annak a szükségességére, hogy egy nagy kontingens német csapatot Romániában kell állomásoztatni – ez világos célzás arra, hogy a román kőolajat szovjet részről veszélyeztetettnek érzi. Molotov nem reagál a célzásra. Ez az oka annak, amiért Hitler Molotov elutazása után még egyszer mindent átgondol, és azután decemberben kiadja az utasítást a Barbarossa-hadműveletre.

1940 júniusában Zsukov, miközben a német Wehrmacht Franciaországban harcolt, Sztálin parancsára a német partnerrel való minden előzetes konzultáció nélkül leválasztja Romániától Besszarábiát, és hadihajókat helyez a Duna-deltába. Ha Hitler még egy lépést tesz nyugatra, ha Angli-

ába megy, akkor hol van a garancia számára, hogy Zsukov Sztálin parancsára nem tesz még egy lépést éppen ugyanebben a Romániában, mondjuk csak 100 km-t, de az Németország számára halálos veszélyt jelentene?

Hitler felszólította a szovjet kormányfőt, hogy tartózkodjon a német kőolajforrások fenyegetésétől. Sztálin és Molotov ezt nem tették meg. Ki a hibás tehát a háború kitöréséért? Ki fenyegetett kit? Ki provokált kit ellenakciókra?

A brit katonatörténész, B. H. Liddell Hart, aki behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel, arra a következtetésre jutott, hogy 1940 júliusában a német terv nagyon egyszerű volt: azért, hogy egy szovjet offenzíva esetén Romániát meg tudják védeni, egy másik helyen kell a németeknek csapást indítani, hogy ezáltal eltereljék a Vörös Hadsereg figyelmét az olajmezőkről. A különböző lehetséges variánsok elemzésekor megegyeztek abban, hogy egy ilyen elterelő hadművelet csak akkor lehet sikeres, ha erőteljes és egyidejűleg meglepetésszerű. A bevetésre szánt csapatkontingens nagyságát újra és újra olyan mértékben emelték, amíg végül – amit nem ismertek be – ebben a hadműveletben gyakorlatilag az összes szárazföldi haderő és a légvédelem nagyja részt vett.

Hitler számítása bevált: 1941-ben a német csapatoknak egy másik helyszínen történő támadása arra készítette az orosz csapatokat, hogy az egész front szélességében vonuljanak vissza. A szovjet dunai flottillát elvágták saját csapataitól és minden visszavonulási lehetőségtől. A hajók többségét fel kellett robbantani vagy el kellett süllyeszteni, és az óriási készleteket, amelyeknek biztosítaniuk kellett volna a flottának a Dunán felfelé való mozgását, fel kellett adniuk.

Hitler csapása nagyon erős volt, de nem volt halálos. Már Machiavelli is leszögezte, hogy egy erős, de nem halálos csapás annak a halálát jelentheti, aki ezt a csapást mérte. Sztálin nehezen tért magához a meglepetésre épülő csapásból, de sikerült neki. A háború első napjaiban elvesztett hadsereg és flottilla helyére újat állított, és Németország kőolaj-artériáját elvágta, ha pár évvel később is, mint tervezte.

5.

Hogy miért foglalta el 1940 júniusában Sztálin a román Besszarábiát, azt elárulja Sztálinnak 1941. július 7-én a Déli Front parancsnokához, I. V. Tjulenjev hadseregtábornokhoz küldött távirata. Sztálin ebben megpa-

rancsolja, hogy Besszarábiát mindenáron tartani kell, „tekintettel arra, hogy Besszarábia területére támadásunk megszervezéséhez felvonulási bázisként szükségünk van”. Hitler már végrehajtotta meglepetésre épített támadását, Sztálin azonban nem gondol védekezésre, fő gondja a Besszarábiából kiinduló támadás megszervezése. Egy Besszarábiából kiinduló támadás azonban egyúttal a román olajmezők elleni támadást is jelent.

Sztálin karrierjében csak kevés tévedés fordult elő, egyike ezen keveseknek – egyébként a legdöntőbb – Besszarábia 1940-es megszállása volt. Sztálinnak vagy el kellett volna foglalnia Besszarábiát, és azonnal Ploestiig előre kellett volna nyomulnia, ami Németország összeomlásával járt volna; vagy meg kellett volna várnia, amíg Hitler Nagy-Britanniában part-ra száll, és utána elfoglalni Besszarábiát és Romániát, és ez is az „ezeréves Reich” végét jelentette volna. Sztálin azonban csak egyetlen lépést tett a kőolaj irányába, amikor azt az eljövendő támadás felvonulási bázisának anektálta, de utána várakozó pozícióra helyezkedett. Ezzel azonban bebizonyította a román kőolaj iránti érdeklődését, és felriasztotta Hitlert, aki egészen odáig a nyugaton, az északon és a délen folytatott háborúval volt elfoglalva.

Besszarábiának a szovjetek általi annexiója és egy erős támadó potenciálnak ebben a térségben való koncentrálása, beleértve egy légi hadtestet és a Dunai Katonai Flottillát, Hitler számára a stratégiai helyzetet egy egészen új színben tüntette fel, és arra készítette, hogy megfelelő előkészületeket tegyen. De már túl késő volt. Még a Wehrmacht meglepetésszerű támadása sem menthette meg Hitlert és birodalmát. Hitler megértette, hogy honnan indult a döntő veszély, de már túl késő volt. Erre a Molotov-Ribbentrop-paktum aláírása előtt kellett volna gondolnia.

6.

G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja visszaemlékezéseiben egy térképen megmutatja, hogy 1941 első felében milyen volt a szovjet haditengerészeti bázisok elhelyezkedése. Ezek között van egy olyan, amely Pinszk közelében található Belorussziában. A következő tengerig nem kevesebb mint 500 km a távolság. Ez a Belorusszia mocsaraiban lévő haditengerészeti bázis gyermekkorunk egyik tréfájára emlékeztet – „tengeralattjáró az ukrán sztyeppén”. Ebben az esetben azonban minden másról inkább szó van, mintsem tréfáról.

A Dnyeperen állomásozó, védekezési feladatokkal megbízott hadiflottilla felosztása után a hajók egy részét a Duna-deltába helyezték át, másik részüket azonban a Dnyeper egyik mellékfolyóján, a Pripjatyon a folyással ellentétes irányba állították. A hajók egészen addig felhajóztak, amíg a folyó szélessége már csak 50 m volt. Itt alakították ki az új hajóhad számára a bázist.

A pinszki hadiflottilla alig közelítette meg haderőben a Dunai Flottillát, az egységeihez nem kevesebb, mint 4 folyami hadihajó, 2 tucat egyéb hajó, egy repülőszázad és egy század tengerészgyalogos, valamint más egységek, illetve részegységek tartoztak. A pinszki hadiflottilla védelmi feladatokra való bevetése lehetetlen volt: a folyami hadihajók, amelyek eddig a pontig előrenyomultak, meg sem tudtak volna fordulni. Ha az ember védekezési célokra akarja a hajókat bevetni, akkor a Dnyeperre kell visszaküldeni őket, a Pripjatyon azonban, a csendes erdei folyón egyszerűen semmit sem tehetnek, és az ellenség sem tudna behatolni ezeken a nagy erőfeszítéssel megközelíthető, áthatolhatatlan erdőkön és mocsaras ingoványokon keresztül.

A pinszki hadiflottilla feladatai ennek következtében kideríthetetlenek maradnak, ha nem vonjuk be mérlegelésünkbe a Dnyeper–Bug-csatornát. Közvetlenül a nyugati Belorusszia „felszabadítása” után a Vörös Hadsereg elkezdett Pinszktől Kobrinig egy 127 km hosszúságú csatornát ásni. A csatornán télen-nyáron dolgoztak. Az építési munkálatokba bevonták a 4. hadsereg utász csapatrészeit és az „NKVD építési szervezeteit”, azaz rabok ezreit a Gulagról. A csatorna kizárólagosan katonai használatát mutatja már maga az a tény, hogy az építési munkálatokat Alexej Prosljakov ezrede, az utász csapatok későbbi marsallja vezette. A csatorna építése szörnyűséges körülmények és feltételek között történt. Az iszapos területen elsüllyedtek a műszaki eszközök, és ezért csak egyetlen lehetőség maradt arra, hogy a csatorna a Sztálin által kiszabott határidőre elkészüljön: többféle munkát kézzel kellett elvégezni. A csatorna elkészült. Hogy hány emberélettel fizettek érte, aligha fogja valaki is meg tudni. És ugyan ki számolta volna össze ezeket az életeket?

A csatorna a Dnyeper-medencét a Bug folyórendszerével kötötte össze. Mi célból? Talán azért, hogy Németországgal kereskedelmét folytassanak? A kereskedelmet a Keleti-tengeren és vasúton bonyolították. A kereskedelmi hajók valamennyire is kommerciális szállítókapa-
tással nem tudtak a csatornába ellenirányból behajózni. Ráadásul ez

egy nagyon hosszú út lett volna: a Dnyepertől a Pripjatyhoz, aztán a csatornán keresztül a Muhavechez, onnan a Bug folyóhoz – amelyen egyébként akkoriban nem volt kereskedelmi hajózás – és onnan tovább egészen a Visztulához. Nem, mindez nyilvánvalóan nem a kereskedelem kedvéért történt. Ez egy teljességgel hadi célokra létesített csatorna volt. Esetleg a Bugnál való védekezés céljából készült volna? A Szovjetunióban a Bugnak csak egy egészen kicsi része folyt Breszt térségében, és onnan kezdve nagy ívben Varsó irányába fordul a folyó. Ezen a területen nem terveztek védekezést, még magában a breszti erődtér-
ben is csak egyetlen zászlóalj állomásozott volna háború esetén, és az sem védekezési célokból, hanem csak helyőrségi szolgálat teljesítésére.

A csatorna egyetlen rendeltetése csak az lehetett, hogy a Visztula folyamrendszerébe és tovább, nyugati irányba hajózhatóvá tegyék. Más cél nem képzelhető el. Védekező háborúban fel kellett robbantani, hogy a Visztula medencéjéből ne juthassanak át német hajók a Dnyeper folyam területeire. Védekező háborúban a pinszki flottilla összes hajóját fel kellett robbantani és otthagyni.

1943 végén a Dnyepernél újra felállítottak egy flottillát, az felment a Pripjatyon, és a szovjet utászok Pripjatytól egészen a kis Muhavec folyóig helyreállították a csatornát, amely azután a Bughoz vezetett tovább. V. Grigorjev admirális, aki 1943-ban Kijevnél átvette az új flottillát, emlékezik Zsukov marsall szavaira: „– A Pripjatyon indulva eljuthatnak a Nyugati-Bugra, a Narevre és a Visztulán egészen Varsóig, onnan pedig át lehet menni a német folyókig. Ki tudja, talán egészen Berlinig! – hirtelen megfordult, kérdőn rám nézett, majd minden egyes szót külön hangsúlyozva megismételt: Egészen Berlinig! Na, mit gondolsz?” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1984, 7. szám, 68. o.)

Grigorjev admirális egészen Berlinig eljutott a flottillájával. A szovjet haditengerészet történetéről írt könyvekben megtaláljuk azt a fényképet, ahol a szovjet haditengerészet lobogója látszik a Reichstag épületével a háttérben.

Az történt, hogy Sztálin Hitler támadására való válaszként egészen Berlinig jött. Ez egy olyan változat, amelyet Sztálin nem látott előre. Ha hitt volna egy német támadás lehetőségében, akkor rabok millióit helyezte volna a határhoz, és a határ teljes hosszában beásott páncélos lövészárkokat készíttetett volna. Sztálinnak szándékában állt Berlinig jönni, de nem egy támadásra való válaszként, hanem saját kezdeményezéséből. Ez az

oka annak, hogy a szovjet rabok és a Vörös Hadsereg utászai nem ástak páncélos lövészárkokat, hanem betemették azokat, és a keletről nyugatra vezető csatornát építették.

Ne feledjük el a foglyokat, akiket Sztálin 1940-ben az iszapos mocsárban hagyott meghalni azért, hogy a kommunisták zászlóját a Harmadik Birodalom fővárosában kitűzhesse.

TENGERÉSZGYALOGSÁG BELORUSSZIA ERDEIBEN

Azt tanították nekünk, hogy a háborúk ma már nem a lovagias „Indulok ellenetek!” üzenettel kezdődnek.

N. G. Kuznyecov flottaadmirális
(Hadtörténeti Folyóirat, 1965, 9. szám, 166. o.)

1.

A Vörös Hadseregnek eredetileg nem volt tengerészgyalogsága. Szárazföldi csatákban egyszerűbb és olcsóbb volt a szokványos gyalogság bevetése, és a távoli partokon való csapatmozgás először nem szerepelt Sztálin terveiben. Hitler azonban nyugati irányba indított rohamot, hátat fordított Sztálinnak és így védtelenül hagyta a hátát. Hitlernek ez az óvatlan lépése hihetetlenül radikális szervezeti változásokat vont maga után a Vörös Hadseregben belül; a védekezési biztonsági intézkedéseket felfűszárolták, és a támadási potenciált erőteljesen emelték. 1940. a szovjet tengerészgyalogság születési éve. Júniusban hozták létre, éppen abban a hónapban, amikor Hitler térdre kényszerítette Franciaországot. Ebben az időszakban a szovjet haderőn belül két óceáni flotta, két beltengeri, valamint két folyami flottilla volt: az Amuri és a Dnyeperi Flottilla. Az óceánon lévő flotta nem kapott tengerészgyalogságot, a Csendes-óceán és az Északi Jeges-tenger akkoriban még nem érdekelték Sztálint. Az amúri folyami katonai flottilla a Távol-Keleten védte a szovjet határokat, és ugyancsak nem rendelkezett tengerészgyalogsággal. A Dnyeperi Flottillát, mint már tudjuk, két támadó jellegű flottillára osztották, miközben a Belorusszia erdeiben állomásozó Pinszki Flottillához két ezred tengerészgyalogságot osztottak be. Ez valóban figyelemre méltó: az óceánokon nem volt tengerészgyalogság, de a belorusz erdőkben igen. Ebből következtetést lehet levonni azokra a területekre nézve, amelyeken Sztálin védekezésre, illetve támadásra gondolt.

A szovjet Keleti-tengeri Flotta, amelynek egyetlen ellensége Németország és szövetségesei lehettek, kapott egy néhány ezer főből álló tengerészgyalogos dandárt.

A szovjet tengerészgyalogság 1941. június 22-én esett át a tűzkeresztségen, a Liepaja körüli tengerészgyalogos bázis védelmi harcaiban. Ez a tengerészeti bázis még száz kilométeres távolságra sem volt a német határtól, a szárazföldi oldalon mégsem voltak védőművek, és elhárítási harcokra nem volt felkészítve. Szovjet admirálisok, valamint megszerzett német dokumentumok szerint Liepaja úgy tele volt zsúfolva tengeralattjárókkal, mint egy „heringekkel teli hordó”. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája által kiadott A szovjet haditengerészet története nyíltan elismeri, hogy Liepaja egy szovjet előretolt haditengerészeti bázisként szolgált egy tengeri támadás esetére (A. V. Baszov: A haditengerészet a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1980, 138. o.). Liepajában olyan közel volt a tengerészgyalogság a német határhoz, hogy már az első háborús napon elhárítási harcokba bonyolódott, jóllehet a tengerészgyalogságot természetesen nem erre a feladatra állították fel. Elhárítási harcokra még a legjobb tengerészgyalogságnál is sokkal alkalmasabb a szokványos gyalogság.

2.

A Dunai Hadiflottilla két század szárazföldi haderővel rendelkezett; ezeket a dokumentumokban hivatalosan nem tengerészgyalogságként deklarálják. Ez azonban nem a nagy békeszeretet jele. Már tudjuk, hogy még a német támadás megkezdése előtt legalább két szovjet lövészhadosztály – egyik a Duna-deltában állomásozó 25. Csapajev-hadosztály, a másik az 51. perekopi hadosztály – tengerészgyalogsági bevetésre készült fel.

A Fekete-tengeri Flotta még erősebb haderővel rendelkezett. Hivatalosan nem volt tengerészgyalogsága, de 1941. június elején a Kaukázuson túli területre és Krímbe titokban áthelyezték a 9. speciális lövészhadtestet P. J. Batov altábornagy vezetésével. Összetételét, fegyverzetét és harcászati kiképzésének a célját illetően ez a hadtest valami egészen szokatlant képviselt. 1941. június 18-án és 19-én a Fekete-tengeri Flotta hatásos támadó manővert hajtott végre, amelynek során a 9. speciális lövészhadtest egyik hadosztályát a haditengerészet egységéhez hajózták be, és ezek után az „ellenség” partján partraszállást hajtott végre. Egy egész hadosztálynak hadihajók általi partra tételére a gyakorlatban mind ez idáig még nem került sor a Vörös Hadseregben.

A flotta és a 9. speciális lövészhadtest közös gyakorlatának nagy jelentőséget tulajdonítottak Moszkvában. A gyakorlatozások kimondottan az

ebből a célból Moszkvából ideutazott magas rangú tisztek jelenlétében folytak. Közülük az egyik, I. I. Azarov admirálishelyettes tanúsítja: minden résztvevőnek az volt az érzése, hogy a gyakorlaton megszerzett készségeket hamarosan egy háborúban kell alkalmazni, de természetesen nem saját felségterületen (Az ostromolt Odessza. Moszkva, 1962, 3–8. o.). Ha háborúra kerül sor és a szovjet vezetés a különleges kiképzési profiljának megfelelően akarja bevetni a 9. speciális lövészhadtestet, hol történhet a partraszállás? A tenger felől szovjet felségterületen végül is nem akarnak partra szállni! Akkor hát hol? Elméletileg csak három lehetőség marad: Románia, Bulgária és Törökország. Bárhol is teszik azonban partra ezt a hadtestet, el kell látni, és ezért további csapatoknak kell partra szállni, vagy pedig a szovjet csapatoknak folyamatosan létre kellene hozni egy egyesülést a 9. speciális lövészhadtesttel, és ez ebben az esetben román felségterületen történik.

A véletlenek különös összjátéka folytán ugyanezekben a napokban jelentőségteljes manővereket hajtott végre a 3. légi hadtest a Krímbe, amelynek során a hadtest vezetését és vezérkarát, valamint a dandár vezérkarát a levegőből tették le.

Szovjet történészek sohasem vizsgálták egymással összefüggésben ezeket az eseményeket: a 14. lövészhadosztálynak a Dunai Katonai Flottilla hajóiról való partraszállási gyakorlatait, a 3. légi hadtest repülőgépekkel és szállítóvitör-lázókkal történő légi manővereit és a 9. speciális lövészhadtestnek a Fekete-tengeri Flotta hajóiról való landolási hadgyakorlatait. Ezek az események azonban összefüggenek. A hely, az idő és a cél köti őket össze egymással. Egy gigantikus méretű támadó hadművelet előkészületeit képezik. Egy, már a legutolsó stádiumban lévő támadás előkészítését.

MI A FEDEZETI HADSEREG?

A modern „fedezeti hadsereg”
a meglepetésre épülő aktív invázió
alapvető hadműveleti-stratégiai alap gondolatát
testesíti meg. Ebből következik, hogy a „fedezeti
hadsereg” modern védelmi szakkifejezése inkább
leplezi egy „inváziós hadsereg”
meglepetésszerű támadását.

A stratégiai felfejlődés kérdései. Moszkva, 1935.

A Vörös Munkás- és Paraszthadsereg Frunze

Katonai Akadémiájának kiadása.

1.

A Szovjetunió európai részén öt katonai körzet volt, amelyek az idegen államok határainál helyezkedtek el. Ennek az öt határkörzetnek a csapatai és a három flotta együttesen képezték az Első Stratégiai Lépcsőt. A többi határ menti körzet, hadosztályokkal és hadtestekkel rendelkeztek, külön hadsereg azonban nem tartozott hozzájuk. Hadseregek a polgárháborúban voltak, utána feloszlatták azokat. A hadseregek túlságosan nagy kötelékek ahhoz, hogy fenn lehetne őket tartani békeidőben. Az egyetlen kivételt a Különleges Vörös Zászló Hadsereg képezte. Ezt azonban nem lehet figyelembe venni, mert ez alatt a terminus alatt az összes Távol-Keleten és Bajkálon túli szovjet csapatokat értették, beleértve a légierőt, haditengerészeti egységeket, katonai településeket stb. Ez az óriási formátlan képződmény még kolhozokkal és saját koncentrációs táborral is rendelkezett.

Ennek a köteléknek a különleges helyzetét még az is hangsúlyozta, hogy egyetlen számolásban sem volt feltüntetve, és ennek a gigantikus szervezetnek az élén a Szovjetunió egyik marsallja állt.

A Távol-Keleten békeidőben 1938-ban állítottak fel első alkalommal két hadsereget: az 1. és a 2. hadsereget. A szovjet kormánynak ez a lépése érthető, mert a Japánnal való kapcsolatok kifejezetten feszültek voltak, és az elhúzódó ellenségeskedési időszakok újra és újra – nagy csapatkontingensek részvételével – szabályos harcokká és csatákká fajultak.

Az ország európai részén azonban a polgárháború óta nem voltak már hadseregek. Sem Hitler hatalomra jutása, sem az európai gazdasági, politikai és katonai válságok, sem a szovjet kommunistáknak a spanyol fasisztákkal történt közvetlen összecsapásai, valamint Ausztria Németország általi bekebelezése, Csehszlovákia megszállása nem vezetett ahhoz, hogy szovjet hadsereget állítottak volna fel a Szovjetunió európai területein.

Most azonban már lezárták a nagy tisztogatásokat, és az 1939-es évben a Szovjetunió egy új szakaszba lépett. Ennek az időszaknak a kezdetét Sztálinnak a 18. pártkongresszuson elhangzott beszéde jelzi, egy olyan beszéd, amely Ribbentrop szerint Berlinben megértésre talált. A szovjet külpolitika erőteljes irányváltást hajtott végre: Nagy-Britanniát és Franciaországot nyíltan háborús uszítóknak nyilvánítják. Sztálin nem nyújt Hitlernek baráti kezet, de a szovjet diplomácia világosan Hitler értésére adja, hogy az általa felajánlott kézfogást elfogadná. Egyébiránt Hitler kézfogását elfogadták, jóllehet nem személyesen Sztálin, de mindenesetre hozzá hű követője, Molotov. Mindez azonban csak a felületen lévő, látható oldala az új korszak kezdetének, és itt van mindjárt a másik oldala: 1939-ben a Szovjetunió megkezdte országának európai részén a hadseregek felállítását. Kíváncsian kérdezhetjük: ki ellen? Az úgynevezett „háborús uszítók”, Nagy-Britannia és Franciaország ellen már pusztán földrajzi okokból sem lehetett szárazföldi haderőt bevetni.

Akkor tehát ki ellen? Talán csak nem Hitler ellen, akivel a színpalak mögött olyan buzgó közeledési tárgyalásokat folytatnak?

A szovjet diplomácia tehát „a béke megtartásához vezető utat” keresi, ugyanakkor a nyugati határokon titokban feltűnnek hadseregek, hirtelen és sorban egymás után: a 3. és 4. hadsereg Belorussziában, az 5. és a 6. hadsereg Ukrajnában, a 7., a 8. és a 9. pedig a finn határon. A hadseregek erősítik ütőerejüket, és közben újak csatlakoznak hozzájuk: a 10. és a 11. hadsereg Belorussziában, a 12. hadsereg Ukrajnában.

A kommunista propaganda megpróbálja a dolgot úgy beállítani, mint ha először kitört volna Európában a háború, és a Szovjetunió csak utána kezdte volna el hadseregeinek felállítását. Ez azonban nem így volt. Elegendő bizonyíték áll rendelkezésre arra nézve, hogy Sztálin először elhatározta hadseregeinek a felállítását, és csak ezt követően törtek ki háborúk és konfliktusok. Még szovjet hivatalos források szerint is megelőzte a Molotov–Ribbentrop-paktumot ezeknek a hadseregeknek a felállítása. A 4. és a 6. hadseregről tudjuk, hogy már 1939 augusztusában létezett.

Vannak olyan információk, amelyek szerint az 5. hadsereg már júniusban felállt. A 10. és a 12. hadsereget „a II. világháború kitörése előtt” állították fel, azaz 1939. szeptember 1. előtt. A többi hadseregekkel kapcsolatban ugyancsak ismeretes, hogy legelőször a leendő konfliktusok területén hozták őket létre, és csak utána került sor a konfliktusok eszkalálódására.

Ezeknek a hadseregeknek mindegyike már röviddel a felállása után akcióba lépett: a lengyel határon felállított 7. hadsereg „felszabadította” Lengyelországot, a finn határon felállított 3. hadsereg pedig „segített a finn népnek az elnyomók igáját levetni”. Három hadsereg itt egyébként nem volt elegendő, és ezért új hadseregeket kellett létrehozni: a 13., a 14. és a 15. hadsereget.

A téli háború után a finn határnál lévő 4. szovjet hadsereg eltűnt a süllyesztőben, és feloszlatták. A 15. ezt követően hamarosan megjelent a Távol-Keleten, a 8. a balti államok határánál, a 9. pedig Románia határánál tűnik fel. Ezek után megérkezik a „munkások kérése”, hogy szabadítsák fel őket. És a hősiesszovjet hadseregek „felszabadítják” Észtországot, Litvániát, Lettországot, Besszarábiát és Észak-Bukovinát. Ezután a 9. hadsereg visszacsúszik az árnyékba, de éppúgy, mint a 13. hadsereg, készen áll arra, hogy bármely pillanatban újra feltűnjön. És fel is fog tűnni.

A harcok befejezése és a „felszabadító” hadjáratok után egyetlen hadsereget sem oszlattak fel. Figyelmen kívül hagyva fenntartásuk óriási költségeit, tovább léteztek. Ez a Szovjetunió történetében egy korábban soha nem létező precedens volt. Korábban hadseregeket csak egy háború alatt és csak arra az egy háborúra állítottak fel. A Szovjetunió azonban már mindent „felszabadított”, ami felszabadítani való volt. Európában már nem volt kit felszabadítani. A felszabadítottak mögött már csak Németország volt. És éppen ebben az időpontban folytatják nagy erővel a hadseregek felállítását.

2.

A Bajkálon túli területen 1940 júniusában két hadsereget állítanak fel: a 16.-at és a 17.-et. A 16. hadsereget a felállítása után úgy helyezték el, hogy bármilyen időpontban gyorsan bevethető legyen nyugatra. De nem ez az érdekes a számunkra. Figyelmünket a 17. hadsereg vonja magára. Egy 17-es számú hadsereg felállítása rendkívüli jelentőségű mozzanat. A polgárháborúban még a kommunista diktatúra megtartásáért folytatott véres harcok kifejezetten drámai időszakában is a 16. számú hadsereg viselte a

legmagasabb számot. 17. számú hadsereg a Szovjetunió egész történetében nem létezett. Egy ilyen számozású hadsereg feltűnése arra utal, hogy a Szovjetunió békeidőben a reguláris hadseregeinek a számát tekintve – anélkül, hogy külső támadástól kellene tartania – átlépte azt a nívót, amelyet csak egyszer és csak egy rövid időtartamban, az orosz polgárháború (1918–1920) elkeseredett harcainak a folyamán ért el.

A szovjet vezetők nagyon is jól megértették, hogy a 17. számú hadsereg felállításával egy, a kívülállók számára láthatatlan Rubicont léptek át. Két évvel előtte még azt sem engedhette meg magának az állam, hogy akár csak egyetlen köteléket fenntartsa, amelyet – katonai szabvány szerint – hadseregnek lehetett volna nevezni. Most olyan számú hadsereget állítottak fel, mint soha ezt megelőzően, még a polgárháborúban sem, azaz az egész lakosság általános teljes mobilizálásának a feltételei között, az ország gazdasági potenciáljának a teljes kimerítése, a társadalom teljes szellemi és fizikai erejének a bevetése közepette sem. A Szovjetunió átlépte a katonai hatalom kritikus határát, és ettől kezdve az ország fejlődése olyan teljesen új feltételek között folytatódott, amelyek korábban ismeretlenek voltak.

Világos, hogy a 17. hadsereg felállítása rendkívül fontos államtitok volt, és Sztálin mindent megtett, hogy a titkosságát mind a határ túloldalán, mind pedig az ország belsejében megőrizze. A 16. és 17. hadsereg felállítása olyan módon történt, hogy az egy kívülálló számára alig volt észrevehető. Kiegészítő biztonsági intézkedéseket hoztak, hogy a szovjet katonai erő növelésével kapcsolatos híreszteléseket megakadályozzák. A 17. hadsereg felállítására szóló parancsot 1940. június 21-én Sz. K. Tyimoszenko, a Szovjetunió marsallja írta alá (lásd: A védelmi népbiztos parancsa, 4. számú parancs, 3. pont), és a következő napon, 1940. június 22-én a szovjet rádióban közreadtak egy TASZSZ-közleményt. Ennek a közleménynek a szerzője, mint mindig, maga Sztálin volt. A német nagykövet, von Schulenburg gróf kétséget kizáróan azonosította a szerzőt, és Molotovval nyíltan beszélt felfedezéséről. Molotov nem tartotta szükségesnek, hogy megcáfolja von Schulenburg feltevését.

Sztálin ebben a TASZSZ-közleményben kedvenc módszerét alkalmazza, először az ellenfél szájába olyan szavakat adni, amelyeket az nem mondott, hogy azután könnyedén hazugként leplezze le. „...Olyan híreszteléseket lehet hallani, hogy a litván–szovjet határon 100 vagy 150 szovjet hadosztályt vontak össze...” Ez egy sztálini kitaláció. Átnéztem Nagy-

Britanniában, Franciaországban és az USA-ban azokat az újságokat, amelyeket Sztálin rágalmozóként leleplez – de egyetlenegy sem említett ilyen fantasztikus számokat. Miután Sztálin a nyugati sajtót olyasmivel vádolta meg, amit az egyáltalán nem állított, már nem volt nehéz számára, hogy ezt a nem létező rágalmat megcáfolja, és ekkor kezd el a tulajdonképpeni fő szándékáról beszélni:

„Felelősségteljes szovjet körökben abból indulnak ki, hogy ezeknek az ostoba híreszteléseknek a terjesztői speciális célt követnek: a német-szovjet kapcsolatokra akarnak árnyékot vetni. Ezek az uraságok eközben titkos óhajaikat valóságként tálalják. Úgy tűnik, hogy képtelenek azt a nyilvánvaló tényt megérteni, hogy azok a jószomszédi kapcsolatok, amelyek a meg nem támadási szerződés következtében a Szovjetunió és Németország között kialakultak, nem rendíthetők meg valamiféle híresztelésekkel és kisstilú propagandával.” (Pravda, 1940. 06. 23.)

Sztálin jelentése részgazságot tartalmaz: a szovjet csapatkötelékeket nem közvetlenül a határnál állítják fel. Ez az, amiről Sztálin beszél. Azt azonban elhallgatja, hogy mélyen az ország belsejében, a kíváncsi pillantásoktól távol óriási haderővel rendelkező seregetesteket állítanak fel, amelyek azután egy további (ugyancsak hazug) TASZSZ-jelentés leple alatt egy napon felbukkannak a német határon.

3.

Teljesen világos, hogy a „háború előtti időszak” hadseregei bevetési készség, műszaki felszereltség, tűzerő, támadó és harcerő szempontjából összehasonlíthatatlanul magasabb szinten álltak, mint a polgárháború hadseregei.

A különbség azonban nem csak ebben állt. Akkoriban a hadseregek hét különböző előretörési irányra voltak felosztva, most két fő csapásirányra vonták össze őket, és egyáltalán nem azonos elosztásban: Japán ellen, amellyel szemben nem szűnnek a konfliktusok, 5 hadsereg áll készenlétben, Németországgal (amellyel aláírták a meg nem támadási szerződést) és szövetségeseivel szemben 12 hadsereg.

Ezzel azonban még korántsem volt vége az új hadseregek felállításának viharos folyamatának. 1940 júniusában felállítanak a német határon egy újabb hadsereget... a 26. számút.

Honnan jön ez a szám? Hogy értsük ezt? A Vörös Hadseregben még soha nem volt ilyen szám, és a számozás sorrendjét ez ideig szigorúan

betartották. A következő számnak a 18-asnak kellene lenni. Honnan van akkor ez a 26-os? Miért szakítják meg a folyamatos számozást?

A szovjet marsalloknál és az ismert kommunista történészeknél nem fogjuk megtalálni erre a kérdésre a választ. Ha azonban az ember ezeknek a hadseregeknek az egész felállítási folyamatát figyelmesen tanulmányozza, akkor maga a történelem ad nekünk választ. 1940-ben nem szakították meg a hadseregek számozását, mert egészen egyszerűen ez idő tájt a 18-tól 25-ig már foglaltak voltak a számok. Az Japán ellen öt és a Németország ellen tizenkettő hadsereg felállása után a szovjet kormány 1940 nyarán határozatot fogadott el további 11 hadsereg felállítására. Egyet Japán, tízet Németország ellen.

Ezen az impozáns szérián belül a 26. hadsereget közvetlenül a határnál állították fel, és ez a folyamat korábban zárult le, mint a két másik hadseregé. Ennek a szériának az összes többi hadserege szintén már az alakzatba rendeződés stádiumában volt, de legalábbis már elhatárolták a felállításukat. Ennek a szériának a hadseregei valamivel később fejezik be a felállási folyamatot, mint a 26. hadsereg, de semmi kétség afelől, hogy ez a felállítás még a német invázió előtt kezdődött.

1941 májusában a 23. és a 27. hadsereg a nyugati katonai körzetekben tűnt fel. Ugyanebben a hónapban egy, már számunkra ismert kísértet-hadsereg lép elő a sötétségből: a 13. hadsereg. Néhány héttel később egy újabb szellemhadsereg tűnik fel, a 9. – egy elmosódó délibábból realitás lesz. 1941. június 13-án egy másik fontos TASZSZ-jelentés kiadásának a napján az összes többi kísértet is kilép a fényre: a 18., 19., 20., 21., 22., 24., 25. (Japán ellen) és a 28. hadsereg, és ezzel bizonyítékot nyer a most már zárt, megszakítás nélküli számozási sorrend.

Hivatalosan ezeknek a hadseregeknek az alakzatba rendeződése 1941 első felében lezárult. Ez azonban csupán a folyamat befejeződésére utal. Hol van azonban a kezdet? A kommunista történészek ezt homályban tartják számunkra, és jó okuk van rá. Ezeknek a hadseregeknek a megalkotása túlságosan világosan leleplezi Sztálin alattomos játékát: akkor, amikor Hitlert ellenségnek nyilvánították, megvoltak hadsereg nélkül is, akkor, amikor Lengyelországot felosztották, és a szovjet és német csapatok szemtől szemben álltak egymással, Sztálin meglegedett nyugaton 7–12 hadsereggel. Most azonban Hitler a hátát mutatta Sztálinnak, mivel Wehrmachtját Dániába, Norvégiába, Belgiumba, Hollandiába és Franciaországba dobta azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy Nagy-Bri-

tanniában partra szálljon. Német csapatok úgyszólván nem is maradtak a szovjet határoknál. És Sztálin éppen ebben a pillanatban kezdi el azoknak a hadseregeknek az álcázott felállítását, amelyekhez a 26. is tartozott. Minél inkább távolodnak keleti, északi és déli irányban a német hadosztályok, annál több szovjet hadsereget állít fel a Szovjetunió Németország ellen. Képzeljük el, ha Hitler még tovább nyomult volna előre, és csapatait Nagy-Britanniába vitte volna, elfoglalta volna Gibraltárt, Afrikát és a Közel-Keletet, akkor hány hadsereget vonultatott volna fel Sztálin a védelem nélkül maradt német határon? S mi célból?

Sztálin még Churchill híres „figyelmeztetése” előtt kibontakoztatta hadseregeit, sőt még azelőtt, mielőtt a Barbarossa-hadműveletet életre keltették volna.

4.

A szovjet stratégia alappillére a „mélységi hadművelet” volt. Képszerűen leírva, ez az elmélet abból indul ki, hogy az ellenség védelmének mélységébe behatoló, a meglepetés erejére építő támadás az ellenség legérzékenyebb pontját találja el. Ezzel a „mélységi hadművelet” elmélettel egyidejűleg fejlesztették ki a „rohamhadsereg” elméletét is, azaz azt az eszközt, amelynek a segítségével ezt az előrenyomulást, behatolást véghez lehet vinni. A rohamhadseregeket tisztán offenzív feladatok megoldására hozták létre (Szovjet katonai enciklopédia, 1. kötet. 256. o.). Tüzérségi és gyalogsági erők jelentős koncentrációját hozták létre, hogy az ellenség fő harcvonalat áttörjék, és igen erős páncélos erőkkel rendelkeztek, azaz egy-két gépesített hadtest 500-500 páncélossal, hogy maximális erejű csapást mérjenek az ellenfélre.

A német „villámháború” elmélet és a szovjet „mélységi hadművelet” nemcsak felfogásában, hanem részleteiben is elképesztően hasonlít egymásra. Egy „villámháború” megvalósításához szintén speciális eszközt alkottak – a páncélos csapatokat. A Franciaország elleni inváziónál három ilyen csapatot vetettek be, a Szovjetunió megtámadásakor négyet. Mindegyik csapat 600-1000, sőt időnként 1250 páncélosból állt, és tekintélyes gyalogsági és tüzérségi egységeket rendeltek hozzájuk, hogy a páncélosok számára áttörést biztosítsanak.

A szovjet és a német háborús módszerek különbsége abban volt, hogy Németországban mindent néven neveztek, a páncélos csapatoknak ugyanúgy saját számozásuk volt, mint a szárazföldi hadseregeknek. A Szovjet-

unióban a rohamhadseregek elméletben léteztek, és később mint ilyeneket hozták létre a gyakorlatban is, de formálisan nem kapták meg a rohamhadsereg elnevezést. Hivatalosan ezt az elnevezést csak a német invázió után vezették be. Addig minden szovjet hadseregnek egyetlen számozása volt, és elnevezésük alapján nem különböztek egymástól. Ez a tény akkoriban ugyanúgy, mint ma is, tévedésekhez vezetett: Németországban világos, offenzív jellegű nagy egységeket látunk – a páncélos csapatokat. A Vörös Hadseregben ezek nem ismerhetők fel ilyen világosan. Ez nem a nagy-nagy békeszeretet, hanem a nagyobb titoktartás miatt történt.

A szovjet hadseregek első pillantásra olyanok, mint a sorba állított katonák – egyik pontosan úgy néz ki, mint a másik. De ha vesszük a fáradságot, hogy pontosabban megvizsgáljuk, akkor nagyon hamar észrevehetők a különbségek. Így példának okáért a Finnország „felszabadítására” a „finn agresszió” előtt pár hónappal több hadsereget alakítottak ki szovjet területen. Ezeket 1939-ben a következőképpen állították össze (a hadseregek felsorolása északról déli irányban történik):

14. hadsereg: hadtest nincs, 2 lövészhadosztály;

9. hadsereg: hadtest nincs, 3 lövészhadosztály;

8. hadsereg: hadtest nincs, 4 lövészhadosztály;

7. hadsereg: 10. páncélos hadtest (660 páncélos); 3 páncélos dandár (egyenként 330 páncélossal); 10., 19., 34., 50. lövészhadtest (mindegyikben 3-3 lövészhadosztállyal); 1 önálló dandár; 3 önálló tüzérezred, azokon a tüzérségi ezredekén kívül, amelyeket ennek a hadseregnek a hadtestébe és hadosztályaiban integráltak; több önálló páncélos- és tüzérségi zászlóalj; légiflotta.

Látjuk, hogy a 7. hadsereg, amely elnevezése alapján semmiben sem különbözik szomszédjaitól, de a páncélosok száma és tüzérségi erő vonatkozásában többszörösen felülmúlja a másik három hadsereg összeréjét. Ezenkívül K. A. Mereckov irányítja a 7. hadsereget, Sztálin egyik kedvence és a Leningrádi Katonai Körzet parancsnoka. Hamarosan kinevezik a vezérkar főnökévé, majd megkapja a Szovjetunió marsalljának rangját, egyébként nem ő egyedül a 7. hadseregben. Ebben a hadseregben sok olyan sokat ígérő parancsnok található, akik már most magas posztokat töltenek be, és a jövőben még magasabbra fognak emelkedni. Így például a 7. hadsereg tüzérségének törzskarát L. A. Govorov, a Szovjetunió jövődöbeli marsallja vezeti. A többi hadsereget olyanok irányítják,

akik a múltban semmivel nem tűntek ki, és akikről a jövőben sem halunk majd.

Figyelemre méltó a 7. (roham)hadsereg helyzete. Azon a helyen, ahol a szovjet vezetés ezt a hadsereget felállította, kezdte el néhány hónappal később „a finn katonai klikk fegyveres provokációját”, és élte meg ezért az „ellencsapást”. Ezzel szemben ott, ahol a gyenge szovjet hadseregek voltak (a valóságban ezek nem hadseregek, hanem egyszerű hadtestek voltak), a „finn katonai klikk” valamilyen okból nem folytatott provokációkat.

A szovjet szervezeti forma óriási mozgékonyásával tűnt ki. Egy egyszerű utólagos hadtestbe való betagozódással bármelyik hadsereg bármely tetszés szerinti időpontban átalakítható volt rohamhadsereggé, és ugyanilyen gyorsan vissza lehetett alakítani eredeti formájába. A 7. hadsereg éppen erre szolgáltat kirívó példát. Az 1940-ben még legerősebb hadsereg a következő évben már a leggyengébb lett – hadtestek nincsenek, csak négy lövészadosztály.

Hogy a szovjet–német határnál lejátszódott események jelentőségét megértsük, pontosan különbséget kell tennünk a között, hogy melyik hadseregeket tekintjük rohamhadsereggé, és melyeknél van szó a szokványos hadseregről. Formálisan mindegyik hadsereg egyforma, egyikük sem rendelkezik a rohamhadsereg elnevezéssel. Némely hadsereg alig rendelkezik páncélosokkal, miközben másoknak több százat osztottak. A rohamhadsereg meghatározásához felhasználjuk a szovjet hadseregek ütőerejének összehasonlítását a német páncélos csapatokéval, és azokat a szovjet háború előtti normákat, amelyek meghatározzák, hogy mi egy rohamhadsereg. Az az elem, amely egy szokványos orosz hadseregből rohamhadsereget csinál, nem más, mint a gépesített hadtest egy új összeállításban, amelynek a hadilétszám szerint 1031 páncélossal kell rendelkeznie. Elég, ha csak egyetlen ilyen hadtest betagozódik egy szokványos hadseregbe, és ütőerejét tekintve minden német páncélos csapattal felveszi a versenyt, sőt túl is szárnyalja azt. És ezzel eljutunk egy elképesztő megállapításhoz: 1941. június 21-én a német és román határon az összes szovjet hadsereg, de a 23. hadsereg is a finn határon megfelelt a rohamhadsereg szovjet szabványi normáknak, jöllehet, ahogy már korábban hangsúlyoztam, formálisan nem ez volt az elnevezésük. Ezek – északról déli irányban felsorolva – a 8., 11., 3., 10., 4., 5., 6., 26., 12., 18. és a 9. hadseregek voltak. Pótlólag a 16. hadsereget is idetették – az egyik tipikus rohamhadsereget, amely több mint 1000 páncélossal rendelkezett

(A Szovjetunió Védelmi Minisztériumának Központi Archívuma, Irattár 208, leltárjegyzék 2511, akta 20, 128. o.). Ennek a szabványnak ugyancsak tökéletesen megfelelt három további, a német határra titokban felvonuló hadsereg: a 19., a 20. és a 21. hadsereg.

Németország ütőképes támadó apparátussal rendelkezett. A Szovjetunió elvben ugyanilyen támadó gépezettel bírt. A különbség az elnevezésben és a mennyiségben áll: Hitlernek 4 páncélos csapata volt, Sztálinnak 16 rohamhadserege.

Azzal érvelnek velem szemben, hogy nem mindegyik gépesített hadtest volt teljesen feltöltve páncélosokkal. Ez igaz. De hogy Sztálin szándékait teljesen megértsük, nemcsak azzal kell számolni, hogy mit tudott véghezvinni, hanem sokkal inkább azt is tekintetbe kell venni, amit nem engedtek neki befejezni. A német támadás éppen akkor érte a Szovjetuniót, amikor hihetetlen nagyszámú rohamhadsereg felállítási munkálatait végezte. Ennek az óriási gépezetnek a váza megvolt, és teljes erőből folytak a befejező kivitelezési, finomítási és kipróbálási munkálatok. Nem mindegyik hadsereg tudta elérni a tervezett színvonalat, de dolgoztak rajta, csak Hitler félbeszakította ezt a tevékenységet, mert elég esze volt hozzá, hogy ne várja meg azt a pillanatot, amikor az összes nagy egység elkészül és bevetésre készen áll.

5.

A szovjet szakértők a húszas években a „behatoló hadsereg” terminust használták. Igaz, ez az elnevezés nem hangzott nagyon diplomatikusnak, különösen nem azoknak a szomszédos országoknak a füle számára, amelyekkel a szovjet diplomácia minden erejével „normális kapcsolatok” fenntartására törekedett. A 30-as években éppen ezért a túlságosan is egyértelmű „behatoló hadsereg” terminológiát a jobban csengő „rohamhadsereg” elnevezés váltotta fel. Mindeközben a szovjet történészek azt hangoztatták, hogy a kettő egy és ugyanaz (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1963, 10. szám, 31. o.). A „rohamhadsereg” elnevezést azonban, mint ahogy láttuk, a háború előtt álcázási okokból már nem használták, jöllehet a szovjet hadseregek nagy része teljes joggal igényt tarthatott erre az elnevezésre. Szándékuk elfedésére a szovjet tábornokok bevezették a „fedezeti hadsereg” terminust. Maguk között a kommunisták nagyon is tisztában voltak ennek a fogalomnak a mögöttes jelentésével. A kommunista nyelvhasználatban nem kevés ilyenfajta terminus létezik. A „felszabadító hadjárat”, „ellen-

csapás”, „a stratégiai kezdeményezés megragadása” szovjet elnevezései ennek megfelelően támadást, előrenyomulást, előzetes hadüzenet nélküli, hirtelen háború elkezdését jelentik. Minden egyes ilyen terminus egyfajta dupla fenekű bőrönd: a látható tartalom csak az alatta elrejtettek álcázására szolgál. Sajnálhatja az ember, hogy néhány történész tudatosan vagy egyszerű tudatlanságból átveszi a szovjet katonai terminusokat, anélkül, hogy ezek valódi jelentését elmagyaráznák az olvasóiknak.

A valóságban a „fedezeti hadseregek” arra voltak hivatva, hogy a háború kezdeti szakaszában a mozgósítást, a felfejlődést és a Vörös Hadsereg fő haderejének a háborús helyzetbe való belépését az idegen szemek elől eltakarják. Ez a „fedezet” egyáltalán nem a védelmet jelentette, hanem a hirtelen behatolást az ellenség területére. Éppen ezt a hirtelen behatolást tartották a legjobb fedezetnek a fő katonai erők nyugodt és szervezett mobilizálására. A Szovjetunió Forradalmi Katonai Tanácsa már 1932. április 20-án határozott arról, hogy a fedezet a behatolás végrehajtásával egy időben valósul meg. Ezért és ebben az értelemben a határ menti hadseregek a fedezeti hadsereg elnevezést kapták. A szovjet katonai tervezők helytelennek tartották úgy gondolni, hogy elkezdődik a háború, és kezdése után rögtön a szovjet behatoló csapatok és hadseregek átlépik a határt. Nem, ők úgy gondolták, hogy a szovjet inváziós csapatok és hadseregek először átlépik a határt, és ez fogja jelenteni a háború kezdetét.

1939 júliusában érkezett az idő, amikor az elméletből gyakorlat lett: a Szovjetunió nyugati határai mentén elkezdődött a „fedezeti hadseregek” felállítása, ezután Sztálin a Molotov–Ribbentrop-paktum segítségével behajszolja Hitlert egy Nyugat elleni háborúba, gondoskodik arról, hogy legyen közös szovjet–német határ, és egyre több új „fedezeti hadsereget” állít fel.

Hogy ne essünk a szovjet szavakkal való manipuláció kelepchéjébe, a „fedezeti hadsereg” megjelölést vagy idézőjelben kell érteni, és rá kell világítani arra, hogy ezt a „fedezetet” betervezték az invázió menetébe, vagy egészen egyszerűen az igazi megnevezést, a „behatoló hadsereg” terminust kell használni.

6.

A szokványos szovjet behatoló hadseregek között (1 gépesített hadtestből, 2 lövészhadtestből és több önálló hadosztályból áll) olyanokkal is találko-

zunk, amelyek nem egészen felelnek meg a normáknak. Közülük három: a 6., 9. és 10. hadsereg. Ezeknek a hadseregeknek nem 3, hanem 6 hadtest van: 2 gépesített hadtest, 1 lovassági hadtest, 3 lövészhadtest. Ezeket a hadseregeket közvetlenül a határnál helyezték el. Ha a határvonal az ellenség irányába csúcsosodott, akkor ezek a szokatlan behatoló hadseregek éppen ezekben a bemélyedésekben helyezkednek el. Ezek a hadseregek a legmodernebb fegyverekkel vannak felszerelve. Így például a 10. hadsereg 6. gépesített hadosztálya többek között a T-34 és a KV páncélos legújabb típusaiból több mint 452-vel rendelkezett. A 6. hadsereg 4. gépesített hadtestének 460 vadonatúj T-34 és KV típusú páncélosa volt. Ezeknek a hadseregeknek a légi hadosztályai több száz Jak-1, MiG-3, Il-2, Pe-2 típusú, legújabb fejlesztésű repülőgéppel rendelkeztek.

A feltöltés befejezése után mindegyik ilyen hadseregnek 2350 páncélossal, 698 páncélozott járművel, több mint 4000 ágyúval és gránátvetővel, valamint több mint 250 000 fővel kellett rendelkeznie. Ezek az alapvető egységeken kívül kiegészítésképpen 10-12 nehéztüzérségi ezredet, NKVD-csapategységeket és több mást kellett kapniuk.

Nem tudom, hogyan kellene neveznünk ezeket a szokatlan hadseregeket. Ha formálisan a valódi elnevezésüket használjuk, vagyis 6., 9., 10. hadsereg, akkor akaratlanul is abba a csapdába esünk, amelyet már 1939-ben felállított a szovjet vezérkar. Elveszítjük éberségünket, és úgy kezeljük elképzelésünkben ezeket a hadseregeket, mint szokványos támadó vagy behatoló hadseregeket. Miközben ezek teljesen szokatlan hadseregek! Sem Németországban, sem a világ bármely országában nem voltak ehhez hasonló hadseregek. Mindegyiknek annyi páncélosa volt, mint a fél német Wehrmachtnak. Ráadásul ezek a páncélosok kétségtelen minőségi fölényrel is rendelkeztek.

De még ez sem minden. A szovjet vezetésnek elegendő olyan hadtest állt rendelkezésére, amelyek egyetlen hadsereghez sem tartoztak, de megfelelő határközségben voltak széthelyezve. Ezek a hadtestek bármelyik szokványos hadseregbe egyszerűen betagozódhattak, és azt csapásmérő hadsereggé alakíthatták át, vagy akár csapásmérő szuperhadsereggé anélkül, hogy ezeknek a hadseregeknek a számozását és elnevezését meg kellett volna változtatni.

Ha a német páncélos csapatokat a 600-1000 páncélosukkal agresszív egységeknél nevezzük, hogyan kellene a 6., 9. és 10. hadsereget definiálnunk?

A három rendkívül erős csapásmérő hadseregen belül kitüntetett figyelmet érdemel a 9. hadsereg. Még röviddel ezelőtt, a téli háború alatt nem volt több, mint egy fellengzős elnevezésű lövészhadtest (3 lövészadosztályból állt). A téli hadjárat után a 9. hadsereg feloszlott a ködben, hogy azután új helyen bukkanjon fel, aztán ismét eltűnt, majd 1941. június 13-án a TASZSZ-kommüniké leple alatt újra előlépett a süllyesztőből. Még nem teljes. Most még csak egy olyan felhőkarcoló nyers vázára hasonlít, amely nem készült teljesen el, de óriási tömegével már elhomályosítja a Napot. 1941 júniusában a 9. hadsereg a világ legerősebb hadseregének egy, még nem teljesen kész acélváza. 6 hadtestet, közöttük 2 gépesített és 1 lovassági hadtestet ölel fel. 1941. június 21-én a 9. hadsereg összesen 17 hadosztállal, éspedig 2 repülő-, 4 páncélos, 2 gépesített, 2 lovassági, és 7 lövészadosztállal rendelkezik. Ez nagyon emlékeztet a többi extrém erős csapásmérő hadseregre, de a 9. hadseregnek még egy további gépesített hadtestet kell kapnia, a 27-iket, I. E. Petrov vezérőrnagy vezetésével. Ezt a Türkisztáni Katonai Körzetben felállított hadtestet, amely még nincs teljesen összeállítva, titkokban nyugatra dobják. A 9. hadseregbe való besorolása után 20 hadosztály fog ide tartozni, közöttük 6 páncélos hadosztály. Ha ezek az egységek valamennyien elérték teljes harcerejüket, akkor a 9. hadsereg 7 hadtestének több mint 3341 páncélosa lesz. Mennyiségileg ez körülbelül megfelel a Wehrmacht összes páncélosának a mennyiségének, minőségileg még jobb is. P. Belov vezérezredes (ebben az időben vezérőrnagy és a 9. hadsereg 2. lovas hadtestének parancsnoka) tanúsítja, hogy ebben a hadseregben még a lovasságnak is T-34 típusú páncélosokat kellett kapnia (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1959, 11. szám, 66. o.).

A 9. hadseregnek röviddel ezelőtt még olyan parancsnokai voltak, akik sem előzőleg, sem később semmilyen módon nem tüntették ki magukat. Most minden megváltozott. A 9. hadsereg élén egy vezérezredes áll. Az akkori időkben ez kivételesen magas rangot jelent. A Szovjetunió hadseregében mindösszesen 8 vezérezredes volt, belőlük egyetlenegy sem található az erős szovjet páncélos csapatoknál, a légierőnél és az NKVD-nél sem. A 30 szovjet hadsereg élén vezérőrnagyok és altábornagyok álltak. Egyetlen kivételt a 9. hadsereg képez. Ebben a rendkívüli hadseregben egyébiránt több, sokat ígérő tiszt és tábornok képviselteti magát: közöttük a Szovjetunió jövődóbeli három marsallja: R. J. Malinovszkij,

M. V. Zaharov és N. I. Krilov; ezenkívül a légierő jövődó marsallja és a Szovjetunió háromszoros hőse, A. Pokrskin, a légierő jövődó marsallja I. P. Psztigo, leendő hadseregtábornokok: I. E. Petrov, P. N. Lascsenko, I. G. Pavlovskij, valamint sok más tehetséges és rámenős parancsnok, akik már harcokban kitüntették magukat, mint például a légierő 28 éves vezérőrnagya, A. Oszipenko – vagy a többi ígéretes katona (akik többségükben ragyogóan beváltották a hozzájuk fűzött reményeket). Az embernek az a benyomása, hogy valamilyen gondos kéz mindenből a legjobbat választotta ki ennek a rendkívüli hadseregnek a számára. De hol áll ez a hadsereg?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásánál egy kicsi, de jelentős felfedezést teszünk: 1941 júniusának első felében a Szovjetunióban felállítják a világ leghatalmasabb hadseregét, de *nem a német határon*.

Ez az elképesztő tény (legalábbis nekem, személy szerint az) elegendő bizonyíték arra, hogy a szovjet katonai jelenlét gigantikus növelése a nyugati határnál önmagában, de ráadásul még az Első Stratégiai Lépcső haderejének a fokozása *nem egy német részről megnyilvánuló fenyegetettség következménye volt*, hanem egészen más elgondolásokra épült. A 9. hadsereg széthelyezése világos útmutatást nyújt ezeknek a megfontolásoknak a szempontjaira: a hadsereg *a román határnál vonult fel*. A 9. hadsereg az első eltűnése után, 1940 júniusában hirtelen feltűnt a román határnál, éspedig már nem másodrangú hadsereggé, hanem új minőségben, igazi csapásmérő hadsereggé támadt fel. Küszöbön állt a besszarábiai „felszabadítási hadjárat”, és szovjet források arról számolnak be, hogy „a 9. hadsereget speciálisan ennek a fontos feladatnak a végrehajtására hozták létre” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1972, 10. szám. 83. o.). A hadsereg megfelelő előkészítése a legagresszívebb szovjet parancsnokok kezében volt. A „felszabadító hadjárat” előestéjén a börtönből kiengedett K. K. Rokosszovszkij ellenőrizte a hadsereget. A 9. hadsereg a Déli Fronthoz tartozott; vezető hadsereggé kulcsfontosságú funkcióban ugyanolyan feladatokkal bízták meg, mint amilyen a 7. hadseregnek jutott osztályrészül Finnországban. A frontot személyesen G. K. Zsukov vezette. A rövid „felszabadító hadjárat” után a 9. hadsereg ismét eltűnt. Most azonban újra feltűnt – az 1941. június 13-i TASZSZ-kommüniké fedezékében –, éspedig pontosan ott, ahol egy évvel azelőtt a besszarábiai „felszabadítást” befejezte. Most azonban már nem egy egyszerű csapásmérő hadsereg, egy inváziós hadművelet keretében, most egy szupererős támadó hadsereg, és a legjobb

úton halad, hogy a világ legerősebb hadserege legyen. Miért? Védekezési célokból? Ugyan, kérem, román oldalon csak csekély haderő áll, és ha még nagyobb csapatkontingens lenne is ott, egyetlen agresszor sem akarná a döntő benyomulást Románián keresztül elkezdni, mivel ezt már csak a legalapvetőbb földrajzi megfontolások is kizárják. Ugyanakkor a 9. hadsereg romániai „felszabadító hadjárata” megváltoztathatja egész Európa és a világ stratégiai helyzetét. Románia Németország fő kőolajszállítója. Egy romániai benyomulás Németország számára az összeomlást jelentheti, az összes páncélos, repülő, az összes gép, hajó, az egész ipar és szállítás leállítását vonhatja maga után. A kőolaj, a háború életnedve és Németország szíve, bármilyen különösen is cseng, Romániában dobogott. Egy Románia elleni támadás közvetlenül Németország szívverésére irányult. Ez az oka annak, hogy miért is kerültek éppen erre a helyre a legrátermettebb parancsnokok. A 9. hadsereg 1941 júniusában hirtelen felbukkant a semiből. Ez a meglepetésszerű mozzanat csak a kívülállók számára bírt az igazi meglepetés erejével. A 9. hadsereg mindig is létezett, legalábbis 1940 közepe óta. Hivatalosan egy ideig egyszerűen nem nevezték néven, és a parancsok a katonai körzet vezérkarától közvetlenül a hadtesthez mentek. A 9. hadsereg törzskara és az Odesszai Katonai Körzet vezérkara (amelyet egyébként 1939-ben hoztak létre) egyszerűen egy egységgé olvadt össze, és később ugyancsak mindenféle bonyodalom nélkül szétvált. Ez a szétválás 1941. június 13-án ment végbe.

A tapasztalat azt mutatta, hogy legkésőbb a csapásmérő hadseregnek egy kis állam határainál való felbukkanása után egy hónappal kiadták a parancsot a szomszédos terület „felszabadítására”. Függetlenül attól, hogy a szovjet csapatok németországi inváziója után milyen irányt vesznek az események (mellesleg szólva Németország éppoly kevésbé készült fel a védekezésre, mint a Szovjetunió), a háború megindításáról való döntés távol eshetett a tulajdonképpeni csataterektől. Sztálin nyilvánvalóan ebből a feltevésből indult ki. Ez az oka annak, hogy miért is volt a 9. hadsereg az összes hadsereg közül a legerősebb. Ez az oka annak, hogy miért is lépett színre már 1941 márciusában – tehát egy olyan időpontban, amikor a 9. hadsereg hivatalosan még egyáltalán nem létezett – a nagyon fiatal és szokatlanul vakmerő vezérőrnagy, R. J. Malinovszkij éppen itt. Ugyanaz a Malinovszkij, aki négy évvel később az egész világot ámulatba ejtette, amikor vakmerően benyomult a sivatagokon és hegyeken át Mandzsúria gigantikus mélységébe.

1941-ben Malinovszkij és bajtársai egészen egyszerű feladat előtt álltak a 9. hadseregben. Nem 810 km-en kellett átvergődniük, mint Mandzsúriában, hanem csupán 180 km-en; útjuk nem sivatagokon és hegyeken át vezetett, hanem sík vidéken, jól járható útviszonyok közepette. Az eltervezett offenzíva nem a japán hadsereg ellen, hanem a sokkal gyengébb román csapatok ellen irányult. Arról nem is szólva, hogy a 9. hadseregnek háromszor annyi páncélost terveztek rendelkezésre bocsátani, mint amennyit 1945-ben a 6. páncélos hadsereg kapott.

Hitler nem engedte, hogy idáig fajuljanak a dolgok. A birodalmi kormány nyilatkozatában, amelyet a háború kitörésekor átnyújtottak a szovjet kormánynak, a Szovjetunió elleni német támadás egyik okaként többek között a szovjet csapatoknak a román határnál történt indokolatlan méretű összevonását említik, amely Németország számára halálos veszélyt jelentett. Mindez nem a „goebbelsi propaganda” agyréme. A rendkívül erős 9. hadsereget kizárólag támadó hadsereggé hozták létre. P. Belov vezér ezredes a tanú arra, hogy a 9. hadseregben, még a Szovjetunióban folytatott német hadműveletek kezdete után is, „minden védekezési feladatot, alapjában véve, rövid idejű hadműveletnek tekintettek” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1959, 11. szám, 65. o.). Ebben a szindrómában egyébként nemcsak a 9. hadsereg, hanem az összes többi szovjet hadsereg is szenvedett.

A Szovjetunió háromszoros hőse és a légierő marsallja, A. I. Pokriskin (akkoriban altábornagy, és a 9. hadsereg egyik vadászrepülő századának egyik helyettes parancsnoka) egy sokkal érdekesebb közlést ad a 9. hadseregben uralkodó hangulatról. Itt közlöm a beszélgetését egy „rohadt kapitalistával”, akinek az üzletét a felszabadítók elvették. Az esemény 1941 kora tavaszán játszódik a „felszabadított” Besszarábia területén:

„– Oh, Bukarest! Ha ön láthatná, hogy micsoda város!

– Valamikor én is látni fogom – válaszoltam mély meggyőződéssel. A házigazda tágra nyílt szemekkel arra várt, hogy mit fogok még mondani. Ideje volt a társalgás témáján változtatni.” (A. I. Pokriskin: *Az ég a háborúban*. Novoszibirszk, 1968, 10. o.)

Nem akarunk hinni Hitlernek abban, hogy Barbarossa-hadműveletével Németországot a szovjet csapatok Bukarestre és Plojestire tervezett áruló csapásától akarta megvédeni.

Jó, de akkor higgyünk az ellenoldalnak! Ez az ellenoldal ugyanazt mondja: maguk a századosok is tudták már, hogy hamarosan Romániában lesznek. Egy szovjet tisztnek nincs joga ahhoz, hogy turistaként kül-

földön sétálgasson. A Szovjetunió nem a régi szabad orosz birodalom. Miként mehetett volna másként Pokriskin Romániába, ha nem „felszabadítóként”? A fiatal tiszt szavaiban nyomát sem leljük a nagyizálásnak: a háború után Pokriskin elvtárs személyében a „nagy testvér” a „felszabadított” Bukarestben volt. Hitler mindent megtett annak érdekében, hogy ezt elhárítsa. De nem sikerült. Csupán annyi sikerült, hogy az elkerülhetetlen „felszabadítást” egy kicsit késleltette.

HEGYILÖVÉSZ HADOSZTÁLYOK UKRAJNA SZTYEPPÉIN

Nagy hatásokkal bírnak majd a légideszant műveletek a hegyekben lévő hadszíntereken, tekintettel a csapatok, a törzskarok és a háttérzolgálatok különös függőségére ilyen körülmények között a meglévő közlekedési úthálózatoktól. Az ellenség hátában zajló légideszant hadműveletek – a fontosabb magaslatok, szűkületek, hágók, közlekedési csomópontok elfoglalása, a forgalmi és híradó összeköttetések támadása – célszerűek, és végeredményüket tekintve nagy fontossággal bírhatnak... Támadó hadműveleten kívül a légideszant egységek bevetése összességében aligha lenne célszerű.

(Katonai értesítő, 1940, 4. szám, 76–77. o.)

1.

Már felületes ismerkedés az Első Stratégiai Lépcső szovjet hadseregeinek a felépítésével szemünk elé tárja, hogy a Szovjetunió alapos és fáradhatatlan előkészületeket tett a háborúra. Csodálkozással állapítjuk meg, hogy minden hadseregének egyedi felépítése, specifikus különlegességei és saját, összetéveszthetetlen karaktere volt. Minden „fedezeti hadsereg” feladatát pontosan definiálták, és a bekövetkező „felszabadító” háború feladataira hozták létre azokat.

A nyilvánosságra hozott anyagok tömege elegendő lenne ahhoz, hogy a harminc szovjet hadsereg mindegyikéről külön értekezést írassunk. Ha az ember a szerkezetüket, az elhelyezésüket, a parancsnoki állományukat és a harci kiképzés célkitűzéseit akár egyetlen szovjet hadsereg esetén is pontosan tanulmányozza, akkor teljesen világossá válik a szovjet előkészületek offenzív jellege.

Mivel itt arra nincs mód, hogy minden hadsereggel foglalkozzunk, röviden csak egynél akarok időzni. Hivatalosan a 12. hadsereg az elnevezése. 1 gépesített és 2 lövészhadtestből, valamint további csapategységek-ből áll; összesen 9 hadosztályból, közöttük 2 páncélos és 1 gépesített hadosztállal. Az első pillantásra a szokványos inváziós hadseregnek tűnik. Sem a számozás, sem az elnevezés, sem összetétele alapján nem különbözik a többi hasonló, inváziós hadseregtől. Keletkezésének története a szokásos keretek között mozog: a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása-

nak az idejében hívták életre. Néhány héttel később már bevetésben van: „felszabadítja” Lengyelországot. Ez idő tájt 1 páncélos hadtestből, 2 önálló páncélos dandárból, 2 lovassági hadtestből és 3 lövészadosztályból áll. A gyalogság és tüzérség csekély száma nem véletlen: itt nincs szükség egy erős védekezés áttörésére. Ezzel szemben sok mobil csapattal rendelkezik. „A 12. hadsereg... lényegét tekintve egy mozgékony frontcsapat.” (Szovjet katonai enciklopédia, 8. kötet, 181. o.) Ennek a hadseregnek a további sorsa hasonló a már korábban említettekhez: jóllehet a lengyelországi „felszabadító hadjárat” lezárult, de valamilyen okból nem oszlatták fel a hadsereget, hanem a német határnál hagyták. Miért? Azt mondják, hogy a naiv Sztálin bízott Hitlerben. Akkor miért nem számolja fel hadseregeit, amelyeket tulajdonképpen háború esetére szoktak felállítani?

A továbbiak folyamán a 12. hadsereg ugyanazon az átalakításon esik át, mint a szomszédságban lévő behatoló hadseregek. Fő támadási eszköze már nem páncélos hadtestként, hanem gépesített hadtestként lesz megjelölve. Ez annak érdekében történik, hogy a Szovjetunióval határos államok politikai és katonai vezetőit ne nyugtalanítsák. Az elnevezés megváltoztatása egyébiránt nem az ebben a hadseregben lévő páncélosoknak a csökkentését, hanem éppen a növelését jelentette. A lovasságot eltávolítják a hadseregből. Annak a lehetőségét, hogy az ellenség védelmét szétzabdálják, megerősítik: megduplázzák a lövészadosztályok mennyiségét, és ugyanígy minden hadosztály nagyobb tüzérséget kap, kiegészítésképpen pedig egy tüzérségi dandárt, valamint 4 önálló tüzérségi ezredet. A hadseregbe egy önálló utászezred besorolásának köszönhetően megnöttek az ellenséges utász műszaki záruk leküzdésének a lehetőségei is.

Mi olyan szokatlan ebben a hadseregben? Minden inváziós hadsereg körülbelül ugyanazon a fejlődési folyamaton megy keresztül. Szokatlan azonban ennek a hadseregnek a nemzetiségi összetétele. 1939-ben, amikor a 12. hadsereg felkészült a lengyelországi bevonulásra, Sztálin ukránokkal töltötte fel, teljesen nyilvánvalóan az ősrégi lengyel-ukrán ellenségeskedésre építve. A hadsereg élére Sz. K. Tyimosenko lépett, és oldalán számos ukrán származású parancsnokot találunk. A hadsereget Ukrajnában állították fel. Ezért a tartalékosokat is onnan vonultatták be, és ezek állandó többséget képviseltek a 12. hadseregben.

Lengyelország „felszabadítása” után elkezdődik egy lassú és alig észrevehető átalakulás a 12. hadsereg összetételében. Már 1940-ben felismerhetünk igazán mélyreható változásokat. Hogy ennek a hadseregnek

a nemzetiségi sajátossága ne szúrjon azonnal szemet, oroszok állnak az élén és néhány kulcsfontosságú pozícióban. Túlnyomó többségében azonban már nem ukrán csapatkötelék, és nem is orosz. Kaukázusi hadsereg lett. A többi hadseregben is találkozunk grúzokkal, örményekkel, azerbajdzsánokkal. A 12. hadseregben ez a vonás különösen világosan érzékelhető. A tiszteknél tucat- és százszámra olyan családnevekkel találkozunk, mint Parcvanija, Grigorjan, Kabalava, Husszein-zade, Szarkosjan. És nemcsak a század- és zászlóaljparancsnokok szintjén: G. K. Zsukov hadseregtábornok, a katonai körzet parancsnoka a Katonai Akadémia docensei közül megkereste régi barátját, I. H. Bagramjan örmény ezredest, és a törzskarba irányította a Műveleti Osztály főnökének (harcászati tervezés); nem is akármelyikbe, hanem éppen ebbe a 12. hadseregbe. Ott időközben nemcsak kaukázusi ezredek, de jónéhány kaukázusi tábornok is van. Maga a hadsereg törzsparancsnoka, Bagrat Arusunjan tábornok is a Kaukázusból származik.

G. K. Zsukov, a katonai körzet parancsnoka gyakori vendég ennél a hadseregnél, és nem ok nélkül irányított oda a Kaukázusból származó férfiakat – a hadsereg titokban, de tévedhetetlenül átalakul egy hegyi hadsereggé. Zsukov személyesen megköveteli a hadsereg parancsnokságától, hogy alapos ismeretekkel rendelkezzenek a Kárpátok hágóiról, és pedig nemcsak leírások, hanem saját személyes ismeretek alapján. Kiadja a parancsot, „összel el kell indítani a hágókra és minden többé-kevésbé járható szakaszra speciális, különböző hadi gépjárművekből és szállító eszközökből összeállított csoportokat, hogy a gyakorlatban győződjenek meg a páncélosokkal, gépjárművekkel, vontatójárművekkel, lovas kocsival és teherhordó állatokkal való átkelés lehetőségeiről” (I. H. Bagramjan, *Had-történeti Folyóirat*, 1967, 1. szám, 54. o.). Itt most 1940 első feléről van szó. Hitler ebben az időszakban Franciaországban harcol, háttal áll a Szovjetuniónak, miközben Zsukov végrehajtja a hegyi hágókon való átkelésre vonatkozó kísérleteit. Zsukov természetesen nem tudta, hogy nem sokkal előtte a német tábornokok ugyanilyen kísérleteket hajtottak végre, hogy megbizonyosodjanak róla, csapataik, páncélosaik, tüzérségi vontatójárműveik és szállító járműveik átjutnak az Ardenneken.

Zsukov a 12. hadsereget talán szintén védekezésre készíti elő? Nem. A háborús tervek kidolgozásáért felelős Bagramjan a tanúja: „A hadműveleti tervek tanulmányozásakor megütközést keltett bennem a következők megállapítása: a határnál állomásozó határőr hadseregünknek nincs terve

a határbiztosítási feladatok elvégzésére, a védelem erősítésére.” „A tervek tanulmányozásakor” – ez azt jelenti, hogy a 12. hadsereg Hadműveleti Osztályának a széfje nem volt üres. Ott tervek voltak. Egy gyors átnézés nem volt elegendő ezeknek a terveknek a megismeréséhez. Komplikált dokumentumok voltak, olyanok, amelyeket tanulmányozni kellett. De láss csodát, a háborús tervek között a védekezésre vonatkozóan nem volt terv.

Érdekes a 12. hadsereg csapatgyakorlatának a leírása, amely gyakorlatra Zsukov személyesen odautazott. Tisztára offenzív jellegű feladatokat dolgoznak ki, amelyek térképen német területen játszódnak le. Az első, amivel a térképen az ellenség veresége elkezdődik, az a szovjet csapatoknak a San határfolyón való erőszakos átkelése. A háborús játék nem valamiféle kitalált ellenség, hanem konkrét valós ellenség ellen irányul, a szigorúan titkos hírszerző információk alapján. Zsukov és a hadseregpáncsnok között véleménykülönbség alakul ki. Nem, nem arról a kérdéstről, hogy támadjanak-e vagy védekezzenek. Paruszinov páncsnok azt az álláspontot képviseli: „Meg kell kísérelnünk, hogy már az első csapással maximális veszteséget okozzunk az ellenségnek.” Az okos Zsukov érti, hogy ez találó nézőpont, az biztos, hogy egy ilyen csapásnak kell bekövetkeznie, de nem széles harcvonalon, hanem annak csak egy nagyon keskeny szakaszán. És ez az, amiről a vita folyik.

Zsukov, miután a hadsereg irányítóját az elméletét illetően a földre döngölte, nem hagyja ennyiben a dolgot. Paruszinovot hamarosan leváltják a posztjáról, és helyébe Zsukov régi barátját, P. G. Ponedelint helyezik. Ezek után folytatják a hegyi hágókon való átkelés kísérleteit. Bagramjan a gyakorlatot személyesen vezeti. Ennek a kísérletnek a folyamán feltűnik az államhatárnál, ahol megfigyeli a „védekezési munkálatok nyílt demonstrációját” – vasbeton erődítményeknek közvetlenül a határnál történő felépítését, úgy, hogy mindezt az ellenség jól beláthassa.

Érdekes tényállás: Zsukov a hegyi hágók és járhatóságuk iránt érdeklődik. De egyáltalán nem egy lehetséges védekezés szemszögéből. Ha Zsukovnak az lenne a szándéka, hogy számos hágót járhatatlanná tegyen az ellenség számára, akkor csapatokat kellene ledobnia a hegyekbe, és számos ösvényt és hegyi utat körbe kellene ásatnia, aztán a vasbetonból készült akadályokat nem közvetlenül a folyónál lévő völgybe kellene telepítenie, hanem éppen ott fenn a hágók területén! Ez gazdaságosabb lenne, és az ellenfél sem az építkezési munkaterületeket nem láthatná be, sem

a hágókon nem lenne képes átkelni. Ki intézne azonban a hegygerinceken keresztül támadást a Szovjetunió ellen, amikor már a síkságon egy csomó nyílt térség kínálkozik? A szovjet vezetés számára azonban ezek a hegyek felbecsülhetetlen értékkel bírnak: Németországot a fő olajforrástól két hegylánc választja el, Csehszlovákiában és Romániában. A szovjet csapatoknak a hegyen történő előrenyomulása halálos veszélyt jelentene Németország számára.

A saját hegyi hágókon történő előrenyomulás és Csehszlovákiában vagy Romániában a hágók elfoglalása egyet jelentene a kőolaj fő útőérének elszakításával.

G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja: „Németország gyenge pontja a kőolaj kitermelése volt, amelyet bizonyos mértékig kompenzálni tudtak a román kőolaj importjával.” (Emlékek, gondolatok, 224. o.) Minden zseniális dolog nagyon egyszerű. Zsukov egész életében nem szenvedett el egyetlenegy katonai vereséget sem, mert mindig azt az egyszerű elvet követte: meg kell találni az ellenség gyenge pontját, és aztán a meglepetés erejével lecsapni rá.

Zsukov ismeri Németország gyenge pontját, és ezért folytatódnak a kísérletek a hegyekben. Minden csapatnem, a harci és szállító járművek minden fajtáját tudományos kritériumok alapján tanulmányozzák, hogy milyenek a lehetőségeik a Kárpátok hágóin. Kínos pontossággal normákat állítanak fel, és megvizsgálják az eredményeket, javaslatokat dolgoznak ki a csapatok számára. Az időtartamot, amelyekre a különböző gépjármű-típusoknak a Kárpátok hágóin való átkeléshez szükségük van, gondosan elemzik és rögzítik. Mindez természetesen rendkívül fontos egy támadó hadművelet megtervezéséhez, amelynek ráadásul villámgyors akciókban kell kibontakoznia. Ugyanúgy, mint egy bank elleni támadás megtervezésénél, itt is figyelembe kell venni a legapróbb részleteket is, és a lehető legnagyobb pontossággal kell mindent kiszámítani. Bagramjan éppen ezért foglalkozik a hágókon való átkeléssel: megállapítja az időtartamot, hogy a tervezés egészen konkrét tapasztalatokra támaszkodhasson. Mellesleg szólva: védekezési szempontból mindez tökéletesen felesleges. Ha valaki a Kárpátok hágóit meg akarja védeni egy ellenséggel szemben, nincs szükség ilyen időmérésekre. Akkor csak azt kell mondani a katonáknak: tartsátok az állásokat, és ne engedjétek át az ellenséget! Tartsátok ki egy évig vagy akár kettőig, maradjatok a győzelemig vagy a halálig.

Az események ettől kezdve viharos fordulatot vesznek. Zsukovot előléptetik, és utána Bagramjant is. De sem az egyik, sem a másik nem felejtí el a különleges 12. hadsereget.

A 12. hadseregben, csakúgy, mint az összes többi szovjet hadseregben, nem nevezik néven a dolgokat. 1941. június elején 4 lövészadosztály (a 44., 58., 60. és 96.) átalakul hegyilövész-hadosztálya. Ugyanebben az időben pótlólagosan az éppen csak hogy felállt 192. hegyilövész-hadosztályt Turkesztánból titokban a 12. hadsereg alá rendelik. Hogy nevezzünk egy olyan hadtestet, amely 2 hadosztályból áll, és mindkettő hegyilövész kötelek? Hogy nevezzünk egy másik hadtestet, amelyben 4 hadosztályból 3 hegyilövész? Hogy nevezzünk egy hadsereget, amelyben 3 hadtestből 2 a valóságban hegyilövész-csapat; amelyben a hegyilövész-hadosztályok képviselik egyértelműen a többséget? Én ilyen hadtestet hegyilövész-hadtestnek neveznék, a hadsereget pedig hegyilövész hadseregnek. A szovjet vezetésnek oka van arra, hogy ne ezt tegye. A hadtesteket ugyanúgy, mint korábban, 13. és 17. lövészhadtestnek hívják, és a hadsereg marad egyszerűen a 12. számú.

Itt az átalakulás eredményét látjuk, a folyamat azonban rejtve marad számunkra. Csak azt tudjuk, hogy a hegyilövész-hadosztályok 1941. június 1-jén kapták meg hivatalos elnevezésüket, a parancs erre vonatkozólag április 26-án ment ki, miközben a lövészadosztályoknak hegyilövész-hadosztályokká történő átalakítása már 1940. ősz elején elkezdődött, még mielőtt Bagramjan hozzákezdett kísérleteihez. Nem csak a 12. hadsereg alakul át egy hegyilövész-hadsereggé, befolyása kiterjed a szomszédos hadseregekre is. A 12. hadseregen belül kiképzett 72. hegyilövész-hadosztályt (P. I. Abramidze vezérőrnagy) leadják a szomszédos 26. hadseregnek.

A 12. és 26. hadsereg mögött a titokban, az Észak-Kaukázusból idehozott, I. S. Konyev altábornagy vezette 19. hadsereg fejlődik fel. Ebben a hadseregben is felbukkannak hegyilövész-hadosztályok (pld. a 28., K. I. Novik ezredparancsnok vezetésével). Éppen ebben az időben megy végbe az 1941. június 13-i TASZSZ-kommüniké leple alatt a Keleti-Kárpátokban a 12. (hegyilövész) hadsereg és a 9. (szupererős támadó) hadsereg között egy további hadseregnek, a 18.-nak a felfejlesztése. Hitler nem hagyta ezt a folyamatot végigvinni, és ezért nem tudjuk teljes bizonyossággal meghatározni ennek a hadseregnek a formai összetételét, azaz hogy a szovjet vezetés terveiben mire szánták. Hitler minden szovjet tervet felborított,

és valami olyat tett, amivel senki sem számolt. Ennek ellenére elegendő dokumentum áll rendelkezésre, melyek alapján levonható a következtetés, hogy az eredeti tervezésben a 18. hadsereg pontos mása volt a 12. (hegyilövész) hadseregnek, jóllehet ez sem viselte ezt a elnevezést. A 12. és 18. hadsereggel kapcsolatos beható, archívumokban történő kutatás minden tudományos érdeklődőt el fog képesíteni azzal, hogy a két csapatkötelek szerkezeti felépítése tökéletesen megegyezik.

Ez egy egészen szokatlan példája az ikerhadseregeknek. A megegyezés arra is kiterjed, hogy a 18.-ban, ugyanúgy, mint a 12.-ben – de egyetlen másik hadseregben sem –, a törzset egy kaukázusi tábornok irányítja, V. J. Kolpakcsi vezérőrnagy (későbbi hadseregtábornok).

A hegyilövész profilra való átalakulási folyamatot tekintélyes bázisra helyezték. A hegyilövész-hadosztályokat speciálisan kiválasztott és kiképzett katonákkal töltötték fel. Ezeket a hadosztályokat különleges ütemterv alapján vezették, amely markánsan különbözött a szokványos lövészadosztályokétól; speciális fegyverzetet és felszerelést kaptak. A háború előestéjén a Kaukázusban egy hegyilövész-iskolát hoztak létre, amelyben a legjobb szovjet alpinistákat instruktorokká képezték ki. A kiképzett instruktorokat rohamtempóban a nyugati határhoz küldték, mert pontosan ott, nem a Kaukázusban és nem is Turkesztánban, hanem a nyugati határnál voltak össze nagy méretű hegyilövész csapatokat. Az iskoláról rövid cikk jelent meg a *Vörös Csillag*-ban (1986. 01. 11.), amelynek a címe: „Felkészülés a hegyi háborúra”.

Nos, legfőbb ideje feltenni a kérdést: melyik hegységben?

A szovjet nyugati határnál a Keleti-Kárpátoknak csak egy viszonylag kicsiny része magasodik, amely nagyjából inkább szolid dombhoz, mintsem egy hegységhez hasonlít. 1941-ben a Kárpátokban az erős védekezés kiépítése a következő okok miatt volt szükségtelen:

1. Ez a hely nem alkalmas egy nyugat-keleti irányban történő támadásra. Az ellenség a hegyekből a lapályos részekre nyomulna elő, a csapatoknak az ellátásáról azonban a Kárpátokon, a Tátrán, az Érc-hegységen, a Szudétákon és az Alpokon keresztül kellene gondoskodni. Ez kifejezetten nehéz, és ráadásul veszélyes is a támadó fél számára.
2. A Keleti-Kárpátok tompa ékként benyúlnak az ellenség területére. A szovjet csapatoknak egy ilyen helyszínen védelmi célokra való felállítása már békeidőkben is azt jelentené, hogy három oldalról az

ellenséggel néznek szembe. A síkság kihasználásával a Keleti-Kárpátoktól délre, de különösen északra ellenség bármikor előrenyomulhatna a hegyekben besáncolt csapatok hátába, és ezzel elvághatná utánpótlási vonalaikat.

3. 1941-ben a Kárpátokban nem volt egy támadó hadműveletre elegendő létszámú ellenséges csapat, és a szovjet vezetés ezt pontosan tudta (B. Arusunjan altábornagy, *Hadtörténeti Folyóirat*, 1973, 6. szám, 61. o.).

A két szovjet hadseregnek a Keleti-Kárpátokban történt összevonása katasztrofális következményekkel járt. Természetesen senki sem támadta meg ezeket a hadseregeket frontálisan. A német 1. páncéloscsoporthoz Rovno irányába történő előrenyomulása azonban dilemma elé állította a szovjet felső parancsnokságot: hagyják a két hadsereget a Kárpátokban, még ha az azzal a veszéllyel is jár, hogy lőszer és élelem utánpótlásának a hiányában elpusztulnak, vagy nem volna-e jobb a lehető leggyorsabban ebből az egérfogóból visszavonni őket? A második megoldás mellett döntöttek. A két hadsereg, amelyik a síkságon való harcra nem volt felszerelve, és könnyű fegyverzettel, valamint egy halom, síkvidéken szűkített felszereléssel rendelkezett, elindult a hegyekből, és a német páncélos ék oldalcsapásába került. Az 1. páncéloscsoporthoz, miután könnyedén legyőzte a hegyekből menekülő szovjet hadseregeket, villámgyorsan nyomult előre, így a 9. (rendkívül erős támadó) hadsereg hátába került, és a 9. hadsereg nyomorúságosan végezte. Ezek után szabaddá vált az út a német csapatok számára a nem védett szovjet flottabázisokhoz, a Donyeck-medencéhez, Harkovba, Zaporozsje és Dnyepropetrovszk területére, azaz ezekbe az óriási jelentőséggel bíró ipari régiókba. Ezeknek a területeknek az elvesztése következtében a Szovjetunió a háború éveiben már csak 100 000 páncélost tudott gyártani. Természetesen még ez is sokkal több, mint amit Németország fel tudott mutatni, de ezeknek a területeknek az elvesztése nélkül a szovjet páncélosok gyártása (és természetesen a tűzérés, a légierő és a haditengerészet stb. számára történő gyártás) a többszöröse lehetett volna a még így is rekord eredményeket felmutató hadiipari teljesítménynek.

A német csapatoknak Ukrajna déli területére való előrenyomulása Kijev térségében rendkívül szorongatott helyzetbe hozta a szovjet csapatokat, és Németország számára megnyitotta a Kaukázusba – a Szovjetunió olajszívéhez – és Sztálingrádba, a kőolaj fő útőéréhez vezető utat.

Még egyszer Bagramjané a szó: „A Keleti-Kárpátok pontos ismerete nagyban segített abban, hogy világosan megértsük, milyen rendkívül fontos a nehéz, csak kevésbé mozdítható és a hegyi akciókra alkalmatlan lövészhadosztályokat a lehető leggyorsabban átalakítani könnyű hegyilövész csapatokká. Ha ma erre visszaemlékezem, azon kapom magam, hogy akaratlan tévedésekre gondolok. A háború kezdetekor ugyanis ezeknek a hadosztályoknak sík vidéken kellett harcolniuk, minek következtében magaslati viszonyokra való átalakításuk csak gyengítette őket.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1967, 1. szám, 55. o.)

Megismétlem: 1941-ben teljesen felesleges volt két hadsereget a Kárpátokban állomásoztatni. Még abban az esetben is, ha valakinek az járt a fejében, hogy ezeket a csapatokat bevonja a védekezésbe, akkor sem lett volna szükséges a nehézüzérséggel rendelkező lövészhadosztályokat könnyű fegyverzettel ellátott hegyilövész-hadosztályokká átalakítani. Az I. világháborúban szerzett tapasztalatok – köztük az oroszoké is – megmutatták, hogy egy nehézgyalogsági hadosztály alacsonyabb, enyhén dombos-területen sokkal alkalmasabb védekezésre, mint a könnyűfegyverzettel ellátott hegyilövész-hadosztály. Ha a szokványos gyalogság legelőször is a hágókat, hegygerinceket, csúcsokat és magaslatokat elfoglalta, akkor tartotta azokat, beásta magát a földbe, így ezeket az állásokat a háború végéig tartani tudta, és semmilyen harcászati oka nem volt annak, hogy még sok éven keresztül ne folytathatta volna ezt a fajta védekezést. Ennek a tudásnak az ellenére a szovjet vezetés mégis átalakította a lövészhadosztályokat hegyilövész-hadosztályokká, jóllehet alapjában véve ezek csak támadó hadműveletben vethetők be. Különleges kiképzést kapott alpinista hegymászó csapatok tűntek fel a szovjet Keleti-Kárpátokban lévő hadosztályokban, miközben ott egészen nyilvánvalóan nem volt semmi keresnivalójuk. Ahhoz, hogy be lehessen vetni őket, a szovjet csapatokat nyugatra kellene elindítani, mégpedig több száz kilométerre.

Számtalan tényező, amelyek a Keleti-Kárpátokat egy nyugat-keleti irányba történő offenzíva számára alkalmatlanná teszi, kedvezőnek bizonyul egy keletről nyugatra irányuló támadás esetében.

1. A csapatok elindulnak a hegyekbe, de az ellátási útvonalak szovjet területen vannak, és többnyire kifejezetten sík területen.
2. A Keleti-Kárpátok tompa ékben nyúlnak nyugati irányba, és így az ellenfél csoportosulását két részre vágják. Ez egy természetes felvonulási terület, amely bizonyos fokig már békeidőkben is lehető-

vé teszi a hadsereg erős koncentrációját az ellenség hátában, úgy, hogy már csak előrefelé lehetséges a csapatok mozgásának a folytatása – miközben ezzel egyidejűleg az ellenség mögöttes frontvonalára veszélyeztetve van –, és így az egész frontvonalat visszavonulásra lehet kényszeríteni.

3. A Kárpátokban csak csekély számú ellenséges erő állomásozott.
4. A szovjet vezetés mindezt tudta, és éppen ezért vont össze két hadsereget ezen a helyen.
5. A két hadsereg nem tudott ezen a helyszínen állást kiépíteni, mindkettő számára nem volt elegendő terület, a védelemhez nem volt szükség rájuk, és ezenfelül ilyen célra nem is voltak alkalmassak. A két hadseregnek a háborúban való bevetésére csak egyetlen út maradt, az előremenetelés. Ha abból indulunk ki, hogy egy hegyilövész hadsereget a hegyekben való hadműveletek céljából állítanak fel, akkor a tervezett mozgás iránya könnyen meghatározható. A Keleti-Kárpátokból két hegylánc indul ki: az egyik nyugati irányba, Csehszlovákiába, a másik déli irányba, Románia felé. Más hadszíntér nem volt a hegyilövész hadseregek akciói számára. Két előrenyomulási irány – két hadsereg, minden tökéletesen logikus. Mindkét irány egyformán fontos, hiszen a kőolaj fő szállító artériáihoz vezet. Sokkal biztosabb megoldás, ha a kőolajvezetékek elvágása két helyen történik.

Ha csak az egyik hadsereg hadművelete jár sikerrel, már akkor rendkívül kritikus helyzet alakulna ki Németország számára. Még abban az esetben is, ha mindkét hadsereg csődöt mondana, akcióik a két hegyláncon meggyengítenék a német utánpótlást Romániába. Ne felejtjük el, hogy a két hadseregen kívül még a 9. (rendkívül erős támadó) hadsereg is készenlétben áll, és csak arra vár, hogy a kőolaj fő ütőereire halálos csapást mérjen. Hadműveleteiket a két hegylánc fedezékében folytathatják. Hogy Romániát megvédjék a 9. hadseregtől, a német csapatoknak ezeket a hegylánccokat egymás után le kell győzniük, miközben egy egész szovjet hadsereggel állnak szemben.

A szovjet hegyilövész hadseregekben a hadművelet döntő eleme a meglepetés ereje és a gyors tempó. Ha sikerül nekik a hegyi hágókat folyamatosan elfoglalni, akkor a szokványos szárazföldi csapatoknak nem lesz könnyű őket onnan kiszorítani. A hágókon lévő állások megerősítése érdekében azonban a hegyi hadseregek nem mindegyik hadosztályát alakították

át hegyilövész csapatná. Ezek a hadseregek pótlólagosan páncélos és gépesített hadosztályokat, valamint nehézpáncélos elhárító dandárokat kaptak. Egy gyors, meglepetésszerű előrenyomulás – és Németország kőolaj nélkül marad. Ez az oka annak, hogy miért gyakorlatoztatja Bagramjan egy stopperórával a kezében páncélos katonáit a hegyi hágókon. Zsukov rendkívüli figyelmet szentelt ezeknek a kísérleteknek. Talán lehet vitatkozni a 12. és 18. hadseregen belül létrehozott hegyilövész-hadosztályok tervezett bevetéséről, de mindenesetre ezek a hadseregek a Kárpátokban voltak. A 9. hadseregben egy hegyilövész-hadosztály feladata nem hagy kétséget a felállítás céljával kapcsolatban. A 9. hadsereg Odesszánál állt, és G. K. Zsukov parancsára – aki személyesen volt felelős a Déli és a Délnyugati Frontért – mégis felállítottak benne egy hegyilövész-hadosztályt. Milyen hegy van Odesszánál? A 30. irkutszki, Lenin-Renddel és háromszor Vörös Zászló-érdemrenddel kitüntetett hegyilövész-hadosztállyal, amely a tiszteletet keltő „Orosz Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa” nevet viselte, a 9. hadsereghez tartozott, és rendeltetésének megfelelően csak Romániában lehetett bevetni. Semmiképpen nem véletlen, hogy ez a hadosztály (S. G. Galaktionov vezérőrnagy parancsnoksága alatt) R. J. Malinovszkij 48. lövészhadtestéhez tartozik. Egyrészt ő a legagresszívebb hadtestparancsnok, és nemcsak a 9. hadseregben, hanem az egész Déli Fronton is. Másrészt a 48. hadtest a 9. hadsereg legkülső jobb oldalszárnyánál áll. Szovjet területen ennek nincs jelentősége. Amint azonban az óriásira növelt 9. csapásmérő hadsereg bevonul Romániába, teljes egészében sík területen fog hadműveleteket folytatni, és csak a jobb szárnya fog a hegyhez támaszkodni. Ezért a józan ész azt követeli, hogy egy ilyen helyzetben rendelkezzen hegyivadász-hadosztállyal, éspedig éppen a jobb szárnyánál.

Pótlólagosan Turkesztánból J. K. Kulijev ezredes vezetésével vasúton a 21. hegyilovas-hadosztállyal is kiegészítik a 9. hadsereget. Hitler azonban az egész tervet felborítja támadásával, és mindazt, ami a Déli Frontra volt betervezve, Belorussziába kellett áthelyezni, még a 19. hadsereget is, a hegyilövész-hadosztályaival együtt. Oda került a 21. hegyilovas-hadosztály is, amelyet ezen a helyen senki sem tud használni, mert a mocsarakban való harcra alkalmatlan, és ezért ez a hadosztály is dicstelenül végzi. Egyébiránt nem is Belorussziában szánták bevetni.

A kommunista propaganda azt hirdeti, hogy a Vörös Hadsereg nem készült a háborúra, és ebből származott az összes szerencsétlen fordulat. De ez nem igaz. Próbáljuk meg a 12. hadseregnek és hű másolatának, a 18. hadseregnek a példáján elképzelni, hogy mi történhetett volna, ha a Szovjetunió valóban nem készült volna fel egy háborúra.

1. Meg lehetett volna spórolni azokat az óriási összegeket, amelyeket a két hegyilövész hadsereg és a szokványos inváziós hadseregben belüli sok egyedi hegyilövész hadosztály felállítására egyszerűen elpazaroltak. Ha ezeknek az összegeknek csak egy kis részét is páncéltörő hadosztályok létrehozására fordították volna – akkor másképp alakult volna a háború.
2. Ha a Szovjetunió nem készült a háborúra, akkor nem állt volna a Kárpátokban két hadsereg, amelyeket a pánik következtében vissza kellett vonni ebből az egérfogóból, és így a hegyekből való visszavonuláskor nem estek volna áldozatul a német támadási ék oldalcsapásának.
3. Ha nem készült volna fel a háborúra, akkor az Északi-Kárpátokban a német páncélosok tömege nem ütközött volna bele a hegyekből menekülő, könnyű fegyverzettel ellátott szovjet hadosztályokba, hanem a síkvidéki harcra sokkal inkább alkalmas hadosztályokkal találkozott volna, amelyek számos nehéztüzérséggel és köztük páncéltörő tüzérséggel is rendelkeztek.
4. Még abban az esetben is, ha a német páncélosok éke ezeknek az egyáltalán nem a menekülés útján lévő hadosztályoknak a védelmi vonalát áttörte volna, akkor sem lettek volna a következmények azonnal katasztrofálisak: a román határnál nem találtak volna a német páncélosok tömeges szovjet csapatösszevonásokat, és előrenyomulásuk nem a szovjet csapatok hátába, hanem légüres térbe ütközött volna.

Ha a Vörös Hadsereg nem folytatta volna a felkészülést a háborúra, akkor minden másképp történt volna. De készült, mégpedig nagyon is intenzíven.

MI VOLT AZ ELSŐ STRATÉGIAI LÉPCSŐ RENDELTETÉSE?

Szem előtt kell tartani a különböző frontok két vagy akár három támadó hadműveletének egyidejű kivitelezését a háború színterén, hogy az ellenfél védőképességét stratégiai minél szélesebb körben megrendítsük.

A Szovjetunió védelmi népbiztosa, a Szovjetunió hőse és marsallja, Sz. K. Tyimosenko, záróbeszéde az 1940. december 31-én tartott katonai tanácskozáson (Moszkva, 1941, 30. o.)

1.

Röviden már szoltunk az Első Stratégiai Lépcső néhány hadseregéről. Ezeknek a hadseregeknek a legerősebbjeit a román határnál találtuk, láttuk a hegyilövész hadseregeket, amelyeknek az volt a rendeltetésük, hogy Romániát (és kőolajját) elvágják Németországtól. Megállapítottuk, hogy öt légideszant hadtest és a haditengerészet szárazföldi hadműveletekre kiképzett speciális hadteste szintén felállt. Összességében a Vörös Hadsereg Első Stratégiai Lépcsője tizenhat hadsereget és néhány tucat önálló hadtestet foglalt magába. Az Első Stratégiai Lépcsőn belül 170 hadosztály volt.

Mi volt a feladata az egész Első Stratégiai Lépcsőnek? A szó a szovjet marsalloké. Tanulságos, hogy hogyan nyilatkoznak az Első Stratégiai Lépcső szerepéről – különösen a háború előtt.

A. I. Jegorov, a Szovjetunió marsallja azt a nézetet képviselte, hogy a küszöbön álló háború millió és millió katona részvételével fog lejátszódni. Mégis azt javasolta, hogy indítsák el a támadást, anélkül, hogy megvárják az általános mozgósítás befejezését. Véleménye szerint békeidőben, a határkörzetekben „inváziós csapatokat” kellett fenntartani, amelyek a háború első napján átlépheték a határt, hogy az ellenfél mozgósítását megzavarják, és egyidejűleg saját mozgósításukat biztosítsák (A Vörös Munkás- és Paraszthadsereg vezérkari főnökének előadása a Szovjetunió Forradalmi Katonai Tanácsa előtt, 1932. április 20-án).

M. N. Tuhacsevszkij, a Szovjetunió marsallja nem értett egyet ezzel. Véleménye szerint nem „inváziós csapatokat”, hanem „inváziós hadseregeket” kell fenntartani. Tuhacsevszkij ragaszkodott hozzá, hogy „egy elő-

retolt hadsereg összetételének és széthelyezésének elsősorban a határlépés lehetőségeihez kell igazodnia az általános mozgósítás kihirdetésével egy időben... A gépesített hadosztályoknak 50–70 km-re kell a határ előtt állniuk, azért, hogy a mozgósítás első napján már át tudják lépni a határt” (Válogatott művek. Moszkva, 1964, 2. kötet, 219. o.). Tuhacsevszkij és Jegorov is tévedett. Agyonlőtték őket, és a hadsereg élére az uralkodni vágyó, kőkemény, hajlíthatatlan és legyőzhetetlen G. K. Zsukov került. Nem volt híve az elvont mérlegeléseknek. Zsukov a gyakorlat embere volt, aki egész életében egyetlen katonai vereséget sem szenvedett. 1939 augusztusában, mint már említettük, váratlanságával, gyorsaságával és elképesztő hadműveleteinek a merészségével szétverte a 6. japán hadsereget. (Később ugyanezt a módszert alkalmazta a 6. német hadsereg ellen Sztálingrádnál.) A 6. japán hadsereg feletti villámgyőzelem volt a II. világháború prologusa. Amikor 1939. augusztus 19-én Sztálin megkapta Zsukov táviratát azzal a hírrel, hogy a legfontosabbat elérte: a japánok semmit sem sejtjenek a készülő támadásról – akkor adta beleegyezését a Németországgal közös határok kialakításához.

A Molotov–Ribbentrop-paktum előkészítése Zsukov félelmet kel­ tő zenekíséréte mellett zajlott, mivel Zsukov Mongóliában véghezvitte azt, ami senki másnak nem sikerült: az egész japán hadsereget szétverte. Éppen ezután kezdték meg a Szovjetunió nyugati határainál a véde­ kezésre hozott összes biztonsági intézkedés visszavonását, és elkezdték a grandiózus támadó kötelékek létrehozását. Zsukov lett a legnagyobb és legerősebb szovjet katonai körzetnek, Kijevnek a parancsnoka. Utána még magasabbra jutott a ranglétrán – megkapta a vezérkari főnök poszt­ ját. A vezérkar rendkívüli fontossággal bíró megállapítást tett: „Azoknak a feladatoknak a véghezvitelét, amelyek egy inváziós hadsereg előtt állnak, az Első Stratégiai Lépcsőnek kell átvennie”. (Hadtörténeti Folyóirat, 1963, 10. szám, 31. o.) Következésképpen az Első Stratégiai Lépcső mind a tizenhat hadsere­ gét 170 hadosztállyal együtt támadási célra jelölték ki.

Ezeknek a feladatoknak a végrehajtása során látni fogjuk, hogy az Első Stratégiai Lépcső nem csak hogy megkapta egy invázió végrehajtásának a feladatát, hanem annak a kivitelezését már el is kezdte. Az 1941. június 13-i TASZSZ-kommüniké leple alatt az egész Első Stratégiai Lépcső elindult a német–román határ irányába.

Az igaz, hogy az Első Stratégiai Lépcső összességében csak 3 millió főből állt, de egy, a hegyekből elinduló hólavina is egy picinyke hópe-

helyből indul el. Az Első Stratégiai Lépcső harcereje gyorsan nőtt. Sz. K. Kurkotkin, a Szovjetunió marsallja: „Azok a csapategységek, amelyek a háború előtt az államhatárhoz vonultak, ... magukkal vitték a ruházat és lábbeli összes zárolt tartalékát”. (A szovjet hadsereg hátszági szolgálatai a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1977, 216. o.) Itt egy marsall arról beszél, hogy az ország középpontjában lévő, tartalékot tároló raktárakban gyakorlatilag semmiféle tartalék felszerelés nem maradt, ami azt jelenti, hogy a hadosztályok, hadtestek és hadseregek több millió tartalékos katona ruházatát és lábbelijét magukkal cipelték. Ugyan miért, ha nem ezeknek a millióknak a küszöbön álló bevonultatására való tekintet­ tel? Ha az Első Stratégiai Lépcső haderejéről beszélünk, akkor nem szabad csak arra korlátozódni, hogy hány millió katonából állt, hanem azokra a milliókra is tekintettel kell lennünk, akiknek a határ közelébe való behí­ vására és beöltöztetésére Hitler már nem hagyott lehetőséget.

Végleges döntést a csapatok előremozdulásáról 1941. május 13-án hoz­ tak. A következő napon, május 14-én, a határ menti polgári lakosság erő­ szakos kitelepítéséről hoztak döntést. A tervek megvalósítása egy hónap­ pal később kezdődött. Június 13-án kezdődött a katonai haderő elmozdítá­ sa a határ felé. Június 14-én kezdődött a polgári lakosság kitelepítése. A haderő pár nappal később érkezett, amikor a polgári lakosság már nem volt a környéken.

Az Első Stratégiai Lépcső nyomasztó és gigantikus mozgása a határ felé nem feltételezte az állami határnál történő megállást. Ez az oka annak, hogy miért kezdték el az NKVD-egységek átvágni a drótakadályokat egé­ szen a határig. A német Wehrmacht ugyanezt a feladatot a saját oldalán már egy héttel korábban elkezdte.

SZTÁLIN 1941 MÁJUSÁBAN

A külpolitika területén Sztálin kiemelkedő fontosságú célt tűzött ki magának, amelyet saját erőfeszítésével remél elérni.

Von der Schulenburg grófnak, Németország szovjet nagykövetének a berlini Külgügyi Hivatalhoz intézett titkos beszámolója 1941. május 12-én

1.

Hogy megérthessük az 1941. júniusi eseményeket, muszáj visszatérni májushoz. 1941 májusa az egész orosz kommunista történelem legrejtélyesebb hónapja. Ennek a hónapnak minden napja és minden órája tele van olyan előzményekkel, amelyeknek az értelmét még fel kell tárni. Még az olyan eseményekre sem talált senki magyarázatot, amelyek az egész világ szeme előtt játszódtak le. Egy példa erre:

1941. május 6-án Sztálin állt a szovjet kormány élére. Ez a lépés sokakat meglepett. Megszerzett dokumentumokból tudjuk, hogy a német vezetés sem tudott kielégítő magyarázatot találni erre az eseményre. Az egész szovjet történelem folyamán először fordult elő, hogy a legmagasabb párt- és államhatalom hivatalosan egy kézben összpontosult. Ez egyébiránt nem jelenti Sztálin személyi diktatúrájának semmiféle megerősítését. Nem volt eddig is gyakorlatilag már minden hatalom Sztálin kezében? Ha a hatalmat jól csengő címek mennyiségével mérnénk, akkor Sztálin már 10 évvel korábban minden elképzelhető titulus bőséges kollekcióját besöpörhette volna. Ezt azonban tudatosan nem tette. 1922 óta, amikor átvette a főtitkári posztot, egyúttal lemondott minden állami és kormányhivatalról. Parancsnoki posztját a kormány és az állam fölött alakította ki. Minden az ellenőrzése alá volt rendelve, ugyanakkor hivatalosan semmiért sem felelt. Hogyan írta le már 1931-ben Trockij a németországi kommunista hatalomátvétel előkészítésének a mechanizmusát? „Az új politika sikere esetén az összes Manuilszkij és Remmele azt hirdetné, hogy a kezdeményezés Sztálin érdeme. Sikertelenség esetére azonban Sztálin nyitva hagyta annak a lehetőségét, hogy bűnöst találjon. Végül is ebben áll stratégiájának kvintesszenciája. Ez az ő erős oldala.” (Az ellenzék Bjulletenyje, 24. szám, 12. o.)

A hatalomátvételre nem került sor, és Sztálin valóban megtalálta a bűnösöket, majd példát statuálva megbüntette. Ugyanígy kormányozza az országát is: minden siker Sztálinra vezethető vissza, minden sikertelenség az ellenségre, a szélhámosokra, a karrieristákra, akik behízelegtek magukat, és a párt fő irányvonalát eltorzították. A „kolhozrendszer győzelme” Sztálin zseniális műve, a milliók elpusztulásáért ugyanakkor a végrehajtásért felelős, a körzeti szinten működő elvtársak felelősek, akiknek a szédítő siker a fejébe szállt. Sztálinnak semmi köze nincs a nagy tisztogatósi akciókhoz – ez Jezsov embereinek a műve! A Hitlerrel megkötött paktumot nem Sztálin írja alá. A történelemben Molotov és Ribbentrop nevéhez fűződik. Németországban a szerződésért nem annyira Ribbentropé, mint Hitleré a hivatalos felelősség – a birodalmi kancelláré, aki maga nem is volt jelen a szerződés aláírásakor. Sztálin ezzel szemben jelen volt az aláírásnál, jóllehet ebben az időben sem állam-, sem kormányhivatalban nem töltött be funkciót. Egyszerűen Sztálin nevű állampolgárként volt jelen, nem volt semmiféle állami, kormány szintű, katonai vagy diplomáciai felhatalmazással felruházva, következésképpen nem volt felelős azért, ami ott történt.

Ugyanígy írták alá 1941. április 13-án a Japánnal kötött szerződést. Sztálin jelen volt, de a felelősséget nem ő viseli. Az eredmény: Sztálin egy, a japánok számára kritikus pillanatban hátba támadja a háborútól meggyengült országot. Sztálin lelkiismerete tiszta: nem ő írta alá a szerződést.

De most valami történt (vagy meg fog történni), és Sztálin hivatalosan magára veszi az állami felelősség terhét. Az új cím nem jelenti számára hatalmának a megerősítését, hanem annak korlátozását, pontosabban szólva – önkorlátozását. Ettől a pillanattól kezdve nemcsak hogy minden fontos döntést ő hoz, hanem hivatalosan ő a felelős is ezekért a döntésekért. Egészen eddig a pillanatig Sztálin hatalmát csak a Szovjetunió külső határai korlátozták, de azok sem mindig. Mi készíthette arra, hogy önként magára vállalja saját határozatainak a felelősségét, holott megvolt a lehetősége arra, hogy a tévedhetetlenség csúcsán maradjon, miközben a tévedés lehetőségét meghagyta mások számára? Az egész helyzet valahogy Hruscsov elhíresült jávorszarvas-vadászatára emlékeztet. Addig, amíg a vad még távol volt, Nyikita ordibált a vadászokkal, jól szórakozott nem valami sikeres vendégén, Fidel Castrón, miközben ő maga egyetlen lövést sem adott le, sőt még a fegyverét sem vette kézbe. Amikor azonban a vadat a vadászok irányába hajtották, úgy, hogy lehetetlenség volt elhi-

bázní, akkor Nyikita is fegyvert ragadott... Sztálin 17 éven keresztül nem vette saját kezébe az állami hatalom eszközeit, és most egyszerre... Miért?

N. G. Kuznyecov, a Szovjetunió flottaadmirálisa (a Szovjetunió haditengerészetének admirálisa és népbiztosa) tanúsítja: „Amikor Sztálin a Népbiztosok Tanácsának elnöki posztját átvette, a vezetési rendszerben gyakorlatilag semmiféle változás nem történt”. (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1965, 9. szám, 66. o.) Ha semmiféle változás nem történt, akkor miért van szüksége Sztálinnak erre a titulusra? „Sztálin minden cselekedete, akciója, büntette célirányos, logikus és szigorúan elvi jellegű.” (A. Avtorhanov: A Sztálin halála körüli rejtély. Frankfurt a. M., 1984)

Hol van itt a sztálini logika?

„Nem látok olyan problémát, amely a Szovjetunió belső viszonyai által felvetődhetett volna, és amely olyan jelentőséggel bírna, hogy Sztálin ilyen irányú lépését szükségessé tenné. Nagy bizonyossággal sokkal inkább állítható, hogy ha Sztálin elhatározta magát, hogy átveszi a legmagasabb kormányhivatalt, akkor ez külpolitikai okokból történt” – így számol be von der Schulenburg gróf, moszkvai német nagykövet 1941. május 12-én saját kormányának. (Németország és Szovjetunió közötti kapcsolatok 1939–1941 között. 251 dokumentum a Külügyi Hivatal és a moszkvai német nagykövetség archívumából. A. Seidl. Tübingen, 1949, 387. o.) A szovjet marsallok ezt más szavakkal fejezik ki, de a lényeg ugyanaz: Sztálin kinevezése külső problémákkal áll összefüggésben (I. H. Bagramjan: Így kezdődött a háború. Moszkva, 1971, 62. o.).

Úgy is értelmezhetjük azonban, hogy Sztálin számára sokkal kényelmesebb a belső problémákat olyan módon kezelni, hogy közben nem kell magára vállalnia a felelősséget. Milyen külső problémák készíthetnek ilyen lépésre? 1941 májusában Németország Európa sok államát legyőzi. A Franciaországgal való kapcsolatokban például már nem lehetett probléma. Nagy-Britannia, megőrizve saját függetlenségét, baráti kezet nyújtott Sztálinnak (Churchill levele, melyet 1940. július 1-jén nyújtottak át Sztálinnak). Roosevelttel Sztálinnal szemben több, mint barátian viseltetett: óvta a veszélyektől, és az amerikai technológia széles folyamként áramlott be a Szovjetunióba. Jóllehet Roosevelttel amerikai elnök, amikor a Vörös Hadsereg a téli háborúban megpróbálta Finnországot „felszabadítani”, „erkölcsi embargót” rendelt el a Szovjetunióval szemben, ez azonban semmiféle kihatással nem járt a kapcsolatokra, és az Egyesült Államokból a Szovjetunióba szállított katonai technológia mennyisége nem csökkent. Molotov

1940. március 29-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának az ülésén nyíltan élcelődött ezen a „morális embargón”, mikor azt mondta, hogy „az Egyesült Államokkal való kapcsolat az utóbbi időben se nem javult, se nem rosszabbodott”, azaz minden, függetlenül az „embargótól”, a régiben maradt. A Szovjetunió egyesült államokbeli nagykövete, K. Umanszkij elmesélte Molotov kijelentését Hull amerikai külügyminiszternek. Hullnak megbántottnak kellett volna mutatkoznia, ő azonban „a beszélgetést a kölcsönös kapcsolatok javításának a lehetőségeire terelte”! (A II. világháború története 1939–1945, 3. kötet, 352. o.) Washingtonban haladéktalanul folytatódott a szovjet–amerikai tárgyalások a Szovjetunióba irányuló amerikai szállítások kiszélesítéséről, és a tárgyalások folyamán a szovjet fél követelte, hogy mérnökei jogosultak legyenek a nagy amerikai repülőgépgyártó gyárakba való belépésre. A „barátság”, mint látjuk, igen messzire kiterjedt. Így csak két feltételezett ellenfél maradt. Japán azonban, amely 1939 augusztusában megtapasztalta a szovjet katonai ütőerőt, éppen most írt alá egy szerződést a Szovjetunióval, és a szovjet határokkal ellentétes irányba fordult. Így tehát csak Németország lehetett a kiváltó oka Sztálin első pillantásra érthetetlennek tűnő lépésének. Mit tehetett Sztálin új hivatalos államfői címének bevetésével Németország vonatkozásában?

Három lehetőség van:

1. Köthetett egy szilárd és eltéphetetlen békeszerződést;
2. Sztálin hivatalosan a Szovjetunió élén fegyveres összetűzés esetén felléphetett egy német agresszió elhárítására;
3. Sztálin hivatalosan fegyveres harcot vezethetett Németország ellen egy támadó háborúban.

Az első verzió azonnal kiesik. Egy meg nem támadási szerződést (1939. 08. 23.), valamint egy határ- és barátsági szerződést (1939. 09. 28.) Molotov már aláírt Németországgal. Miután Sztálin Molotov hivatalát államfői minőségben átvette, egyetlen lépést sem tesz annak érdekében, hogy találkozzon Hitlerrel. Sztálin ugyanúgy Molotovot használja fel a további tárgyalásokra, mint korábban. Ismeretes, hogy Molotov még június 21-én is német vezetőkkel való találkozás elérésén fáradozott, Sztálin azonban nem folytat ilyen jellegű kísérleteket.

A kommunista propaganda kitart a második variáció mellett: mivel Sztálin előre látta a német támadást, ezért elhatározta, hogy személyesen és hivatalosan irányítja országa védelmét. Ezzel azonban nem sokra

jutnak a kommunista elvtársak: a német támadás meglepetésként és kétségkívül váratlanul éri Sztálint. Ez viszont azt jelenti, hogy Sztálin olyan események előrelátása miatt vette magára az állami poszt felelősségét, amelyeket nem látott előre.

Nézzük meg még egyszer Sztálin magatartását a háború első napjaiban. Június 22-én a kormányfőnek az volt a kötelessége, hogy népéhez forduljon, és közölje vele a szörnyű hírt. Sztálin azonban kibújt közvetlen kötelessége alól, és azt helyettesére, Molotovra ruházta át. Netán azért kellett májusban Molotov székébe ülnie, hogy azután júniusban a háta mögé bújjon?

Június 22-én este a szovjet vezetés kiadott a csapatoknak egy utasítást. G. K. Zsukov marsallé a szó: „N. F. Vatutyin tábornok azt mondta, Sztálin jóváhagyta a hármas számú direktívát, és megparancsolta, hogy az én aláírásom legyen rajta ... – Jó, mondtam –, írják alá az én nevem.” (G. K. Zsukov: Emlékek, gondolatok. 251. o.)

A hivatalos történetírásból tudjuk, hogy ezt a direktívát Sz. K. Tyimosenko marsall, védelmi népbiztos, G. M. Malenkov, a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának titkári tanácsának tagja, valamint G. K. Zsukov generális, vezérkari főnök aláírásával bocsátották ki (A II. világháború története. 4. kötet, 38. o.).

Sztálin tehát másokkal íratja alá a parancsot, miközben ő maga kerül a személyes felelősség terhére. Akkor májusban miért vette magára? A hadseregnek kimegy a parancs, hogy a benyomuló ellenséget meg kell semmisíteni.

Ez egy igen nagy fontosságú dokumentum. Mit keres akkor itt egy „Központi Bizottság titkári tanácsának tagjának”-az aláírása? A következő napon ismertetik a legfelsőbb főparancsnokság összetételét. Sztálin kategorikusan megtagadta, hogy ő álljon az élére, és csak abba egyezett bele, hogy a katonai vezetésnek ebben a legfelsőbb szervében annak egyik tagjaként vegyen részt. „Az adott körülmények között Sz. K. Tyimosenko népbiztos egyébként sem hozhatott önállóan, Sztálin beleegyezése nélkül semmiféle döntést. Így történt ezután, hogy két főparancsnok lett: Sz. K. Tyimosenko népbiztos jogilag, a rendeletnek megfelelően, és Sztálin – gyakorlatilag.” (Zsukov: Emlékek, gondolatok. 251. o.) A védekező háborúban Sztálin kipróbált vezetési módszeréhez nyúl vissza: az elvi döntéseket ő hozza, a hivatalos felelősséget azonban a Molotovok, Malenkovok, Tyimosenkók, Zsukovok viselik. Csak egy hónappal később vették rá a

Politikai Bizottság tagjai Sztálint arra, hogy a Védelmi Népbiztosság hivatalát, augusztus 8-án pedig a legfelsőbb főparancsnoki posztot átvegye. Megérte-e Sztálin számára egy „védekező háború kilátásában”, hogy magára vegye a felelősséget; csak azért, hogy egy ilyen háború első pillanatától kezdve minden erejével kivonja magát a felelősség terhe alól? Ismerve Sztálin szokásait, logikus az a feltételezés, hogy a védekező háború előszelében semmilyen címet és hivatalt ne összpontosítson saját kezében, hanem sokkal inkább másodrangú, általa teljesen ellenőrzött hivatalnokfigurákat toljon előtérbe a dekoratív látszatposztokra? Így tehát nem elégedhetünk meg a második magyarázattal sem, és a harmadikhoz kell tartanunk magunkat, amelyet senki sem tudott megcáfolni: Hitler segítségével Sztálin térdre kényszerítette Európát, és most Németország hátba támadását és meglepetésre épülő csapást készít elő. A „felszabadító hadjáratot” Sztálin személyesen akarja vezetni a szovjet kormány fejeként.

A Kommunista Párt felkészítette a szovjet népet és a Vörös Hadsereget arra, hogy az európai felszabadító háború elkezdésére Sztálin személyesen fogja kiadni a parancsot. Most a kommunista történelemhamisítók azt a változatot terjesztik, hogy a Vörös Hadsereg egy „ellencsapás” előkészületeivel volt elfoglalva. Akkoriban azonban szó sem volt semmiféle ellencsapásról. A szovjet nép tudta, hogy a háború elkezdéséről szóló döntést a Kremlben fogják meghozni. A háború nem valamiféle ellenség támadására adott válaszként fog elkezdődni, hanem Sztálin parancsára: „Amikor a forradalom marsallja, Sztálin elvtárs megadja a jelet, repülőgép-vezetők, navigátorok, ejtőernyősök százazrei vetik magukat fegyvereik összevont erejével az ellenség fejére, a szocialista igazságosság fegyverével. A szovjet légiflották fogják elhozni az emberek számára a boldogságot.” (Pravda, 1940. augusztus 18.) Mindez egy olyan időpontban hangzott el, amikor a Vörös Hadsereg már nekifeszült Németország határainak, és az emberiségnek a boldogságot csak német területen keresztül lehet elhozni, így a szocialista igazságosság fegyvereinek az összevont ereje 1940 augusztusában mindenekelőtt német fejekre irányulhatott.

Sztálin pártfőtítkárként bármilyen tetszése szerinti parancsot kiadhatott, és ezt a parancsot haladéktalanul és megbízhatóan végrehajtották. Sztálin minden parancsa azonban nem hivatalos parancs volt, és éppen ez volt az alapja sérthetetlenségének és tévedhetetlenségének. Most azonban már nem elégzik meg ezzel a helyzettel. Most parancsot kell kiad-

nia (az élete főparancsát), és ezúttal úgy, hogy az hivatalosan is sztálini parancs legyen.

Ahogy K. K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja tanúsítja (*Katonakötelesség*, 1968, Moszkva, 11. o.), minden szovjet parancsnoknak volt a széfjében egy „különösen titkos hadműveleti boríték”, az úgynevezett „M-jelzésű vörös boríték”. Ezt a borítékot vagy a Népbiztosok Tanácsa elnökének (1941. május 5-ig Molotov), vagy a Szovjetunió védelmi népbiztosának (Sz. K. Tyimosenko, a Szovjetunió marsallja) a parancsára nyithatták ki. Ahogy G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja tanúsítja, Tyimosenko „Sztálin nélkül egyetlen elvi döntést sem hozhatott”. Szóval, Sztálin átvette Molotov hivatalát, hogy a Főparancsot ne Molotov, hanem Sztálin adja ki.

Az említett borítékok tehát minden parancsnok széfjében ott voltak, 1941. június 22-én azonban Sztálin mégsem adta ki a parancsot a kinyitására. Rokosszovszkij tanúsága szerint néhány parancsnok saját kockázatára (a „vörös boríték” önkényes kinyitásaért a 58.§ szerint agyonlövés járt) kinyitotta a „vörös borítékot”. Nem találtak benne azonban védekező háború esetére semmi használhatót. „Természetesen volt részletes tervünk és utasításunk arra az esetre, hogy mit cselekedjünk az M-napon [mozgósítás, oroszul: mobilizacija]... Minden percre pontosan és részletesen elő volt írva... Mindezek a tervek léteztek. Arról azonban sajnos egy szó sem volt bennük, hogy mi történjen abban az esetben, ha az ellenség hirtelen támadásba menne át.” (M. Grecov vezérőrnagy, *Hadtörténeti Folyóirat*, 1965, 9. szám, 84. o.)

A szovjet parancsnokoknak tehát a birtokában voltak *háború esetére a tervek*, de nem volt *tervük védekező háborúra*. A legfelsőbb szovjet vezetés ezt tudja. Ezért a legfelsőbb szovjet vezetés a háború első perceiben és óráiban improvizációkkal foglalkozik, új utasításokat fogalmaz a csapatok számára, ahelyett, hogy röviden kiadná a parancsot a borítékok kinyitására. Az összes terv, az összes boríték, minden, ami „részleteiben, percre lebontva be volt tervezve”, védekező háború feltételei közepette szüktelen.

A legfelsőbb szovjet vezetés első direktívái egyébként nem utasítják a szovjet csapatokat arra, hogy ássák be magukat. Ezek még mindig nem a védekezésre vonatkozó direktívák, sőt még az ellentámadásra sem vonatkoznak, hanem teljességgel támadással kapcsolatos direktívák. A szovjet parancsnokok még a rájuk kényszerített védekező háború kezdete után sem gondolkodnak másban és terveznek mást, mint támadást.

A Vörös Borítékok nagyon határozott hangneműek, de az áttekinthetetlen körülmények következtében a csapatok támadási lendületét a helyzet teljes tisztázásáig egy kicsit fékezni kell. Ez az oka annak, hogy miért mutatnak az első direktívák támadó jelleget, és ugyanakkor miért visszafogottabb a hangnem: támadás – igen, de nem úgy, ahogyan az a Vörös Borítékokban rögzítve van!

Az áttekinthetetlen helyzetben Sztálin semmit sem akar kockáztatni, aminek következtében a nagy honvédő háború legfontosabb direktívái alól, azok a direktívák alól, amelyek a harc felvételére utasítanak, hiányzik Sztálin aláírása. Ő arra készült, hogy egy sokkal tiszteletteljesebb kötelességet vállal magára – más utasításokat ír alá, más körülmények között. Nem egy rákényszerített védekező háború esetére történő utasítást, hanem az Európa népeinek felszabadítási missziójára szóló parancsot akarta aláírni. Hitler olvasta a bölc von Schulenburg nagykövet táviratait, és valószínűleg ő maga is megértette, hogy Sztálin „kiemelkedő fontosságú külpolitikai célt... remélt elérni saját személyének a latba vetésével”. Hitler megértette, hogy milyen veszélyes volt ez, és megfosztotta Sztálint ennek a lehetőségétől. Ez az oka annak, hogy az első utasítások a Sztálin számára váratlan és rákényszerített védekező háborúban nem az ő aláírását, hanem „a titkári tanács egyik tagját” viselik.

2.

Hivatalba lépéskor minden kormányfő nyilatkozatot ad ki az általa tervezett munkaprogramról. És Sztálin? Ő is ezt teszi. Az bizonyos, hogy bár Sztálin megtartotta beszédét, amelyet programbeszédnek lehet tekinteni, azt sohasem publikálták.

1941. május 5-én, amikor már megtörtént a döntés a kinevezésről (és feltehetően már realizálták is), Sztálin a Kremlben a katonai akadémiák végzőseinek a tiszteletére rendezett fogadáson beszédet mond.

Negyven percen keresztül beszélt. Ha az ember Sztálinnak arra a mély benyomást keltő képességére gondol, ahogyan hallgatni tudott, akkor 40 perc nagyon sok. Szokatlanul sok. Sőt, elképesztően sok.

Sztálin valami rendkívül fontos dologról beszélt. A beszédet azonban *soha* nem hozták nyilvánosságra, és ez a döntő garancia arra, hogy milyen fontos volt. Sztálin beszélt a nemzetközi kapcsolatokról, beszélt a háborúról. Szovjet hivatalos publikációkban van néhány utalás erre a beszéd-

re. Például a *Hadtörténeti Folyóirat* 1978., 4. szám, 85. oldal: „A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának a főtitkára, J. V. Sztálin 1941. május 5-én, a katonai akadémiák végzőseinek fogadása alkalmából világosan értésre adta, hogy a német hadsereg lesz a legvalószínűbb ellenség.” A II. világháború története (3. kötet, 439. o.) ugyanezt írja.

A messze a legnagyobb autoritással rendelkező források egyike (G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja) nagyon érdekes dolgokat közöl. Sztálin Zsukov szavaival élve, szokása szerint kérdéseket tesz fel, azután mindjárt saját maga válaszolja meg őket: Megkérdezte, hogy vajon a német hadsereg legyőzhetetlen-e, és a válasza úgy hangzott: „... A németek hiába reménykednek abban, hogy ideális, legyőzhetetlen hadseregük van ... Németország rabló-hódító háborúinak, más népek elnyomásának, más népek és államok leigázásának a politikájával nem érhet el sikert.” (Emlékek, gondolatok, 236. o.)

A beszéd tehát a Németország elleni háborúról szólt. Miért is tartották tulajdonképpen titokban? Érthető, hogy a háború előtt nem publikálhatták, közvetlenül a háború kitörése után azonban nyilvánosságra kellett volna hozni! Vagy ha nem volt alkalmas minden a publikálásra, akkor Sztálin legalább a háború kezdetekor, például az 1941. november 6-án tartott beszédében, elmondhatta volna: Én figyelmeztettelek benneteket! Már május 5-én beszéltem a Németország elleni háborúról! Nézzétek, egy kis idézet titkos beszédemből! Sztálin azonban semmi ilyesmit nem mondott. És ennek csak egyetlen oka van: egy elkerülhetetlen háborúról beszélt, Németországot fő ellenséggént jelölte meg, egy német támadás lehetőségére egyébiránt egyetlen szót sem vesztegetett. Ha megtette volna, akkor később emlékezne rá mint zsenialitásának és éleslátásának a bizonyítékára. Vagy Sztálin kiszolgálói tették volna ezt meg helyette. De semmi ilyesmi nem történt. Sztálin életében csakúgy, mint a halála után, a Szovjetunió államtitka maradt ez a beszéd. Vajon miért? Sztálin összes műveiben nemcsak beszédeit jelentették meg, hanem idegen könyvekben írt széljegyzeteit is: mindezt bölcsességének értékes forrásaként őrzik. Egy ilyen döntő jelentőségű kérdésről tartott beszédét azonban nem publikálják. És nemcsak ez az érdekes, hanem az is, hogy nagyon sokat tettek annak érdekében, hogy ez a beszéd örökre a feledés homályába merüljön. Közvetlenül a háború után több millió példányban és több nyelven megjelent Sztálin A Nagy Honvédő Háborúról című könyve. A könyv Sztálin 1941. július 3-i rádióbeszédével kezdődik. Világos a könyv célja: azt a képzetet kell

belénk sulykolni, hogy Sztálin csak a német betörés után kezdett el a szovjet-német háborúról beszélni, és csak védekezésről beszélt. Sztálin azonban igazából nem a német invázió után beszélt erről a háborúról, hanem már előtte, és nem védekezésről beszélt, hanem valami egészen másról. Vajon miről? Ha védekezésről lett volna szó, akkor egyáltalán miért van szükség a titkosításra, és főként miért még a német invázió után is?

3.

Mint már tudjuk, a Molotov-Ribbentrop-paktum aláírása után a kiváló szovjet hadseregvezetők, Zsukov és Mereckov, valamint minden idők legdolgosabb rendőrfőnöke, Lavrentij Berija rendkívüli erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a szovjet terület megvédésére hozott minden biztonsági intézkedést megszüntessenek. Most azonban Sztálin szóba hozta a Németországgal szembeni háborút.

Jóllehet ez nem egy nyilvánosság előtt zajló esemény kapcsán történt, de mégiscsak úgy, hogy a katonai akadémiák összes végzőse, az összes generális és az összes marsall hallotta. Mit tesz most egy ilyen helyzetben Zsukov, Mereckov és Berija? Valószínűleg mégiscsak elkezdik a határok mentén az aknák telepítését, szögesdrótok húzását és a hidak felrobantásához szükséges előkészületeket? Nem, épp ellenkezőleg, mint már tudjuk. „1941. május elején, miután Sztálin a katonai akadémiák végzősei számára adott fogadáson megtartotta a beszédét, minden munkálattal, amit az idáig a műszaki záruk kiépítésére és az elaknásítás ügyében tettek, még jobban lefékeztek.” (Sztarinov: Az aknák várják a maguk idejét. 186. o.)

Ha nem akarunk hinni a felderítési főigazgatóság ezredesének, és valóban kiváló könyvének, akkor a német archívumokra is hagyatkozhatunk, és ott ugyanezt fogjuk találni: a német elhárítás minden látszat szerint sohasem jutott hozzá a Sztálin-beszéd teljes szövegéhez, de sok közvetett és közvetlen jelből arra következtethetett, hogy az 1941. május 5-én tartott beszéd a Németország elleni háborúról szólt. Ugyanez a német elhárítás megfigyelte 1941 májusában és júniusában a szovjet aknamezők felszámolását és egyéb műszaki záruk eltávolítását.

A határon lévő akadályrendszerek felszámolása a háború utolsó előkészületeinek egyik integráló részét képezi. Természetesen nem egy védekező háborúét.

1941 májusában éles visszafordulás következik be a teljes szovjet propagandában. Egészen addig a kommunista újságok dicsőítették a háborút, és nem rejtették véka alá afeletti örömeiket, hogy Németország egyre több államot, kormányt, hadsereget és politikai pártot semmisített meg. A szovjet kormány egészen egyszerűen el volt ragadtatva: „A jelen háború teljes szörnyűséges szépségében!” (*Pravda*, 1940. augusztus 19.)

Vagy itt egy másik leírás a háborús Európáról: „Hullahegyek, egy pornográf színjáték, melynek során a sakálok széttépik egymást.” (*Pravda*, 1939. december 25.) Ugyanezen az oldalon egy Sztálin által Hitlerhez intézett baráti távirat üdvözlétének a szövege. A kommunisták meg akarnak győzni bennünket arról, hogy Sztálin bízott Hitlerben, a barátságát kereste, és ennek bizonyítékaként tárják a szemünk elé a december 25-i táviratát: „A német államfőnek, Adolf Hitler Úrnak.” Aztán Sztálin baráti távirata alatt: „A sakálok széttépik egymást.” Ez Hitlerre vonatkozik! Milyen más sakáloknak kellene Európa hullahegyein széttépni egymást?

Aztán egyszer csak minden megváltozott.

Sztálin titkos beszéde utáni napon a *Pravda* hangja is: „Hazánk határainak túloldalán lángol a második imperialista háború tüze. E háború megszámlálhatatlan csapásának teljes terhe a munkások vállára nehezedik. A népek nem akarnak háborút. Pillantásuk a szocializmus országára irányul, amely békés munkájának a gyümölcseit aratja. Ők joggal látják hazánk haderejében – a Vörös Hadseregben és a Haditengerészeti Flottában – a béke megbízható bástyáját. [...] A jelenlegi nehéz nemzetközi helyzetben számolni kell mindenféle meglepetéssel...” (*Pravda*, 1941. május 6-i vezércikk)

Így állnak tehát a dolgok! Sztálin a Molotov–Ribbentrop-paktummal megnyitotta a II. világháború számára a zsilipeket, és örült, hogy „a sakálok széttépik egymást”. Most azonban emlékszik azokra a népekre, amelyek békére vágnak, és reményekkel telve pillantásuk a Vörös Hadsereg irányul!

1939 májusában Sztálin azt vetette Nagy-Britannia és Franciaország szemére, hogy Európát háborúba akarják taszítani, miközben úgy gondolják, hogy ők maguk a partvonalon kívül maradnak, hogy azután „friss erőkkel színre lépjenek – természetesen a béke érdekében –, és a kimerült háborús résztvevőknek ők diktálják a feltételeket” (J. V. Sztálin: Beszámoló az 1939. március 20-én tartott XVIII. pártkongresszuson).

Azt, hogy az „imperialisták” ott mit agyaltak ki, azt én nem tudom. A szovjet–német paktum aláírásakor azonban, amely a háborúhoz vezető kulcsot jelentette, mindenestre csak egy vezér volt jelen.

A paktum aláírásakor sem japán, sem amerikai, sem brit, sem francia vezető nem volt jelen. Sőt, ennek a paktumnak az aláírásakor a német birodalmi kancellár sem volt jelen. Sztálin azonban igen. És éppen Sztálin mindaddig a háború partvonalán kívül maradt. És éppen ő az, aki most szóba hozta a Vörös Hadsereget, amely véget tudna vetni a vérontásnak!

Nem sokkal korábban, 1939. szeptember 17-én vezetett a Vörös Hadsereg egy meglepetésszerű támadást Lengyelország ellen. Másnap a szovjet kormány rádión keresztül meg is magyarázta az okát: „Lengyelország mindenfajta váratlan fordulatok és véletlenek számára alkalmas felvonulási terület lett, amely a Szovjetunió számára fenyegetettséget jelenthet. [...] A szovjet kormány a továbbiakban már nem viselkedhet semlegesen ezekkel a tényekkel szemben. [...] Tekintettel ezekre a körülményekre, a Vörös Hadsereg Legfelsőbb Parancsnokságát a szovjet kormány felhatalmazta arra, hogy adja ki a parancsot a csapatoknak a határ átlépésére, és a lakosság életét és tulajdonát helyezze a védelme alá.” (*Pravda*, 1939. szeptember 18.) Itt és most ideje lenne feltenni azt a kérdést, hogy ki is alakította át Lengyelországot, „mindenfajta véletlenek számára alkalmas felvonulási területté”? Erre azonban majd egy újabb könyvemben fogok visszatérni.

Molotov (és Sztálin) cinizmusa és arcátlansága nem ismert határt. Hitler azért ment Lengyelországba, hogy „a németek számára kibővítsé az életteret”. Molotovnak azonban más célja volt: „Annak érdekében, hogy a lengyel népet megváltssuk abból az áldatlan háborúból, amelybe ostoba vezetői taszították, és megadjuk neki a békében élés lehetőségét.” (*Pravda*, 1939. szeptember 18.)

Még az újabb időkben sem változtatták meg a kommunisták az akkori események jellegével kapcsolatos véleményüket. 1970-ben, Moszkvában, a Tudományos Akadémia kiadásában megjelent a szovjet határőr csapatok történetével kapcsolatos dokumentumokkal ellátott hivatalos gyűjtemény (A Szovjetunió határőrcsapatái 1939–1941). A 192. számú dokumentum azt állítja, hogy 1939 szeptemberében a szovjet akcióknak az volt a célja, hogy „a lengyel nép segítségére legyenek abban, hogy a háború befejeződjön”.

A Szovjetunió mindig mindenkinek önzetlenül segített abban, hogy megtalálja a békéhez vezető utat. 1941. április 13-án Molotov aláírta Japánnal a semlegességi szerződést, amelyben mindkét fél kötelezte magát a

„békés és baráti kapcsolatok fenntartására és a másik fél területi integritásának és sérthetlenségének a kölcsönös elismerésére. [...] Amennyiben a szerződést aláíró felek egyike egy vagy akár több harmadik állam részéről háborús cselekmények tárgya lenne, akkor a szerződést aláíró másik fél a konfliktus időtartama alatt megőrzi semlegességét.”

Amikor Sztálin a szakadék szélén volt, Japán betartotta a szavát. Amikor Japán áll a szakadék szélén, a Vörös Hadsereg egy meglepetésszerű megsemmisítő csapást mér rá. Ezek után a szovjet kormány magyarázata: „Egy ilyenfajta politika az egyetlen eszköz, amely alkalmasnak tűnik a béke megteremtésére, a népeknek a további áldozatoktól és szenvedésektől való megszabadítására, és a japán nép számára annak a lehetőségnek a megadására, amellyel megóvhatja magát a veszélyektől és pusztításoktól...” (A szovjet kormány 1945. augusztus 8-i nyilatkozata). Itt megjegyzendő, hogy formálisan augusztus 8-án adták ki a nyilatkozatot, miközben a szovjet csapatok augusztus 9-én hajtották végre a támadásukat. Gyakorlatilag azonban a támadás Távol-keleti helyi idő szerint történt, miközben a nyilatkozatot csak néhány órával később, moszkvai idő szerint adták ki.

Ez a hadsereg nyelvén szólva azt jelenti: „Egy meglepetésszerű első csapás előkészítése és véghezvitele egy új stratégiai front egyidejű megnyitásával.” (Sz. P. Ivanov hadseregtábornok: A háború kezdeti szakasza. Moszkva, 1974, 281. o.)

A politika nyelvén ezt úgy hívják: „A Szovjetunió igazságos és ember-séges cselekedete.” (A. Sz. Szavin ezredes: *Hadtörténeti Folyóirat*, 1985, 8. szám, 56. o.)

R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja, az első megsemmisítő támadás után ezekkel a szavakkal fordult a csapataihoz: „A szovjet nép nem élhet és nem dolgozhat nyugalomban addig, amíg a japán imperialisták távol-keleti határainknál a fegyvereiket csörtlétként tartják, és csak a megfelelő pillanatra várnak, hogy hazánkat megtámadják.” (*Kommunista*, 12. szám, 1985, 85. o.) A szovjet marsallok állandóan attól félnek, hogy valaki megtámadja őket. Malinovszkij 1945. augusztus 10-én mondta ezeket a szavakat. Hirosimát akkor már kioltotta egy atombomba, és Malinovszkij tud róla. Mintha Hirosima után a japán „imperialistáknak” nem lett volna más dolguk, mint „a megfelelő pillanatra várni”.

A legújabb szovjet publikációk (például: *Hadtörténeti Folyóirat*, 1985, 8. szám, 62. o.) továbbra is azt a felfogást képviselik, hogy „a Szovjetunió-nak a Japán elleni háborúba való belépése megfelelt a japán nép érdekei-

nek”. „A Szovjetunió-nak az volt a célja, hogy Ázsia népeit és ezzel a japán népet is megkímélje a tovább áldozatoktól és szenvedésektől.”

1941. május elején a szovjet sajtó hirtelen arra terelte a szót, hogy Európa népei békére vágnak, és szemüket reménnyel telve a Vörös Hadsereg-re szegeznek. Ez ugyanaz a hangneme, és ezek ugyanazok a szavak, amelyek minden kommunista „felszabadítás” előtt elhangzanak.

5.

1938 végén lezárult a nagy tisztogatás. A Szovjetunióban új korszak kezdődött. Új idők, új célok, új jelszavak. 1939 márciusában beszélt első alkalommal Sztálin arról, hogy „váratlan fordulatokra” kell felkészülni, és pedig nem a saját országában, hanem a nemzetközi szinten. Sztálin számára ez az első váratlan fordulat 1939 augusztusában kínálkozott, az első „meglepetés”, amely nemcsak az egész szovjet népre nézve járt következményekkel, hanem az egész világra – a Molotov–Ribbentrop-paktum. Nem sokkal később német csapatok, és utánuk szovjet katonák masíroztak be Lengyelországba. A hivatalos szovjet magyarázat így szól: „Lengyelország mindenféle váratlan meglepetések helyszíne lett.” Mit akarhat még tulajdonképpen ennél többet valaki? Ezt a veszélyt a szovjet kormány, a Vörös Hadsereg és az NKVD önzetlen segítségével elhárították. Sztálin azonban arra szólított fel, hogy „új meglepetésekre” kell felkészülni, mert „a nemzetközi helyzet egyre zavarosabban alakul”.

Az ember úgy gondolná, hogy ennél mi sem egyszerűbb: a Németországgal kötött megnevezési szerződés alá van írva. Akkor hát hol van a zavaros helyzet? Sztálin azonban állhatatosan ismétli figyelmeztetését, nem szabad hinni a látszólag világos helyzetben, fel kell készülni meglepetésekre, szélsőséges fordulatokra és változásokra.

1941 májusa az a hónap, amelyben a „meglepetésekre készen kell állni” jelszava a vihart jelző harangokkal hirtelen az egész országban felhangzik. Megtaláljuk május 1-jén a *Pravda* első oldalán és utána több ezerszer a többi újságban, ismételtetik népbiztosok, rendőrtisztek, agitátorok száz-ezrei, akik a Sztálin által kiadott jelszót a tömegek számára beharangozzák. A felhívás – „készen állni a meglepetésekre” – a védelmi népbiztos 191. számú parancsában is felhangzik, amelyet „minden században, ütegben, lovasszázadban, repülőszázadban és hajón” ismertetnek.

Talán Sztálin egy hirtelen és váratlan német támadás lehetőségétől akarja országát és hadseregét megóvni? Nem, természetesen nem. Sztá-

lin számára teljesen váratlanul jött a német támadás. Hogy óvhatott volna olyan veszélyektől, amelyeket ő maga sem látott előre?

1941. június 22-én a váratlan fordulatokról szóló minden beszéd befejeződött, és attól fogva sohasem ismételték meg ezt a jelmondatot. A mai szovjet publikációkban mindenfajta visszaemlékezés hiányzik ezzel a jelszóval kapcsolatban: „álljatok készen a meglepetésekre”, és mégis ez a „háború előtti időszak” szovjet propagandájának egyik legjobban csengő motívuma.

Első pillantásra csodálkozást keltett, hogy Sztálin maga később sohasem említi saját jelmondatát, holott milyen könnyű lenne azt mondani: Hitler hirtelen megtámadott bennünket, de én már figyelmeztettelek benneteket, hogy készüljetek fel a meglepetésekre! Ilyet azonban Sztálin sohasem mondott. Timosenko marsall legalább egyszer emlékeztethetett volna rá a háború után: gondoltok még a 191. számú parancsra? Még parancsban is figyelmeztettek benneteket! A mai szovjet történészek és pártburokraták (anélkül, hogy Sztálin és Timosenko nevét említenék) elmagyarázhatták volna: látjátok, hogy milyen bölcs a mi pártunk? Központi szervünk lapjain majdnem naponta felszólított arra, hogy készüljünk fel váratlan fordulatokra! Sem Sztálin, sem Timosenko, sem más nem emlékeztetett meg egyetlen alkalommal sem a vihart jelző harangokkal 1941 májusában és júniusában kihirdetett jelmondatra. Tulajdonképpen miért nem? Nos, mert „meglepetés” alatt nem a német inváziót, hanem valami vele teljesen ellentéteset értettek. Az „álljatok készen a meglepetésekre” jelszó alatt a csekisták nem azt értették, hogy a határnál aknamezőket kell telepíteni, hanem azt, hogy azokat el kell távolítani, és tudták, hogy éppen ez az előkészület teszi lehetővé a 20. század „meglepetését”.

Amikor a szovjet sajtó a hadsereget és a népet felszólította, hogy álljanak készen a nemzetközi síkon lejátszódó váratlan fordulatokra, akkor sohasem számolt idegen invázió és ennek következtében saját területen történő védekező háború lehetőségével.

Hogy ennek a jelszónak az igazi jelentéséről elképzelést nyerjünk, lapozzuk fel a *Pravda* 1941. május 1-jei számának első oldalát. Ez az oldal volt az, amely egy sokszólamú kórust behangolt, és ez a kórus azután egyszerűen a *Pravda* szólópartitúráját ismételte.

Vegyük tehát kézbe a *Pravda* 120. (8528), 1941. május 1-jei számát. Ennek az újságnak az első oldalán találunk a sok üres frázis között két idézetet. Mindkettő Sztálintól származik. Az első közvetlenül a vezércikk ele-

jén található: „Amit a Szovjetunió megvalósított, azt más országokban is meg lehet valósítani” (Sztálin). A második idézetet a Védelmi Népbiztonság egyik utasításában találjuk, amely szerint külső ellenségeink részéről minden lehetséges váratlan fordulatra és „trükkre” készen kell állni (Sztálin). Az összes többi első oldalon található cikk a szörnyű háborúval foglalkozik, amely elérte egész Európát, a munkások szenvedéséről, békevágyáról és a Vörös Hadseregbe vetett reményeiről szól. Ebben az összefüggésben a második idézet az első kiegészítése.

Az első oldalon sokat írnak a szovjet részről a béke fenntartásáért tett erőfeszítésekről, de példaként nem olyan szomszédos országot hoznak fel, amellyel végre helyreállították a normális kapcsolatokat, hanem Japánt (amelynek egyelőre még nem ütött az órája), miközben Németországot már nem nevezik meg a jó barátok között.

A *Pravda* szerint az ellenség természetesen ravasz és alattomos, és mi válaszolni fogunk az intrikáira, de nem saját területünk védelmével, hanem Európa népeinek a véres háború nélkülözéséből történő felszabadításával.

Mivel Sztálin előre látta ezt a meglepő fordulatot, öt nappal ennek a harsogó, minden szovjet újságban megjelenő kampánynak a bevetése után átvette a kormányfői hivatalt, és megtartotta titkos beszédét, amelyben Németországot nevezte meg a Szovjetunió fő ellenségeként.

1941 májusában Sztálin átvette az állam irányításának a felelősségét, mert előre látta a „meglepetéseket”. Júniusban Hitler támadott, ez azonban egy olyan „meglepetés” volt, amely Sztálint arra készítette, hogy mindenfajta állami felelősségvállalástól igen energikusan elhatárolja magát.

Sztálin nyilvánvalóan nem egy német invázióra készült fel, hanem éppen azzal ellentétes irányú „meglepetésekre”.

SZÓ ÉS TETT

A szavak nem mindig felelnek meg a tetteknek.

*Molotov beszélgetése 1940. november 13-án Hitlerrel
(A nemzetiszocialista Németország és a Szovjetunió 1939–1941.
Akták a német Külügyi Hivatal archívumából.
Department of State, 1948. Orosz kiadás, 1983, 115. o.)*

1.

1941. március 5-i titkos beszédében Sztálin bejelentette, hogy „a Németország elleni háború nem fog elkezdődni 1942 előtt”. Ez a mondat a legismertebb töredék Sztálin titkos beszédéből. Mai tudásunk alapján a bekövetkezett események tükrében nyilvánvaló Sztálin tévedése. Ne élcelődjünk azonban elhamarkodottan Sztálin tévedésén.

Valami mást is figyelembe kell vennünk: Sztálin egy olyan titkos beszédet tart, amelyet sohasem publikáltak. Ha ez egy titkos beszéd, akkor Sztálinnak feltehetően érdekében állt, hogy titkait elrejtse az ellenség elől. A Kremlben azonban a katonai akadémiák minden végzőse, minden katonai akadémia minden docense, az ország legmagasabb politikai vezetése és a Vörös Hadsereg legmagasabb katonai vezetésének a tagjai is hallják. Ezenfelül Sztálin titkos beszédének a tartalmát az összes szovjet tábornokkal és az összes ezredesi rangban álló tiszttel ismertetik. B. Tramm vezérezredes: „1941. május közepén az Oszoaviahim (a Szovjetunió Honvédelmét, Repülésügyét és Vegyészetét Támogató Társaság) központi tanácsának elnöke, a légierő vezérőrnagya, P. P. Kobalev összehívta a központi tanács vezérkarát, és ismertette velünk J. V. Sztálin beszédének fő téziseit, amelyet a katonai akadémiák végzőseinek a Kremlben tartott” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1980., 6. szám, 52. o.).

Egyrészt tehát Sztálin beszéde titkos természetű – másrészt azonban ezek ismerik a tartalmát. Van magyarázat erre a paradoxonra? Igen, van.

M. G. Kuznyecov, a Szovjetunió flottaadmirálisa visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy G. K. Zsukovnak vezérkari főnökké történő kinevezése után „egy rendkívül fontos direktívát dolgoztak ki, amelyben a katonai körzetek és a flották parancsnokai számára a jövőbeni háború legvalószínűbb ellenségének Németországot jelölték meg” (Az előestén, 313. o.).

Két hónapig feküdt a vezérkarban ez az utasítás, május 6-án azonban eljuttatták végrehajtásra a határ menti katonai körzetek stábjaihoz. Sok jel szól amellett, hogy az utasítás még ugyanazon a napon megérkezett a törzsekhez. Ezt tényként említi például I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja.

A szovjet marsallok igen gyakran beszélnek erről a szigorúan titkos direktíváról, idézni azonban nem idéznek belőle. Egy fél évszázad lefolyása alatt ebből az egész titkos beszédből csupán néhány frázis került a sajtóba: „Felkészülni a legfelsőbb parancsnokság utasítására az ellenség rohamtámadására, a harci cselekményeknek az ellenfél területére áthelyezésére, és fontos frontszakaszok bevetésére.” (V. A. Anfilov: *A halhatatlan hőstett*. 1971., Moszkva, 171. o.)

Ha csak egyetlen szót is tartalmazott volna ez az utasítás a védekezésével kapcsolatosan – akkor a marsallok és a kommunista történetírók nem mulasztották volna el idézni azt. A május 5-i direktíva teljes többi része tökéletesen alkalmatlan idézésre. Így egy fél évszázaddal a háború befejezése után is titkos maradt ez az utasítás.

Csak egyetlenegy passzus csúszott át a szovjet cenzúrán, de már önmagában ez is jól tükrözi az egész, olyan gondosan óvott dokumentum szellemét. Éspedig azért, mert egy katona egy honvédő háborúba kifejezett parancs nélkül lép be. Évszázadokon keresztül bocsátkoztak orosz harcosok agresszorok elleni harcokba, anélkül, hogy felülről jövő parancsra vártak volna. Ha az ellenség átjön a határfolyón, a katona számára elkezdődik a háború. Félelmetes hódítók óriási seregei vonultak végig Oroszországon, és az orosz harcosok ősidők óta minden alkalommal ugyanúgy, mint bármely más nemzetek és bármely más országok harcosai, tudták, ha az ellenség átkel a határon, akkor az háborút jelent, és anélkül, hogy parancsra vártak volna, cselekedtek. És éppen ebben van az őrszolgálatnak az értelme, hogy minden katonát újra és újra olyan helyzetbe hoznak, amelyben önállóan kell eldöntenie, hogy használja-e a fegyverét. A katonának joga és kötelessége mindenkit megölni, aki megkísérli, hogy az őrzött területre behatoljon. A szovjet törvények kiemelten védik minden egyes katonának az önálló fegyverhasználathoz való jogát, és ugyanez a törvény komoly büntetéseket helyez kilátásba az olyan katonáknak, akik ha szükséges, mégsem használják a fegyverüket.

Az államhatárnál szolgáló katona harci őrhelyen teljesít szolgálatot. Honvédő háború esetén nem kell parancsokra és utasításokra várnia.

Egy védelmi háború normális kitörése például a következő helyzetből származhat: az éjszakai őrsegtől átfagyva a katona már köpenyébe akar burkolózni és el akar aludni, előtte azonban lábával meglöki a váltótársát – aztán megdörzsöli a szemét és megpillantja az ellenséget, aki éppen a folyón akar átkelni. A katona sortüzet nyit az ellenségre, és a tűz zajával harci riadót fúj. Közvetlen felettese felébred, félálomban szitkozódik, és amint felfogja, hogy mi is történik, a többi katonát a lövészárokbba hajtja. Mindeközben a több száz kilométeres front egész vonalában lövészváltások lángolnak fel. Feltűnik a szakaszvezető. Saját csapatainak tüzelését ő koordinálja. Mások, magasabb beosztású tisztek is megérkeznek. A harc szervezett formát ölt. Sürgős jelentés megy az ezredtörzshöz, és onnan a hadosztálytörzshöz is, így tovább. Így kellene egy védekező háborúnak kezdődnie. És most nézzük ezt a titkosított, 1941. május 5-i utasítást, amely a Vörös Hadsereg több millió katonájának a háborúba lépését egyetlen egységes parancsra tervezi, amelyet a szovjet Legfelsőbb Parancsnokság fog kiadni. A határnál álló álomittas katona láthatja az ellenség támadását, de hogyan tudhatnak a Kremlben az elvtársak bármit is a háború elkezdéséről? Legfeljebb úgy, ha saját maguk tűzték ki a kezdetét.

Egy védekező háború először egy egyszerű katonával kezdődik, aztán belekerül az altiszt és utána a szakaszvezető. Egy támadó háborúban mindez fordított irányban történik. A legfelső parancsnoknál, a vezérkari főnökségnél kezdődik, aztán eléri az egyes frontok és flották parancsnokait, a hadseregek parancsnokait. A közönséges katona csak legutolsóként tudja meg, hogy elkezdődött a támadó háború. Egy védekező háborúba több millió magára utalt katona lép be, egy támadó háborút egy emberként, közösen kezdenek el.

Hitler katonái egy emberként léptek át az ellenség területére, ugyanabban az órában, ugyanabban a percben. Sztálin katonái is mindig ezt tették: Finnországban ugyanúgy, mint Mongóliában vagy Besszarábiában. És ugyanígy kellene a Németország elleni háborúba is belépniük. Május 5-én kiadták a direktívát, de a háború elkezdésének az időpontja egyelőre még szigorúan titkos. Várjatok a jelre, legyetek állandóan készenlétben, mondta ez a direktíva a szovjet tábornokoknak. Miután május 5-én a direktívákat elküldték, Sztálin azonnal átvette a szovjet kormányfői hivatalt, hogy személyesen adhasson jelet az utasítás végrehajtására.

Hitler a saját direktívájának végrehajtására vonatkozó parancsot egy kicsit korábban adta ki a csapatainak.

2.

Nem ismerjük az 1941. május 5-i szigorúan titkos utasítás tartalmát, és nyilvánvalóan sohasem fogjuk megtudni, az azonban világos, hogy a Németország elleni háborúval kapcsolatos utasításról volt szó; csak hogy ennek a háborúnak nem német invázióval kellene kezdődnie, hanem egészen más módon. Ha a különböző variációk között egyetlenegy is arra az esetre készült volna, hogy a háborút Németország kezdi, akkor a szovjet vezetők a Kremlben 1941. június 22-én egyszerűen telefonon vagy bármilyen más, akár primitív módon is világosan közölheték volna a katonai körzetek parancsnokainak az utasítást: nyissátok ki széfjeiteket, vegyétek ki a május 5-i utasítást, és teljesítsétek, ami ott le van írva. Ha a május 5-i direktíva több variációval számolt volna, és közöttük akár egy is védekezés esetére készült volna, akkor a határkörzetek parancsnokainak egyszerűen azt lehetett volna mondani: töröljétek az első kilenc változatot, és az utolsót, a tizediket hajtsátok végre. A direktíva azonban *védekezés esetére nem tartalmazott változatot*. Ez az oka annak, hogy a május 5-i utasítás sohasem lépett hatályba. A német támadás elkezdésével maradéktalanul értelmét veszítette, abban a pillanatban olyannyira „túlhaladott” lett, mint a szovjet autópályára szánt páncélosok, beleértve azokat is, amelyeket 1941. június 21-én gyártottak.

Ahelyett, hogy egy utasítást, amelyik ott volt a parancsnok széfjében, életbe léptettek volna, a Kremlben a szovjet vezetés a háború első pillanatától fogva improvizálni kényszerült. Le kellett mondaniuk arról, hogy egy már kész utasítást életbe léptessenek, egy olyan utasítást, amelyet minden határkörzet parancsnoka a kezében tart. Egy kész direktíva életbe léptetése helyett Timosenkónak és Malenkovnak egy teljesen új parancs megfogalmazására kellett időt pocskolniuk. Azután még több időt pazarolnak a kódolásra, kiközvetítésre, fogadásra és dekódolására. A június 22-én kibocsátott direktíva egyébiránt teljesen offenzív jellegű volt, de egy kicsit fékezi a szovjet csapatok támadási elánját: addig, amíg a helyzet nem tisztázódik, nem kell átlépni az államhatárt.

3.

Helytelen lenne azt hinni, hogy az 1941. május 5-i titkos direktívát széfbe tették, hogy ott arra várjon, üssön az órája. Ez egyáltalán nem így volt. A parancsot azért adták át, hogy végrehajtsák. A katonai körzetek parancsnokai nagyon is sokat tettek ez ügyben. Ezzel a direktívával összhang-

ban szovjet csapatokat csoportosítottak át a határ irányába, több száz kilométeren keresztül felszámolták a drótakadályokat, a határ régiókban aknák ezreit távolították el, százezer tonnányi lőszert helyeztek el a határ mentén, és ott a talajba beásva elraktározták, a legkülönbözőbb fajtájú, nélkülözhetetlen tartalékok irdatlan mennyiségét szállították határ közeli bázisokra, a hamarosan bekövetkező és elkerülhetetlen háború számára.

1941. június 15-én a tábornokok voltak a soron – akik a hadseregeket, hadtesteket és hadosztályokat irányították –, hogy egy kicsivel többet tudjanak meg a legfelsőbb szovjet vezetés szándékairól. Ezen a napon kiosztották az öt határkörzet törzskarának a szigorúan titkos utasítás alapján május 5-én kidolgozott harci parancsokat.

A beavatottak köre ezzel több száz személyre bővült. Azok a parancsok is, amelyek a Vörös Hadsereg középszintű parancsnokai körében június 15-én kiosztásra kerülnek, továbbra is szigorúan titkosak maradnak a nyilvánosság számára, de miután ezekből több volt, ezért gyakrabban és teljesebb terjedelemben említik őket a memoárokban. Idézek egy, a történészek számára ismertté vált mondatot az egyik parancsból, amelyet a Baltikumi Különleges Katonai Körzet törzskara adott ki azoknak a hadseregeknek és hadtesteknek az irányító tábornokai számára, amelyek az illető katonai körzethez voltak rendelve: „Minden időben készen kell állnunk harci feladatunk teljesítésére.”

Térjünk vissza még egyszer Sztálin 1941. május 5-i titkos beszédére. Sztálin egy emberekkel zsúfolásig telt teremben egy *titkos* beszédben egy Németország elleni támadásról beszél, amely... 1942-ben fog elkezdődni. Ugyanezen a napon kimegy egy *szigorúan titkos* direktíva a határ menti katonai körzetek parancsnokainak azzal az utasítással, hogy minden időben álljanak készen egy lehetséges támadásra.

És még egy egybeesés: 1941. június 13-án a TASZSZ kiad egy kommunikét, amely szerint a Szovjetunióknak nem áll szándékában Németországot megtámadni, és a szovjet csapatokat csak katonai hadgyakorlat céljából dobták a német határhoz, ugyanakkor június 15-én a határ menti katonai körzetek szovjet tábornokai egy, csak az ő fülüknek szánt parancsot kapnak: álljanak készenlétben mindenkor arra, hogy idegen területen frontszakaszokat foglaljanak el.

4.

1941 májusában-júniusában már nem lehetett eltitkolni az Európa „felszabadítására” irányuló szovjet előkészületeket. Az okos Sztálin tudja ezt. Ezért fogalmazza meg a június 13-i TASZSZ-kommunikét, és „naivan” elmagyarázza az egész világnak, hogy nem készül támadásra. Természetesen sem Hitler, sem a német hírszerzés ezt a nyilvánvaló hamisítványt nem fogják elhinni. Erre az esetre Sztálin „titkosan” közli a több ezer tisztjével (és ezáltal a német hírszerzéssel is): a Szovjetunió meg fogja támadni Németországot, de... 1942-ben.

Sztálin tudja, hogy már nem sikerülhet szándékait eltitkolni, de azt reméli, hogy a szovjet támadás időpontját titokban tudja tartani. Ezért van a „titkos beszéd” egész komédiája kigondolva, egy olyan beszédé, amelyet ezek ismernek: ha te, kedves Hitler nem hiszel a nyilvános nyilatkozatomnak, akkor higgy a „titkosnak”. Hitlernek elég esze volt ahhoz, hogy sem az egyiknek, sem a másiknak ne higgyen.

HARAPÓS BÉKESZERETET

Az ellenséget váratlanul kell lerohanni, ki kell fogni azt a pillanatot, amikor csapatai szét vannak szórva.

Sztálin általi Lenin-idézet a Szverdlovi Egyetemen 1924 áprilisában „A leninizmus alapjairól” tartott előadásában (Művek, VI, 158. o.)

1.

1941. május 8-án, csak néhány nappal a „titkos” sztálini beszéd után a TASZSZ, a Szovjetunió hírügynöksége egy cáfoló nyilatkozatot küldött ki az éterbe. Egy hónappal később, 1941. június 13-án egy különös kommunikét ad közre a TASZSZ. Hogy ezt a június 13-i TASZSZ-kommunikét megérthessük, figyelmesen el kell olvasni és megpróbálni megérteni a május 8-i cáfolatot.

A szöveg így szól:

„Japán újságok a Domei Tsushin hírügynökség egy olyan nyilatkozatát terjesztik, amely arról tudósít... [...], hogy a Szovjetunió erős hadsereget von össze a nyugati határoknál... [...] a csapatösszevonás szokatlanul nagy méretű. Ennek következtében állítólag a szibériai vasútvonalon leállították a személyközlekedést, mivel a Távol-Keletről mindenekelőtt a nyugati határhoz dobják át a csapatokat. Közép-Ázsiából ugyancsak erős csapatkötelékeket helyeznek át oda... [...] N. G. Kuznyecov vezetésével katonai misszió utazott Moszkvából Teheránba. A hírügynökség kiemeli, hogy ez a misszió összefüggésben van azzal a kérdéssel, hogy Irán a nyugati régióban és az ország középső részén repülőtereket enged át a Szovjetuniónak.

A TASZSZ felhatalmazást kapott annak közlésére, hogy ez a gyanús hangoskodó nyilatkozat, melyet a Domei Tsushin hírügynökség a United Press ismeretlen tudósítójától vett át, szerzői beteges fantáziájának a gyümölcse. [...] A Szovjetunió nyugati határán az erős haderő semmiféle koncentrációjáról nincs szó, és ilyen nincs is tervbe véve. Szemernyi igazság, melyet durván elferdítve közöl. A Domei Tsushin-nyilatkozat abból áll, hogy Irkutszk térségéből egyetlen lövészadosztályt a jobb szállásviszonyokkal rendelkező Novoszibirszki térségbe helyeznek át. Minden egyéb, a Domei Tsushin nyilatkozatában szereplő hír teljesen a fantázia műve.”

És most nézzük meg, hogy kinek van igaza, a Domei Tsushinnak és a United Pressnek vagy a TASZSZ-nak.

A Domei Tsushin megemlíti a szovjet–iráni missziót, a TASZSZ azonban cáfolja. Három hónappal később szovjet csapatok bevonulnak Iránba, és ott valóban repülőtereket építenek ki (és nemcsak repülőtereket, hanem sok minden mást is). Melyik Kuznyecovról van szó, csak találgatni lehet. Kuznyecovok majdnem annyian vannak nálunk, mint Ivanovok. De nem ez a lényeg. A bevonulás megtörtént.

A japán újságok amerikai hírforrásaik segítségével ezeket az eseményeket korrektül előre megmondták. A TASZSZ-cáfolat már ebből a szempontból is hamisnak bizonyult.

A Domei Tsushin „a csapatösszevonások szokatlanul nagy mértékéről” beszél. Ez korrekt. Ismeretes, hogy Sztálin többek között a német határnál 20 gépesített és 5 légideszant hadtestet vont össze. Ki összpontosított volna valaha is ezelőtt egyetlen ellenség ellen ilyen tömegű, tisztán támadó jellegű csapatkötelékeket?

A TASZSZ egyetlen lövészadosztályról és annak „Irkutszkból Novoszibirszkbe” való áthelyezéséről beszél. Hallgassunk meg más tanúkat: G. Selahov altábornagy (ez idő tájt vezérőrnagy és a Távol-keleti Front 1. Vörös Zászlós Hadseregének törzssparacsnoka): „A Védelmi Népbiztonság 1941. április 16-i utasítása szerint a következő egységeket helyezték át a távol-keleti frontról nyugatra: a 18. és a 31. lövészhadtest vezetését, a 21. és a 66. lövészadosztályt, a 211. és a 212. légideszant dandárt, és még néhány speciális feladatokra kiképzett csapategységet.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1969, 3. szám, 56. o.) A légideszant csapatok áthelyezése megbízható jele a támadási előkészületeknek. Az ország nyugati régióiban már felállított öt légideszant hadtesthez kiegészítésként légideszant dandárok áthelyezése tanúbizonyságot szolgáltat egy óriási méretű, az eddigi történelemben nem tapasztalt és, adja isten, soha ne is történjen, támadási hadművelet előkészítéséről. A TASZSZ hamis „cáfolata”, amely a csapatáthelyezéseket akarta leplezni – beleértve a légideszant kötelékeket is – arról tanúskodik, hogy ezt a grandiózus támadó hadműveletet abszolút titkosan és az ellenség számára meglepetés erejével ható csapásként készítik elő. Zsukov mesterien érti az ilyen ötleteknek a kivitelezését. A 212. légideszant dandár egyébként Zsukov kedvenc dandárja. 1939 augusztusában az NKVD egyik Osznaz-zászlóaljával együtt Zsukov személyes tartalékához tartozott, és éppen abban a pillanatban vetették be, amikor

a japán csapatokra a meglepetésre építő megsemmisítő csapást mérték. A dandárt a 6. japán hadsereg hátában vetették be a befejező megsemmisítő támadásnál.

Zsukov most beleegyezik abba, hogy a Vörös Hadseregnek ezt a legjobb dandárját a Távol-Keletről a román határhoz, a 3. légideszant hadtesthez helyezték át. Hitler azonban nem hagyta, hogy ez a dandár és az egész 3. légideszant hadtest az eredeti rendeltetésének megfelelő módon legyen bevetve. Miután a Barbarossa-hadművelet elindult, a 3. légideszant hadtestet a védekező háborúban való alkalmatlansága miatt a 87. lövész-hadosztályba (később 13. gárdalövész hadosztály) tagozták be, amely ezt követően a védelmi harcokban valóban kitüntette magát. Ha Sztálin valóban védekező háborúra készült fel, akkor miért nem szokványos lövész-hadosztályokat állítottak fel a légideszant dandárok és hadtestek helyett a kezdet kezdetétől fogva?

A csapatoknak a Távol-Keletről történő titkos áthelyezését sok forrás alapján követhetjük. G. K. Zsukov és I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsalljai mindketten megerősítik a 31. lövészhadtestnek a Távol-Keletről a Kijevi Különleges Katonai Körzetbe való megérkezését 1941. május 25-én. Ez azt jelenti, hogy abban az időpontban, amikor a TASZSZ cáfoló nyilatkozatát a rádió sugározza, a 31. lövészhadtestnek valahol a transzszibériai vasúton kell lennie. I. I. Ljudnyikov vezérezredes beszámol arról, hogy a 200. lövész-hadosztály felfejlődése, készenlétbe helyezése, valamint a parancsnoksága átvétele után azt a parancsot kapta, hogy csatlakozzon a 31. lövészhadtesthez. Ezek után ez a hadtest (ugyanúgy, mint számtalan többi) titokban közvetlenül a német határhoz indult. Hitler megakadályozta, hogy a 31. hadtest tervezett úti célját elérje.

A többi hadseregnek, hadtestnek, hadosztálynak és dandárnak az útját, amelyeket titokban a Távol-Keletről helyeztek át, mindenki, aki akarja, követheti a szovjet tábornokok és marsallok számos visszaemlékezése alapján, kiderítheti a távol-keleti egységek szovjet hadifoglyainak az elmondásából, amely egységek június 22-én a német-román határnál álltak, olvashat róla a német elhárítás beszámolóiban és sok más forrásban.

2.

A TASZSZ egyetlen lövész-hadosztályról beszél, amelyet a „jobb szállásviszonyok” miatt Irkutszkból Novoszibirszkbe helyeznek. Sok év óta nyomon követem ennek a titokzatos hadosztálynak az útját. Mindazok, akik

a TASZSZ-nyilatkozatokat butának és naivnak tartják, akik ennek a meghatóan naiv történetnek hisznek, mindazokat arra kérem, hogy legyenek segítségemre abban, hogy ennek a hadosztálynak, amely hadosztályt állítólag 1941 kora tavaszán Novoszibirszkben raktak ki, legalább valamilyen említését megtaláljam az iratokban vagy visszaemlékezésekben.

Ezek helyett az információk helyett egy sor másikat talállok: Irkutszkban és Novoszibirszkben, Csitában és Ulan-Udeben, Blagoveszenszkbén és Szpaszkbán, Imanban és Barabasban, Habarovszkban és Vorosilovban csak bevagonírozták a hadosztályokat, de kirakodásuk nem néhány száz kilométer után egy szomszédos városban történt, hanem a nyugati határnál.

Például éppen egy Irkutszkban megjelent könyv említi (A Bajkálontúli Katonai Körzet. Irkutszk, 1972) több hadosztálynak az átrakodását, és mindegyik nyugati irányba ment. Így áprilisban titokban bevagonírozzák a V. A. Misulin ezredes által vezetett 57. páncélos hadosztályt. A rendeltetési helyet nem ismeri az ezredes.

Az 57. páncélos hadosztály a Kijevi Különleges Katonai Körzetbe kerül, és azt a parancsot kapja, hogy Scsepetovka térségében kezdje el a kirakodást.

Eközben a transzszibériai vasúton egyre nőtt a csapatok folyama (és a többi fő szakaszokon is). Tudjuk, hogy május 31-én kezdődött el a távol-keleti hadtestek kirakodása Ukrajnában (például a 31. lövészhadtesté Zsitomir körzetében), a következő napon az Uráli Katonai Körzet parancsnoka azt az utasítást kapta, hogy két lövészhadtestet helyezzen át a Baltikumba (A. Grilev vezérőrnagy és V. Hvosztov professzor, *Kommunista*, 1968, 12. 67. o.). Még ugyanezen a napon a Bajkálontúli Katonai Körzet és a Távol-keleti Front parancsot kapott további kilenc hadosztály – beleértve három páncélos hadosztályt is – nyugatra való áthelyezésének előkészítésére (Grilev és Hvosztov ugyanabban a cikkben). A transzszibériai vasútvonalon már bevagonírozzák a 16. hadsereget, s már megindult a 22. és 24. hadsereg.

3.

A TASZSZ-cáfolatban a legnagyobb hazugságot nem a „szállásviszonyokra” való hivatkozás jelenti. Nincs semmiféle csapatkoncentráció és „*nincs is területe véve*” – ez a döntő mondat benne. Először is van, és a német invázió megerősíti, hogy a szovjet csapatösszevonások a legmerészebb előrejelzé-

seket is túlszárnyalták. Másodszor ezeknek a dandároknak, hadosztályoknak és hadtesteknek az áthelyezése időpontjában egy még hatalmasabb és a világtörténelemben még soha nem látott vasúti hadművelet van betervezve – a Vörös Hadsereg Második Stratégiai Lépcsőjének az áthelyezése.

A Második Stratégiai Lépcső áthelyezésének a megkezdéséről május 13-án juttatják el a parancsnokokhoz az utasítást. Éppen erre való tekintettel jelent meg a TASZSZ-cáfolat. Pontosan egy hónappal később elkezdődik a Második Stratégiai Lépcső áthelyezése, és a TASZSZ újból szólásra jelentkezik egy „kommunikével”. A kommuniké tartalma alapján a Szovjetunióban semmi komoly dolog nincs folyamatban, csak a tartalékosoknak a csapatgyakorlatra történő szokásos szállításáról van szó.

A TASZSZ nyugodtan fecseghet a szokásos tartalékosokról, de nézzük, mit mondanak más tanúk.

A. A. Lobacsov vezérőrnagy (ez idő tájt a 16. hadsereg Katonai Tanácsának a tagja) mesél 1941. május 26-áról:

„...A törzskarparancsnok ismertette, hogy Moszkvából egy kódolt üzenet érkezett, amely a 16. hadsereget érinti. [...] A parancs a 16. hadseregnek egy új helyszínre való áthelyezését helyezi kilátásba. M. F. Lukinnak azonnal jelentkeznie kell a vezérkarnál, hogy átvegye a megfelelő rendelkezéseket, M. A. Salinnak és nekem pedig el kellett kezdenünk a szállítás előkészítésének megszervezését.

– Hová? – kérdeztem Kurocskint.

– Nyugatra.

Megtanácskoztuk a dolgot, és arra az eredményre jutottunk, hogy elsőként a páncélos csapatokat kell elindítanunk, azután a 152. hadosztályt és az egyéb kötelékeket, a végén pedig a hadsereg törzskarát, a hozzá beosztott csapategységekkel.

– A tehervonatok előkészítése éjszaka történik. Senkinek sem szabad megtudni, hogy a hadsereg elvonul – figyelmeztetett a parancsnok. [...]

A páncélos csapatok elindulása előtt Kurocskin és Zimin is megérkezett, és összehívták az 5. hadtest összes parancsnokát. Alekszejev tábornoknak és az összes parancsnoknak azt a kívánták, hogy ne felejtsek el a bajkálontúliai hagyományait. [...]

...Az emberek hallották a meleg kísérő szavakat, és magában mindenki azt gondolta, hogy talán hamarosan nem harci előkészületekről, hanem harci cselekményekről lehet szó.” (Nehéz ösvényeken. Moszkva, 1960, 123. o.)

A továbbiak folyamán Lobacsov tábornok különös dolgokról számol be. A hadseregparancsnok, Lukin tábornok, maga Lobacsov és M. A. Salin, a 16. hadsereg törzskari főnöke (a GRU jövő főnöke – V. Sz.) tudják, hogy a 16. hadsereget nyugatra helyezik át, de nem tudják pontosan, hogy hová. A 16. hadsereg többi tábornokával „bizalmasan” közlik, hogy a rendeltetési hely az iráni határ; az alacsonyabb rendfokozatú tiszteknek azt mondják, hogy az áthelyezés oka csapatgyakorlatok tartása; a törzskari tisztek feleségeinek azt mondják, hogy a hadsereg kiképzési táborba indul.

Egy védekező háborúban nincs szükség arra, hogy a tábornokokat az irányt illetően megtévezzék, ahol a hadseregnek hadműveleteket kell folytatnia. A 16. hadseregben azonban csak a három legmagasabb rangú tiszt tud a nyugati határról, az összes többi tábornok szándékosan Iránnal kapcsolatos hamis tájékoztatást kap. A német hadseregben ebben az időben valami hasonló ment végbe: elterjesztenek egy, a valósághoz közel álló hazugságot „az Oroszlánfőka” hadműveletről. A propaganda szerint ez Angliát jelentené, a valóságban a hadműveletet Krétára tervezték. A hadműveletek irányával kapcsolatos, csapatokhoz eljuttatott célzott félretájékoztatás megbízható jele egy meglepetésre épülő támadás előkészületeinek. Azért, hogy ez rejtve maradjon az ellenség előtt, a saját csapatok előtt is titokban kell maradnia. Minden agresszor ehhez tartja magát. Ezt tette Hitler. Ezt követte Sztálin is.

Érdekes módon 1941 áprilisában az érintettek megértik, hogy a 16. hadsereg tulajdonképpen háborúba indul.

Lobacsov felesége nyíltan megkérdezte:

„– Harcolni fogtok?

– Miért gondolod?

– Ugyan, hagyj már, végül is olvasok újságot!”

Ez egy rendkívül érdekes pszichológiai momentum, amire még vissza kell térnem. Sok embert megkérdeztem ebből a generációból, és mindannyian előre megérezték a háborút. Csodálkoztam, hogy honnan származtak ezek a sejtések, és mindannyian azt válaszolták: de hát ez egyértelmű, az újságokból!

Mi, mai emberek ezeknek az éveknek az elsárgult újságlapjain csak nehezen találunk közvetlen utalást egy hamarosan bekövetkező, elkerülhetetlen háborúra. De ennek a generációnak a tagjai a sorok között is olvastak, és tudták, hogy elkerülhetetlenül közeledik a háború. De hogyan tudhatott valaki Szibériában bármit is Hitler háborús előkészületeiről?

Nem lehetséges, hogy a szovjet előkészületek alapján érezték, hogy elkerülhetetlen volt a háború?

De eltértünk a tárgytól. Térjünk vissza Lobacsov generálishoz. Megemlíti a titkosítás valószínűtlenül magas fokát, melynek közepette a hadsereg áthelyezése folyik: a szállítást csak éjszaka készítik elő; a nagy és közepesen nagy pályaudvarokon nem állnak meg a vonatok; a 16. hadsereg törzskarának az áthelyezésére zárt ajtajú és ablakú tehervagonokban kerül sor; a kis állomásokon, ahol a katonai szállítmányok megállnak, senki sem hagyhatja el a vagonokat. Akkoriban a transzszibériai vasútvonal teljes szakaszán egy személyvonatnak 11 napra volt szüksége, a tehervonatok azonban még lassabban haladtak. Teljesen lezárt vasúti kocsikban útnak indíthatnak katonákat és tiszteket. Itt azonban egy hadsereg törzskaráról van szó! A titoktartásnak ez a foka még szovjet viszonyok közepette is szokatlan. 1945-ben a csapatok folyama a transzszibériai vasútvonalon ellentétes irányban történt a Mandzsúriában és Kínában lévő japán csapatok elleni támadáskor. Álcázási okokból az összes tábornok szokványos tiszti uniformisban utazott, és ezeknek sokkal kevesebb csillog volt a váll-lapján, mint ami megillette őket, de legalább személyszállító vasúti kocsikban utaztak. 1941-ben azonban tehervagonokban szállították őket. Miért?

MÉG EGYSZER A TASZSZ-KOMMÜNIKÉRŐL

Sztálin nem tartozott azok közé, akik a szándékaikat nyíltan hirdették.

Robert Conquest
(Kegyetlen évszázad. Kairosz, 2003, 84. o.)

1.

1941. június 13-án a moszkvai rádió ismertet egy nem egészen mindennapi TASZSZ-kommunikét, amelyben megerősítik, hogy „Németország ugyanolyan szigorúan tartja magát a szovjet–német meg nem támadási szerződéshez, mint a Szovjetunió...” és „ezek a híresztelések (azaz Németország támadási előkészületei a Szovjetunió ellen – V. Sz.) durván összebarkácsolt propaganda azoknak az erőknél a részéről, akik a Szovjetunióval és Németországgal szemben ellenséges érülettel viseltetnek, és érdekükben áll a háború kiterjesztése és kiszélesítése...” A következő nap a nagy szovjet újságok lehozzák ezt a kommunikét, és egy héttel később bekövetkezik a Szovjetunió elleni német támadás.

Hogy a TASZSZ-kommunikének ki volt a szerzője, mindannyian tudjuk.

Sztálin jellegzetes stílusát a szovjet vezérkarban a tábornokok éppúgy felismerték, mint a táborokban lévő foglyok vagy a szakértők Nyugaton. Nem érdekelt, hogy a háború után, jöllehet Sztálin tisztogatást hajtott végre a TASZSZ hírügynökségnél, de ennek a szervezetnek egyetlen vezetője ellen sem emeltek vádat azért, hogy ezt a kommunikét, amelyet „egyértelműen ártalmasnak” tekinthettek volna, nyilvánosságra hozták. A kommuniké rádióbeli sugárzásáért Sztálin a Politikai Bizottság bármelyik tagját bünbaknak állíthatta volna be (egy Sztálinnak megfelelő időpontban). Nem élt azonban ezzel a lehetőséggel, és így a történetért az egész felelősséget személyesen magára vállalta.

Mind a szovjet, mind a külföldi sajtóban nagyon sokat írtak erről a TASZSZ-kommunikéről. Mindenki, aki ezzel a témával foglalkozott, élcelődött Sztálinon. Időnként olyan messzire mennek, hogy a TASZSZ-kom-

münikében Sztálin rövidlátásának a bizonyítékát vélik felfedezni. Az 1941. június 13-i TASZSZ-kommunikében azonban sokkal több titokzatos és felfoghatatlan rejlik, mint nevetséges. Világosan csak egyetlen kérdésre kapunk választ: a kommuniké szerzőjére. Minden egyéb rejtély marad.

A TASZSZ-kommuniké semmilyen módon nem egyeztethető össze Sztálin jellemével.

Az az ember, aki mindenki másnál többet tudott Sztálinról, Borisz Bazsanov, Sztálin személyi titkára Sztálin lényét úgy jellemzi, mint „zárkózott és hallatlanul ravasz; [...] igen nagy mértékben megvan benne a hallgatni tudás tehetsége, és ebből a szempontból egyedi jelenség volt egy olyan országban, amelyben mindenki túl sokat beszélt”.

És itt egy másik jellemzés: „Békíthetetlen ellensége volt a szó inflálódásának, azaz a szószátyárságnak. Ne mondd, hogy mit gondolsz... – ez életének az egyik mottója.” (A. Avtorhanov) „A válságos pillanatokban Sztálinnál a tett mindig megelőzte a szót.” (A. Antonov-Ovszejenko) A Sztálin-korszak kiváló ismerője, Robert Conquest Sztálin hallgatagságát és zárkózottságát személye legmarkánsabb jellemvonásának tartja: „Nagy önuralom és zárkózottság”; „még mindig azon kell fáradoznunk, hogy Sztálin rendkívüli zárkózottságának a sötétségébe betörjünk”; „Sztálin sohasem mondta el, hogy mi jár a fejében, még azt sem, ami a saját politikai célkitűzéseire vonatkozott.”

A hallgatás képességével az ember sokkal ritkábban találkozik, véli találóan D. Carnegie, mint az összes többi képességével. Ilyen aspektusból nézve Sztálin zseni volt – értett a hallgatáshoz. És ez nemcsak egy szembeötlő jellemvonás, hanem a harcban nagyon erős fegyver. Hallgatásával elaltatta ellenfele éberségét, minek következtében csapásai mindig meglepetésként szolgáltak, melyeket már nem lehetett kikerülni. Ebben az esetben akkor miért beszélt, méghozzá úgy, hogy mindenki hallotta? Hol marad a zárkózottsága? Hol a ravaszsága? Hol vannak azok a tettek, amelyek megelőzik a szót? Ha Sztálinnak az események további alakulásával kapcsolatban vannak bizonyos elképzelései, akkor miért nem beszél arról követőinek szűk körében? Végso soron nem lett volna jobb még egy darabig hallgatni? Kihez fordul? A Vörös Hadsereghez? Ki az, aki a fontos közleményeket a hadseregének a fővárosból rádióon vagy a nagy újságokon keresztül közli (és itt háborúról vagy békéről, életéről és haláláról van szó)? A hadsereg, a flotta, a titkosrendőrség, a koncentrációs táborok, az ipar, a közlekedés, a mezőgazdaság, minden ember, mindegy, hogy magas

vagy alacsony beosztású, az állami rendszer része, és nem újságjelentéseknek vannak alárendelve, hanem feletteseiknek, akik különleges (elég gyakran titkos) csatornákon keresztül kapják meg a rangban felettük álló feletteseiktől a parancsaikat. Sztálin impériuma egyetlen másikkhoz sem hasonlíthatóan központosított volt, és az államirányítás mechanizmusa úgy volt összehangolva, hogy minden parancs a legmagasabb szintről a legutolsó végrehajtóig haladéktalanul eljutott, és pontosan végre lett hajtva. Az olyan óriási műveletek, mint például Jezsov híveinek letartóztatása és likvidálása, valamint a titkosrendőrség egész vezető apparátusának a lecserélése, gyorsan és igen hatékonyan kerültek lebonyolításra, és pedig úgy, hogy a művelet elkezdésére adott jelzést nemcsak hogy egyetlen kívülálló nem tudta megfejteni, hanem még azt sem tudták, hogy mikor és hogyan adta meg Sztálin a jelet ennek az óriási akciónak a véghezvitelére.

Ha Sztálinnak 1941 júniusában bármiféle elképzelése is volt, amelyet haladéktalanul közölni kellett azokkal a milliókkal, akiknek az áthelyezéséről szó volt, akkor ezt megtehették volna a jól egybehangolt igazgatási apparátus felhasználásával, amely minden parancsot azonnal és ferdítés nélkül továbbított. Ha fontos közlésről lett volna szó, akkor azt az összes titkos csatornán keresztül megismételték volna. A. N. Vasziljevskij, a Szovjetunió marsallja a tanú arra, hogy a napvilágot látott kommuniké után a sajtóban „semmilyen elvi természetű a Vörös Hadsereg vonatkozó új utasítás nem történt, amely a korábban megfogalmazott határozatok felülvizsgálatát eredményezte volna” (Egy életmű. Moszkva, 1973, 120. o.). A marsall arról ír a továbbiakban, hogy sem a fővezérkar munkájában, sem a Védelmi Népbiztosság munkájában nem változott semmi, és „nem is volt szükséges változtatni”. A katonai titkos csatornákon keresztül nemcsak a TASZSZ-kommuniké megerősítése nem történt meg, hanem épp ellenkező értelmű dokumentumaink vannak arról, hogy a TASZSZ-kommunikével egyidejűleg a katonai körzetekben, például a Baltikumi Különleges Katonai Körzetben, olyan parancsot adtak ki a csapatoknak, amely értelmében és szellemében kifejezetten ellentmondott a TASZSZ-kommunikének (A Szovjetunió Védelmi Minisztériumának archívuma, 344. állomány, leltári jegyzék 2459, akta 11, 31. lap). A katonai újságokban megjelenő cikkek (különösen a kívülállók számára nem hozzáférhetők) a TASZSZ-kommunikének tartalmilag szintén teljesen ellentmondók voltak (lásd például I. I. Azarov helyettes admirális: Az ostromolt Odessza. Moszkva, 1962.).

A TASZSZ-kommuniké nemcsak Sztálin lényével összeegyeztethetetlen, hanem az egész kommunista mitológia egyik központi eszméjével is. Minden kommunista zsarnok (és ez Sztálinra különösen érvényes) egy életen át azt az egyszerű és érthető képletet ismétlgeti: az ellenség nem alszik. Ezzel a mágikus formulával az országban nem létező ellenséget ugyanúgy meg lehet magyarázni, mint a „felszabadító hadjáratokat”, a cenzúrát, a kínzásokat, a tömeges tisztogatásokat, a lezárt határokat és egyáltalán, tetszés szerint bármit. A képlet: „az ellenség nem alszik”, „ellenségekkel vagyunk körbevétel” nemcsak az ideológia része, hanem a párt legerősebb fegyvere is. Ezzel a fegyverrel eddig mindig legyűrték a mindenkori ellenzéket, ennek a fegyvernek a segítségével hozták létre és építették ki az összes kommunista diktatúrát. És íme, egyszer, csak egyetlenegyszer, az összes kommunista rezsim történetében a közülük legerősebb rezsimnek a vezére bejelenti az egész világnak, hogy semmiféle lehetséges agresszióknak a veszélye nem áll fenn.

Nem kellene a TASZSZ-kommunikét ostobának, nevetségesnek vagy naivnak tartani. Tekintsük úgy, mint egy különös, felfoghatatlan, megmagyarázhatatlan jelentést. Próbáljuk meg a kommuniké mögöttes értelmét kibogozni.

2.

1941. június 13-a az orosz történelem egyik legfontosabb dátuma. Jelentőségét tekintve ez a dátum – alapjában véve – messze túlszárnyalja 1941. június 22-ét. A szovjet tábornokok, admirálisok és marsallok visszaemlékezéseikben sokkal részletesebben ábrázolják ezt a napot, mint június 22-ét. Nézzük meg egyszer ennek a napnak a leírását, amely teljeséggel a normális keretek között zajlik:

N. I. Birjukov altábornagy (abban az időben vezérőrnagy és a 186. lövészadosztály parancsnoka az Uráli Katonai Körzet 62. lövészhadtestében): „1941. június 13-án különös fontossággal bíró utasítást kaptunk a katonai körzet vezérkarától, amely szerint a hadosztálynak »új táborba« kell vonulnia. Az új szállás címét még velem, a hadosztályparancsnokkal sem közölték. Csak átutazóban Moszkvában tudtam meg, hogy hadosztályunkat az Idricától nyugatra lévő erdőkben kell összevonni.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1962, 4. szám, 80. o.)

Olvasóimat emlékeztetném arra, hogy békeidőkben egy hadosztály „titkos” és időnként „szigorúan titkos” dokumentumokkal rendelkezik.

Egy „különös fontossággal bíró” dokumentum egy hadosztálynál csak háború idején fordul elő, és akkor is csak abban a kivételes esetben, ha rendkívüli fontosságú hadművelet előkészítéséről van szó. Sok szovjet hadosztály a háború négy éve alatt egyetlenegy legmagasabb titoktartási fokozattal bíró iratot sem kapott. Figyeljünk az idézőjelekre is, amelybe Birjukov tábornok az „új tábor” szót tette.

Az Uráli Katonai Körzetben nem a 186. hadosztály volt az egyetlen, amelyik ilyenfajta parancsot kapott. Ennek a katonai körzetnek az összes hadosztálya ugyanezt a parancsot kapta. A katonai körzet hivatalos története (Az Uráli Vörös Lobogós Katonai Körzet. Moszkva, 1983, 104. o.) kínos pontossággal rögzítette ezt a dátumot: „Először a 112. lövészadosztály bevonulását kezdték el. Június 13-án reggel a szállítónvonat elhagyta a kis vasútállomást... További katonai szállítmányok követték. Azután elkezdődött a 98., a 153., a 186. lövészadosztály csapatrészeinek az elszállítási előkészítése.” A 170. és a 174. lövészadosztály, tüzérségi, utász, légharóó ágyús és más csapatrészek felkészültek az elszállításra. Az uráli hadosztályok vezetésére két hadtestirányítást alakítottak ki, és ezeket viszont a 22. hadsereg vezérkara (parancsnoka F. A. Jersakov altábornagy) alá rendelték. Törzskaroknak és csapatoknak egész tömege indult el titokban a TASZSZ-kommuniké megnyugtató védelmében a belorusz erdők irányába. A 22. hadsereg nem az egyetlen volt.

Sz. M. Styemenko hadseregtábornok: „Közvetlenül a háború kitörése előtt elkezdődött szigorú titoktartás mellett a határ menti katonai körzetekben pótlólagos haderők bevonása. Mélyen a hátországból öt hadsereget dobtak nyugatra.” (Ahol a győzelmet kovácsolták. Kossuth–Zrínyi 1977, 26. o.)

Sz. P. Ivanov hadseregtábornok kiegészíti: „Egyidejűleg további három hadsereg készült fel az áthelyezésére.” (A háború kezdeti szakasza, 211. o.)

Felmerül a kérdés, hogy miért nem mind a nyolc hadsereg kezdte meg egyidejűleg ezeket a csapatmozgásokat? A válasz egyszerű: március, április és május hónapokban végrehajtották a szovjet csapattömegek álcázott, nyugatra történő áthelyezését. Az ország teljes vasúti kapacitását igénybe vette ez az óriási méretű titkos hadművelet. Jóllehet időben lezárult, de a sok tízezer vagont kellett több ezer kilométeren keresztül visszajuttatni. Ezért június 13-án, amikor egy újabb, minden képzeletet felülmúló, óriási méretű, titkos csapatáthelyezés elindult, a vasúti kapacitás egyszerűen nem volt elég az összes hadsereg számára.

A folyamatban lévő csapatáthelyezések nagyságrendjét nagyon nehezen lehet elképzelni. Pontos számadataink nincsenek. Egy pár töredékes bizonyítékot még hozzá lehet fűzni:

I. V. Kovaljov, az Állami Ellenőrzési Népbiztosság helyettes vezetője: „Májusban és június elején a Szovjetunió közlekedési rendszerének körülbelül 800 000 tartalékos katona szállítását kellett lebonyolítani. [...] Ezeket a szállításokat titkosan kellett elvégezni...” (A közlekedés a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1981, 41. o.)

I. I. Ljudnyikov vezérezredes: „Májusban Zsitomir térségében és a tőle délnyugatra lévő erdőkben egy légideszant hadtestet vontak össze.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1966, 9. szám, 66. o.)

I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja bemutatja, hogy milyen volt a május hónap a Kijevi Különleges Katonai Körzetben: „Május 25-én a körzet állományához érkezik a Távol-Keletről a 31. lövészhadtest vezetése... [...] Május második felében a vezérkartól kaptunk egy utasítást, amely előírta, hogy az Észak-kaukázusi Katonai Körzetből fel kell vennünk a 34. lövészhadtest vezérletét, négy 12 ezer fős hadosztályt és egy hegyilövész hadosztályt... [...] Rövid időn belül majdnem egy egész hadsereget kellett elhelyeznünk... [...] Május végén egyik katonai szállítmány a másik után érkezett a körzetünkbe. A hadműveleti osztály egyfajta diszpécserközpont lett, amelybe a beérkező csapatokról az összes információ befutott.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1967, 1. szám, 62. o.)

Ez volt a helyzet májusban. És éppen ebben a helyzetben kezdődött el június 13-án egy soha nem látott méretű, új, álcázott csapatáthelyezés. Ezeknek a csapatoknak kellett létrehozniuk a Vörös Hadsereg Második Stratégiai Lépcsőjét. Korábbi publikációimban nyilatkoztam a Második Stratégiai Lépcső nagyságára vonatkozó kérdésben – 69 páncélos, gépesített és lövészadosztály a több tíz önálló ezred és több száz önálló zászlóalj kivül. További kutatásaim megmutatták, hogy tévedtem. Jelenleg 77 hadosztályról és nagyszámú ezredről, zászlóaljról tudok, amelyek a TASZSZ-kommuniké leple alatt titokban elkezdték nyugati irányba a mozgást (V. Sz.).

Az ehhez a témához kapcsolódó sok tanúságból az egyik G. D. Plaskov altábornagytól származik (akkoriban ezredes): „Az 53. hadosztály, amelynek én voltam a tüzérségi parancsnoka, a Volgánál állomásozott. A parancsnokság tisztjeit behívták a mi 63. hadtestünk törzsébe. A megbeszélésen részt vett V. F. Geraszimenko, a katonai körzet parancsnoka.

A magas rangú felettes megérkezésére felkaptuk a fejünket: valami nagyon fontosnak kell történnie. L. G. Petrovszkij, az egyébként nyugodt és higgadt hadtestparancsnok láthatóan izgatott volt.

– Elvtársak – mondta –, azt a parancsot kaptuk, hogy készenléti állapotba helyezzük a hadtestet. A részegységek felszerelését a hadilétszámnak megfelelően kell kiegészíteni a vastartalék felhasználásával. A maradék tartalékos állományt azonnal be kell hívni. A berakodás sorrendjének, a vasúti szerelvények érkezésének és indulásának tervét megkapják V. Sz. Benszkij vezérőrnagytól, a hadtesttörzs parancsnokától.

A megbeszélés nem sokáig tartott. Minden világos volt. Jóllehet Geraszimenko tábornok utalt rá, hogy csapatgyakorlatra indulunk, mi azonban mindannyian értettük, hogy itt valami sokkal komolyabb dologról van szó. Még sohasem indult el senki teljes muníciós felszereléssel csapatgyakorlatra. A tartalékosokat még soha nem vonták be...” (Az ágyúk döngése közben. Moszkva, 1969, 125. o.)

Nézzük meg, hogy mi történt az Első Stratégiai Lépcsőben abban az időben, amikor a szovjet rádió ilyen látszólag naiv nyilatkozatokat sugárzott.

„Az Odesszai Katonai Körzet hadi tanácsa június 14-én megkapta az utasítást, hogy Tiraszpolban alakítson ki egy hadseregvezető testületet.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1978, 4. szám, 86. o.) A 9. hadseregről van szó. „Június 14-én a Baltikumi Különleges Katonai Körzet katonai tanácsa megerősítette egy sor hadosztálynak és önálló ezrednek a határsávba történő áthelyezésének a tervét.” (Szovjet katonai enciklopédia, 6. kötet, 517. o.)

„Az ország belsejéből jövő csapatok felzárkóztatásával egyidejűleg elkezdődött a kötelékeknek a titkos átcsoportosítása a határ menti katonai körzeteken belül. A nyári kiképzőtáborok elhelyezkedési helyek megváltoztatásának látszatával a kötelékeket közelebb vonták a határhoz. [...] A kötelékek többségét éjszaka helyezték át.” (Sz. P. Ivanov hadseregtábornok: A háború kezdeti szakasza, 211. o.) Az alábbiakban egy pár sablonos megfogalmazás azokból a napokból:

Sz. Iovlev vezérőrnagy (ebben az időben a 13. hadsereg 44. vadászhadtestének a parancsnoka): „1941. június 15-én D. G. Pavlov hadseregtábornok, a Nyugati Különleges Katonai Körzet parancsnoka kiadta az utasítást, hogy hadtestünk hadosztályai teljes létszámban álljanak készen az áthelyezésre. [...] A rendeltetési pályaudvart nem közölte velünk...” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1960, 9. szám, 56. o.)



L. M. Szandalov vezérezredes (abban az időben a Nyugati Katonai Körzetben a 4. hadsereg vezérkari főnöke és ezredese): „A 4. hadsereg déli szárnyán egy új hadosztály tűnt fel – a 75. lövészadosztály. Mozirból jött, és elkészítette a gondosan álcázott sátoros szálláshelyek területét az erdőkben.” (Átélték. 1966, Moszkva, 71. o.)

A Kijevi Katonai Körzet hivatalos története: „F. F. Aljabusev vezérőrnagy vezetésével június 14-én a 87. lövészadosztály csapatgyakorlatnak álcázva felzárkózott az államhatárhoz.” (A Vörös Zászlós Kijevi Katonai Körzet története 1919–1972. Kijev. Moszkva, 1974, 162. o.). A csapatoknak a csapatgyakorlatok leple alatt történő határ felé mozgása nem helyi magánkezdeményezésre történt.

G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja (abban az időben hadseregtábornok és vezérkari főnök): „Sz. K. Tyimosenko védelmi népi parancsok azt javasolta a katonai körzetek parancsnokainak, hogy végezzenek a kötelek taktikai manővert az államhatár irányába, azzal a céllal, hogy a fedezeti terveknek megfelelően közelebb vigyék a csapatokat a felvonulási területekhez. A védelmi népbiztos javaslatait realizálták, egyébként egy lényeges fenntartással: ezekben a csapatmegmozdulásokban a tüzérség jelentős része nem vett részt.” (Emlékek, gondolatok, 242. o.)

K. K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja (ez időben a 9. gépesített hadtest parancsnoka) világossá teszi annak az okát, hogy a csapatok miért a tüzérség nélkül sorakoznak fel az államhatárnál: a tüzérséget már röviddel előtte a határhoz rendelték (Katonakötelesség, 8. o.).

K. A. Mereckov, a Szovjetunió marsallja (abban az időben hadseregtábornok és a védelmi népbiztos helyettese): „Utasításomra végrehajtották a gépesített hadtest egyik csapatgyakorlatát. A hadtestet gyakorlás céljából előrevonták a határ térségébe, és az ott maradt. Aztán azt mondtam Zaharovnak, hogy R. J. Malinovszkij vezérőrnagy hadteste is ebben a katonai körzetben állomásozik, és a hadtestnek ugyancsak egy csapatgyakorlat keretei között a határrégióba kell indulnia.” (A nép szolgálatában, 204. o.)

R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja (abban az időben vezérőrnagy, a 48. lövészhadtest parancsnoka Odessza Katonai Körzetében) megerősíti, hogy ezt a parancsot teljesítették: „A hadtest még június 7-én elindult Kirovograd térségéből Belci irányába, és június 17-én már a helyén volt. Ezt az áthelyezést egy nagyobb csapatgyakorlatnak álcázva hajtották végre.” (Hadtörténeti Folyóirat, 1961, 6. szám, 6. o.)

M. V. Zaharov, a Szovjetunió marsallja (abban az időben vezérőrnagy és az Odesszai Katonai Körzet törzskarparancsnoka): „Június 15-én a 48. lövészhadtest vezetőségét, valamint a 74. és a 30. lövészadosztályt csapatgyakorlat ürügyén a Belcitől néhány kilométerre keletre fekvő erdőkben összevonták.” (A Történelem Kérdései, 1970, 5. szám, 45. o.). A marsall kiemeli, hogy a hadtest parancsnokságát, a hadtest egységeit és a 74. lövészadosztályt harci riadóval mozgósították. Mondja továbbá, hogy ezekben a „csapatgyakorlatokban” a 16. páncélos hadosztály is részt vett.

I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja (abban az időszakban ezredes és a Kijevi Különleges Katonai Körzet hadműveleti osztályvezetője): „Elő kellett készítenünk az öt lövészhadtest és a négy gépesített hadtest elindulását az állandó tartózkodási területeiről a határzónába.” (Így kezdődött a háború, 64. o.) „Június 15-én kaptuk a parancsot, ... hogy kezdjünk el mind az öt hadtest felvonulását a határhoz ... Magunkkal vitték a harci cselekményhez szükséges összes felszerelést. Titkosítás miatt a csapatmozgásokra csak éjszakánként került sor.” (Így kezdődött a háború, 77. o.)

I. I. Ljudnyikov vezérezredes (abban az időben ezredes, a 31. lövészhadtest 200. lövészadosztályának a parancsnoka) egyike volt azoknak, akiknek végre kellett hajtaniuk ezt a parancsot: „A katonai körzet parancsa, amely a hadosztálytörzshöz 1941. június 16-án érkezett, előírta, hogy az elindulás [...] ... teljes hadilétszámban történik. ... Kovel határvárostól 10-15 km-re északkeletre lévő erdőkben történő összevonással. A csapatmozgásoknak titokban kellett lezajlania, csak éjszaka, erdős területeken.” (A zivataron át. Donyeck, 1973, 24. o.)

A. I. Jerjomenko, a Szovjetunió marsallja (abban az időben tüzér altábornagy és az 1. hadsereg parancsnoka): „A 13. hadsereg törzskara június 20-án kapta meg a Nyugat Katonai Körzet rendelkezését, hogy Mogiljovból Novogrudokba kell áthelyezni a hadsereget.” (A háború kezdetén, 109. o.)

Az államhatárra nem csak hadseregeket, hadtesteket és hadosztályokat dobtak át. Számszámra találunk olyan iratokat, amelyek sokkal kisebb egységek áthelyezéséről szólnak. Például:

V. F. Zotov altábornagy (abban az időben vezérőrnagy és az Északnyugati Front utászcsapatainak parancsnoka): „Az utászcsapatokat ütemterv szerint a megfelelő hadilétszámba kellett felfejleszteni. [...] A Távol-Keletről idehozott tíz zászlóalj teljesen fel volt szerelve.” (Gyűjteményes kötet: Az Északnyugati Fronton. Moszkva, 1969, 172. o.)

Saját gyűjteményeimben nem csak tábornokok és marsallok visszaemlékezései vannak: alacsonyabb rendfokozatú tisztek ugyanezt mondják.

Sz. F. Hvalej ezredes (abban az időben a 8. hadsereg 12. gépesített hadteste 202. gépesített hadosztályának parancsnokhelyettese): „1941. június 18-ának éjszakáján hadosztályunk előrenyomult terepgyakorlatokra.” (Gyűjteményes kötet: Az Északnyugati Fronton (1941–1943), 310. o.) Ugyanezen az oldalon arról beszél az ezredes: „így történt azután, hogy a hadosztály egységei a háború kezdetekor közvetlenül a határőrség mögött helyezkedtek el, azaz az államhatár közvetlen közelében”.

Ismertté vált egy harci parancs kis részlete, amelyet ugyanezen a napon, azaz 1941. június 18-án I. D. Csernyahovszkij ezredes (később hadseregtábornok) és ugyanezen gépesített hadtest egyik páncélos hadosztályának a parancsnoka kapott: „...A 28. páncélos hadosztály ezredesének, Csernyahovszkij parancsnoknak: jelen parancs kézhezvétele után a riadóterv szerint az összes csapategységet harckészültségbe kell helyezni, a riadót azonban nem kell bejelenteni. Az egész akciót folyamatosan, zajtalanul, pánikkeltés és felesleges fecsegés nélkül, a magukkal viendő, hordozható és vontatott lét és harcászati szempontból szükséges tartalékok bevonásával, a lefektetett normák figyelembevételével kell lefolytatni...” (Hadtörténeti Folyóirat, 1986, 6. szám, 75. o.) Nagyon nagy kár, hogy nem az egész parancsot publikálták. Akkor is és most is, egy fél évszázaddal később titkos maradt. Megszerzett német dokumentumok alapján a német csapatok litván területen Saulajnál találkoztak össze a 28. páncélos hadosztállyal. A hadosztály azonban azt a feladatot kapta, hogy közvetlenül a határhoz nyomuljon előre.

P. P. Polubojarov, a páncélos csapatok marsallja (abban az időben ezredes és az Északnyugati Front páncélos gépjármű területének a főnöke): „A hadosztálynak (a 28. páncélos hadosztály) Rigából kellett előrenyomulnia, és a szovjet–német határnál állást felvennie.” (Gyűjteményes kötet: Az Északnyugati Fronton, 114. o.) A német invázió ugyanúgy felvonulása közben lepte meg ezt a hadosztályt, mint sok másikat, ezért egyszerűen már nem tudta elérni a határvonalat.

És még egy visszaemlékezés I. A. Hicenko őrnagytól (Újjáéledt oldalak. Moszkva, 1963): az első fejezet címe: Előretörünk a határhoz. A 37. lövészhadtest 80. lövészadosztályáról beszél...

Prohorov tábornok június 16-án este összehívta a vezérkar munkatársait egy tanácskozásra. Ismertette a Kijev Különleges Katonai Körzet

parancsnokának utasítását, mely szerint a hadosztály nyomuljon előre az új összevonási térségbe. „Arról beszélnek, hogy a küszöbön álló menetelés nem a szokásos lesz...”

Ezt a listát a végtelenségig lehetne folytatni. Saját könyvtáramban a határ irányába tartó csapatmozgásokról olyan sok okmányom van, hogy ezzel a témával jó néhány vastag könyvet meg lehetne tölteni. Nincs szándékomban azonban az olvasókat a tábornokok és marsallok, a hadseregek, hadtestek és hadosztályok számával kifárasztani. Inkább próbáljunk meg az összképről egy elképzelést kialakítani magunkban. Mindent összevetve az Első Stratégiai Lépcső 170 páncélos, lovassági, lövész- és gépesített hadosztályból állt. Ebből 56 szorosan az államhatárnál volt. Egyelőre már nem tudtak tovább hova előrenyomulni. De itt is minden, ami közvetlenül a határhoz felzárkózhatott, mozgásban volt, és a határ menti erdőkben rejtőzött el.

I. I. Fedjunyinszkij hadseregtábornok (abban az időben ezredes és az 5. hadsereg 15. lövészhadtestének a parancsnoka) arról számol be, hogy a 45. és a 62. lövészadosztályból négy ezredet „a határnál lévő erdőkben a határhoz közelebb” felzárkóztatott (Riadókészültségben. 1964, Moszkva, 12. o.). Az Első Stratégiai Lépcső további 114 hadosztálya a nyugati határkörzet hátsó részében állt készenlétben, és rövid idő alatt a határhoz lehetett helyezni őket. Bennünket az a kérdés foglalkoztat, hogy a 114 hadosztályból hány kezdte meg a megnyugtató TASZSZ-kommuniké leple alatt a határ irányába tartó előrenyomulást. A válasz így szól: mindegyik! „A június 12–15-e közötti időszakban a nyugati katonai körzetek azt a parancsot kapták, hogy az összes hátsó részben állomásozó hadosztályaikat a határhoz közelebb zárkóztassák fel.” (V. Hvosztov és A. Grilev vezérőrnagyok, a Kommunista című folyóirat, 1968, 12. szám, 68. o.) Az Első Stratégiai Lépcsőnek ehhez a 114 hadosztályához adjuk még hozzá a Második Stratégiai Lépcső 77 hadosztályát, amelyek, mint már tudjuk, szintén a határ irányába mozogtak, vagy előkészítették az oda történő áthelyezésüket.

1941. június 13-a az egész emberiség történetében a legnagyobb csapatmozgások kezdete. Itt az ideje, hogy ismét kézbe vegyünk a június 13-i TASZSZ-kommunikét, és még egyszer figyelmesen elolvassuk. A TASZSZ-kommuniké nemcsak Németország szándékairól szól (valamilyen oknál fogva a történészek minden figyelme csak a kommuniké bevezető részére koncentrálódik), hanem a Szovjetunió akcióiról is (a történészek a kommunikének ezt a részét érdektelennek tartják). „Azok a híresztelések, ame-

lyek arról szólnak, hogy a Szovjetunió háborút készít elő Németország ellen, valamennyien hazugok és provokatívák. [...] A Vörös Hadsereg tartalékosai által végrehajtott nyári katonai gyakorlatoknak és az előttük álló manővereknek nincs más céljuk, mint a tartalékosok kiképzése és a vasúti apparátus működőképességének a felülvizsgálata, amely, mint ismeretes, minden évben megtörténik. Tekintettel erre, teljességgel értelmetlen, hogy ezeket az intézkedéseket mint egy Németország ellen irányuló ellenséges akciót állítsák be.”

Hasonlítsuk össze ezt a magyarázatot azzal, ami valóban lejátszódott, és igen jelentős különbségeket fogunk felfedezni a szavak és a tettek között.

A TASZSZ-kommunikében „a vasúti apparátus felülvizsgálatáról” esik szó. Ezzel kapcsolatban megengedhetőnek tűnik, hogy kifejezzük kétségeinket. A szovjet csapatok áthelyezése februárban kezdődött, márciusban felgyorsították, áprilisban és májusban óriási méreteket ért el, és júniusban már a valóságban egy mindent átfogó intézkedés jellegét öltötte; ezekben a mozgásokban nemcsak azok a hadosztályok vettek részt, amelyek már szorosan előrenyomultak a határhoz, hanem azok is, amelyek felkészültek az iráni bevonulásra, és a végén azok a kötelékek is, amelyek a Távol-Keleten maradtak. A szovjet csapatoknak a német határhoz való teljes létszámú felvonulását július 10-re tervezték (Sz. P. Ivanov hadseregtábornok: A háború kezdeti szakasza, 211. o.). Csaknem fél éven keresztül a vasúti közlekedést (az állam fő szállítási eszköze) a titkos csapatáthelyezések megbénították. 1941 első felében az állami gazdasági terv a katonai normatívák kivételével az összes irányszámában megbukott.

Ennek fő oka a közlekedésügy volt, a második oka pedig a férfi lakosság titkos mozgósítása az újonnan felállítandó hadseregek számára. Az állami terv bukását a „felülvizsgálat” kifejezéssel illetni nem egészen korrekt dolog. Természetesen ez nem felülvizsgálás. A TASZSZ-kommuniké a szokásos csapatgyakorlatokról beszél, a szovjet marsallok, tábornokok és admirálisok azonban ellentmondanak ennek:

Sz. Iovlev vezérőrnagy: „A hadgyakorlatok szokatlan volta, hogy nem a megtervezett harcászati kiképzés szerint folytak, arra készítette az embereket, hogy résen legyenek.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1960, 9. szám, 56. o.)

I. I. Azarov admirálishelyettes: „A hadgyakorlatokat mindig inkább ősszel hajtották végre, itt azonban nyár közepén kezdődtek.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1962, 6. szám, 77. o.)

I. Ljudnyikov vezérezredes: „A tartalékosokat rendszerint a természetes betakarítása után hívják be... 1941 megtörte ezt a szabályt.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1966, 9. szám, 66. o.)

M. I. Kazakov hadseregtábornok ebben az időben a vezérkarban volt, személyesen találkozott M. F. Lukin altábornaggyal és a hadseregek más tábornoki rangú parancsnokaival, akiket elindítottak a nyugati határra. Kazakov tábornok kategorikusan fogalmaz: „Világos, hogy nem manőverezés céljából indultak el.” (Egykori csaták térképe fölött. Moszkva, 1971, 64. o.)

Figyeljünk arra, hogy az összes marsall és generális azt a kifejezést használja, hogy a „hadgyakorlatok leple alatt”. A hadgyakorlatok csak ürügyként szolgáltak arra, hogy elrejtse a szovjet csapatok átcsoportosításának és összevonásának az igazi célját. Az igazi okról azonban egyik sem beszél. Több mint négy évtizeddel a háború befejezése után ezeknek az áthelyezéseknek a célja még mindig államtitkot képez a Szovjetunióban.

Itt feltehetően az olvasó a kérdést: Sztálin talán érezte, hogy valami rossz volt a levegőben, és ezért védekezési célból vont össze a csapatait? Mindez azonban, amiről itt szó volt, nem védelmi intézkedés. Azok a csapatok, amelyek védekezésre készülnek, beássák magukat. Ez olyan megdönthetetlen szabály, amelyet az orosz-japán háború óta és minden utána következő háborús összecsapásban minden altiszt a magáévá tesz. Azok a csapatok, amelyek védekezésre rendezkednek be, legelőször is lezárják a széles térségeket, amelyeken az ellenfél végre akarja hajtani a támadását, elzárják a közlekedési útvonalakat, drótkadályokat állítanak fel, páncélozott tűzfészeket ásnak, védőműveket és fedezékeket alakítanak ki, lehetőleg vízi akadályok mögött. A Vörös Hadsereg azonban semmi ilyet nem tett. A szovjet hadosztályok, hadseregek és hadtestek, mint ismeretes, felszámolták a korábban létrehozott védőműveket. A korábban lefektetett drótkadályokat és aknazáratokat nem építették tovább, hanem eltávolították. A csapatok nem vizes akadályok mögött (amely a védekezés számára kedvező), hanem előtt (ami támadó pozícióra előnyös) tömörültek. A szovjet csapatok nem foglalták el a széles terepsávokat, amelyek az ellenfél előretörését lehetővé teszik, hanem elrejtőztek az erdőkben, ugyanúgy, ahogy a német csapatok, amelyek támadást készítettek elő.

Mindezek az intézkedések talán a katonai erő demonstrálására szolgáltak? Természetesen nem. Ilyen demonstrációt minden részletében látnia kell az ellenségnek. A Vörös Hadsereg azonban csupán a védelmi célok-

ra létrehozott építmények előterében demonstrált, miközben ezzel éppen ellenkezőleg azon volt, hogy erőteljes támadási előkészületeit elrejtse.

Meghökkentő, hogy ezekben a napokban a német hadsereg ugyanezt tette: előrenyomult a határ irányába, elrejtőzött az erdőkben, de nagyon nehéz volt ezt a mozgást titokban tartani.

Szovjet felderítő repülőgépek „tévedésből” német terület fölé repültek. Senki sem kísérelte meg lelőni őket. Német terület fölé nemcsak a szokásos pilóták repültek, hanem sokkal magasabb rangban lévő parancsnokok is. Így például a Nyugati Különleges Katonai Körzet 43. vadászrepülő hadosztályának a parancsnoka, G. N. Zaharov is megtekintette fentről a német csapatokat: „Azt a benyomást keltették, mintha ennek az óriási területnek a mélyében egy mozgás keletkezne, amely közvetlenül a határnál lefékezne, mintha egy láthatatlan akadályba ütközne, de készen arra, hogy bármelyik pillanatban átlendüljön rajta.” (A vadászrepülők története. Moszkva, 1977, 43. o.)

Sajátos módon a német repülők ugyanúgy berepültek szovjet területre, ez ugyanúgy „tévedésből” történt, senki sem próbálta meg őket lehozni, és ők is ugyanazt a képet látták! A régi, megszerzett archívumokban megtaláltam egy német repülés benyomásainak a leírását, aki azt a képet, amelyet a szovjet csapatok nyújtottak, hasonló szavakkal írja le.

A német hadtörténészek sokkal többet tettek a többiekénél azért, hogy az 1941. júniusi előzmények jelentőségét meg lehessen érteni. Tudatosan nem idézek német dokumentumokat azért, hogy ne ismételjem meg azt, amit Németországban már mások elmondtak, csak hangsúlyozni szeretném, hogy a szovjet tisztek, tábornokok és marsallok szavait ezek a német források tökéletesen megerősítik, és azt is, amit a német felderítés 1941. június 22-e előtt mondott: a Vörös Hadsereg óriási folyamban a határ felé hömpölyög.

Van több más, egymástól független forrás, és mindegyik egy és ugyanazt mondja. A. N. Tupoljev repülőgép-tervező egyik helyettese, G. Ozerov ebben az időben Tupoljevvel és az egész tervezőirodával együtt börtönben ült. Ozerov a Szovjetunióban írta a könyvét, szamizdatként terjesztették, azaz a cenzúra megkerülésével. A Szovjetunióból azután nyugatra került, és Németországban kiadták. Még a szovjet börtönökben is érezni lehetett a Vörös Hadsereg óriási mozgásának a nyugati határ felé haladó aggasztó ritmusát. „Az emberek, akik a Belorusz és a Vindav országutak mentén lévő hétvégi házakban laknak, arról panaszkodnak, hogy éjsza-

kánként nem lehet aludni – végeláthatatlanul gördülnek a páncélosokkal teli szállítmányok!” (Tupoljev külön tábor. Frankfurt a. M., 1973, 90. o.)

Amikor az előttünk lévő kérdésekkel kapcsolatosan az első cikkemet megjelentettem, sok levelet kaptam. Valamikor majd könyvként is ki fogom adni ezeket. Minden kommentár nélkül is képet adnak a szovjet csapatok nyugati irányban történő mozgásának iszonyatos méretéről. A legkülönbözőbb nemzeti hovatartozású emberek írnak nekem, teljesen különböző sorsú emberek. Vannak közöttük észtek, zsidók, lengyelek, moldvaiak, oroszok, lettek, németek, magyarok, litvánok, ukránok, románok. Ebben az időpontban különböző okokból valamennyien a „felszabadított” területeken tartózkodtak. Ezeket az embereket a háború később szétszórta az egész világba. Kapok leveleket Ausztráliából, az Egyesült Államokból, Franciaországból, Németországból, Argentínából, Nyugat-Németországból, sőt... a Szovjetunióból is. Az Orosz Felszabadító Hadsereg egykori katonájától Kanadából kaptam egy levelet. 1941-ben a Vörös Hadseregben szolgált, előrenyomult a határig, ezrede elrejtőzött a határ menti erdőkben, és ott érte őket a háború. Aztán jött a fogság, az orosz felszabadító hadsereg, újra fogság, menekülés és hosszú idő idegen országokban, idegen néven. Ez az egykori katona felhívta a figyelmemet az orosz felszabadító hadsereg azon egykori harcosainak és parancsnokainak több könyvére, akik valamilyen csoda folytán túléltek a háború utáni időszakot. Feltűnő, hogy valamennyien a szovjet csapatok óriási tömegének a határ felé irányuló titkos mozgásának pillanatával kezdik a könyvüket.

A személyesen hozzám intézett levelektől függetlenül néhány tanú, vagy azok, akik ismerték őket, írtak tudományos folyóiratoknak, melyek párat közöltek ezekből a levelekből. Itt van egy levél Nagy-Britanniából: James Rushbrook felhívja a figyelmet Stefan Szende *The Promise Hitler* kept című könyvére. A könyvet 1944-ben írták, és 1945-ben Svédországban jelent meg. A szerző, egy lengyel zsidó 1941-ben Lembergben volt. Íme a benyomása azokról a napokról, amelyek június 22-ét megelőzték: „Csapatokkal és hadianyaggal telezsúfolt katonai szállítmányok egyre gyakrabban haladtak át nyugati irányba Lembergen keresztül. Gépesített csapategységek száguldottak a város főutcáján, a pályaudvaron szakadatlan katonai közlekedés uralkodott.” (RUSI. *Journal of the Royal United Service for Defence Studies*, 1986 június, 88. o.) Köszönök mindenkinek, aki nekem ír, vagy a folyóiratokhoz fordul, ezzel újra és újra kisebb ecsetvo-

nások kerülnek a képre, amely az egész Vörös Hadsereg nyugatra történő mozgását ábrázolja.

A szovjet archívumokban dokumentumok ezrei vannak, amelyek megerősítik, amiről beszélek. Az igaz, hogy csak kevés felhasználónak van hozzáférése ehhez az anyaghoz. Az is igaz, hogy a legérdekesebb dokumentumokat már rég megsemmisítették. Mégis azok, akik az archívumokban dolgoznak, ügyeljenek azoknak a megerősítést jelentő iratoknak a sokaságára, amelyek a szovjet csapatok nyugatra tartó hatalmas mozgásával kapcsolatosak. Nem kérek hivatalos megerősítést. Egyszerűen pusztán érdeklődésből kell erre ügyelni.

A titkos archívumok mellett elegendő mennyiségű hozzáférhető nyilvános publikáció található, közöttük a szovjet katonai körzetek, hadseregek, hadtestek, hadosztályok történetének a bemutatása. Mindenki, akit ez a kérdés foglalkoztat, rövid idő alatt száz, sőt ezer olyan fogalmazványt találhat, mint az itt következő: „Közvetlenül a háború kitörése előtt a Vörös Hadsereg vezérkari főnökségének az utasítására a Nyugati Különleges Katonai Körzet több köteléke elkezdett felvonulni az államhatárhoz.” (Vörös Zászlós Katonai Körzet, Belorusszia. Moszkva, 1983, 88. o.)

Ha valaki mindezeket a forrásokat nem tartja hitelesnek, akkor itt van számára ezeknek a cáfolhatatlan megerősítése: magának a háborúnak a története. Az Első Stratégiai Lépcső szétzúzása és védelmének áttörése után a német csúcskötelékek hirtelen újabb hadosztályokba, hadtestekbe és hadseregekbe ütköztek (például Scepjetovkánál június végén a 16. hadseregbe), amelynek létezését a német katonai parancsnokok még csak nem is sejtették. A villámháború összes terve azon a szándékon alapult, hogy egy villámgyors előrenyomulással szétverik a közvetlenül a határnál álló szovjet csapatokat; amikor azonban a gyakorlatba áttették ezt a tervet, a német Wehrmacht hirtelen hadseregek új falába ütközött, amelyek a Volga túloldaláról, Észak-Kaukázusból, az Urálból, Szibériából és Bajkálontúlról, a Távolságtól jöttek. Akár egyetlen hadsereg számára is több ezer vasúti kocsi volt szükség. Készenlétben kell állniuk a berafordási pályaudvarokon, a hadseregeket, nehézfegyverzetüket, a szállítójárműveket, a tartalékokat be kell rakodni, és mindezt több ezer kilométeren keresztül szállítani. Ha tehát június végén a német csapatok Szibériából, az Urálból, a Bajkálontúlról jött hadseregekbe ütköznek, az csak azt jelentheti, hogy nyugatra történő áthelyezésüknek nem június 22-én, hanem *korábban* kellett elkezdődnie.

3.

A szovjet csapatok tömeges szállításával egyidejűleg elkezdődött az egyik szovjet flotta áthelyezése is. „A szovjet Balti-tengeri flotta a háború előestéjén elhagyta a Finn-öböl keleti részét.” (Az északi nép a Nagy Honvédő Háborúban. Tallinn, 1973, 1. kötet, 143. o.) Nézzük meg a térképet! Ha a flotta a Finn-öböl keleti részét elhagyta, akkor csak egyetlen menetirány volt a számára – nyugat. Természetesen a flotta nem manőverezés céljából futott ki: „A flottának az volt a feladata, hogy az ellenség hajózási útvonalain aktív tevékenységet fejtsen ki.” Milyen érdekes: még nincs háború, Sztálin még nem tudja, hogy Hitler meg fogja támadni, de a szovjet flotta már elhagyta a támaszpontját azzal a harci feladattal, hogy aktív támadó hadműveleteket hajtson végre.

Az óriási csapatáthelyezésekkel kéz a kézben végbement a légierő támaszpontjainak intenzív áthelyezése is. A repülő hadosztályokat és flottákat kis csoportokban csapatgyakorlat álcázásával, sötétben új repülőterekre helyezték át, melyek közül néhány kevesebb mint 10 km távolságban volt a határtól. Erre azonban még visszatérünk. Most emlékezzünk arra, hogy a légierő harci egységeitől eltekintve bekövetkezett azoknak a legújabb repülőgépeknek a megerősített áthelyezése, amelyeket még nem osztottak be ezrekbe vagy hadosztályokba.

L. M. Szandalov vezérezredes: „Június 15-étől elkezdődik az új harci eszközök kiszállítása. A Kobrinban és Pruszanban lévő vadásziparrepülő ezrek Jak-1 típusú, fedélzeti ágyúkkal felszerelt vadásziparrepülőket kapnak, a vadásziparrepülő ezrek IL-2-eseket, valamint a bombázó Pe-2-t.” (Moszkva előtt a fronton. Moszkva, 1970, 63. o.)

Emlékeztetném az olvasókat arra, hogy ebben az időszakban a vadásziparrepülő ezrek minden esetben 62 repülőgéppel rendelkeztek, a vadásziparrepülő ezrek 63-mal, a bombázóezrek pedig mindig 60 géppel. Következésképpen egyetlen hadosztályban (a 10. vegyes repülőhadosztályban) ebben az időpontban 247 legújabb építésű repülőgépre vártak. Ugyanezen a helyen arról számol be a tábornok, hogy a hadosztályokhoz valóban elkezdtek beérkezni az új gépek, de a régiak is a hadosztálynál maradtak. Így a hadosztály egy óriási harci szervezetté alakult át, amely több száz repülővel rendelkezett. Az archívumokban megmaradt dokumentumok megerősítik, hogy mindenütt lejátszódott ugyanez a folyamat. Így például a szomszédos és szintén közvetlenül a határhoz előrehelyezett 9. vegyes repülőhadosztály 409 repülővel rendelkezett, közöttük a leges-

legújabb MiG-3 176 gépevel és még néhány tucat Pe-2 és Il-2-vel. Az új gépek szünet nélkül érkeztek.

Június 22-én reggel ugyanez a Nyugati Front parancsot kapott arra, hogy Orsa repülőterén vegyen át 99 MIG-3 típusú repülőgépet. (A Vörös Hadsereg főparancsnoksága és vezérkara a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1977, 41. o.) Ha a parancs úgy szólt, hogy június 22-én reggel kell átvenni a gépeket, akkor ezek nyilvánvalóan már június 21-én este készen voltak az elszállításra.

A. A. Novikov, a légierő fő marsallja beszámol arról, hogy az Északi Front (ahol akkoriban a légierők vezérőrnagyi rangjában a repülőflotta parancsnoki tisztét töltötte be) június 21-én MIG-3 vadászgépeket kapott (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1969, 1. szám, 61. o.).

A vadászgépeken kívül folyamatos áradatként érkeztek ugyanebbe az irányba a harckocsik, a tüzérség, a lőszer és az üzemanyag óriási mennyisége is. „Június 22-én a reggeli szürkületben megérkezett Saulaj pályaudvarra egy nehéztüzérségi ezred szállítmánya kirakodásra.” (Harc Leningráért. Moszkva, 1964, 22. o.) Természetesen nem csak egy szállítmány érkezett, és nem csak tüzérségi. Egypár adat a gépkocsikról: „1941. június végén 1320 vonat állt a síneken gépkocsikkal megrakodva.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1975, 1. szám, 81. o.) A német csapatok június 22-én kezdték meg a támadást, de már június végén ilyen iradatlan számú gépkocsival megrakott vonat állt a front területén. Egy katonai szállítónvonat standard súlya ebben az időben 900 tonna volt (húsz 45 tonnás vagonból állt). Ha mindegyik vagonban egyetlen gépjármű volt, akkor ez azt jelenti, hogy 59 400 gépkocsi rakodásával számoltak. Nagyon gyakran abból a feltételezésből kiindulva, hogy kizárható egy ellenséges támadás (és ezzel nem is számoltak), a gépkocsikat „kígyóvonalban” rakodták be. Az első kerekeket az előtte lévő kocsi karosszériájára helyezték, aztán ennek az első kerekeit ismét az előtte lévő kocsira, stb. Így gazdaságossági szempontból szállítmányonként sokkal nagyobb számú gépkocsit lehetett berakodni. Valakinek még a háború előtt óriási mennyiségű vasúti kocsit és gépkocsit kellett összeállítania, elrendelnie a berakodást, valamint a szállítást a nyugati határra vezető több ezer km-es útszakaszon. Teljesen világos, hogy ezt a folyamatot még a háború megkezdése előtt el kellett kezdeni. Ezeknek a járműveknek a kirakodására azonban már nem került sor... Eközben folytatódott a lőszerszállítmányok végeérhetetlen folyama. A Vörös Csillag katonai újság 1985. április 23-i száma így számol be erről:

„1941. június 21-én este a liepájai vasúti szakasz parancsnokával közölték: Speciális szállítmány. Vasúti szerelvény lőszerral. Elsőbbséget biztosítani a továbbításnál a rendeltetési helyre.” Liepája ebben az időben egészen közel fekszik a határhoz, a szállítmánynak azonban keresztül kell haladnia rajta, azaz közvetlenül a határhoz megy.

Minden frontszakaszon óriási mennyiségű lőszertartályok vannak vasúti kocsikban, ami a katonai szabályok szerint egy mélységi hadműveleti támadás előkészületeire utal. Egy védekező háborúban sokkal egyszerűbb, biztonságosabb és olcsóbb a lőszert az előzőleg elkészített védelmi vonalakon raktározni. Ha az első vonalban ellövik a lőszert, a csapatok teher nélkül gyorsan visszahúzódhatnak a második vonalra, amelyet már előzőleg elláttak lőszerral, azután a harmadik vonalra és így tovább. Egy támadás előtt azonban a lőszert mozgó szállítóeszközökre helyezik, ami nagyon drága és veszélyes is. „A Délnyugati Frontnak egyedül a kis Kalinovka állomáson 1500 lőszerral megrakott vasúti kocsija állt.” (G. A. Kumanyev: A szovjet vasutasok a Nagy Honvédő Háborúban. 1941–1945. Moszkva, 1963, 36. o.)

Óriási mennyiségű anyagom van a lőszerral megrakott vonatok megmentéséről az 1941-es évből. Természetesen nem lehetett mindet megmenteni. I. Volkotrubenko, a tüzérség vezérőrnagya beszámol, hogy 1941-ben egyedül a Nyugati Fronton 4216 lőszerral megrakott vasúti kocsi veszett oda (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1980, 5. szám, 71. o.). De nem egy front volt, hanem öt. Nem csak a Nyugati Front veszítette el a lőszeres vagonjait. Próbáljunk meg gondolatban az összes fronton található lőszermennyiségről képet alkotni, azokról is, amelyek az ellenség kezére kerültek, és azokról is, amelyeket meg lehetett menteni. Június közepén mindez a TASZSZ-kommüniké fedezékében a német határ irányába gördült.

Sz. K. Kurkotkin, a Szovjetunió marsallja beszámol, hogy június elején „a vezérkar javaslatára a szovjet kormány jóváhagyta a hátszágban lévő 100 000 tonna üzemanyag áthelyezéséről szóló tervet”. (A szovjet hadsereg hátszági szolgálata a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1977, 59. o.) Minden látszat szerint ezen határozaton kívül még több hasonlóan hangzó döntés is született. „A vasúti csomópontoknál, sőt vasúti pályaszakaszokon 8500 üzemanyagot tartalmazó vasúti tartálykocsi torlódott össze.” (Vö, 173. o.) Még abban az esetben is, ha csak a legkisebb, 20 tonnás tartálykocsit használták volna, akkor sem 100 000 tonna, hanem sokkal nagyobb mennyiségű üzemanyagról lenne szó. A szabványos tartály-

kocsi 1940-ben nem a 20 tonnás, hanem a 62 tonnás kocsi volt. Következésképpen itt elképesztő mennyiségű üzemanyagról van szó. Ez a 8500 tartálykocsi csak az, amelyik az állomásokon áll, és a háború első napjaiban kirakodásra vár. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a mennyiséget sem, amelyet az ellenséges légierő a háború első perceiben és órájában már megsemmisített a pályaudvarokon.

I. V. Boldin vezérezredes (abban az időben altábornagy és a Nyugati Front parancsnokának a helyettese) arról tudósít, hogy a 10. hadseregnek (a Nyugati Front legerősebb hadserege) elegendő üzemanyag állt rendelkezésére tartalék tartálykocsikban és vasúti tartálykocsikban, és mindent a háború első perceiben és óráiban elvesztették (Egy élet naplóoldalai. 1961, 92. o.).

A háború előestéjén vasúti kocsik óriási tömege gördült a határ irányába, csapatokkal, harci eszközökkel, fegyverekkel és lőszerrel együtt.

4.

Ha a Vörös Hadseregnek a háború kezdeti szakaszában elszenvedett vereségének okairól beszélünk, valamilyen okból elfeledkezünk egy döntő körülményről: a Vörös Hadsereg úton volt vasúti kocsikban.

Aki komolyan fel akarja tárni az okokat, az az alábbiakhoz hasonló információkból ezerszámra talál:

„A 64. lövészhadtest harci egységeinek a fele a háború kezdetekor valamely vasúti szakaszon a szállítón vonaton volt.” (Hadtörténeti Folyóirat, 1960, 9. szám, 56. o.)

„A háború a 21. hadsereg egységeinek nagy részét utazás közben lepte meg, a vonatok a Volga és a Dnyeper közötti óriási pályaszakaszon széthúzódva voltak.” (A haza parancsára: A 6. gárdahadsereg harci útja a Nagy Honvédó Háborúban. Moszkva, 1971, 5. o.)

„A háború útközben érte a 63. lövészhadtestet. Csak az első katonai szállítón vonatok érkeztek meg időben június 21-én Dobrus és Novo-Belica rendeltetési pályaudvarokra a kirakodásra. Az utánuk következő szállítmányok rendkívül széthúzva, egészen az első júliusi napokig a Gomel közelében lévő különböző állomásokra futottak be. A hadtest néhány csapategységét, például az 53. lövészadosztály összes ezredét a 110. lövész ezred és 36. tüzérségi ezred kivételével, még mielőtt Gomelt elérték volna, északra dobták át.” (Hadtörténeti Folyóirat, 1966, 6. szám, 17. o.)

Sz. P. Ivanov hadseregtábornok (ebben az időben ezredes és a 13. hadsereg törzskara operatív osztályának a főnöke volt) beszámol az Sz. Sz. Birjuzov vezérőrnagy vezette 132. lövészadosztályról: „Az ellenség hirtelen megtámadta a katonai szállítmányt, amelyben a hadosztály egy része és törzskara úton volt a frontra. A harcot közvetlenül a vagonokból és a rámpákról kellett felvenni.” (Vörös Csillag, 1984. augusztus 21.)

Sz. Sz. Birjuzov, a Szovjetunió marsallja (ebben az időben vezérőrnagy és a 132. lövészadosztály parancsnoka volt): „Az utolsó pillanatban betagoztak bennünket a 20. gépesített hadtestbe. Sem a parancsnokot, sem a hadtest törzskari főnökét nem láttam, és mellesleg szólva még azt sem tudtam, hogy hol van a harcálláspontjuk. Balra tőlünk az I. T. Grisin ezredes által vezetett 137. lövészadosztály végzett hadműveleteket. Gorkijból jött. [...] A jobboldali szomszédunkat ugyanúgy vetették harcba, mint minket – közvetlenül a vagonokból, miközben még nem is érte el az összes szállítmány a betervezett kirakodási helyet.” (Amikor az ágyúk dörögtek. Moszkva, 1962, 21. o.)

Sz. M. Styemenko hadseregtábornok (abban az időben ezredes, a vezérkari hadműveleti osztály vezetője): „A hadi szállítmányok a csapatokkal együtt sűrű egymásutánban gördültek nyugatra és délnyugatra. Hol az egyikünket, hol a másikunkat a kirakodóállomásokra irányították. A helyzet bonyolultsága és átláthatatlansága gyakran a kirakodás félbeszakítására vagy a szállítmánynak valamilyen más állomásra való átirányítására kényszerített bennünket. Előfordult, hogy egy hadosztály parancsnokságát és törzskarát az egyik helyen kirakták, az ezredeket pedig egy másik helyen vagy helyeken rakodták ki.” (A vezérkar a háború éveiben. Moszkva, 1968, 30. o.)

„Az ellenséges légierő a támadásait célirányosan a vasútállomásokra és vasúti szakaszokra irányította. A menetrendek használhatatlanok voltak. A kirakodás gyakran nem a rendeltetési hely szerinti pályaudvarokon történt, hanem egészen más helyeken. Voltak olyan esetek, amikor egységek a szomszédos hadseregekhez kerültek, és onnan vitték őket a harcba.” (V. A. Anfilov: A félresikerült „villámháború”. Moszkva, 1974, 465. o.)

„A pályaszakaszon a 20., 21. és 22. hadsereg 11 hadosztálya volt. Az I. Sz. Konyev tábornok vezette 19. hadsereg és a M. F. Lukin tábornok vezette 16. hadsereg nem fejezte be a felvonulását.” (A II. világháború története. 12 kötet, Moszkva, 1975–1985, 4. kötet, 47. o.)

„A vonatok óriási összetorlódása nagyon sok vasúti csomóponton szinte teljesen megbénította azok működését. A legtöbb pályaudvaron már csak egyetlen sín pár maradt szabadon a vonatok áthaladására.” (I. V. Kovaljov: A szállítást a Nagy Honvédő Háborúban. 59. o.)

A. Sz. Klemm vezérezredes beszámol az első júliusi napokról: „A pályaszakaszokon 47 000 vasúti kocsi volt katonai rakománnyal.” (*Hadtörténeli Folyóirat*, 1985, 3. szám, 67. o.)

Fel lehetne tételezni, hogy ezt a mennyiséget június 22-e után rakodták be, és küldték a frontokra. Ez a feltételezés azonban hibás lenne. Június 22-e után a frontoknak csak üres vasúti kocsikra volt szükségük, azért, hogy a fegyverekben, lőszerekben, üzemanyagban és egyéb katonai felszerelésben a határnál felhalmozott óriási tartalékokat elszállítsák onnan.

Hogy a helyzet tragikumáról képet kapjunk, emlékezzünk vissza M. F. Lukin tábornokra. Hadseregének parancsnoki minőségében már Scsepetovkánál harcolt, miközben hadseregének törzskara még a bajkálontúli területen maradt. Hadseregének csapatszállítása több ezer km-es szakaszon keresztül volt széthúzva. Aztán megérkezett a törzskar, de a híradózáslóalj még mindig valahol útközben volt. Ilyen és ehhez hasonló helyzet mindenhol előfordult: az állomásokon a törzskart kirakták, ezeknek azonban nem voltak csapataik; más helyeken ott álltak a csapatok a törzskaruk nélkül. A helyzet még rosszabb lett akkor, ha a vonatok nem az állomásokon, hanem valahol szabad vasúti pályán álltak. Egy páncélos zászlóalj óriási haderőt képvisel. Szállítás közben azonban teljesen kiszolgáltatott. Ha a háború egy nehéz műszaki eszközökkel felszerelt katonai szállítmányt ott lepett meg, ahol nem volt kirakodási lehetőség, akkor a szállítmányt vagy meg kellett semmisíteni, vagy fel kellett adni. A hadiszállítmányok vesztesége óriási volt.

Azok a hadosztályok sem voltak jobb helyzetben, amelyek az Első Stratégiai Lépcsőhöz tartoztak, és akadálytalanul előrenyomultak a határhoz. A menetoszlopban haladó hadosztályok kiváló célpontot nyújtanak a légi-erő számára. Az egész Vörös Hadsereg egyetlen kiváló célpontot alkotott.

5.

Sokan voltak tanúi a szovjet csapatok áthelyezésének, de eközben mindenki csak a saját csapategységét tartotta szem előtt. Alig néhányan tudtak képet alkotni ennek az áthelyezésnek a valódi nagyságrendjéről. A német elhárítás abból indult ki, hogy egy erős katonai potenciál tömő-

rült össze, de ő sem látta az Első Stratégiai Lépcsőt, a Másodikról (és a Harmadikról, melyről még a későbbiekben szót ejtünk) pedig sejtelve sem volt. Úgy gondolom, hogy sok szovjet tábornok és marsall – a legmagasabb rangúak vagy a közvetlenül az áthelyezés által érintettek kivételével – szintén nem tudta elképzelni az egésznek a mértékét, következtésképpen ennek az akciónak a célját sem. Éppen ezért beszélnek közülük olyan sokan elfogulatlanul róla. Az általános helyzetnek és a szovjet csapatösszevonás valódi mértékének ez a nem tudása egyáltalán nem véletlen. Sztálin drákói biztonsági intézkedéseket tett az álcázás érdekében. Az általa fogalmazott TASZSZ-kommüniké csak egy ezek közül. Magának a csapatáthelyezésnek a tényét nyilvánvalóan lehetetlenség volt titokban tartani, a lényeg azonban, azaz ennek a csapatmozgásnak a nagyságát és célját az egész ország, a német elhárítás, sőt a következő generációk elől is elrejtette.

A. Sz. Jakovlev vezérezredes (ebben az időben Sztálin személyi referense) a tanú arra, hogy „május végén vagy június elején” az álcázás kérdéseiről tanácskozás volt a Kremlben (Egy élet célja. 1968, 252. o.).

Már korábban megismertedtünk néhány intézkedéssel, melyeket a szovjet tábornokok hoztak. A katonáknak azt mondták, hogy csapatgyakorlatokra szállítják őket, jöllehet a vezérkari tisztek megértették, hogy ezek nem csapatgyakorlatok. Más szóval: saját csapataiknak célzott félretájékoztatót adtak. A német vezetés ebben az időben pontosan ugyanezt tette: a csapatoknál egy nagy-britanniai partraszállásról szóló hírek keringtek, sokan még a hadművelet nevét is ismerték (Oroszlánfőka), a katonák között angol tolmácsok tűntek fel, stb.

Emlékezzünk itt arra, hogy saját csapatok félretájékoztatása csak a támadó hadművelet előtt történik, azért, hogy saját szándékaik, az időpont és a főcsapás iránya az ellenség előtt rejtve maradjon. Védekező háborúban vagy ilyennek a kitörése előtt nem szükséges megtévesztetni a saját csapatokat – a tiszteket és a katonákat egyszerű és könnyen érthető feladat elé állítják: ez itt a te vonalad, egy lépést se visszafelé! Itt meghalatsz, de az ellenség nem lépheti át!

Az a tény, hogy a szovjet katonákat és tiszteket megtévesztették, egyértelmű bizonyítéka egy támadó hadműveletnek. Ha valaki védekező hadműveletre készül, akkor miért ne mondhatná a csapatainak: igen, emberek, a helyzet feszült, mindennel számolni kell, elindulunk, hogy árkokat ássunk, és ott kivárunk. Ha a csapatok valóban előrenyomulnak, hogy

árkokat ássanak, akkor nem jelent nagy különbséget, hogy az úti célt az érkezés után vagy az induláskor közlik velük. Efféle tájékoztatást a szovjet tisztok és katonák azonban sem az indulásnál, sem az érkezésnél nem kaptak. Egészen más cél volt tervbe véve, amelyet akkoriban és manapság is még rejtegetnek, mint ahogy már tudjuk.

Hogy ezeknek a csapatáthelyezéseknek a titokban tartási okát el tudjuk képzelni, csak egyetlen példa a sok közül: M. V. Zaharov, a Szovjetunió marsallja: „Június elején az Odesszai Katonai Körzetben a hadi szállítási szolgálat vezetője, P. I. Rumjancev ezredes felkeresett – abban az időben az Odesszai Katonai Körzetben törzsparancsnok voltam – szolgálati szobámban, hogy titkos jelentést tegyen arról, hogy az utóbbi napokban Rosztov irányából jövő „annuskák” Znamenka állomást érintik, és Cserkassz területén rakodják ki őket. „Annuska” a katonai szállító szolgálatban a hadosztály elnevezése volt. Két nappal később megkaptam Cserkasszból egy rejtjeles üzenetet, amelyet az Észak-kaukázusi Katonai Körzetnek a parancsnokhelyettese, M. Reiter írt alá, és engedélyt kért arra, hogy a mi körzetünk ruhatároló barakkjaiból néhányat bocsássunk az Észak-Kaukázusból beérkező csapatok muníciójának elhelyezésére. Az Odesszai Katonai Körzet törzskara nem kapott tájékoztatást idegen csapatok elhelyezéséről ezen a területen, ezért rövidhullámú adón beszéltem a törzskar hadműveleti igazgatóságával.

A. F. Aszinov parancsnokhelyettes jött a telefonhoz. Miután beszámoltam neki a rejtjeles üzenetről, magyarázatot kértem tőle, hogy miről van itt szó. Aszinov azt válaszolta, hogy Reiter rejtjeles kérelmét haladéktalanul meg kell semmisíteni, ő a szükséges utasításokat meg fogja kapni a vezérkartól, a katonai körzet törzskara pedig ne avatkozzon bele ebbe a dologba.” (A Történelem Kérdései, 1970, 5. szám, 42. o.)

A továbbiakban arról számol be Zaharov, hogy az Odesszai Katonai Körzet parancsnoka, J. T. Cserevicsenko vezérezredes szintén nem tudott ezekről az „annuskákról”.

Azt mondhatná az ember, hogy a szovjet csapatmozgások mindig is nagy biztonsági intézkedések mellett történnek, és hogy a szovjet csapatok alapvetően titokban tartják a terveiket. Ez valóban így van. De mindennek van határa. A Szovjetunióban egy katonai körzet parancsnoka, különösen egy határkörzet parancsnoka, valamint a törzskara különleges teljhatalommal és különleges parancsnoki hatalommal felruházott személyek. Teljes felelősséggel tartoznak mindenért, ami az ellenőrzésük alá eső területen

történik. Mutassanak nekem bármilyen más példát, amikor egy katonai körzet parancsnoka és annak törzskara semmit sem tud arról, hogy saját katonai körzetének a területén valamiféle idegen csapatok összevonására kerül sor! És itt azt követeli a vezérkar (amelyet ez időben G. K. Zsukov irányított), hogy egy ilyen helyzetben, amikor az Odesszai Katonai Körzet vezetése véletlenül szerez tudomást arról, hogy saját katonai körzetének területén idegen csapatok összevonása megy végbe, a beérkezett információt el kell felejtetni, és a titkos rejtjeles jelentést, amelyet csak ennek a katonai körzetnek a törzskarparancsnokának szántak, meg kell semmisíteni. Úgy látszik, hogy még a katonai körzet törzskarparancsnokának széfjében elhelyezett rejtjeles információ is veszélyt jelent! Többször említettem már az előzőekben, hogy a szovjet archívumokban ebből az időszakból sok érdekes dokumentum található, azonban a legérdekesebbek sohasem kerültek ezekbe az archívumokba, vagy később egyszerűen megsemmisítették őket. Ezeknek a megsemmisítési akcióknak a nyomai nagyon is világosak: az egyik oldal végén elkezdődik a mondat, de a következő oldal hiányzik, és időnként a rákövetkező száz oldal sem található már meg. Ez az Odesszai Katonai Körzetben megsemmisített rejtjeles jelentés megerősítésül szolgálhat a kommentáromhoz.

Figyelemre méltó M. A. Reiter altábornagy viselkedése az említett helyzetben. Max Reiter egy fegyelmezett német, aki már az első világháborúban az egyik orosz hadsereg törzskarában ezredesi rangot ért, sokat tapasztalt, poroszos vágású öreg harcos volt. Bizonyára tudja, hogy titkos ügyeket hogyan kell kezelni. De még ő maga is, az Észak-kaukázusi Katonai Körzet parancsnokhelyetteseként az adott pillanatban, amikor „annuskáival” egy idegen katonai körzet területén van, természetesnek tartja, hogy felvegye a kapcsolatot a vele egyenrangú illetékes helyi katonai vezetés képviselőjével, és (természetesen személyesen rejtjelzett üzenetben!) engedélyt kérjen arra, hogy bizonyos intézkedéseket tegyen. A vezérkar azonban gyorsan észre téríti, és a jövőben nem fogalmazott meg ilyenfajta rejtjelzett jelentéseket.

És még egy pár további példa:

L. N. Szandalov vezérezredes megtekinti Breszt térségében, közvetlenül a határnál a védőművek munkálatait, és csodálkozással állapítja meg, hogy a rögzített tüzelési pontokat olyan közel állítják fel a határnál, hogy azok német oldalról teljesen beláthatók. Ennek megfelelően, megütközését kifejezésre juttatva, kérdést tesz fel V. I. Csujkovnak. Csujkov,

a későbbi sztálingrádi róka felsőhajt (természetesen megjátssza magát): valóban nagyon sajnálatos, de hát a dolog már csak úgy áll, hogy a németek észre fogják venni a mi védőműveink építését (Moszkva előtt a fronton, 53. o.). Guderian a háborút pontosan a folyó szemben lévő oldalán kezdi el, és kiemeli, hogy minden nagyon jól belátható: a tüzelőállásokon éjjel-nappal dolgoznak, sőt éjszaka vakító világítás mellett. Hát nem csodálatos?

Sem Szandalov, sem Csujkov, sem más nem ad ki parancsot a munkák leállítására, és arra, hogy az építkezést helyezték hátrébb egy pár km-rel a hátsószámba, hogy az ellenség ne láthassa be a tüzelési pontok helyzetét és a lövések irányát, amelyek segítségével könnyen meghatározható az egész tüzelési rendszer.

I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja 1940-ben ugyanezt a képet figyelte meg egy másik katonai körzetben: egy megerősített körzet (UR) felállításának az építési munkálata „közvetlenül a németek szeme előtt folyik”. Az építési szakaszokat kis sövények védik. „Ezek a kis sövénycek engem az antik szobrok fügefaleveleire emlékeztettek.

– Mit gondol – kérdeztem az egyik ilyen építési projekt vezetőjét –, vajon rájönnek a németek arra, hogy mit csinálnak az ön építőmunkásai a határfolyó partján e mögött a kis sövény mögött?

– Egészen biztos! – válaszolta anélkül, hogy hosszasan gondolkodott volna. Nehéz is lenne nem felismerni az építési munkálataink jellegét.

Elgondolkodtam: azoknak az embereknek egy ilyenfajta taktikai tudatlansága, akik a kialakítandó tüzelési pontok helyzetét meghatározták, könnyen szabotázsakcióként lenne felfogható. Mint ahogyan az korábbi időkben gyakran elő is fordult.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1976, 1. szám, 54. o.)

1938-ban az ilyen döntésekért a bűnöst falhoz állították volna. 1940-től 1941-ig azonban valamilyen oknál fogva a nyugati katonai körzetek mindegyikében ugyanezen a módon folyt a megerősítést szolgáló építványok munkálatai, és senki sem mutatott semmiféle félelmet; az NKVD nem avatkozott be, senkit sem tartóztattak le ezért, senkit sem végeztek ki. Miért? „A védelmi munkálatok világos demonstrációja” – így definiálja Bagramjan ezeket az építési munkákat, és még ugyanezen a helyen hozzáfűzi, hogy „az építési tervet a legmagasabb szintű vezetőség jóváhagyta”. A megerősített körzetért egy katonai körzet parancsnoka személyes felelősséggel tartozott.

Ki tehát az az idióta, aki ezt a tervet jóváhagyta? Ebben az időpontban – G. K. Zsukov. Ugyanaz a Zsukov, aki a II. világháború egyik legragyogóbb hadvezére volt. Ugyanaz a Zsukov, akiről tudni kell, hogy egész életében nem kellett elszemvednie egyetlen katonai vereséget sem. Ugyanaz a Zsukov, aki éppen most tért vissza Mongóliából, ahol először ugyan csak látványos védőműveket készíttetett, és azután egy meglepetésszerű csapással megsemmisítette a 6. japán hadsereget. Ugyanaz a Zsukov, aki néhány hónap múlva a vezérkar főnöke lesz, és drákói intézkedéseket fog bevezetni a csapatáthelyezések titokban tartása érdekében, ugyanakkor azonban a „védekezési munkálatok egyértelmű demonstrációja” folytatódni fog a határon, sőt észrevehetően még erőteljesebb lesz.

Érdekes Bagramjan magatartása ebben a helyzetben. Bagramjan az egyik legravaszabb róka, akit csak az ember el tud képzelni, és emellett a szó legjobb értelmében tehetséges parancsnok is. A háború alatt a Vörös Hadseregben ő futotta be a legragyogóbb karriert: ezredesként kezdte a háborút, és hadseregtábornokként fejezte be, egy olyan beosztásban, amely jogot formált arra, hogy a Szovjetunió marsallja legyen, ami meg is történt. A fenti helyzetben Zsukov személyes megbízása – Zsukov alárendeltjeként és személyes barátjaként tevékenykedik – vezeti őt a határhoz. Nem azt várná az ember, hogy Bagramjan üvöltözni kezd, és leállíttatja ezeket a látványos építési munkákat? De nem, nem üvöltözik. Nem azt várná az ember, hogy amint Zsukovot látja, beszámol neki: Georgij Konstantinovics, képzeld el, ezek az idioták közvetlenül a határnál építenek megerősített védőműveket, melyek milliókat emésztének fel, de a háború első órájában a tüzéség ezeket elhallgattatja, mert az ellenség minden egyes tüzelési pont helyét ismeri! Téged meg engem is falhoz fognak ezért állítani! – Bagramjan azonban nem tombol, nem toporzékol. És június 22-én pontosan ez történt, az állásokat tűz alá vette az ellenség; Sztálin mégsem löveti agyon Bagramjant, és Zsukovhoz sem nyúl, sőt épp ellenkezőleg, előlépteti. Ebből arra kell következtetni, hogy az ellenség szeme előtt történt építési munkák nem esztelenségből és nem tudatlanságból folytak, hanem egészen másnak kellett a háttérben lennie.

A Szovjetunió barátai azt magyarázzák, hogy a szovjet csapatoknak azért nem kellett árkokat ásniuk, mert Sztálin mindent megtett annak érdekében, hogy a Szovjetunió még véletlenül se provokáljon háborút. Egy egyszerű árkot azonban egyáltalán nem lehet összehasonlítani vasbetonból készült megerősített építményekkel. Sztálin látványosan lefektet

egy egész védekezési gyűrűt, és nem fél, hogy ezzel okot szolgáltat egy német támadásra. Akkor miért is nem kellett kiadnia a parancsot, hogy lövészárkokat ássanak? Az új, vasbetonnal megerősített harcvonalt nem hasonlítható össze a lövészárkokkal. De nem, a beérkező csapatok nem kapnak parancsot arra, hogy beássák magukat. Az erdőkben bújniak el. Mindent, ami a védelmet illeti, folyamatosan megmutatunk az ellenségnek, de a közelebb nyomuló csapatokat senkinek sem kell látni – következképpen ezeket a csapatokat nem is védekezésre, hanem valami egészen más célra szánják.

Különös ellentmondás: a védelmi intézkedések szembeszökően demonstratív jellege a határnál és a katonai körzet törzskarában a megsemmisített rejtjelzett üzenet. Itt ugyanannak az éremnek a két oldaláról van szó: erőteljes védekezési előkészületek, melyeket az ellenség beláthat, és egyidejűleg egy titkos, egyre növekvő csapatkoncentráció az erdőkben egy meglepetésre épülő csapás céljából.

Zsukov előretörései mindig meglepetésszerűen történtek.

6.

Június 13-án Molotov magához kérte a német nagykövetet, és átadta neki a TASZSZ-kommuniké szövegét (vesd össze: von der Schulenburg Ribbentrophoz intézett távirata, 1368. szám, 1941. június 13-án). A kommunikében arról van szó, hogy Németország nem akarja megtámadni a Szovjetuniót, hogy a Szovjetunió nem akarja Németországot megtámadni, azonban „a Szovjetunióval és Németországgal ellenséges érzületű erők, akik érdekeltek a háború egyre nagyobb kiterjesztésében és kiszélesítésében”, megpróbálják megosztani őket, amennyiben provokáló híreszteléseket terjesztenek el egy hamarosan kitörő háborúról.

A kommuniké ezeket a „ellenséges érzületű erőket” néven nevezi: a brit moszkvai küldött, Mr. Cripps; London, az angol sajtó.

Vizsgálódásunk nem lenne teljes, ha ezen az 1941. június 13-i napon nem mennénk át rövid időre Londonba.

Az a feltevés, hogy június 13-án sor került I. M. Majszkij orosz nagykövet és Nagy-Britannia külügyminisztere, A. Eden között egy találkozóra, logikus lenne. Ennél a találkozásnál Majszkij a TASZSZ-kommunikét az asztalra dobja, öklével az asztallapra csap, toporzékol, és azt követeli, hogy London hívja vissza Cripps nagykövetet Moszkvából, ne akarják a két jó barát, Sztálin és Hitler közé az ellenségeskedés magvait elhinteni,

fejezzék be a Németország és a Szovjetunió közötti háborúról szóló provokatív híreszteléseket. Önök körülbelül így képzelik el ezt a találkozást? Tévednek. A dolog egészen másképp nézett ki.

1941. június 13-án valóban létrejött egy találkozó Majszkij és Eden között. Majszkij nem adta át a brit kormánynak a TASZSZ-kommunikét, nem toporzékol és nem csapott öklével az asztalra. A találkozó baráti légkörben zajlott. Komoly kérdést kellett megbeszélni: azokat az intézkedéseket, amelyeket Nagy-Britannia a Vörös Hadsereg támogatására fog foganatosítani, „amennyiben a közeljövőben a Szovjetunió és Németország között kitörne egy háború” (A II. világháború története 1939–1945, 3. kötet, 352. o.). Ezekhez a konkrét intézkedésekhez tartozott: a Royal Air Force közvetlen bevetése a Vörös Hadsereg támogatására, háborús szállítások, a két ország katonai vezetése által irányított akciók koordinálása.

Június 13-án a sztálini diplomácia valami olyannak az alapját fekteti le, amit hamarosan a Hitler-ellenes koalíció néven említenek majd. Nagy-Britannia szemszögéből ebben egyáltalán nincs semmi elvetendő: Nagy-Britannia háborút folytat Hitler ellen. A Szovjetunió azonban piszkos játékot játszik. Németországgal meg nem támadási szerződést kötöttek, és utána mindjárt egy barátsági szerződést. Ha a szovjet kormány úgy véli, hogy ezek a dokumentumok a továbbiakban már nem felelnek meg a valós helyzetnek, akkor fel kell mondani azokat. Sztálin azonban nem ezt teszi, hanem biztosítja Hitlert lobogó barátságáról, és a TASZSZ-kommunikében leleplezi azokat, „akik egy háború kiszélesítésében érdekeltek” – a brit politikusokat. Ebben az időben ugyanakkor tárgyalások folynak egy Németország elleni katonai szövetségről, és konkrét katonai intézkedések Németország elleni bevezetéséről. Milyen érdekes: ez még azelőtt történik, mielőtt Hitler megtámadná a Szovjetuniót!

A semleges, diplomatikus hangszín mögött nagyon komoly dolgok bújnak meg. Még nem is olyan régen a szovjet diplomácia tárgyalásokat folytatott Németországgal Lengyelországról: „...Abban az esetben, ha a lengyel állam területén változások következnének be...” Most eljött az idő, hogy a szovjet diplomaták Németország háta mögött hasonló hangon kezdjenek el Németországról beszélni. Érdekes, hogy a londoni tárgyalásoknál mindkét fél ugyanazt a szófordulatot használja: „amennyiben kitörne egy háború”, ahelyett, hogy „ha Németország támadna”; más szóval: a tárgyaló felek egyáltalán nem zárják ki annak a lehetőségét, hogy ezt a háborút más is kiválthatja, nem csak egy német agresszió. Figyelem-

re méltó, hogy Londonban a tárgyalásoknál a Szovjetuniót említik első helyen: „ha háborúra kerülne sor a Szovjetunió és Németország között”, ugyanígy a TASZSZ-kommunikében: „híresztelések egy közelgő háborúról a Szovjetunió és Németország között”. Miért nem fordítva fejezik ki magukat: Németország és a Szovjetunió között, ha az ember abból indul ki, hogy Németország lesz a támadó fél?

Talán itt is azt válaszolja majd nekem az egyik vagy a másik fél, hogy a szovjet nagykövet Sztálin tudta nélkül vezette a tárgyalásait, és hatáskörét ugyanúgy túllépte, mint azok a szovjet tábornokok, akik a német határnál vonták össze csapataikat, „anélkül, hogy ezt tudatták volna Sztálinnal”. Nem, ebben az esetben ez nem állja meg a helyét. Majszkij maga hangsúlyozta, hogy 1932-ben, londoni elutazása előtt szolgálattételre jelentkezett M. Litvinovnál, és a találkozón a külügyekért felelős népbiztos figyelmeztette, hogy Majszkij nem az ő, azaz Litvinov instrukcióit követi, „hanem sokkal magasabb fórumokét”. „Magasabban” ebben az időben csak Molotov (egy olyan kormányznak a feje, amelyhez maga Litvinov is tartozott) és Sztálin álltak. 1941-ben Litvinovot már ejtették (visszalépése után, 1939. május 3-án V. Molotov lépett az örökébe), és „magasabb fórumként” már csak Molotov és Sztálin maradt. Majszkij túlélte a tisztogatásokat, és igen hosszú ideig maradt a posztján, miközben csak azért tarthatta meg a helyét, mert a „magasabb fórumok” utasításaihoz tartotta magát, és nem sértette meg ezeket.

Hogy az olvasóknak Majszkij elvtársról és a szovjet diplomáciáról kerek képet adjak, még kiegészítem azzal, hogy Majszkij 11 éves londoni tevékenység után visszatért Moszkvába, és Sztálint elkísérte a Churchill-lel és Roosevelttel való találkozóra, ahol Sztálin a segítségnyújtás erősítését követelte. Később azután könyvet írt Aki segített Hitlernek címmel, amely 1962-ben jelent meg Moszkvában. Ebből megtudjuk, hogy Hitler egyedül egyáltalán nem tudta volna elkezdni a II. világháborút, Nagy-Britannia és Franciaország segítettek neki ebben. A továbbiak folyamán a szovjet nagykövet a felelősséget a „számtalan áldozatért és szenvedésért” arra az országra hárítja át, amely már 1941. június 13-án felajánlotta Sztálinnak katonai és gazdasági segítségét.

7.

A TASZSZ-kommunikének az a célja, hogy megakadályozza a Szovjetunió és Németország közötti elkerülhetetlen háborúról szóló híreszteléseket.

Június 13-14-én Moszkvában hirtelen fellobban a terror. Fejek hullanak, közöttük prominens személyek is.

Hitler ugyanezzel a problémával kerül szembe. Nehéz volt a háborús előkészületeket elrejteni. A nép látta őket, és mindenféle feltételezések terjedtek el. Április 24-én a moszkvai német haditengerészeti attasé, Baumbach azt a riasztó hírt küldte Berlinbe, hogy „félreismerhetetlenül értelmetlen híresztelésekkel szemben kell harcolnia, amelyek egy küszöbön álló német-szovjet háborúról terjednek” (Távirat 34.112/110 a haditengerészet számára). Május 2-án von der Schulenburg nagykövet arról tudósít, hogy szembeszáll ezekkel a híresztelésekkel, de az összes Németországból érkező munkatárs nemcsak híreszteléseket, hanem olyan tényeket is közöl, amelyek megerősítik ezeket. Májusban a német Propaganda Minisztérium külföldi sajtóosztályának a vezetője, Karl Bömer berúgott állapotban egy kicsit sokat beszél a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatokról. Azonnal letartóztatják. Hitler ezt az alkalmat használja fel arra, amit Goebbels szerint „mesterségesen felfújtnak” tekinthetünk (Joseph Goebbels naplói. Összes töredék. Kiadó: Elke Fröhlich. Első rész, 4. kötet, München/New York/Párizs/London 1987, 658., 687., 690. o.). 1941. június 13-án, tehát azon a napon, amelyen elterjesztik a TASZSZ-kommunikét arról, hogy nem lesz háború, Karl Bömer a népbíróság előtt állt (milyen megrázó: itt ugyanúgy népbíróság, mint a Szovjetunióban), és beszédét részeg handabandázásnak nevezte: természetesen nem lesz háború Németország és a Szovjetunió között! Ez nem védte meg a szegény Karl Bömert a kemény büntetéstől, melynek példát kellett statuálnia egész Németország számára: Nincs háború! Nincs háború! Hogy külföldön se legyenek senkinek sem kétségei, Ribbentrop június 5-én szigorúan titkos táviratot küld a nagyköveteinek: Moszkvával fontos tárgyalások előtt állunk. Ezt a nagyköveteinek szigorúan bizalmasan bizonyos személyekkel közölniük kell. Így például a budapesti német nagykövetség követségi tanácsosa azt a megbízást kapta, hogy ezt az újdonságot bizalmasan, hétfecsétes titokként közölje a magyar államfővel.

A félreinformálás elvei mindenhol ugyanazok: ha nem akarsz, hogy az ellenséged megtudjon egy titkot, akkor azt tartsd titokban a barátaid előtt is! És nézz oda, a TASZSZ-kommuniké kiadása utáni napon Németország célzatosan a saját diplomáciai szolgálatában állóknak és saját katonai szövetségeseinek eljuttat egy félretájékoztatót. Már tudjuk, hogy a legfelső szovjet hadvezetés ugyanezt tette saját szovjet csapataival.

Abbeli próbálkozásunk közben, hogy a német nemzetiszocializmus és a szovjet szocializmus történetének a sötétségébe behatoljunk, elképesztő hasonlóságokat állapítunk meg, nemcsak a jelszavakban, dalokban és ideológiákban, hanem a történelmi eseményekben is. A nemzetiszocializmus történetében van egy olyan esemény, amely kifejezetten hasonlít a TASZSZ-kommünikéhez. 1940. május 8-án a nagynémet rádióállomás elterjeszti azt a hírt, hogy Nagy-Britannia inváziót tervez Hollandiában. Aztán valami érdekes következik: azok a hírek, amelyek szerint két német hadsereget a holland határhoz vezényelnek, „ostoba híresztelések”, amelyeket a „brit háborús uszítók” dobtak be a köztudatba. Ami utána történt, jól ismert. A német rádiónak ez a jelentése és a szovjet rádió jelentése szinte szó szerint megfelelnek egymásnak. A fő gondolat így hangzik: nem helyezünk át csapatokat, azt csak a „brit háborús uszítók” találták ki. Tudom, hogy egy összehasonlítás még nem bizonyíték, de a tárgyalt esetben a két közlemény nemcsak hasonló, hanem szinte már egymás másolatai.

8.

Első publikációim megjelenése után megbotránkoztak a szovjet történészek: az biztos, hogy a szovjet csapatok felvonultak, de szovjet források már réges-rég kielégítő magyarázattal szolgáltak ezt az akciót illetően (védelmi intézkedések!), ezért nincs szükség más magyarázatok keresésére, egyébként is már minden világos.

Nem, nem minden világos! A Szovjetunióban sohasem adott senki kielégítő magyarázatot. Éppen az a tény, hogy ezzel az akcióval kapcsolatban mindenféle magyarázat hiányzik, keltette fel az érdeklődésemet. A szovjet tábornokok és marsallok nemcsak hogy nem nyújtanak magyarázatot, hanem közülük senki sem mondja meg akárcsak egyetlenegyszer azoknak a hadosztályoknak a pontos számát, amelyek ebben az óriási csapatmozgásban részt vettek: 191 hadosztály! Közülük egyetlenegyszer sem adott akárcsak megközelítő számot. Várhatunk-e egy olyan tábornoktól kielégítő magyarázatot, aki az ott lejátszódó előzmények igazi méretét vagy nem ismeri, vagy tudatosan leplezni akarja? A háború kezdeti szakaszának egyik kiváló ismerője, V. A. Anfilov beszámol a Nyugati Különleges Katonai Körzetről: „A katonai körzet központi régióiból a védelmi népbiztos utasításának megfelelően tíz lövészadosztályt indítottunk el nyugatra.” (A halhatatlan tett, 189. o.) Ugyanezen a helyen nyilatkozik a

szomszédos Baltikum Különleges Katonai Körzettel kapcsolatban: „Négy lövészadosztály zárkózott fel közelebb a határhoz (a 23., a 48., a 126. és a 128.)” Ez mind igaz, egy sör adatot fogunk arra nézve találni, hogy valóban így játszódott le a dolog. De a Baltikumi Különleges Katonai Körzetben nem helyezték a határhoz még ezen kívül a 11. és a 183. lövészadosztályt? Talán ebben az időben mindegyik páncélos hadosztály és gépesített hadosztály egy helyben állt?

Néhány szovjet marsall – például G. K. Zsukov – azt mondja, hogy az ország belsejéből 28 páncélos hadosztályt indítottak útnak. Ez a szintiszta valóság. Csakhogy nem a teljes igazság.

A. M. Vaszilevszkij, a Szovjetunió marsallja hangsúlyozza, hogy a 28 hadosztály „a csapatok összevonásához készített terv teljesítésének csak a kezdetét jelentette” (Egy életmű. Moszkva, 1973, 119. o.). Tudjuk, hogy volt folytatás, amely többszörösen felülmultha a kezdetet, Vaszilevszkij marsall azonban elnémul, miután mondott valamit, és a későbbiekben pontos számadatokat nem fogunk nála találni.

Ahhoz, hogy egy bizonyos jelenséget meg tudjunk magyarázni, először pontosan meg kell határozni a terjedelmét. Mindenkit, aki megpróbálja a szovjet csapatmozgásokat és a TASZSZ-kommünikét (amely ezeket a mozgásokat álcázni hivatott) megmagyarázni, csak akkor vehetünk komolyan, ha hajlandó arra, hogy legalább megközelítően összefoglalja azt, ami ezekről a csapatmozgásokról ismert, és amit hivatalosan publikáltak.

Mivel a felvetett kérdésben nem elégitettek ki a szakértők magyarázatai, ezért azoknak a tábornokoknak és marsalloknak a memoárijaihoz nyúlтам, akik részt vettek ezekben a csapatmozgásokban, illetve vezették ezeket. És csak ekkor fedeztem fel a szovjet történelemtudomány és a szovjet memoárirók meglepő simulékonyságát, ahogyan a választ megkerülték.

J. T. Cserevicsenko vezérezredes, az Odesszai Katonai Körzetben a csapatok főparancsnoka a június 9. és 12. közötti időben például a Krímben volt, ahol átvette a 9. speciális lövészhadtest csapatait. Ezt M. V. Zaharovtól, a Szovjetunió marsalljától tudjuk (A Történelem Kérdései, 1970, 5. szám, 44. o.). Erre a hadtestre még visszatérünk. Ez egy nagyon szokatlan hadtest volt, és hivatalos megnevezésében nem alaptalanul kapta a hozzáfűzött „speciális” jelzőt. De próbáljunk meg akár egyetlen egy sort is találni erről az eseményről J. T. Cserevicsenko tábornoknál. Valamilyen oknál fogva a tábornok hallgatással átsiklik fölötte. Az éppen beérkező hadtes-

tet melleleg szólva ugyanaz a Cserevicsenko adja le, aki semmit sem tud arról, hogy katonai körzetének a területén titokban egy egész hadsereg összevonása történik I. Sz. Konyev altábornagy és helyettese, Max Reiter altábornagy parancsnoksága alatt.

I. Sz. Konyevet a háború alatt előléptették a Szovjetunió marsalljává. Abban a reményben vesszük kézbe a könyvét, hogy felfedezzünk benne valamiféle magyarázatot, hogy az „annuskaival” hogyan és miért került egy idegen katonai körzetbe; csodálkozással állapíthatjuk meg, hogy a derék marsall a háborúnak az egész kezdeti szakaszát egyszerűen kihagyja a könyvéből. Inkább azt részesíti előnyben, hogy a 1945-ös évről írjon, és könyvének is ezt a címet adta: A negyvenötödik (2. kiadás. Moszkva, 1970). Vegyük elő P. I. Batov hadseregtábornok visszaemlékezéseit, hiszen végül is az ő hadtestét várta Cserevicsenkó a Krímben, de micsoda malőr – Batov egyszerűen az összes tényt kihagyja (A harcmezőn. 3. kiadás, Moszkva, 1974). Batov a Kaukázuson Túli Katonai Körzet helyettes parancsnoka. Hogy kerül akkor a háború előestéjén egy hadtest élén a Krímbe? Hány hadosztályt fogott át ez a hadtest? Miért volt speciális hadtest? Ki volt a hadtestparancsnok helyettese, ki volt a törzsparancsnok? Miért gyakorolt a hadtest behajózási hadműveleteket, idegen parton való partraszállást, kőolajfúró-tornyok elfoglalását és felrobbantását? Ezekre a kérdésekre a választ hosszas keresés után találhatjuk meg, sok forrásból szert tehetünk rájuk, csak nem Batov visszaemlékezéseiből, aki ezt az egész időszakot egyszerűen átlépi.

Miután itt nem találtunk magyarázatot, nézzünk szét magasabb szinten. Sztálin és a Politikai Bizottság tagjai egyébként nem írtak memoárokat. Így egyetlen lehetőségként, hogy valamit is megtudjunk, G. K. Zsukov marsall visszaemlékezéseit kell kézbe vennünk. Ő a fenti időszakban a vezérkar főnöke volt, személyesen felelt a csapatok szét- és áthelyezéséért; láttamozása nélkül egyetlen zászlóaljat sem lehetett áthelyezni, nem is szólva több ezredről vagy egész hadosztályokról. Sőt mi több: az egész katonai szállítmányozásügyi szolgálat közvetlenül őalá volt rendelve, azaz minden, ami a vasúthálózat katonai felhasználását érintette.

Nyissuk ki feszülten és izgatottan Zsukov visszaemlékezéseinek tekintélyes vastagságú kötetét.

Zsukov elismeri, hogy volt csapatáthelyezés. Zsukov elismeri, hogy ez kolosszális méreteket öltött, de Zsukov nem nevez meg pontos adatokat, és nem ad magyarázatot. Kitér a válasz elől. Számok és magyarázatok

helyett a csapatáthelyezések leírását kínálja három oldalon keresztül, ezt azonban nem magas posztjáról, nem vezérkari főnökként teszi. Zsukov egyszerűen három oldalon át I. H. Bagramjant idézi, aki ebben az időszakban ezredes volt. Halljátok csak, mit gondol erről Bagramjan, akinek nem volt hozzáférése államtitkokhoz! Hallgassatok meg egy férfit, aki az Első Stratégiai Lépcsőhöz tartozott, és csak a Moszkvából érkező parancsokat hajtotta végre, aki csak egymás után vette át a szállítmányokat anélkül, hogy magyarázatot kapna, erre miért is van szükség.

Kedves Georgij Konstantinovics, a Szovjetunió Marsallja Elvtárs! Ha mi Ivan Hrisztoforovics Bagramjan véleményét akarjuk megismerni, akkor felütjük mi magunk az ő jó könyveit, és lapozgatunk bennük. Az ön memoárjaiból azonban az ön nézeteit akarjuk megtudni, az ön számait és az ön magyarázatait. A helyzetet az ön pozíciójának szédítő magasságából akarjuk áttekinteni, és nem a kedves Ivan Hrisztoforovics posztjáról. Ő sokat mond, és jól mondja, ragyogó képzettséggel, a finom elemzés művészetével; figyelemre méltó emlékezettel és a körülmények lenyűgöző ismeretével rendelkezik. Ő maga azonban nem vett részt és nem is vezetett csapatmozgást. Ezeket a csapatmozgásokat ön vezette.

Zsukov ügyes manőverezése Bagramjan háta mögött, a pontos számok és magyarázatok hiánya megerősíti a gyanúkat, hogy itt nincs minden rendben, hogy itt nem mondanak el mindent; itt olyasvalami van, ami sem akkor, sem ma nem kerülhet szóba.

A szovjet marsallok nem adnak számunkra magyarázatot, és már nem is fogják ezt megtenni. Már régen elhagyták ezt a világot. Azokat a dokumentumokat pedig, amelyekre a hadműveleteikhez szükségük volt, már 1941. június 22-e előtt megsemmisítették. Ez az oka annak, hogy miért váltam magamra azt a nehéz feladatot, hogy választ keressek, egy választ, amelyet gondosan elrejteneek előlünk.

AZ ELHAGYOTT KATONAI KÖRZETEK

Már régóta bevezetett rendszer a VörösHadseregben: miközben a csapatok még felvonulnak, a parancsnokság már a helyszínen van, ott, ahol lesz hadművelet.

K. K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja
(Katonakötelesség, 166. o.)

1.

A katonai hierarchián felfelé vezető úton a szovjet tábornokok a következő beosztásokat töltik be: hadosztályparancsnok, hadtestparancsnok, hadseregparancsnok... És ezután – a katonai körzet parancsnoka – s ez nem csupán egy további lépést jelent a katonai ranglétrán, sokkal inkább egy ugrást, mivel egy katonai körzet parancsnoka nem egyszerűen egy különösen magas rendfokozattal rendelkező katonai előljáró, hanem egy óriási, több százezer és nem ritkán millió négyzetkilométeres területen egyfajta kormányzói pozíciót testesít meg; olyan területen, ahol emberek milliói élnek. A katonai körzet parancsnoka nemcsak a csapatokért és azok harcászati kiképzéséért felel, hanem ezen régió lakosságának, iparának, szállítmányozásának, mezőgazdaságának, természeti kincseinek a háború érdekében történő felhasználásáért is. A katonai körzet parancsnoka felel azért, hogy a rábízott területen gondoskodjon a kommunista rezsim fenntartásáról, szükség esetén azt erőszakkal is meg kell védenie.

A II. világháború előtt a Szovjetunió 16 katonai körzetre volt felosztva, amelyek közül nyolc határ menti, míg a másik nyolc katonai körzetnek nem volt közös határa idegen országgal, hanem belső katonai körzetnek számítottak. Természetesen mindegyik katonai körzetnek megvolt a saját jelentősége. Az egyikben nagyobb volt a haderő, a másikban kevesebb, de hatalmas ipari és mozgósítási kapacitással rendelkezett.

1941. május 13-án a nyolc belső katonai körzetről hétnek a parancsnoka (egyedül a Moszkvai Katonai Körzet volt kivétel) rendkívüli fontosságú utasítást kapott: a katonai körzet törzskarait hadseregtörzskarrá kell átalakítani. Mindegyik parancsnoknak körzete összes hadtestét és hadosztályát egyetlen hadsereggé kell összefognia, át kell vennie ennek a

hadseregnek a vezetését, és pontosan egy hónappal később, 1941. június 13-án elkezdni a hadsereg átszervezését nyugatra.

Így hét katonai körzet parancsnokából lesz hét hadseregparancsnok. Csakhogy hét tábornok nem elég. Kellenek helyettesek, hadseregtörzskar, valamint parancsnokok a tűzérés, a műszaki csapatok, a híradó szolgálat stb. élére. Honnan veszünk ennyi tábornokot? Nincs gond. Sztálinnál minden figyelembe van véve és előkészítve.

Nézzük meg az események lefolyását az Uráli Katonai Körzet példáján!

1941. június 13-án az Uráli Katonai Körzetben létrejön a 22. hadsereg. Az Uráli Katonai Körzet parancsnoka, F. A. Jersakov altábornagy személyesen állt ennek a hadseregnek az élére. A katonai körzet katonai tanácsának a tagja, D. Sz. Leonov hadtestparancsnok és a katonai körzet törzskari főnöke, G. P. Zaharov vezérőrnagy ennek megfelelően az új hadsereg katonai tanácsának tagja, illetve a hadsereg törzskarának parancsnoka lett. A tűzérés és az utászcsapatok, a hadtápszolgálatok, a híradócsapatok és minden egyéb csapatrész parancsnokai megfelelő beosztásokat kaptak a 22. hadseregben, és a helyetteseikkel és a beosztottjaikkal együtt beszálltak a vasúti szerelvényekbe, és elindultak.

Felmerült egy kérdés: Ki marad az Urálban? Az Urálban fekszik Magnyitogorszk, a nagy vaskohászati kombinátjával, az Uralmas (Sz. Ordzonikidze nehézipari gépgyártó üzem) Szverdlovszkban, Cseljabinszkban a Traktor Művek, ahol páncélosokat gyártanak, és ezért a nem hivatalos Tankograd néven vonult be a történelembe; az Urál egy nagy teljesítőképességű fegyvergyártó ipar állomáshelye; az Uráli Katonai Körzetben haladnak át a legfontosabb közlekedési utak, ott található a több száz ezer fogollyal a koncentrációs táborok, sőt talán még több millió elítélt is. Nem kockázatos ezt az egész területet katonai kormányzó nélkül hagyni? Azt fogják felhozni velem szemben érvként, hogy minden parancsnoknak van helyettese, akinek az a feladata, hogy a parancsnokot a távollétében képviselje. De éppen itt a probléma, ugyanis az Uráli Katonai Körzetben a helyettes parancsnok, M. F. Lukin altábornagy már korábban megkapta a parancsot, hogy menjen Bajkálontúlra. Ott felállította a 16. hadsereget, és a TASZSZ-kommüniké elterjesztésének időpontjában hadserege már úton van a bajkálontúli területre nyugatra. Ez az oka annak, hogy az egész katonai vezérlet elmenetele után miért kerül az Uráli Katonai Körzet élére a teljesen ismeretlen A. V. Katkov vezérőrnagy, aki gyakorlatilag katonai törzskar nélkül maradt. Ugyanez játszódott le a Harkovi

Katonai Körzetben. Már tudjuk, hogy a háború előestéjén a román határnál felállították a 18. hadsereget. Ennek a hadseregnek a parancsnoksága és törzskara a Harkovi Katonai Körzet parancsnokságából és törzskarából állt össze. A katonai körzet parancsnokát, A. K. Szmirnov altábornagyot, a törzskari főnököt, V. J. Kolpakcsit, a katonai körzet légierijének a főnökét, S. K. Gorjunov vezérőrnagyot alárendeltjeikkel együtt a román határhoz rendelték, az új 18. hadsereghez – a katonai körzet azonban vezetés nélkül maradt.

A 19. hadsereg az Észak-kaukázusi Katonai Körzet összes csapatából és törzskarából áll. I. Sz. Konyev altábornagy ennek a katonai körzetnek a parancsnoka, körzetének összes csapatát összefogta a 19. hadseregbe, ennek a hadseregnek az élére állt, titokban elindult nyugatra, és a katonai körzet mindenféle katonai ellenőrző szerv nélkül maradt. Elméletileg a német kommunista altábornagynak, Max Reiternek kellett volna a helyére lépnie, de mi már tudjuk, hogy Reiter ebben az időben nem a Kaukázusban volt, hanem Ukrajnában, pontosabban Cserkassziban, ahová a 19. hadsereg szállítóvonatai folyamatosan futottak be. Azt, hogy Reiter Ukrajnában tartózkodott, nemcsak M. V. Zaharov, a Szovjetunió marsallja visszaemlékezéseiből tudjuk, hanem más forrásokból is, többek között I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsalljának visszaemlékezéseiből is (Így kezdődött a háború, 63. o.).

Vessünk egy pillantást az Észak-kaukázusi Katonai Körzet légierijének parancsnokaira: a repülősök főnöke a légierő vezérőrnagya, J. M. Nyikolajenko, a légierő törzskari főnöke N. V. Kornyjejev ezredes, a vadászrepülő-hadosztály parancsnoka a légierő vezérőrnagya, J. M. Beleckij. A TASZSZ-kommuniké elterjesztése után ugyanezekben a szolgálati beosztásokban találjuk őket, csak nem a saját katonai körzetükben, hanem a 19. hadseregben, amelyet titokban Ukrajnába helyeznek át.

A 20. hadsereg tulajdonképpen az Orjoli Katonai Körzet. A katonai körzet parancsnoka, F. N. Remezov altábornagy a saját csapatait és a Moszkvai Katonai Körzet csapatait saját parancsnoksága alatt egyesítette, saját katonai körzetének törzskarát a 20. hadsereg törzskarává alakította, és elindult nyugati irányba, miáltal Közép-Oroszországot katonai ellenőrzés nélkül hagyta.

A 21. hadsereg nem más, mint a Volga Menti Katonai Körzet. A Volga Menti Katonai Körzet parancsnoka V. F. Geraszimenko altábornagy, a 21. hadsereg irányítója, a katonai körzet törzskari főnöke V. N. Gordov

tábornok, a 21. hadsereg törzskari főnöke lett. A különböző csapatnemek és szolgálatok parancsnokai, több száz csapatvezető egyszerűen a szolgálati beosztások elnevezésében szereplő „Volga Menti Katonai Körzet”-et „21. hadsereg”-re változtatta. Ha önök például arra az információra bukkanának, hogy G. A. Vorozsejkin, a légierők főmarsallja 1941 elején (akkoriban természetesen alacsonyabb rendfokozattal) a Volga Menti Katonai Körzet légierijét vezényli, akkor nyugodt lelkiismerettel állíthatják anélkül, hogy egy pillantást is vetnének az archívumokba, hogy június 13-a után a 21. hadsereg légierijének a főnöke lett, és titokban elindult a német határ felé.

Ha önök tudják, hogy az utászcsapatok vezérezredese, J. V. Bordzilovszkij ugyanebben az időben és ugyanebben a katonai körzetben (természetesen alacsonyabb rendfokozattal) az utászosztályában szolgált, akkor gond nélkül állíthatják, hogy a TASZSZ-kommuniké után a 21. hadsereg utászosztályába helyezték.

A Szibériai Katonai Körzetben (Sz. A. Kalinyin altábornagy parancsnoksága alatt) felállították a 24. hadsereget, az Arhangelszki Katonai Körzetben pedig (V. J. Kacsalov altábornagy parancsnoksága alatt) a 28. hadsereget.

Egyetlenegy napon, a már sokat emlegetett 1941. június 13-án, a szovjet rádió különös hírének az elterjesztése pillanatában Közép-Oroszországban, az Észak-Kaukázusban, Szibériában, az Urálban, Arhangelszktől Kubányig és Orjoltól Csitáig terjedő óriási területeken az eddigi katonai-territoriális felosztás megszűnt. Ha felkelésre került volna sor, senki sem lett volna ott a leverésére: az összes hadosztály úton volt a német határhoz. Még a felkelés leveréséről szóló döntés sem született volna meg: az összes tábornok titokban szintén úton volt nyugatra. A felkeléseket az NKVD akadályozza meg, de ha komolyra fordul a helyzet, egyedül nem elegendők az NKVD csapatai, be kell vonni a hadsereget is. Egyébiránt az NKVD-csapatoknál ez idő tájt különös dolgok mennek végbe, ezekre majd még visszatérek.

Mi áll azonban mindezek háttérében? Talán Sztálin már nem bízik a belső katonai körzetek parancsnokaiban, és ezért határozta el, hogy egyidejűleg valamennyit felmenti a posztjáról? Nem, nem ez az oka. Mindenkinek, akiben nem bízott, előrelátóan már korábban eltetett az útból, és helyükre azokat állította, akik teljes bizalmát élvezték. Itt feltétlenül szem előtt kell tartani, hogy az eltávozott tábornokok helyén gyakorlatilag sen-

ki sem maradt. A katonai körzetek minden egyes parancsnoka magával vitte a helyettesét, törzskari főnökét és az egész törzskarát, amikor titokban elindult nyugatra, Sztálin azonban nem nevezett ki azonnal új tábornokot utódul. Így például a Szibériai Katonai Körzet parancsnoka, Sz. A. Kalinyin az összes csapatát és katonai körzetének törzskarát a 24. hadseregbe vonta össze, és a hadsereget aztán nyugatra vezette, miközben új tábornok csak 1942-ben érkezett Szibériába (Szovjet katonai enciklopédia. 7. kötet, 338. o.). Az összes többi belső katonai körzetben vagy több hónapos késéssel jelentek meg az új parancsnokok, vagy harmadosztályú tábornokokat neveztek ki, akiket sem előtte, sem utána nem bíztak meg egyetlen katonai körzet vagy hadsereg vezetésével sem. Példa erre M. T. Popov vezérőrnagy a Volga Menti Katonai Körzetben.

Így nem marad más számunkra, mint annak a feltételezése, hogy ezeket a parancsnokokat és irányítókat valami fontosabb feladatnak a végrehajtására szánták, mint amilyen a Szovjetunió belső régióiban a szovjet hatalom védelme volt. Ha valami kevésbé fontos dologról lett volna szó, akkor mindannyian a saját posztjukon maradtak volna.

2.

A nyolc belső katonai körzet között Moszkva kivételt képezett. Ez érthető – Moszkva az ország fővárosa. Itt az összes belső katonai körzettel ellentétben a vezetés nem egy altábornagy, még csak nem is egy vezérezredes kezében van – Moszkvai Katonai Körzet parancsnoka I. V. Tyulenev hadseregtábornok volt.

Most azonban a TASZSZ-kommuniké leple alatt a szovjet tábornokok, törzskarok és csapatok elhagyják a belső katonai körzeteket, és ettől a sorstól Moszkvát sem óvta meg katonai körzetének kiemelt helyzete. Az összes csapatát leadták az Első Stratégiai Lépcső és a Második Stratégiai Lépcső 20. hadseregének az erősítésére. A Moszkvai Katonai Körzet összes fegyver-, lőszer- és minden egyéb tartalékát a nyugati határra küldték. Ezek után a katonai vezetés volt soron. I. V. Tyulenev tábornoknak természetesen ebben az időben túl magas rangja volt ahhoz (ráadásul Sztálin különleges bizalmát élvezte), hogy egy hadsereg irányításával bízzák meg. Egy, Sztálin jelenlétében megfogalmazott politikai bizottsági határozat alapján Tyulenevet a Déli Front parancsnokának nevezték ki. Tyulenev az új helyre magával vitte a Moszkvai Katonai Kör-

zet törzskarát, a parancsnokával, G. D. Sisenyin vezérőrnaggyal együtt. A Déli Front összetételét már ismerjük: a 9. (szupererős) és a 18. (hegyi) támadó hadseregekből, a 9. speciális lövészhadtestből és a 3. légideszant hadtestből, valamint ennek a frontnak a légierijéből áll.

Azt a határozatot, hogy Moszkvai Katonai Körzet parancsnokságát és törzskarát a Déli Front vezérletévé kell átalakítani, és Vinnicába kell áthelyezni, 1941. június 21-én hozták, de elégséges utalás van arra, hogy a törzskar tisztjei számára nem jött váratlanul ez a határozat, sőt a törzskar sok osztálya ebben az időpontban már úton is volt új állomáshelyére. Egy példa: A. Sz. Oszipenko vezérőrnagy, Moszkvai Katonai Körzet légierijének helyettes parancsnoka 1941. június elején már a román határnál volt.

A Moszkvai Katonai Körzet vezérlete és törzskara elindultak Vinnicába, és katonai körzetüket, amelynek területén az ország fővárosa volt, elhagyták anélkül, hogy bárkinek át tudták volna adni feladataikat, mivel a más-hová helyezett parancsnokok helyett nem neveztek ki újakat.

Ezek szerint a Moszkvai Katonai Körzet katonai vezetés nélkül maradt? Így van. Az igaz, hogy 1941. június 26-án, azaz a német támadás után P. A. Artemjev altábornagy átvette a katonai körzet irányítását (Moszkvai Katonai Körzet. Moszkva, 1985, 204. o.). Formálisan tehát elfoglalják a parancsnoki posztot. Gyakorlatilag azonban senki sincs ott. Artemjev nem a hadseregből jön, ő egy csekista. Az a működési terület, ahonnan a Moszkvai Katonai Körzetbe jött, az NKVD operatív csapatainak főigazgatósága volt, ahol ő volt az egyik főnök. Júniusban Sztálin a Moszkvai Katonai Körzet katonai tanácsának egy tagját is kinevezte – K. F. Telegint, az NKVD-csapatok hadosztályparancsnokát (későbbi altábornagyot). Telegin is egy fajtisza csekista, aki korábban az Osznaz-egységekben szolgált, a nagy tisztogatások idején a NKVD moszkvai körzet belső csapatainak politikai parancsnoka volt, és később felelősségteljes posztot töltött be az NKVD-apparátus központjában.

És most valami egészen meglepő: a katonai körzet még a nagy tisztogatások idején is a hadsereg kezében maradt. Most azonban már nincs többé különbség az NKVD Moszkvai körzete és a Moszkvai Katonai Körzet között. Elméletileg létezik Moszkvai Katonai Körzet, de már nem rendelkezik a Vörös Hadsereg harci egységeivel, hanem csak két NKVD-hadosztállyal és huszonöt önálló vadászpilóta-zászlóaljjal – és ezek úgyszintén NKVD-egységek.

K. F. Telegin altábornagy emlékszik, hogy abban a pillanatban, amikor a Moszkvai Katonai Körzet törzskarában feltűntek az „új emberek”, azaz a csekisták, akkor sok törzskari osztály érezhetően meggyengült, és a legfontosabbak, amelyek nélkül nem tud létezni egy katonai körzet – a Hadműveleti Osztály és a Felderítési Osztály –, egyáltalán nem létezett. Az „új embereknek” hiányzott a katonai szakismerete, és „nem kevés erőt és időt kellett arra fordítaniuk, hogy a katonai körzet viszonyaival, a rájuk váró feladatokkal és lehetőségekkel megismerkedjenek”.

Így a TASZSZ-kommüniké leple alatt a vezérkari tisztek a hadseregek élére kerültek, sőt egy esetben egy frontnak az élére, és titokban a német határhoz irányították őket. Az összes belső katonai körzetet a sors (és az NKVD) kénye-kedvére hagyták. Vitathatatlan tény, hogy a szovjet történelemben sem ezt megelőzően, sem később semmilyen ehhez hasonló nem fordult elő, és épp ilyen vitathatatlan tény, hogy egy ilyen jellegű mozgás meghatározott irányban közvetlen összeköttetésben állt egy olyan háborúval, amely a Szovjetunió számára teljességgel elkerülhetetlen és elháríthatatlan volt. Ha csak szemernyi kétség is lett volna a háború elkerülhetetlenségével kapcsolatban, akkor legalább egyik vagy másik helyen a parancsnokok a posztjukon maradtak volna.

Azonban a szovjet vezetésnek ezek az akciói nem a védekező háborúra való felkészülést jelentették. Egy elhúzódó védekező háborúban nincs szükség arra, hogy az összes parancsnokot és törzskari tisztet az ellenség határaihoz küldjék: egy pár katonai szakértőt azokon a területeken is hagynak, ahol az ellenség hirtelen feltűnhetne. Ezenkívül egy hosszan elhúzódó védekezési háborúban feltétlenül szükség van igazi hadsereg tábornokok (és nem rendőrtisztek) jelenlétére azokban a térségekben, ahol az ország legfontosabb ipari és közlekedési központjai találhatók, és pedig egyrészt a védelmükre, másrészt annak érdekében, hogy az óriási hátország összes katonai potenciáljának a megfelelő felhasználását úgy biztosítsák, ahogyan azt a háború szükségletei megkövetelik.

Nos, ha a szovjet vezetés azt tervezi, hogy egy villámgyors, meglepetésszerű hadjáratot vezet az ellenség területén, amelynek során a háború előtt mobilizált tartalékokra támaszkodik, és nem annyira a háború folyamán gyártott fegyverekre, akkor a tábornokoknak semmi keresnivalójuk az ipari központokban, akkor a helyük az ellenség határainál van.

Túl messzire mennénk a fejtegetéseinkkel? Ó, nem. K. F. Telegin altábornagyé a szó: „Mivel abból indultak ki, hogy a háborút az ellenség

területén fogják folytatni, a belső katonai körzetekben a háborút megelőző időkből felhalmozott valamennyi fegyvert, ellátási javakat és lőszer-tartalékokat a határkörzetekbe helyezték át.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1962, 1. szám, 36. o.)

Vajon ezekből valamit is csak magam találtam volna ki?

MIÉRT NEM BÍZOTT SZTÁLIN CHURCHILLBEN?

1.

Miért kellett volna Sztálinnak Churchillben bíznia?

Ki volt ez a Churchill? Egy kommunista? A Szovjetunió nagy barátja? A világméretű kommunista forradalom elkötelezett védelmezője?

Ha kapunk egy levelet, amely nem egészen mindennapi információt tartalmaz, önök is és én is feltesszük magunknak a kérdést, mennyire vehetők komolyan ezek az információs források. Úgy sejtem, hogy Sztálin is feltette magának ezeket a kérdéseket. Ki volt tulajdonképpen ez a Churchill a szovjet kommunisták szempontjából? Churchill volt a világ első politikai vezetője, aki már 1918-ban megértette a kommunizmus jelentette veszélyt, és mindent megtett, hogy segítsen az orosz népnek megpróbálni megszabadulni a kommunizmustól. Jóllehet ezek az erőfeszítések nem voltak elegendők, Churchill mégis többet tett, mint sok más vezető államfő a világon. Churchill a kommunisták ellensége, és ebből sohasem csinált titkot. Churchill 1918-ban kijelentette, hogy Németországgal össze kell fogni a szovjet kommunista diktatúra elleni harcban (A polgárháború és a katonai intervenció a Szovjetunióban. Enciklopédia kiadó, Moszkva, 1983, 653. o.). Churchill már akkor aktívan és kitarotán harcolt a kommunisták ellen, amikor Hitler még nem birodalmi kancellár, hanem csak egy egyszerű őrzetű volt. Lenin Churchillt „Szovjet-Oroszország legnagyobb gyűlölőjének” nevezte (Műveinek teljes kiadása, 41. kötet, 350. o.).

Ha az ön legnagyobb ellensége, az az ember, aki önt a legjobban gyűlöl, egy veszélyre figyelmeztetű levelet juttatna el önnek, akkor hitelt adna ennek a levélnek?

2.

Hogy Sztálin Churchill levelével kapcsolatos magatartását megértsük, bele kell képzelni magunkat az akkori politikai helyzetbe.

A 30-as évek diplomáciai háborújában Németország helyzete nagyon kedvezőtlen. Annak köszönhetően, hogy Európa közepén fekszik, állan-

dó konfliktusok középpontjába került. Bárhol is törjön ki Európában egy háború, Németország majdnem azonnal belekerül, minek következtében sok ország diplomáciai stratégiája a 30-as években a következő álláspont-ra helyezkedik: ti harcoljatok csak Németországgal, én inkább igyekszem kívül maradni. München 1938-ban ennek a gondolkodásmódnak világos példája.

A 30-as évek diplomáciai háborúját Sztálin és Molotov nyerte meg. A Molotov–Ribbentrop-paktumon keresztül Sztálin zöld utat adott a II. világháború kitörésének, miközben ő maga „semleges” megfigyelő maradt, és egymillió ejtőernyűst képeztetett ki arra az esetre, ha „váratlan fordulatok” történnének.

Nagy-Britannia és Franciaország elvesztették a diplomáciai háborút, és arra kényszerültek, hogy igazi háborút folytassanak. Franciaország hamar kiesik a háborúból. Mi Anglia politikai érdeke? Ha a Kreml szemszögéből nézzük a helyzetet, akkor Churchillnek csak egyetlen politikai célját tudjuk elképzelni: a német villámháború ellen villámhárítót találni, és a Nagy-Britanniára irányuló német csapást valamilyen más irányba fordítani. 1940 második felétől ez a villámhárító csak a Szovjetunió lehetett.

Egyszerűbben kifejezve: Nagy-Britannia azt szeretné (Sztálin véleménye szerint, amelyet 1939. március 10-én nyíltan hangoztatott), hogy a Szovjetunió és Németország támadják meg egymást, miközben ő maga távol marad ettől a verekedéstől. Nem tudom, Churchillnek ez volt-e a szándéka, de Sztálin a brit kormány és annak diplomáciaja minden lépését ebből az aspektusból közelítette meg.

N. G. Kuznyecov, a Szovjetunió flottaadmirálisa: „Sztálinnak természetesen elegendő oka volt feltételezni, hogy Anglia és Amerika azon van, hogy mi és Németország egymásnak ugorjunk.” (Az előestén, 321. o.)

Churchill levelének tartalmát Sztálin anélkül is kitalálhatta, hogy elolvasta volna. Mire van szüksége Churchillnek? Mi nyugtalanítja? A kommunista rezsim biztonsága a Szovjetunióban, vagy fontosabb mozgatórugók vannak a háttérben? Miről álmodhat Churchill politikai szempontból? Nyilván csak arról, hogyan érhetne el egy szerepcserét Sztálinnal azért, hogy Sztálinnak Hitlerrel kelljen megmérkőznie, miközben ő kívülállóként nézi a verekedést.

Ebben a szituációban Churchill túlságosan is érdekelt volt, mintsem hogy Sztálin hitelt adhatott volna a szavainak.

3.

Ahhoz, hogy Sztálinnak a Churchill-levelekhez való hozzáállását megértsük, idézzük fel az európai stratégiai helyzetet. A stratégia alapelve az összpontosítás. Az erő összpontosítása a gyengeség ellen. Az I. világháborúban Németország nem tudta alkalmazni e stratégiának az alapelvét, mert két fronton kellett harcolnia. Az a kísérlet, hogy egyidejűleg két fronton demonstráljon erőt, általános gyengüléshez vezetett, a megerősített erők egy fronton való összevonásának a kísérlete automatikusan a másik front gyengülését vonta maga után, amelyet az ellenséges oldal azonnal kihasznált. A meglévő második front miatt Németország akkoriban arra kényszerült, hogy lemondjon az összesített erők bevetésének elvéről, és ezzel lemondott arról is, hogy az ellenséges erőt szétverje; ehelyett egyetlen alternatíva állt a rendelkezésére – a felmorzsolás stratégiája. Németország tartalékai azonban korlátozottak voltak, míg az ellenség forrásai szinte korlátlanok. Ezért egy felmorzsolási stratégiára épített háború Németország számára csak katasztrófával végződhetett.

A Wehrmacht főparancsnoksága, és maga Hitler is nagyon jól tudták a II. világháborúban, hogy egy kétfrontos háború a katasztrófával egyenlő. 1939-ben és 1940-ben Németország gyakorlatilag csak egy fronton harcolt folyamatosan. Ezért volt lehetősége a Wehrmacht főparancsnokságnak (OKW), hogy a főerő összpontosításának elvét alkalmazza, és ezt ragyogóan meg is tette, amikor az óriási német katonai potenciált először az egyik, utána pedig a másik ellenség ellen vetette be.

Miben áll a német stratégia fő feladata? A kétfrontos harc elkerülésében. Egy fronton harcolni ragyogó győzelmek kivívását jelenti. A két fronton való harc eltérést jelentene ettől a döntő stratégiai elvtől: az ellenség megsemmisítésének az elvétől az ellenség meggyengítése elvére való áttérést, a villámháború kudarcát, sőt, a véget és a katasztrófát jelentené.

Miben reménykedhet stratégiai szempontból Churchill 1940-ben? Feltehetően abban, hogy a háború Németország számára egyfrontosból kétfrontos lesz.

Hitler maga abból indult ki, hogy lehetetlenség lenne két fronton folytatni a háborút. 1939. november 23-án, az egyik megbeszélésen, melyet a hadsereg legfelső parancsnokságával folytatott, Hitler arról beszélt, hogy csak akkor lehet elindítani a háborút a Szovjetunió ellen, ha az nyugaton már befejeződik.

Képzeljük el, hogy itt van egy személy, aki önnek 1940-ben eljuttatja azt a hírt, hogy Hitlernek szándékában áll ennek a jelentős stratégiai elvnek az alkalmazásáról lemondani, és erőösszpontosítás helyett előkészületeket tesz azoknak a szétforgácsolására. Képzeljük el, hogy itt van egy személy, aki megkísérli makacsul azt szuggerálni önnek, hogy Hitler szándékosan meg akarja ismételni Németországnak az I. világháborúban elkövetett döntő hibáját. Minden iskolás gyerek tudja, hogy Németország számára egy kétfrontos háború öngyilkosságot jelent.

A II. világháborúban később újra megerősítést nyer ez a szabály, miközben személyesen Hitler számára a kétfrontos háború a szó valódi értelmében az öngyilkosságot fogja jelenti.

Ha valaki önnek 1940-ben azt mondta volna, hogy Franciaország esete után Hitler egy kétfrontos, öngyilkos háborút készít elő, hitt volna ön az illetőnek? Én nem.

Ha a szovjet katonai felderítés ilyesmit jelentett volna, akkor a főnökének, Golikov tábornoknak azt javasoltam volna, hogy álljon fel a helyéről, menjen vissza a katonai akadémiára, hogy még egyszer tanulmányozza Németország I. világháborúban elszenvedett vereségének okait. Ha ezt az újdonságot az öngyilkos háborúról egy kívülálló semleges személy mesélte volna el nekem, azt válaszoltam volna neki, hogy Hitler nem hülye, valószínűleg te magad vagy az, kedves kortársam, ha azt hiszed, hogy Hitler önként belemenne egy kétfrontos háborúba.

Churchill volt az egész világon a leginkább érdekelt abban, hogy Hitler egy front helyett kettőt kapjon. Ha önnel Churchill ilyen körülmények között bizalmasan közölné, hogy Hitler egy kétfrontos háborúra készül, ön hogyan fogadná ezt a közlést?

4.

A tisztán stratégiai és politikai helyzetből eltekintve figyelembe kell venni az általános légkört is, amelyben Churchill az üzenetét írta, és amelyben Sztálin azt olvasta.

1940. június 21-én Franciaország elesett, és a tengeri útvonalakon érezhetően megnövekedtek a német tengeralattjárók támadásai. Az egész világgal szoros kereskedelmi kapcsolatokra ráutalt szigetállamot, Nagy-Britanniát tengeri blokádnak, komoly kereskedelmi, ipari és pénzügyi válság fenyegette. Még rosszabb volt azonban számára, hogy a német háborús

gépezet, amely ebben az időpontban sokak számára legyőzhetetlennek tűnt, intenzív előkészületeket tett a brit partraszállásra. Ebben a helyzetben ír Churchill június 25-én Sztálinnak egy levelet. Június 30-án a német hadsereg elfoglalja Guernsey és Jersey brit csatornaszigeteket. Britannia ezeréves történelme folyamán csak kevés olyan eset fordult elő, amikor az ellenség egy brit szigetre tette volna be a lábát. Mi fog ezek után történni? Partraszállás Angliában? Guernsey-t és Jersey-t ellenállás nélkül vették be. Meddig fog Britannia ellenállást tanúsítani?

Éppen Guernsey elfoglalása utáni napon kapja meg Sztálin Churchill üzenetét.

Tegyük fel magunknak a kérdést, hogy mi áll Churchill érdekében. A szovjet kommunista diktatúrát akarja megmenteni, vagy a brit impériumot? Úgy gondolom, hogy a brit érdekek készítették Churchillt ennek a levélnek a megírására. Ha önök is és én is így értelmezzük ezt, akkor nem ugyanígy kellett volna Sztálinnak is felfognia? Churchill nem egy olyan semleges megfigyelő Sztálin számára, aki baráti érzületből hívja fel a figyelmét egy veszélyre, hanem egy olyan ember, aki nehéz helyzetbe került, egy ember, akinek segítségre van szüksége, szövetségesekre a szörnyű ellenség elleni küzdelemben. Ezért viselkedik Sztálin olyan óvatosan Churchill leveleivel kapcsolatban.

Churchill több levelet intézett Sztálinhoz. Szerencsétlen módon ezen levelek mindegyike olyan időpontban érte el Sztálint, amikor maga Churchill is igen nehéz helyzetben volt. Vegyük ki ebből a sorozatból például azt az ismert Churchill-levelet, amelyet Sztálin 1941. április 19-én kapott. Minden szovjet, de más történészek is megegyeznek abban, hogy éppen ez a levél tartalmazta a döntő figyelmeztetést. A levelet sokszor és részleteiben idézik a történészek. Mi azonban legelőször nem a levél szövegét akarjuk megvizsgálni, hanem Churchill helyzetét. Április 12-én a német csapatok elfoglalták Belgrádot. Április 13-án Rommel egészen az egyiptomi határig nyomul előre. Április 14-én Jugoszlávia megadja magát. Április 16-án London bombázásakor megsérül a Szent Pál-székesegyház. Áprilisban Görögország közvetlenül a kapituláció előtt áll, és a brit csapatok katasztrofális helyzetbe kerülnek ott. Már csak az a kérdés, hogy sikerül-e az evakuálás, vagy nem. Ebben a helyzetben kapja meg Sztálin Churchill legfontosabb levelét.

Sztálin nemcsak Churchill szándékait illetően volt bizalmatlan, hanem az információ forrásának a tekintetében is fenntartásai voltak. Churchill

1940 júniusában írt egy levelet. Miért nem írt ugyanez a Churchill egy hasonló tartalmú levelet ugyanennek az évnek a májusában a francia kormánynak, illetve a kontinensen lévő saját csapatainak is?

Churchill 1941 áprilisában ír Sztálinnak, egy hónappal később azonban a német haderő ragyogó partraszállási hadműveletet hajt végre Krétán. Miért – gondolhatta Sztálin – dolgozik a brit felderítés olyan kiválóan akkor, ha a Szovjetunió érdekeiről van szó, és miért nem ugyanolyan sikeres, ha Nagy-Britannia érdekeiről van szó?

5.

És még egy mélyebb oka is van annak, amiért Sztálin nem hitt Churchill „figyelmeztetéseinek” – Churchill nem a német invázióra figyelmeztette Sztálint.

A kommunista propaganda nagy erőfeszítéseket tett, hogy Churchill „figyelmeztetéseinek” mítoszát megalapozza. Ebből a célból Nyikita Szergejevics Hruscsov idézte Churchillnek 1941. április 18-i, Sztálinhoz intézett üzenetét. A kimagasló szovjet hadtörténész (és még kiválóbb hamisító), V. A. Anfilov mindegyik könyvében idézi ezt a churchilli üzenetet. G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja szó szerint, teljes terjedelmében közli az üzenetet. Sz. P. Ivanov hadseregtábornok ugyanezt teszi. „A Nagy Honvédő Háború története” makacsul belénk sulykolja a churchilli figyelmeztetések ügyét, és az április 18-i üzenetet szó szerint idézi. Ezenfelül szovjet könyvek és értekezések tucatjaiban és százaiban megtaláljuk még Churchill üzenetét.

A levél így szól:

„Megbízható ügynököimtől azt a bizalomra méltó információt kaptam, hogy a németek, miután megállapították, hogy Jugoszlávia a hálójukban van, március 20-án elkezdték Romániában lévő öt páncélos hadosztályukból háromnak Lengyelország déli területére történő áthelyezését. Abban a pillanatban, amikor értesültek a szerb forradalomról, ezeket a csapatát-helyezéseket visszavonták. Excellenciád ezeknek a tényeknek a jelentőségét bizonyára könnyen fogja tudni értékelni.”

Churchill üzenetét minden orosz forrás ebben a változatban publikálja, és kitartanak annak bizonygatása mellett, hogy ez valóban „figyelmeztetés”. Én a magam részéről egyáltalán nem tudok figyelmeztetést felfedezni benne. Figyelmeztetés helyett inkább egy rejtvény.

Churchill három páncélos hadosztályról beszél. Churchill normája szerint ez nagyon sok. Sztálin számára nem különösebben. Sztálin maga ebben a pillanatban épp azon van, hogy titokban 63 páncélos hadosztályt állíttasson fel, amelyek mindegyike mennyiségileg nagyobb, minőségileg jobb egy német hadosztálynál. Mindenképpen arra kellett következtetnie Sztálinnak, amikor a három német hadosztályról megkapta a hírt, hogy feltétlenül sor kerül egy német invázióra?

Ha a három páncélos hadosztályról szóló közlést elégséges „figyelmeztetésnek” tartjuk arra nézve, hogy egy támadó hadművelet előkészületeiről van szó, akkor nem kell Hitlert agresszivitással vádolnunk: a német elhárítás páncélos hadosztályok tucatjairól tájékoztatta Hitlert, amely hadosztályok Németország és Románia határainál sorakoztak fel.

Churchill azt javasolja Sztálinnak, hogy „ezeknek a tényeknek a jelentőségét maga becsülje fel”. Hogyan kellene ezt felbecsülni? Lengyelország egész történelme során legyőzendő akadállynak számított minden agresszor számára, aki Oroszországon keresztül vonult Európába. Hitler német páncélos hadosztályokat akart dobni Lengyelországba, de aztán meggondolta magát. Románia Lengyelországgal összehasonlítva sokkal kevésbé alkalmas felvonulási terület egy offenzíva számára: a német csapatok ellátása sokkal nehezebben volt megoldható Romániában, mint Lengyelországban; egy Romániából kiinduló támadás esetén a támadó számára sokkal hosszabb és nehezebb út vezet Oroszország létfontosságú központjaiba, nagyon sok akadályt kell legyűrníe – beleértve a Dnyeper folyót is az alsó folyásánál.

Ha Sztálin valóban védelemre készül, és hitelt adott volna Churchill „figyelmeztetésének”, akkor megkönnyebbülve fellelegezne, és csökkentette volna katonai előkészületeinek a tempóját. Churchill még egy okot megnevez, hogy miért is nem Lengyelországba helyezik át a német csapatokat, hanem Romániában maradnak: a németeknek problémáik vannak egész Jugoszláviában, de különösen Szerbiában. Más szóval Churchill azt mondja: a német páncélos hadosztályok semmiképpen nem azért maradtak Romániában, hogy keletre, a Szovjetunió ellen indítsanak támadást, hanem sokkal inkább azt célozták meg, hogy Romániából délnyugati irányba induljanak, azaz hátat fordítottak Sztálinnak.

Ebben az időszakban Nagy-Britannia intenzív diplomáciai és tényleges háborút folytatott az egész földközi-tengeri térségben, különösen Görögországban és Jugoszláviában. Churchill távirata rendkívüli jelen-

tőségű, csak semmi esetre sem szabad figyelmeztetésként besorolni. Sokkal inkább felszólítás Sztálin részére: a németek hadosztályait Lengyelországba akarták átdobni, most azonban meggondolták – nincs semmi félnivalód, hiszen hátat fordítottak neked Romániában! Értékeld ezeket a tényeket, és cselekedj!

A háború folyamán, amikor Sztálin maga is válságos helyzetbe került, hasonló üzeneteket intézett Churchillhez és Roosevelthez: Németország ellenem tömörítette fő haderejét, és nektek hátat fordított, ez számotokra a legjobb pillanat! Tehát előre, nyissátok meg a második frontot! Aztán újból a nyugati szövetségesek voltak soron: amikor megnyitották a második frontot, és nehézségek adódtak, a nyugati vezetők 1945 januárjában hasonló tartalmú üzenettel fordultak Sztálinhoz: nem tudsz, kedves Sztálin, egy kicsit erősebben nyomulni?

Nincs okunk Churchill levelét figyelmeztetésnek tekinteni: Churchill első hosszú levelét 1940. június 25-én, tehát akkor írta Sztálinnak, amikor a *Barbarossa-hadművelet terve még nem is létezett!* Churchill levelei nem a német tervek ismeretén alapulnak, hanem józan számításokon. Churchill egészen egyszerűen az európai helyzetre akarja irányítani Sztálin figyelmét: ma Nagy-Britanniának van problémája Hitlerrel, de holnap szükség-szerűen a Szovjetunió lesz. Churchill meghívja Sztálint egy Hitler elleni szövetségbe, azaz felszólítja a Szovjetuniót, hogy lépjen be a háborúba Nagy-Britannia és az egész leigázott Európa oldalán.

B. H. Liddellhart, angol hadtörténész levezetett egy briliáns elemzést a stratégiai helyzetről, mégpedig Hitler szemszögéből. Jodl tábornok tanúvallomása szerint, amelyre Liddellhart hivatkozik, Hitler tábornokaival szemben újra és újra megismételte, hogy Nagy-Britanniának egyetlen reménye van: a szovjet invázió Európában (B. H. Liddellhart: *History of the Second World War*. London, 1978, 151. o.). Churchill 1941. április 22-én feljegyezte: „A Szovjetunió nagyon is jól tudja... hogy rá vagyunk utalva a segítségére.” (L. Woodward: *British Foreign Policy in the Second World War*. London, 1962, 611. o.) Miféle segítséget vár Churchill Sztálintól? Hogy nyújthat Sztálin segítséget? Netán Németország megtámadásával?

6.

Sztálinnak elég oka van arra, hogy ne bízson Churchillben. Sztálinnak magától is meg kell értenie, hogy Anglia eleste után szemtől szemben fog állni Németországgal. Felfogja ezt Sztálin? Természetesen. Meg is emlí-

ti Churchill 1940. június 25-i levelére írott válaszában: „A Szovjetunió politikája arra irányul, hogy elkerülje a Németországgal szembeni háborút, de Németország 1941 kora tavaszán megtámadhatja a Szovjetuniót, ha ebben az időpontban Nagy-Britannia elvesztette a háborút.” (Idézet R. Goralszkij: World War II. Almanach 1931–1945. London, 1981, 124. o.)

Sztálin válaszából az derül ki, hogy ő békében szeretne élni, türelmesen ki szeretné várni Anglia elestét, és miután egyedül marad Hitlerrel szemben, szeretné kivárni a német inváziót.

Ó, milyen ostoba ez a Sztálin, háborodik fel néhány történész. Nem fogunk csatlakozni hozzájuk: ezt az üzenetet ugyanis nem Churchillnek, hanem Hitlernek címezték! 1940. július 13-án Molotov Sztálin parancsára átadja a Sztálin és az angol nagykövet, Cripps között lezajlott beszélgetésről készült feljegyzést von der Schlenburg gróf, német nagykövetnek. Különös lépés, nemde? Churchill-lel (Cripps nagyköveten keresztül) tárgyalásokat folytatnak, és a tárgyalásokról készült titkos jegyzőkönyvet (gróf von der Schulenburg nagyköveten keresztül) átjuttatják Hitlernek.

Mellesleg szólva Sztálin itt is alattomos játékot játszik. Nem a memorandum eredetijét adja át Hitlernek, amely kínos pontossággal szükséges adatok sokaságát tartalmazza, hanem egy gondosan megszerkesztett másolatot, amelyben a döntő tényeket teljességgel megváltoztatták. Úgy gondolom, hogy ebben az esetben nem beszélhetünk ugyanannak a memorandumnak a két másolatáról, hanem két különböző dokumentumról, amelyek több különbözőséget mutatnak, mint egyezést.

Ha az ember a sztálini „másolatot” diplomatikus szövegétől megszabadítja, és érthető szövegösszefüggésében látja, akkor ez a dokumentum a következőt mondja:

1. Adolf, nyugodtan folytasd a háborút, és ne félj a hátszágodért, menj csak előre, és ne nézz hátra, mert a hátad mögött jó barátod, Sztálin áll, aki semmi mást nem akar, csak békét, és semmilyen körülmények között nem fog téged hátba támadni.

2. Itt, Moszkvában folytatódtak tárgyalások az angol nagykövettel, ezek azonban nem ellened irányultak. Ennek bizonyítékául megkapod a Crippsszel folytatott megbeszélés titkos jegyzőkönyvét is.

Lehet-e hinni a Kreml szép szavainak? Sok történész ezt teszi. Hitler azonban nem hitt nekik, és a Sztálin és Cripps közötti megbeszélés jegyzőkönyv „másolatának” kézhezvétele után, hosszas megfontolás alapján, 1940. július 29-én kiadta a parancsot a Barbarossa-hadművelet ter-

veinek kidolgozására. Hitler arra készül, hogy döntést hozzon egy kétfrontos háborúról. Ez a döntés sokak számára felfoghatatlan és megmagyarázhatatlan. Sok német tábornok és tábornagy szintén nem érti ezt az öngyilkos elhatározást, és nem is helyeslik. Hitlernek azonban már nem volt más választása. Egyre tovább nyomult nyugatra, északra és délre, miközben Sztálin egy baltával a kezében a hátában állt, és édes baráti hangokat fuvolázott.

Hitler helyrehozhatatlan hibát követett el, ez azonban nem 1940. július 29-én, hanem 1939. augusztus 19-én történt. Amikor beleegyezését adta a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírásához, akkor már előtte állt az elmaradhatatlan, Nyugat elleni háború, és hátában állt a „semleges” Sztálin. És ettől a pillanattól kezdve Hitlerre már kétfrontos háború várt. Az az elhatározás, hogy a Barbarossa-hadműveletet keleten elindítja anélkül, hogy megvárna a nyugaton aratott győzelmet, nem sorsszerű tévedés, hanem csak egy kísérlet Hitler részéről, hogy egy már korábban elkövetett végzetes hibát korrigáljon. Ehhez azonban már túlságosan késő volt. A háború már kétfrontos lett, és nem lehetett megnyerni. Moszkva elfoglalása sem oldotta volna meg többé ezt a problémát: Moszkva mögött még mindig 10 000 km-nyi, véget nem érő térségek húzódtak, jelentős ipari kapacitással, kimeríthetetlen természeti tartalékokkal és óriási emberi potenciállal. Oroszországgal mindig könnyű elkezdni egy háborút, befejezni azonban már annál kevésbé. Oroszország európai részén háborút vezetni még könnyűnek tűnhetett Hitler számára: meghatározott térség, viszonylag jó minőségű közlekedési útvonalok és mérsékelten kemény tél. Fel volt Hitler egyáltalán arra is készülve, hogy ezt a háborút Szibériában folytassa, a végtelen meszességekben, úttalan utakon, ahol az ember valóban a sárba süllyed, ahol a fagy keménysége a sztálini rezsim keménységével ér fel?

Sztálin kiindulhatott abból, hogy Hitler nem fogja elkezdni keleten a háborút anélkül, hogy előzőleg nyugaton ne fejezné be. Sztálin ezért a német–brit háború végakkordjaira várt: a német páncélos hadtestek szigetországi partraszállására. Sztálin a németek krétai lenyűgöző légi hadműveleteit – és nem egyedül ő – egy angliai partraszállás főpróbájának tartotta. Sztálin ezzel egyidejűleg minden biztonsági intézkedést megtett, hogy békebarátságáról meggyőzze Hitlert. Ezért nem lőtték le a szovjet léghárító ágyúk a szovjet terület fölé berepülő német felderítő repülőgépeket, és ezért kürtölték szét a szovjet újságok és a TASZSZ az egész világon, hogy nem lesz háború a Szovjetunió és Németország között.

Ha Sztálinnak sikerül meggyőznie Hitlert arról, hogy a Szovjetunió semleges ország, akkor a német páncélos hadtestek kétségkívül a brit szigeteneken landolnak majd. És azután...

Akkor valóban egy soha addig nem létező helyzet állna elő: Lengyelországnak, Csehszlovákiának, Dániának, Norvégiának, Belgiumnak, Hollandiának, Luxemburgnak, Franciaországnak, Albániának nem lenne már sem hadserege, sem kormánya, sem parlamentje, sem politikai pártjai. Emberek millióit a náci koncentrációs táborokba hajtják, és egész Európa a felszabadításra vár. Az európai szárazföldön azonban csupán Hitler személyes testőrgárdájának egy ezrede lenne, a náci koncentrációs táborok őrcsapatai, a német háttérterületek csapatszolgálatai, a katonai kiképző iskolák... Ezek állnának szemben öt szovjet légihadtesttel, több ezer gyorspáncélossal, amelyek speciálisan az autópályákon történő hadműveletekre lettek tervezve, ezer és ezer repülővel – amelyek pilótái ugyan nem tanulták meg, hogyan kell légi harcot vezetni, azt azonban nagyon is jól megtanulták, hogyan kell földi célpontokra rárepülni –, ott lennének az NKVD-hadosztályok, az NKVD összes hadserege, egy hadsereg, amely fel van töltve szovjet fogolytáborok foglyaival, óriási csapatszállító vitorlázórepülő alakulatok, melyek alkalmasak arra, hogy az ellenfél területén gyors hadműveleteket végezzenek, hegyi hadosztályok, melyeket begyakoroltattak arra, hogy rohammal elfoglalják a kőolaj-szállítási útvonalakat, a kőolajét, amely a háború életnedve.

Volt-e valaha is Európa történetében egy ilyen kedvező helyzet Európa „felszabadítására”? És ez a helyzet nem magától jött létre. Hosszú, makacs és kitartó munkával Sztálin úgy rakta össze és építette fel darabonként, mint egy finom mozaikot. Sztálin hozzásegítette Hitlert, hogy hatalomra kerüljön, Sztálin Hitlerből valóban egy igazi „Forradalom Jégtörőjét” (Sztálin megfogalmazása) csinált. Sztálin követelte a francia és a többi kommunistától, hogy ne akadályozzák meg ezt a Jégtörőt Európa romhalmazzá tételében. Sztálin ellátta a Jégtörőt mindennel, ami szükséges volt a győzedelmes előremeneteléshez. Sztálin becsukta a szemét a nácik minden büntette előtt, és kárörvendezett, „amikor a világ alapjaiban megrendült, amikor a hatalmasok elpusztultak, és a nagyságok elbuktak” (*Pravda*).

De Hitler átlátott Sztálin szándékain, és ez az oka annak, hogy miért is ért véget a II. világháború Sztálin számára nem várt módon: csak fél Európát és Ázsia egy picinyke részét kapta meg.

És az utolsó kérdés: ha Churchill nem juttatott el Sztálinnak egy invázió előkészületeiről szóló figyelmeztetést, akkor miért kapaszkodnak a kommunisták olyan makacsul ebbe a legendába? Azért, hogy megmutassák a szovjet népnek, hogy Churchill milyen jó ember volt? Vagy azt akarják bizonyítani, hogy hinni kell a nyugati vezetőknek? Természetesen sem az egyikről, sem a másikról nincs szó. Churchill „figyelmeztetésének” a legendájára azért van szükségük a kommunistáknak, hogy igazolni tudják az adott helyzetben saját agresszív előkészületeiket: igen, mondják, a mi oldalunkon elvágtuk a szögesdrótot, de nem azért, mert mi akartunk támadni... végül is Churchill figyelmeztetett bennünket!

MIÉRT NEM BÍZOTT SZTÁLIN RICHARD SORGÉBEN?

1.

Sztálin nagyon komolyan vette a háborúra való felkészülést. Különösen a szovjet katonai felderítés kiszélesítésére fordított nagy gondot, amely ma a GRU elnevezést (oroszul glavnoje rasvedivatelnoje upravlenije = felderítési főigazgatóság) viseli. Elég csak a GRU vezetőinek a listáján Golikov 1940-es hivatalba lépéséig végigmennünk, hogy Sztálin „gondoskodásának” egész mértékét, Sztálinnak ezek iránt a hősiestitkos ügynökei iránti figyelmét méltányolni tudjuk: Aralov (1880–1969) – letartóztatták, évekig tartó vizsgálati eljárás folyt ellene „fizikai ráhatás” alkalmazásával.

Sztigga – likvidálva 1938. 07. 29.

Nyikonov – likvidálva 1938. 07. 29.

Berzin – likvidálva 1938. 07. 29.

Unschlicht – likvidálva 1938. 07. 29.

Urickij – likvidálva 1938. 08. 01.

Jezsov – likvidálva 1940. 02. 04.

Proszkurov – likvidálva 1941. 10. 28.

Magától értetődik, hogy a katonai felderítés egyik vezetőjének a likvidálásakor az első helyetteseit, tanácsadóit, az egyes igazgatóságok és osztályok vezetőit is likvidálni kell. Az osztályvezetők lekapcsolásánál szükségyszerűen árnyéknak kellett vetődnie az operatív tisztekre és az általuk vezetett ügynökökre is, minek következtében a katonai felderítés vezetésének a megsemmisítése az egész katonai felderítés legalább kétszeres megsemmisítését vonta maga után.

Ez azt jelenti, hogy Sztálinnak a saját katonai titkosszolgálati embereiről való gondoskodása katasztrofális következményekkel járt. Ne higgyenek azonban ezeknek a híreszteléseknek. A GRU a háború előtt és a háború közben is a világ leghatalmasabb hírszerző szervezete volt, és a mai napig is az maradt. A GRU, jóllehet számarányát tekintve fő ellenfele és konkurense, a szovjet titkosszolgálat – a CSEKA, illetve a KGB – mögött marad, de lényegesen túlszárnyalja azt az általa szállított titkos információk minőségét illetően.

A szovjet katonai elhárításban végbemenő állandósuló véres tisztogatási hullámok semmilyen módon nem gyengítették meg a hatalmát.

Ellenkezőleg – a kiszorított generációt mindig egy újabb, még agresszívebb váltotta fel. Ez a generációváltás egy cápa fogváltásához hasonlatos. Az új fogak sorrendben megjelennek, kiszorítják az előző ott lévő sort, és mögötte már felcsillannak a következő, majd az azt követő sorok. Minél nagyobb a szörnyeteg, annál nagyobbak taszító torkában a fogai, annál gyakoribb a váltás, és annál hosszabbak és élesebbek lesznek új fogai.

A gyors generációváltás közben a titkosszolgálatosok között gyakran (sőt nagyon gyakran) ártatlan (kommunista normák szerint) áldozatok is voltak, a szovjet cápa mégsem veszítette el ezáltal a fogait. Emlékeznék rá, hogy Hitler hogyan likvidálta buzgó náciak egész tömegét az SA-ban, az egyik legnagyobb nemzetiszocialista tömegszervezetben? Gyengült ezáltal a Hitler-rezsim?

A Hitler és Sztálin közötti különbség abban áll, hogy Sztálin valóban komolyan készült erre a háborúra. Sztálin a hosszú kések éjszakáját nemcsak saját kommunista „rohamosztagai” ellen szervezte meg, hanem saját tábornokai, marsalljai, tervezői, titkos hírszerzői ellen is. Sztálin úgy gondolta, hogy fontos a saját hírszerzéstől titkos információkkal teletömött aktatáskákat kapni, de még fontosabb volt azonban számára, hogy ne egy aktatáskába csempészett bombát kapjon tőle. Ebben nemcsak saját személyes érdeke vezette, hanem az állam javát is szem előtt tartotta. A legmagasabb politikai és katonai vezetésnek a stabilitása kritikus, sőt több mint kritikus helyzetekben egy állam háborús készenlétének az egyik legfontosabb eleme.

Sztálinnak senki nem helyezett válságos helyzetben bombát az asztala alá, és ez nem véletlen. A GRU ellen irányuló állandó és célirányos terroron keresztül nemcsak azt érte el, hogy a szállított titkos információk igen magas minőségűek voltak, hanem az ország legmagasabb vezetését bebiztosította „mindenféle meglepetések” ellen a válságos pillanatokban.

A szovjet szolgálatban álló, 1944-ben a japánok által kivégzett német újságíró és titkos ügynök Richard Sorge egyike a fogak azon sorából lévő kémeknek, amelynek a kihúzását Sztálin 1938. július 19-én, megelőző intézkedésként megparancsolta.

2.

A szovjet katonai felderítés nem olyan bugyuta, hogy Sorge legérdekesebb jelentéseit nyilvánosságra hozza. A viszonylag kis mennyiségű, a

nyilvánosság számára felszabadított jelentések elemzése is zavarba hoz bennünket Sorgét illetően. Anélkül, hogy sokat kívánnánk idézni ezekből az üzenetekből (amelyek egyébiránt nagyon hasonlóak egymáshoz), itt három jellemzőt mutatok be:

1940. január: „Köszönöm az üdvözlét és jókívánságait szabadságommal kapcsolatosan. Ha azonban most venném ki a szabadságomat, az az információk csökkenéséhez vezetne.”

1940. május: „Magától értetődik, hogy a jelenlegi katonai helyzetre való tekintettel hazatérésünk időpontját elhalasztjuk. Még egyszer biztosítjuk önt, hogy ez most nem alkalmas időpont arra, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzunk.”

1940. október: „Számíthatok arra, hogy a háború befejezése után visszatérhetek?”

Ez igen különösen hangzik, nemde? Egy ügynök azt kérdezi a háború elején, megengedik-e neki, hogy a háború végén hazatérjen! A továbbiakban ennek a kérdésnek a lezárásaként Sorge felsorolja a Szovjetunió érdekében tett számos szolgálatát. Miféle különös távirat ez? Minden ügynök tudja, hogy a háború végén visszatérhet a hazájába. Miért kell tehát sürgősen ezt a kérdést az éterben feltenni? Minden titkos adóállomásról a nyílt éterbe küldött jelentés, amely egy érthetetlen kódban kerül elküldésre, óriási kockázatot jelent Sorge egész kém szervezetére számára. Ügynökségének adóállomása és kódjának legmagasabb titoktartási fokozata csak nem azért került kialakításra, hogy Sorge ilyen jellegű kérdéseket tehessen fel?

Még sajtóságosabb feltevéseket sejtet a harmadik távirat, ha az első kettővel összehasonlítjuk (megismétlem, hogy az elsőnek bemutatott fajtából nemcsak kettő, hanem több is van). A GRU felszólítja Sorgét: gyere, vegyél ki szabadságot, amikor csak akarsz! Felejtsd el ezt a háborút, és gyere haza, pihend ki magad! Miért kell feltenni akkor azt a kérdést, hogy hazatérhet-e a háború után, ha makacsul ismételtetik neki, hogy most, a háború alatt visszatérhet.

A Szovjetunióban nagyon sok könyvet és tanulmányt írtak Sorgéről. Néhányból igazán különös érzést keltő dicséret csendül ki: nemes lelkű ügynök volt, olyan hűséges kommunista, aki saját, egyáltalán nem könnyű újságírói tevékenységével megkeresett pénzét is illegális munkájára áldozta. Micsoda ostobaság! Talán a Kolimában dolgozó szovjet foglyok már nem ásnak aranyat az állam számára? A GRU annyira elszegényedett, hogy illegális rezidenseit ilyen módon kell ellehetetlenítenie?

Az *Ogonyok* folyóirat rendkívül érdekes közleményt tett közzé (1965. 17. szám), amely szerint Sorgének kiemelkedő fontosságú dokumentumai voltak, amelyeket azonban nem tudott továbbítani a központhoz: a központ nem küldött hozzá futárt. A folyóirat nem árulja el, hogy miért is nem küldött hozzá futárt a központ. Ez a kérdés bennünk is megütöztetést kelt.

A rejtély megoldása azonban egészen egyszerű volt.

Ennek az eseménynek az időpontjában az a férfi, aki Sorgét beszervezte, Jan Berzin, a szovjet katonai felderítés ragyogó főnöke a szörnyűséges kínzások következtében már meghalt. A GRU egyik következő főnökét, Szolomon Urickijt, aki személyesen adott utasításokat Sorgének, úgyszintén likvidálták. Az a szovjet illegális rezidens J. Gorev, aki Sorge németországi elutazásáról gondoskodott, börtönben ül (*Komszomolszkaja Pravda*, 1964. október 8.). Otto Kuuszinennek, a GRU helyettesének és az 1939-es téli háborúban kikiáltott finn demokratikus köztársaság népi kormánya vezetőjének a felesége, Ajna Kuuszinen, Sorge titkos munkatársa, börtönben ül. Richard Sorge feleségét, Jekatyerina Maximovát letartóztatják, bevallja, hogy kapcsolatokat tartott fenn az ellenséggel, és likvidálják. A sanghaji illegális GRU-rezidens, Sorge egykori helyettesét, Karl Rammot hazahívják Moszkvába „szabadságra”, és likvidálják. És ekkor Sorge megkapja a parancsot, hogy jöjjön haza szabadságra a Szovjetunióba. Ismeri vajon visszahívásának igazi okát? Ismeri. A szovjet források sem titkolják el: „Sorge megtagadja a Szovjetunióba való visszatérést”; „Sorge kétségkívül kitalálhatta, hogy mi vár rá Moszkvában”. Ebben a témában nem kevés információ látott napvilágot a Sztálin halála utáni „olvadási időszakban”.

Moszkvában azonban a Ramzaj fedőnevű Richard Sorgét ellenségnek tartják, és felszólítják, hogy jelenjen meg agyonlövésre. Sorge így válaszol: nem jövök el a kivégzésemre, nem akarom félbeszakítani érdekes munkámat.

És most próbáljunk elgondolkozni egy szovjet kommunista történész megfogalmazásán: „Megtagadta a visszatérést a Szovjetunióba.” Hogy nevezik a kommunista nyelvhasználatban az ilyen személyt? Igen: hazájába visszatérést megtagadónak. Abban az időben egy még találóbb kifejezést is kigondoltak erre: aljas szándékból visszatérést megtagadó. Most már felismerjük annak az okát, hogy miért fizette Sorge saját zsebéből az ügynökeit: a központ leállította a pénzelését. Ez az oka annak, hogy nem sietnek hozzá a futárok. Végso soron nem lehet illegális futárt küldeni egy visszatérést aljas szándékból megtagadóhoz!

Mivel Sorge nem akar visszatérni, hogy gyorsított eljárással elítéljék és leszámoljanak vele, folytatja a kommunistákért végzett munkáját, de már nem egy titkos munkatárs szerepében, hanem mintegy merő lelkesedésből, olyan hírvivőként, aki nem a pénzért szántja a sorokat a papíron, hanem pusztán kedvtelésből. Ramzaj megfontolása helyes: most nem utazom, de majd a háború után, ha megtudják tőlem a tiszta igazságot, akkor megbocsátanak, és megtanulnak újra megbecsülni. A központ sem veszíti el vele véglegesen a kapcsolatot: megkapják a táviratait, egyébként nyilvánvalóan csak azért, hogy utána azt válaszolják neki: gyere haza! Amire Ramzaj a maga részéről megismétli: túlságosan elfoglalt vagyok!

A felvetett kérdésre így szól az első válasz: Sztálin nem bízott Richard Sorgében, mert Sorge megtagadta a visszatérést, és ez már önmagában is legalább kétszeresen a legmagasabb büntetés kiszabását jelenti. Először is az 1938-as közös lista alapján ugyanúgy, mint a többi bajtársának, másodszor pedig a visszatérést rosszindulatú megtagadásával kapcsolatban. Sorge elvtárs, maga nem hisz igazán Sztálin elvtársnak, ezért nem jön haza. Hogy bízhat meg ezek után Sztálin elvtárs valakiben, aki nem bízik Sztálin elvtársban?

3.

Valaki kitalálta azt a legendát, hogy Richard Sorge fontos információkat juttatott el a GRU-nak a német invázióval kapcsolatban, de nem hittek neki.

Sorge valóban nagyszerű hírszerző volt, de a német invázióval kapcsolatban semmi fontos dologról nem értesítette Moszkvát. Sokkal inkább igaz az, hogy Sorge félretájékoztatás áldozata lett, sőt a GRU-t hamis információkkal etette.

Itt van például az 1941. április 11-i távirata: „A (német – V. Sz.) vezérkar képviselője Tokióban bejelentette, hogy közvetlenül a háború európai befejezése után elkezdődik a Szovjetunió elleni háború.”

Hitler is agyafúrt gazfickó. Előkészít egy inváziót, miközben elterjeszt egy olyan hazugságot, ami nagyon hasonlít az igazsághoz. Hitler tudja, hogy a Szovjetunió megtámadására tett előkészületeit már nem tudja tovább álcázni. Ezért titokban azt mondja (de úgy, hogy mindenki hallhassa): igen, meg akarom támadni Sztálint... amint befejeződött a háború nyugaton. Azt már tudjuk, hogy Sztálin éppen egy hónappal később ugyanezt teszi. „Titkos” beszédében majdnem az igazat mondja: igen, meg akarom támadni Hitlert... 1942-ben.

Még abban az esetben is, ha Sorge április 11-i táviratának (és más hasonló táviratoknak) hitelt akarunk adni, a szovjet vezetés számára nincs semmi ok az aggodalomra. Nyugaton a háború tovább folyik, hol egy kicsit gyengén elhamvad, hol újult erővel újra fellobban, de a végét még nem lehet látni. Később azután, ha nyugaton a háború befejeződik, lehetővé válik a német hadigépezet keletre történő átirányítása. Sorge más szavakkal ugyan, de ugyanazt mondja, hogy Hitler csak egy fronton akar harcolni.

A GRU-nál ezt Sorge nélkül is értik. Az adott szituáció minden gazdasági, politikai és katonai vetületének alapos tanulmányozásából kiindulva a GRU a következő következtetésekre jutott:

1. Németország nem nyerhet meg egy kétfrontos háborút.

2. Hitler éppen ezért nem fogja elkezdni keleten a háborút addig, amíg az nyugaton nem fejeződött be.

Az első következtetés helyesnek bizonyult. A második nem: időnként a győzelem kilátása nélkül is elkezdődik egy háború, legalábbis akkor, ha valaki olyan hamis premisszákból indul ki, mint amilyen a villámháborúban való reménykedés volt.

Még Sorge „figyelmeztetései” előtt F. I. Golikov altábornagy, az új GRU-főnök 1941. március 20-án részletes beszámolót tartott Sztálin jelenlétében, amely a következő végkövetkeztetéssel fejeződött be: „A Szovjetunió ellen irányuló ellenséges akciók elkezdésének legvalószínűbb időpontja az Anglia fölött aratott győzelem időpontja, vagy a két állam közötti, Németország számára tisztességes béke megkötésének az időpontja.” (Zsukov: Emlékek, gondolatok, 240. o.)

Sztálin azonban Golikov előadása nélkül is tisztában van azzal az egyszerű igazsággal, hogy Hitler nem fog elkezdni egy kétfrontos háborút. Ezért beszélt már a Churchill 1940. június 25-én írt levelére írt válaszlevelében arról, hogy Hitler a Szovjetunió ellen 1941-ben csak olyan feltételek mellett indíthat háborút, ha ebben az időpontban Nagy-Britannia már feladta az ellenállását.

Hitler azonban, akit Sztálin a Molotov–Ribbentrop-paktumon keresztül egy stratégiai zsákutcába hajtott, hirtelen megérti, hogy már nincs veszítenivalója – hisz Németország számára egyébként sem csak egyetlen front van, hanem kettő –, és épp ezért mindkét fronton felvette a harcot. Ezt sem Golikov, sem Sztálin nem várta. Ez öngyilkos döntés volt, Hitler számára azonban nem maradt más lehetőség. Sztálin egyszerű-

en nem tudta elképzelni, hogy Hitler, aki stratégiai zsákutcába került, rászánja magát egy ilyen öngyilkos lépésre. A GRU főnöke sem számolt ezzel. Sorge azonban (és még néhányan) félrevezető távirataival még meg is erősítette ezt a feltételezést.

Azzal érvelnek majd velem szemben, hogy Sorge június 15-én helyesen adta meg a június 22-i német invázió időpontját. Ez igaz. Mondják meg azonban önök, melyik Richard Sorgénak kell tulajdonképpen hinni, annak, aki azt jelenti, hogy Hitler nem fog kétfrontos háborút vezetni, vagy annak, aki június 22-ről beszél, ami azt jelenti, hogy Hitler mégis két fronton akar harcolni. Sorge információi kölcsönösen kizárják egymást. Ezenkívül Sorge információi csak információk maradnak. A GRU *semmiféle* információnak nem hisz, és igaza van ebben. Amire szükség van, azok *bizonyítékokkal alátámasztott információk*.

4.

Sorge egyike volt a 20. század legnagyobb titkos ügynökeinek. Nem véletlenül kapta meg posztumusz a legmagasabb kitüntetést, a Szovjetunió Hőse címet. Sorge erőssége azonban egészen más területen volt. Japánban tevékenységének fő tárgya nem Németország, hanem Japán volt. Solomon Urickij, a GRU főnöke személyesen adta ki Richard Sorge számára a feladatot: „Az ön tokiói munkájának fő célja abban áll, hogy elhárítson egy Japán és a Szovjetunió közötti háborút. Az ön fő objektuma a német követség.” (*Ogonyok*, 1965, 14. szám, 23. o.) A német követség csak egy olyan fedőlepel volt, amely Sorgénak fő feladata teljesítéséhez kellett. Szeretném olvasóim figyelmét egy adatra felhívni: Sorgénak nem az volt a feladata, hogy figyelmeztesse a GRU-t egy invázió előkészületeiről, hanem hogy elhárítsa ezt az inváziót, azaz más irányba irányítsa a japán támadást.

Ismeretes, hogy 1941 őszén Sorge arról tájékoztatta Sztálint, hogy Japán nem fog belebocsátkozni egy Szovjetunió elleni háborúba. Sztálin felhasználta ezt a rendkívül fontos információt, és a szovjet hadosztályok tucatjait visszavonta a Közel-Keletről, hogy bevethesse őket a Moszkva előtti harcokba, és ilyen módon a stratégiai helyzetet saját javára fordíthatta.

Kevésbé ismert annak az oka, hogy ebben az esetben miért hitt Sztálin Sorgénak. Azért hitt, mert nemcsak információkat, hanem bizonyítékokat is szállított. A bizonyítékról inkább hallgatásba burkolóznak a szovjet történészek, és ez érthető: ha Sorge azt mondja, hogy Japán nem fog-

ja megtámadni a Szovjetuniót, akkor ezt csak úgy tudja bebizonyítani, hogy felmutat egy másik ellenséget, amely ellen Japán meglepetésszerű csapást készít elő. Sorge pontosan megmutatta, hogy *ki ellen* irányultak a japán támadási előkészületek, és megcáfolhatatlan bizonyítékokat szolgáltott erre nézve.

A kommunista propaganda egészen tudatosan táplálja Sorge „figyelmeztetéseinek” mítoszát egy német támadással kapcsolatban. Azért teszi, hogy elterelje a figyelmet Sorge meglepő sikereiről, amellyel Japán legfelsőbb politikai és katonai vezető rétegeibe behatolt. Sorge tevékenysége egyáltalán nem csak arra korlátozódott, hogy Sztálint tájékoztassa arról, hogy Japán nem fogja megtámadni a Szovjetuniót, sőt még csak nem is arra, hogy – bizonyítékokkal alátámasztva – megadta a japán militarizmus szándékainak az irányát. Sokkal nagyobb szolgálatokat tett ezen a területen. A GRU-tól kiadott megbízásának megfelelően nemcsak bizonyos eseményeket mondott meg előre, hanem egy sor esetben azoknak az irányát is meghatározta. Az USA kongresszusa 1951 augusztusában foglalkozott a Sorge-esettel. A kihallgatások folyamán cáfolhatatlanul bebizonyosodott, hogy a szovjet katonai elhárítás „Ramzaj” kém szervezetén keresztül rendkívül sokkal hozzájárult ahhoz, hogy Japán támadó háborúba kezdett a Csendes-óceánon, és szerepe volt abban is, hogy ez a támadás az Amerikai Egyesült Államok ellen irányult (Vö: *Hearings on American Aspects of the Richard Sorge Spy Case. House of Representatives Eighty Second Congress. First Season August 9, 22 and 23. Washington, 1951*).

Nem Richard Sorge teremtette meg a „japán jégtörőt”, de nagyban hozzájárult ahhoz, hogy azt Sztálin számára előnyös irányba terelje. Amikor Sorge az információit bizonyítékokkal alá tudta támasztani, akkor Sztálin teljes mértékben hitt neki.

5.

A kémkedés a világ egyik leghálátlanabb feladata. Aki hibázik, akit lelepleznek, akit felakasztanak – az híres lesz. Mint például Sorge.

Sztálinnak a póruljártakon kívül nagyon sok kiváló katonai hírszerzője volt, akiknek szerencséjük volt, és elképesztő eredményeket értek el, miközben nem lettek híresek, azaz nem buktak le, és nem akasztották fel őket. Ezen szovjet ügynökök egyike hozzáfért Hitler igazi titkaihoz. A. A. Grecsko, a Szovjetunió marsallja tanúsíthatja ezt: „11 nappal azután, hogy Hitler elfogadta a Szovjetunió megtámadásának végérvényes hábo-

rús tervét (1940. december 18.), ez a tény és a német vezérkar döntésének lényeges adatai már ismertek voltak felderítő szerveink számára.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1966, 6. szám, 8. o.)

Ennek a nagyszerű titkos ügynöknek a nevét, aki ezt a hőstettet végrehajtotta, nyilvánvalóan sohasem fogjuk megtudni. Nincs kizárva, hogy ugyanarról a GRU-rezidensről van szó, aki 1943-ban megszerezte a „Cita-della” hadművelet tervét. Ez azonban csak az én feltételezésem. Sztálin idejében – ezt meg kell ismételtnem – igen magas szinten állt a katonai felderítés, és ezt más ügynök is megtehetette.

1940 decemberében a GRU főnöke, F. I. Golikov altábornagy azt jelentette Sztálinnak, hogy *megerősített információk szerint* Hitler elhatározta, két fronton harcol, azaz megtámadja a Szovjetuniót anélkül, hogy megvárna nyugaton a háború végét.

Ezt a rendkívül fontos dokumentumot 1941 januárjában a legfelsőbb szovjet vezetés szűk körben, Sztálin jelenlétében vitatta meg. Sztálin nem hitt a dokumentumnak, és azt mondta, hogy bármilyen iratot lehet hamisítani. Azt követelte Golikovtól, hogy úgy szervezze meg a szovjet katonai elhárítás munkáját, hogy az mindenkor megtudhassa, Hitler valóban tesz-e intézkedéseket erre a háborúra, vagy csak blöfföl. Golikov jelentette, hogy ezt már elrendelte. A GRU különböző szempontok egész során keresztül szemmel tartja Németország katonai előkészületeit, és ezeknek a szempontoknak a segítségével a GRU meg tudja határozni az invázióra való előkészületek pontos időpontját. Egyelőre semmi ilyen jel nincs. Sztálin magyarázatot kért arról, hogy ezt Golikov honnan tudja. Golikov erre azt válaszolta, hogy ezt csak személyesen Sztálinnak és senki másnak nem mondhatja el.

A következő időszakokban Golikov rendszeresen beszámolt Sztálinnak, és mindig azt kellett jelentenie, hogy egyelőre még nem kezdődtek el az invázió közvetlen előkészületei.

1941. június 21-én a Politikai Bizottság ülésezett. Golikov jelentette, hogy a német csapatok további tömörítése észlelhető a szovjet határon; óriási muníciós tartalékokról, a német léghárítás átcsoportosításáról, német dezertőrökről és sok-sok egyéb dologról számolt be. Golikov szinte az összes német hadosztály számát, a parancsnokok nevét ismerte, és azt is, hogy hol álltak. Sok minden ismert volt, beleértve a Barbarossa-hadművelet elnevezést is, a hadművelet tervezésének a kezdeti időpontját és még sok egyéb, nagy jelentőségű titkot. Ezután Golikov azt jelen-

tette, hogy nem kezdődtek még el az invázióknak azok a közvetlen előkészületei, amelyek nélkül nem lehetséges elkezdni egy háborút. Ezen a politikai bizottsági ülésen megkérdezték Golikovot, hogy jótáll-e a szavaiért. Golikov azt válaszolta, hogy fejével felel ezekért az információkért, és ha téved, akkor a Politikai Bizottságnak jogában áll úgy eljárni ellene, ahogy azt elődeivel tette.

10–12 órával később elkezdődött a Barbarossa-hadművelet. Mit tett Sztálin Golikovval? Csak semmi félelem: semmi rosszat. Már július 8-án megbízta Golikovot egy angliai és amerikai szolgálati úttal, és személyesen közli vele a szükséges instrukciókat. Ennek a látogatásnak a sikeres végrehajtása után Golikov a frontra kerül, ahol hadsereg- és frontparancsnokként szolgált. 1943-ban pedig a Védelmi Népbiztosság rendkívül fontos helyettesi posztjára nevezi ki (azaz Sztálin egyik személyes helyettesévé), ahol a személyzeti ügyekért felel. A káderek kiválasztásának és kinevezésének kényes kérdéseivel való hozzáférést Sztálin csak a legmegbízhatóbb embereire bízta rá. Berijának például nem volt ilyen jogosítványa.

Golikov további emelkedése a ranglétrán Sztálin halála után sem szakadt meg, egészen a Szovjetunió marsallja címig vitte.

Érthető, hogy visszaemlékezéseiben egy szót sem említ arról, hogyan kísérté figyelemmel Németország háborús előkészületeit, hogyan tudott életben maradni, és a Barbarossa-hadművelet után hogyan emelkedhetett olyan rohamosan egyre magasabbra a karrierje.

Ha számtalan elődjének a sorsára gondolunk, akiknek a hivatali ténykedése alatt semmi, a német invázió súlyával összehasonlítható nem történt, és sorsukat összehasonlítjuk Golikovéval, akkor csodálkozásunk nem ismer határokat. Engem is már régóta foglalkoztatott a Golikov-rejtély, és a GRU Akadémián találtam meg a választ. Később, amikor a GRU központjában dolgoztam, felfedeztem az általam talált válasz megerősítését.

Golikov rendszeresen beszámolt Sztálinnak arról, hogy Hitler nem tesz előkészületeket egy Szovjetunió elleni, közvetlenül küszöbön álló támadásra. Hitler akkoriban valóban nem szovjet földön folytatandó háborúra készült fel.

Golikov tudta, hogy Sztálin nem hagyatkozik egyedül csak dokumentumokra (Golikov maga sem tette), és ezért úgy gondolta, hogy valami olyan gyanús jelet kell találni, amely megbízhatóan beilleszthető Hitlernek a Szovjetunió megtámadására irányuló előkészületei sorába. Golikov

talált ilyen indikátorokat. Európában az összes GRU-rezidens azt a parancsot kapta, hogy figyeljék az ürüpiacot, és ügynökeiket csempésszék be közvetlenül vagy közvetve mindegyik, az „ürüproblémával” foglalkozó kulcsszervezetbe. Hónapokon keresztül jöttek a hírek az ürük számáról, az ürütartó központokból, a vágóhidakról, és ezeket szépen értékelték. Naponta kétszer futottak be Golikovhoz az európai ürühús áráiról szóló hírek.

Ezenkívül a szovjet felderítés igazi vadászatot folytatott a törlőrongyok és olajpapírok területén, amelyet a katonák hátrahagytak ott, ahol a fegyvereiket tisztítottak. Egész Európában német csapatok álltak. Menettábor-szerű körülmények között állomásoztak. Minden katona naponta legalább egyszer megtisztítja a fegyverét. A felhasznált törlőrongyokat és papírt általában elégetik vagy beássák a talajba. Természetesen ezt a szabályt nem követték mindenhol szigorúan, ezért a GRU elég lehetőséget talált arra, hogy jelentős mennyiségű használt törlőrongyot hajtson fel.

Ezeket a koszos törlőrongyokat áthozták a határon. Hogy ne keltse-nek gyanút, ezeket a törlőrongyokba valamilyen vaseszközt bugyoláltak, és különböző utakon küldték a Szovjetunióba. Ha bonyodalom adódna, akkor az ellenőrzés a fémrészre irányulna (ez többnyire valamilyen teljesen ártalmatlan vasból készült tárgy volt), nem pedig az olajos rongyra, amelybe bebugyolálták.

Mindezen kívül legális és illegális úton szokatlanul nagy mennyiségű petróleumlámpa, petróleumfőző, különböző fajtájú lámpások és gyújtó-eszközök jöttek át a határon. Ezeket szovjet szakértők százai elemezték, és az eredményt azonnal jelentették Golikovnak. Golikov azután Sztálint arról tájékoztatta, hogy Hitler még nem kezdte el a Szovjetunió elleni háború előkészületeit, és ezért a továbbiakban nincs szükség arra, hogy a német csapattömörítéseknek és a vezérkar dokumentumainak figyel-met szenteljenek.

Golikov azt hitte (és jó okból), hogy egy Szovjetunió elleni háborúhoz nagyon komoly előkészületek szükségesek. Egy Szovjetunió elleni hábo-rú előkészítésének egyik fontos eleme kell hogy legyen Németország szá-mára az irha. Ebből óriási mennyiségre – legkevesebb 6 millióra – len-ne szükség. Golikov tudta, hogy Németországban egyetlen hadosztályt sem készítettek fel a Szovjetunióban folytatandó háborúra. Ezért figyel-te olyan gondosan az európai ürüpiacokat. Pontosan tudta, hogy Hitler-nek, amint valóban elhatározza, hogy megtámadja a Szovjetuniót, ki kell

adnia a parancsot a hadművelet előkészítésére. A vezérkar haladéktalanul utasítani fogja az ipart, hogy nagy mennyiségű irhát szállítson. Ez a tény azonnal közvetlen kihatással lesz az európai piacra. A háborút figyelmen kívül hagyva, ingadoznia kell az ürühús piaci árának, az ár a több millió birka egyidejű levágása következtében csökken, miközben ugyanebben az időben a báránybőr árának a magasba kell szöknie. (Az orosz tisztek szemszögéből, akiknek a hadseregei – a finnországi téli háború tapasztalatai alapján – a legutolsó egyszerű katonáig báránybőrt hordtak télen, a német katonákat is fel kell szerelni báránybőr kabátokkal egy téli hábo-rúra. A hátrányos megkülönböztetés, miszerint a tiszteknek báránybőr, az egyszerű katonáknak vattával bélelt rövidkabát jár, az orosz szakér-tők szerint ostobaság volt.)

Golikov a továbbiakban abból indult ki, hogy a német Wehrmachtnak a Szovjetunió elleni háborúra új gépolajról kell gondoskodnia a fegyve-rei számára. A szokványos német fegyverolaj erős fagy esetén megme-revedik, és a fegyverek így nem lesznek működőképesek. Golikov vár-ta azt az időpontot, amikor a német Wehrmacht lecseréli a gépolajat. A szovjet szakértők, akik a használt törlőrongyokat vizsgálták, azt álla-pították meg, hogy a Wehrmacht a régi fegyverzsírt használta, és sem-mi jele annak, hogy új kenőolajjal cserélte volna fel. A szovjet szakértők megvizsgálták a német üzemanyagot is.

A szokásos német üzemanyag az erős fagy hatására nem éghető alkotó-részekre bomlana. Golikov tudta, hogy Hitler vagy a vezérkara, ha mégis, mindezek ellenére kétfrontos öngyilkos lépésre szánná el magát, akkor ki kell adnia a parancsot, hogy cseréljék le az eddig használt üzemanyagfaj-tákat, és kezdjék el olyan üzemanyag tömeges gyártását, amely a fagyban nem bomlik el. A szovjet katonai felderítés ezért a német üzemanyaggal feltöltött tűzszereszármokat, lámpásokat és egyéb kipróbálásra alkalmas tárgyakat szállított át a határon. Még rengeteg olyan aspektus volt, ame-lyet a GRU gondosan szemmel tartott, és amelyek riasztásul szolgáltak volna, hogy német részről előkészületek történnek.

Hitler azonban úgy indult el a Barbarossa-hadművelet hadjáratára, hogy semmiféle téli időjárásra vonatkozó előkészületeket nem tett! Hogy miért tett így Hitler, az örökre talány marad, hacsak nem abban keresi valaki kritikátlanul a magyarázatot, hogy egészen a Szovjetunió megtá-madásának időpontjáig Németország nagy sikereket mutathatott fel a vil-lámháborúban. A német Wehrmachtot nyugat-európai színtéren zajló

háború viselésére hozták létre, de Hitler semmit nem tett azért, hogy egy oroszországi téli háborúra felkészítse hadseregét.

Sztálinnak nem volt oka arra, hogy Golikovot felelősségre vonja. Golikov minden emberileg lehetségeset, sőt még többet is megtett azért, hogy felfedezze az inváziós előkészületeket, de nem voltak ilyen előkészületek. Csupán a német csapatok óriási tömörítése volt látható. Golikov azonban megparancsolta, hogy nem kell mindegyik német hadosztályt megfigyelni, hanem csak azokat, amelyek készen álltak az invázióra, azaz azokat, amelyek mindegyike 15 000 báránybőrt tartott a tartalék raktáraiban. Ilyen invázióra kész hadosztályok azonban az egész Wehrmachtban nem voltak.

Nem Golikov bűne volt, hogy nem vette észre az inváziós előkészületeket. Az ő szemszögéből nem történtek komoly előkészületek.

MIÉRT HOZTÁK LÉTRE A MÁSODIK STRATÉGIAI LÉPCSŐT?

A mozgósítás háborút jelent – más értelmezés
elképzelhetetlen a számunkra.

*P. M. Saposnyikov, a Szovjetunió marsallja
(Emlékezések. Moszkva, 1974, 558. o.)*

1.

A kommunisták a Második Stratégiai Lépcső létrehozását és az ország nyugati régióiba történő áthelyezését Churchill, Richard Sorge és ki tudja még kinek a figyelmeztetésével magyarázzák – egyszerűen a Második Stratégiai Lépcső azért indították útnak, mert ez volt a válasz Hitler akcióira.

Ez a magyarázat azonban nem állja ki egy vizsgálat próbáját.

I. V. Tyulenev hadseregtábornok közvetlenül a német csapatok inváziójának kezdete után beszélt Zsukovval a Kremlben. Így számol be Zsukov szavairól: „Jelentették a dolgot Sztálinnak, de ő még mindig nem hiszi el, és a német tábornokok provokációjának tartja.” (Három háború után. Moszkva, 1960, 141. o.) Ilyenfajta kijelentéseket nagy számban lehet találni, de már előttem is újra és újra bebizonyosodott, hogy Sztálin az utolsó másodpercre nem hitt a német támadásban, sőt még akkor sem, amikor az invázió már elkezdődött.

Ez azonban a kommunista történészeket egy zsákutcába vezeti: Sztálin azért szervezte volna meg az emberiség hadtörténetében a legnagyobb haderő átcsoportosítását, hogy elhárítson egy olyan német támadást, amelynek a lehetőségében ő maga nem hitt?

A Második Stratégiai Lépcső áthelyezése nem a Hitler akcióira adott reakció következménye. A Második Stratégiai Lépcső kialakítása Churchill 1941 áprilisában adott híres „figyelmeztetése”, Sorge „fontos” információi előtt és még a német csapatoknak a szovjet határnál történő erőteljes koncentrációját megelőzően következett be.

A Második Stratégiai Lépcső csapatainak az áthelyezése egy óriási vasúti hadművelet volt, amely a vasúti igazgatóságtól hosszú és részletes

előkészítési munkálatokat igényelt, amelyet viszont a vezérkar által kínos pontossággal kidolgozott tervezésnek kellett megelőznie. Sz. K. Kurkotkin, a Szovjetunió marsallja beszámol arról, hogy a vezérkar az 1941. február 21-i csapatáthelyezésekhez szükséges minden iratot átadott a Közlekedésügyi Népbiztosságnak (A szovjet hadsereg hátszói szolgálati a Nagy Honvédő Háborúban, 33. o.). Azonban a vezérkarnak is idő kellett ahhoz, hogy gondosan előkészítse az anyagokat, mivel a vasúti igazgatásnak pontos adatokra volt szüksége arról, hogy milyen időpontban, milyen szállítóeszköz, melyik rendeltetési helyen álljon készenlétben, hogy a rakodás és a szállítás optimálisan mehessen végbe, melyik útszakaszokat tervezzék be, melyik helyszíneken kell a csapatok tömeges kirakodásának megtörténnie. Ahhoz, hogy mindezt elő lehessen készíteni, a vezérkarnak ezt megelőzően pontosan ki kellett dolgoznia, melyik csapatrészeknek milyen időpontban hová kell beérkeznie. Ez azonban akkor azt jelenti, hogy a Második Stratégiai Lépcső felállítására vonatkozó határozatnak és az áthelyezésére vonatkozó tervezés elkezdésének, valamint a bevetésével kapcsolatos tervek időpontját korábbi időszakban kell keresnünk. És ez megtalálható.

Alapjában véve a belső katonai körzetekben a csapatok felállítása, áthelyezésük a nyugati határkörzetekbe egy olyan folyamat, amely már 1939. augusztus 19-én elkezdődött. Ez a Politikai Bizottság határozata alapján történt, soha nem állították le, sőt egyre dinamikusabb lett. Itt csak egyetlen, az ország belsejében lévő katonai körzetet említenék példaként – az Uráli Katonai Körzetet. 1939 szeptemberében két új hadosztályt állítottak fel: a 85. és a 159. hadosztályt. A 85.-et 1941. június 21-én közvetlenül a német határnál, Avgusztovo térségében találjuk, éppen azon a szakaszon, ahol a Belügyi Népbiztosság átvágta a drótakadályokat. A 159. hadosztályt Rava-Ruszkajában szintén a határnál fedezzük fel, mint a 9. (szupererős) hadsereg egyik egységét. 1939 végén ugyanebben az Uráli Katonai Körzetben felállítják még a 110., a 125. és a 128. lövészhadosztályt, és a végén mindegyik a német határnál tűnik fel, miközben a 125. hadosztály – szovjet források alapján – „közvetlenül a kelet-poroszországi határnál” állomásozik. Az Uráli Katonai Körzet még sok ezredet és hadosztályt állított fel, és ezek mindegyikét csendben és feltűnés nélkül elretolták az államhatár közelébe.

Miközben a Második Stratégiai Lépcső hivatalosan nem létezett, miközben hadseregei szellemi életet éltek, a legfelsőbb szovjet katonai

vezetés kidolgozta az Első és a Második Stratégiai Lépcső együttműködésének a formációit. Így például D. G. Pavlov hadseregtábornok 1940 második felében megbeszélést folytat a hadseregek parancsnokaival és a Nyugati Különleges Katonai Körzet törzskari főnökeivel. Az ezer szovjet tábornok és admirális között D. G. Pavlov rangsorban a negyedik helyen áll.

A Nyugati Különleges Katonai Körzetben nagy csapatgyakorlatokat készítenek elő a törzskarok számára. A csapatparancsnokok, törzskarok, híradószolgálatok kidolgozzák egy háború kezdeti szakaszában követendő eljárás részleteit. A szovjet törzskarok azt a feladatot kapják ezeknél a gyakorlatoknál, hogy hajtsanak végre egy nyugati irányba történő áthelyezést, mégpedig úgy, ahogy ez egy háború kezdetére tervbe van véve. L. M. Szandalov, a 4. hadsereg törzskari főnöke felteszi a meghökkentő kérdést: „És azok a csapatok, amelyek közvetlenül a határnál vannak? Azok hova menjenek?” (L. M. Szandalov vezérezredes: Átétek. Moszkva, 1966, 65. o.) Itt utalni kell arra, hogy egy védekező háború előkészítése esetén senki sem helyezi a törzskari „közvetlenül” a határhoz. De a szovjet törzskarokat előrevonták a határhoz, és ott is maradtak gyakorlatilag a Németországgal kialakított közös határ felállításáig.

Érdekes az egyik határ menti hadsereg törzskari főnökének a reakciója is: az „áthelyezés” parancsot a „nyugati irányba történő mozgás” fogalommal asszociálja, egy „a határon át történő mozgással”. Még csak el sem tudja képzelni, hogy háborúban egy törzskart máshova is át lehetne helyezni.

A határ közelében történő megbeszélésen az Első Stratégiai Lépcső parancsnokain kívül részt vettek a Második Stratégiai Lépcsőből magas rangú vendégek, élükön a Moszkvai Katonai Körzet parancsnokával, I. V. Tyulenev hadseregtábornokkal. Tyulenev ezer tábornok sorában a harmadik legmagasabb helyet foglalja el. D. G. Pavlov hadseregtábornok kihasználja Tyulenev jelenlétét arra, hogy V. I. Csujkov altábornagyot, a 4. hadsereg parancsnokát (aki később a Szovjetunió marsallja címet kapja) felvilágosítsa a Második Stratégiai Lépcső rendeltetését illetően:

„...Amint a belső katonai körzetek térségéből a csapatok – Pavlov egy pillantást vet Tyulenevre – felzárkóztak, amint hadseregük sávjában a csapatsűrűség elérte a 7,5 kilométert hadosztályonként, akkor lehetséges lesz egy előrenyomulás, és nincs okunk arra, hogy ennek a sikerében kételkedjünk.” (Szandalov: Átétek, 65. o.)

I. V. Tyulenev hadseregtábornok jelenléte, aki a Moszkvai Katonai Körzetnek a parancsnoka, nagy jelentőséggel bír ezen a határ menti katonai körzetben történő megbeszélésen. Már 1940-ben ismeretes a számára, hogy a háború kezdeti szakaszában mi lesz a szerepe: meg kell jelennie törzskarával a határkörzetben, miközben az Első Stratégiai Lépcső átlépi a határt. 1941 februárjában Zsukov sürgetésére, aki átvette a vezérkart, megváltoztatták a szovjet tervet, és Tyulenev hadseregtábornokot stábjával titokban a román, és nem a német határra kellett irányítani, mivel a Vörös Hadsereg fő erőfeszítései ott koncentráálódtak.

A „7,5 km hadosztályonkénti csapatsűrűség”, amelyet a szovjet tábornokok meghatároztak, egy támadó hadművelet szabvány normájának felel meg. Abban az időszakban abból indultak ki, hogy védelmi feladatokat minden hadosztály ennél három-négyszer nagyobb területi sávon el tud látni. Az itt említett megbeszélésen azután még néhány, szintén nagy fontossággal bíró kérdést is megvitattak; a szovjet csapatmozgások határ irányába történő álcázásának kérdését: új hadosztályok oda irányítása csak kiképzési hadgyakorlatok ürügyén történhet.

1941. június 13-a az az időpont, amikor az ország belső katonai körzeteiből elindult a nyugati határ irányába 77 szovjet hadosztály „kiképzési hadgyakorlatok ürügyén”. Ebben a helyzetben Hitler már nem várta meg, hogy a szovjet tábornokok kialakítsák a „hadosztályonként 7,5 km-es csapatsűrűséget”, hanem ő mérte az első csapást.

2.

Miután Németország első megelőző csapást indított, a Második Stratégiai Lépcsőt, ugyanúgy, mint az Elsőt, védekezésre vetették be. Ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy ilyen célra hozták volna őket létre. M. I. Kazakov hadseregtábornok a következőképpen nyilatkozik a Második Stratégiai Lépcsőről: „A háború kitörése után gyökeres változásokat kellett eszközölni a bevetési tervekben.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1972, 12. szám, 46. o.)

V. Zemszkov vezérőrnagy pontosabban fejezi ki magát: „Ezeket a tartalékokat nem a tervnek megfelelően támadásra, hanem védekezésre kellett bevetnünk.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1971, 10. szám, 13. o.)

Sz. P. Ivanov hadseregtábornok: „Ha az Első Stratégiai Lépcső egységeinek sikerülne... a harci cselekményeket még a főhadsereg erőinek a szétbontakozása előtt az ellenfél területére áttenni, akkor a Második Stra-

tégiai Lépcsőnek erősítenie kellene az Első Stratégiai Lépcső erőfeszítéseit, és a stratégiai elgondolásnak megfelelően lehetővé tenni egy ellencsapást.” (A háború kezdeti szakasza, 206. o.) Ebben a megfogalmazásban ne zavarja az olvasót az „ellencsapás” kifejezés. Ennek a kifejezésnek a jelentőségét megértjük, ha visszapillantunk a téli háborúra. Még 40 évvel később is úgy szól a szovjet verzió, hogy Finnország indította a támadást, a Vörös Hadsereg csak „ellencsapást” hajtott végre.

3.

Sz. A. Kalinyin altábornagy beszámol a Második Stratégiai Lépcsőben tapasztalható véleményekről: a nyugatra történő, titokban végrehajtott áthelyezések kezdete előtt felkészíti a Szibériai Katonai Körzet csapatait (amelyek végül a 24. hadsereggé alakulnak át) a jövő harci cselekményekre. A csapatgyakorlatok közben a tábornok meghallgatja egy fiatalabb tiszt véleményét: „Nos igen, ezekre a megerősítésekre nyilván egyáltalán nincs szükség. Végül is nem védekezésre, hanem támadásra készülünk, és az ellenségre a saját területén fogunk lecsapni.” (Gondolatok a múltból. Moszkva, 1963, 124. o.) Kalinyin tábornok a fiatal tiszt szavait könnyed ironiával adja vissza: No nézd csak, milyen naiv volt ez az ember. Nem azt mondja, hogy ugyan hogyan jut ez a rangban alacsonyabb tiszt erre a gondolatra. Ha a tisztnek nem volt igaza, akkor Kalinyin tábornoknak helyre kellett volna utasítania, és nemcsak őt, hanem az összes parancsnokot a zászlóaljaktól kezdve egészen fel a hadtestekig, és rá kellett volna mutatnia arra, hogy a fiatal tisztnek valamit félreértettek, és hogy a harckiképzések túlságosan egyoldalúan vannak beállítva. Kalinyin tábornoknak azonnal egy kérdőívet kellett volna kiállíttatnia a szomszédos zászlóaljak, ezredek és hadosztályok parancsnokaival, és ha ott megismétlődne ez a „helytelen” vélemény, akkor sürgősen ki kellett volna adnia a parancsot a 24. hadsereg számára, hogy meg kell változtatni a harckiképzés célzatosságát. Kalinyin tábornok azonban nem tett ilyet, és csapatai továbbra is arra készülnek, hogy „az ellenség területén harcoljanak.”

Nem a fiatal tisztnek a hibásak abban, hogy nem voltak felkészítve a védekezésre, és ez még csak nem is Kalinyin tábornok hibája. Ő csak egyetlen hadsereget irányított, miközben az összes hadsereg arra készült, hogy „az ellenség területén harcoljon”.

Érdekes ugyanennek a tábornoknak egyik magyarázata ugyanebben a könyvben (182–183. o.). Miután Kalinyin 1941 őszén a 24. hadsereget átad-

ta K. Rakutyin tábornoknak, visszatért Szibériába, és itt a „favágók számára készült barakktelepüléseken” elkezdte tíz új hadosztály kiképzését. De jusson szóhoz ő maga: „Mivel kezdje az ember? Mi legyen a csapatok kiképzésének fő szempontja – védekezés vagy támadás? A frontokon változatlanul feszült volt a helyzet. A Vörös Hadsereg csapatai folytatták nagy áldozatokkal járó védekező harcukat.

A kibontakozó harcokból szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy egyáltalán nem szerveztük meg mindig okosan a védekezésünket. A védelmi állások műszaki szempontból nagyon gyakran rosszul voltak felszerelve. Időnként hiányoztak a lövészárokszerkezeteknél az előállások. A védekezők harci rendje többnyire egyetlenegy századból és igen csekély tartalékból állt, ami a csapatok ellenálló erejét csökkentette. Sok esetben nem voltak eléggé kiképezve a páncéelhárításra, és bizonyos félelem uralkodott a páncélosokkal szemben...

Eközben én azt mérlegeltem: Azért csak nem fogunk állandóan védekezni. A visszavonulás csak kényszerintézkedés...

Ráadásul a védekezés sohasem számított és ma sem számít a fő harci cselekménynek. [...] Következésképpen a csapatokat támadó harcra kellett előkészíteni... [...] ...beszéltem a parancsnokokkal. Egyhangúlag arra a következtetésre jutottunk, hogy a kiképzésnél a fő hangsúlyt a támadó hadműveletek taktikájának körébe tartozó kérdésekre kell helyezni.”

Az államnak és hadseregének fő feladata ebben az időpontban, 1941 őszén, hogy az ellenséget legalább Moszkva falai előtt megállítsa, és mindenki számára világos, hogy a Vörös Hadsereg nincs felkészülve a védekezésre. De nem is készítik fel erre. Nincs felkészülve a védekezésre? Na és! Akkor is csak a támadásra fogjuk kiképezni! És csak arra!

Ha még a német invázió után is, egy olyan időpontban, amikor magának a kommunista rezsimnek a fennállását fenyegeti a német Wehrmacht, Kalinyin tábornok folytatja a csapatainak csak a támadásra való felkészítését, akkor mire készítette fel igazából őket még *mielőtt* elkezdődött volna a német invázió?

4.

A Második Stratégiai Lépcsőt a német megelőző támadás következtében nem lehetett eredeti rendeltetésének megfelelően bevetni, csak védekezésre használták. Mégis elegendő iratanyaggal rendelkezünk arról, hogy megállapítható legyen, mi is volt a Második Stratégiai Lépcső eredeti ren-

deltetése, milyen szerepet szántak számára a szovjet háborús tervekben. Itt is megvolt – ugyanúgy, ahogy az Első Stratégiai Lépcsőben – mindegyik hadseregnek a saját individuális jellege, a saját arculata, saját jellemzője. A hadseregek többségét bizonyos fokig könnyű felszereléssel indították útnak, egyfajta óriási vázat jelenítettek meg, amelyet megérkezésük és az ország nyugati régióinak erdeiben való szétbontakozásuk után kellett feltölteni.

A Második Stratégiai Lépcsőben a hadseregek standard összeállítása két lövészhadtestből állt, és mindegyikhez 3-3 lövészadosztály tartozott. Ez nem előrenyomuló hadsereg volt, hanem csökkentett létszámú normál hadsereg.

A nyugati régiókba való beérkezésük után mindegyik hadsereg haladéktalanul megkezdte teljes körű mozgósítását, hadosztályainak és hadtesteinek a feltöltését. A gépesített, óriási páncélos mennyiséggel rendelkező hadtest hiánya teljesen logikus volt a Második Stratégiai Lépcső hadseregeinek a többségében. Először is ezeket a hadtesteket főként az ország nyugati régióiban állították fel. Így szükség esetén nem kellett őket a távoli Urálból és Szibériából nyugatra dobni: egyszerűbb volt, hogy az onnan beérkező, csökkentett létszámú hadseregeket ezekkel a hadtestekkel csak az ország nyugati régióiban töltsék és szereljék fel teljesen. Még jobb variációt jelent, ha a gépesített hadosztályok nagyobb részét az első meglepetésszerű támadásnál vetik be, hogy az első csapás rendkívül erős legyen, utána elindítani a Második Stratégiai Lépcsőt, és átadni ennek az első hadművelet után megmaradt összes páncélost.

A Második Stratégiai Lépcsőben a hadseregek között voltak azonban kivételek is. A 16. hadsereg egyértelműen előrenyomuló hadsereg volt. Az állományához tartozott egy teljes létszámra feltöltött gépesített hadtest, amely több mint 1000 páncélossal rendelkezett, ezenkívül ezzel a hadsereggel együtt az 57. önálló páncélos hadosztályt (V. A. Misulin ezredes vezetésével) nyugatra helyezték át, és hadműveleti szempontból az egész hadosztályt a 16. hadsereg parancsnoksága alá rendelték. A 16. hadsereg összességében – beleértve ezt a hadosztályt is – több mint 1200 páncélossal rendelkezett, és teljes feltöltése után ennek a számnak meg kellett haladnia az 1340-et. Még erősebb volt azonban az Észak-Kaukázusból várt 19. hadsereg. Négy hadtestből állt, beleértve egy gépesítettet, a 26. hadtestet. Elegendő adat áll rendelkezésére azzal kapcsolatban, hogy a 25. gépesített hadtestet (S. M. Krivosein vezérőrnagy vezetésével) szín-

tén a 19. hadsereg számára szánták. Ez egyértelműen maximális ütéserővel rendelkező hadsereg volt. Még lövészhadtestei is szokatlan összetételt mutattak, és magas rangú parancsnokok irányították. Így például a 34. lövészhadtest (R. P. Hmelnickij altábornagy vezetésével) négy lövész és egy hegyilövész hadosztállal, valamint több nehéztüzérségi ezredel rendelkezett. Nem véletlen, hogy egy hadsereghez hegyilövész hadosztály is tartozik. A Második Stratégiai Lépcső leghatalmasabb és legerősebb hadseregének, a 19.-nek titkos felfejlődése *nem Németország ellen* irányult.

Ebben rejlik az egész szovjet koncepció: az Első Stratégiai Lépcső legerősebb hadserege Románia ellen készült, a Második Stratégiai Lépcső legerősebb hadserege, közvetlenül mögötte, szintén Románia ellen készült.

A Szovjetunió elfogult barátai azt a legendát terjesztették, hogy a Második Stratégiai Csapatot „ellencsapásokra” szánták. Ha ez így volt, akkor a legnagyobb „ellencsapást” a romániai kőolajmezők ellen készítették elő.

A Második Stratégiai Lépcsőn belül a második legerősebb hadsereg, a 16. közvetlenül mellettük fejlődött fel. Ezt a hadsereget szintén be lehetett vetni Románia ellen, de valószínűbb, hogy inkább Magyarország ellen, a 26. (előrenyomuló) hadsereg és a 12. (hegyi előrenyomuló) hadsereg elhelyezkedése között, hogy a felhasználótól elvágják a kőolajforrásokat.

Hitler azonban támadásával megzavarta ezt az egész felfejlődési folyamatot. A 16. és a 19. hadsereget gyorsan Szmolenszkbe kellett átdobni, és így Románia és Magyarország „felszabadítása” néhány év halasztást szenvedett.

M. F. Lukin altábornagy, a 16. hadsereg parancsnoka nem említi, hogy a 16. hadsereget, amely ekkor az irányítása alatt állt, milyen területen kellett volna bevetni. Az azonban biztos, hogy semmi esetre sem szovjet területen: „Az ellenség területén készülünk harcolni.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1979, 7. szám, 43. o.) A. M. Vaszilevszkij, a Szovjetunió marsallja ugyan ezen az oldalon hangsúlyozza, hogy hinni kell Lukinnak: „Szavaiban sok zord igazság van.” Vaszilevszkij maga kiváló mestere annak, hogyan kell az „ellenség területén” harcolni. Ő volt az, aki 1945-ben Mandzsúriában a japán csapatok ellen a meglepetés erejére építő csapást mért, és kiválóan demonstrálta, hogyan kell hirtelen egy áruló csapást mérni az ellenség hátába akkor, amikor az épp a háború egy másik frontján van elfoglalva.

5.

1939 őszén, mindjárt Lengyelország felosztása után óriási szovjet csapatmennyiséget irányítottak állandó kaszárnyaikból az új határokhoz. Ezek az új területek azonban nem voltak alkalmasak ilyen csapattömegek szételhelyezésére, főleg ilyen modern, nagy mennyiségű műszaki és harci eszközökkel felszerelt csapatok fogadására.

A II. világháború hivatalos története (4. kötet, 27. o.) így szól: „A nyugati határkörzetek csapatainak nagy nehézségeket kellett leküzdeniük. Mindent újra kellett építeni és felszerelni: ...bázisokat és ellátási pontokat, tábori repülőtereket, közlekedéshálózatot, híradós központokat és összeköttetéseket.”

A Belorusszai Katonai Körzet hivatalos történetében (A Vörös Zászlós Belorusszai Katonai Körzet. Moszkva, 1983, 84. o.) a következőket találjuk: „A katonai körzet kötelékeinek és csapategységeinek Belorusszia nyugati részére való áthelyezése nem kevés nehézséget okozott... A 3., a 10. és a 4. hadsereg erői [...] javítási munkálatokkal, kaszárnyák, raktárak és táborok építésével, gyakorlóterek és lövészeti gyakorlóhelyek, valamint páncélosok számára parkolóhelyek kialakításával voltak elfoglalva. Mindez minden csapattól nagy erőfeszítéseket kívánt.”

L. M. Szandalov vezérezredes: „A katonai körzet csapatainak az ide történő áthelyezése nagy nehézségekkel járt. A kaszárnyaállomány rendkívül kicsi volt. [...] A csapatok számára, mivel a kaszárnyákban nem volt szálláshely, földfedezékeket építettek.” (Moszkva előtt a fronton, 41. o.)

Mégis, mindig újabb csapatok érkeztek. Szandalov tábornok arról beszél, hogy a csapatok elszállásolására 1939–1940-ben tartalékraktárakat, barakkokat és az összes rendelkezésre álló helyiséget felhasználták. „Bresztben óriási létszámú csapatok torlódtak össze... A kaszárnyák alsó szintjein négyemeletes priccseket állítottak fel.”

V. N. Kurgyumov altábornagy, aki a Vörös Hadseregben a harckiképzés felelőse volt, 1940 decemberében, az egyik parancsnoki megbeszélésen úgy nyilatkozott, hogy a csapatok az új területeken nagyon gyakran a harci kiképzés helyett gazdasági munkálatokkal foglalkoznak. Ugyanezen a megbeszélésen J. N. Fedorenko altábornagy, aki a gépjármű- és páncélos igazgatóság vezetője volt, azt mondta, hogy az 1939–1940 közötti időszakban majdnem az összes páncélos kötelék megváltoztatta széthelyezését, néha háromszor vagy négyszer is. Ennek az eredménye az lett,

hogy „a csapatrészeknek több mint a fele, amelyeket új helyre helyeztek át, nem rendelkezett tüzéségi lőtérrel”.

Végül 1939-ben és 1940-ben szörnyű erőfeszítések árán elhelyezték az Első Stratégiai Lépcső óriási egységeinek tömegét. Ezekután 1941 februárjában előbb lassan, aztán egyre növekvő ütemben elkezdődött a Második Stratégiai Lépcső hatalmas kontingenseinek az áthelyezése.

Ebben a pillanatban döntő jelentőségű változás indult el: *a szovjet csapatok már nem gondoskodtak arról, hogy hol fogják a beköszöntő telet eltölteni.* Az Első Stratégiai Lépcső egységei abbahagyták a földkunyhók és félkész kaszárnyák építését, és elindultak a határsávokba. És itt az összes csapatról van szó, és közvetlenül a határhoz való elindulásról (lásd: I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja. *Hadtörténeti Folyóirat*, 1976, 1. szám, 62. o.). A Második Stratégiai Lépcső egységei, amelyeket az ország belsejéből hoztak ide, nem foglalták el a félkész kaszárnyákat és katonai településeket, amelyeket az Első Stratégiai Lépcső elhagyott. A beérkező csapatok semmit sem tettek azért, hogy ezeken a területeken kihúzzák a telet, és semmilyen módon nem készültek fel a télre. Nem építettek földkunyhókat, nem alakítottak ki csapat- és lögyakorlatra alkalmas terepet, még lövészárkokat sem ástak. Nagyon sok szovjet tábornoktól és marsalltól származó memoár és irat van, amelyekből kiderül, hogy a csapatok ettől fogva sátrakban táboroztak. Néhány példa: 1941 kora tavaszán kialakulóban volt a Baltikumban a 11. hadsereg 16. lövészhadtestének 188. lövészadosztálya. Májusban még tartalékosok is csatlakoznak hozzá.

A hadosztály Kozlovo Ruda területén (45–50 km az államhatártól) kialakít egy átmeneti nyári sátor tábor. A TASZSZ-kommuniké leple alatt a hadosztály elhagyja ezt a sátorvárost, és elindul a határ irányába. Bármely kísérlet, hogy akár csak a legapróbb utalást is találjunk a téli előkészületekre, kudarcra van ítélve – a hadosztály nem áttelelésre készült fel. Mindjárt mellette felfejlődik a 28. páncélos hadosztály, és ugyanaz a kép fogadja az embert. Az összes páncélos hadosztályban, az összes új alakzatba rendeződött lövészadosztálynál a téllal szembeni hozzáállás radikálisan megváltozott – senki semmiféle biztonsági intézkedést nem tesz az áttelelésre.

K. Sz. Moszkalenko, a Szovjetunió marsallja (ebben az időszakban vezérőrnagy és egy dandár parancsnoka) M. I. Potakov vezérőrnagytól, az 5. hadsereg parancsnokától a következő parancsot kapja: „Itt kezd szerveződni a dandárod [...] ez az erdőszakasz a tiéd, itt felállítasz egy

tábor...” Hatalmas, teljesen feltöltött dandár több mint 6000 fővel, valamint több mint száz, egészen a 85 mm-esig terjedő kaliberű nehéz löveggel három nap alatt felállít egy tábor. Ezekután elkezdődik egy napi 8–10 órás intenzív harci kiképzés, nem számítva az éjszakai gyakorlatokat, az önképzést, valamint a fegyverek kezelését és gondozását (A Délnyugati Fronton, 18. o.).

Ha a szovjet csapatok védekezésre készülnek fel, akkor be kellene ásniuk magukat a földbe, az északi Jeges-tengertől egészen a Duna torolatáig lövészárkok megszakíthatatlan vonalát kellene kialakítaniuk. Ismeretes, hogy nem ezt teszik. Ha az lenne a szándékuk, hogy nyugodtan kiváranak egy további telet, akkor április–májustól semmi mást nem kellene tenniük, csak építeni, építeni és még egyszer építeni. De ez sem történik meg. Néhány hadosztálynak valahol messze hátul van félkész kaszárnyája. Sok hadosztályt azonban csak 1941 kora tavaszán állítanak fel, és sehol, semmivel nem rendelkeznek: sem kaszárnyákkal, sem barakkokkal, de nem készítenek földfedezéket sem. Hol máshol kellene eltölteniük a telet, ha nem Közép- és Nyugat-Európában?

6.

A. Zaporozscsenko vezérőrnagynál a következő leírást találjuk: „A stratégiai felfejlődés záró szakaszát a csapásmérő erőknek a megindulási helyzetre történő titkos áthelyezése képezte, és ez néhány éjszakát vett igénybe. Ennek az áthelyezésnek az álcázását a már korábban a határhoz előrevont, megerősített zászlóaljok szervezték, amelyek a főhaderők felzárkózásának befejezéséig a hadosztályok számára kijelölt frontszakaszokat ellenőrizték.

A légierő áthelyezése május utolsó napjaiban kezdődött, és június 18-án fejeződött be. Eközben vadászpilótákat és csatarepülőket olyan repülőtereken koncentráltak, amelyek 40 km-re voltak a határtól, a bombázórepülőgépek sem voltak távolabb 180 km-nél.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1984, 4. szám, 42. o.)

Ebben a leírásban csodálkozást kelt bennünk a június 18-i dátum. A szovjet légierőnek még nem zárult le az áthelyezése, hanem az csak a TASZSZ-kommuniké leple alatt, június 13-án kezdődött. Hogyan lehetséges akkor, hogy a tábornok június 18-ról beszél? Nos, ő nem a Vörös Hadseregről beszél, hanem a német Wehrmachtról. Ott ugyanis pontosan ugyanez a folyamat játszódott le: éjszaka közelebb nyomultak a csapatok

a határhoz. Megerősített zászlóaljkat küldtek előre. A beérkező hadosztályok felvették kiindulási helyzetüket a támadásra, illetve – egyszerűbben kifejezve – elrejtőztek az erdőkben. A két óriási hadsereg tevékenysége egymásnak teljes tükörképe. Az egyetlen amiben különböznek, az az időbeliség. Kezdetben a szovjet csapatoknak volt előnye, most azonban Hitler két héttel megelőzi őket: kevesebb csapata van, és ezek áthelyezésére csak rövid távolságot kell áthidalni. Feltűnő, hogy a német Wehrmacht június elején kifejezetten kellemetlen helyzetben volt: csapatainak jó része még katonai szállítónatonokon ült. A lövegeket az egyik vonatba pakolták, a muníciót egy másikba. A harcoló zászlóaljakat ott teszik ki, ahol nincs törzskar, a törzskarokat viszont ott, ahol nincsenek csapatok. Hiányzik a hírközlési összeköttetés, mivel biztonsági megfontolásból a harci cselekmények megkezdéséig egyszerűen sok adóállomás működését megtiltották.

A német csapatok sem építenek azonban földfedezékeket, és nem alakítanak ki lövészállásokat. A legfontosabb egyezés azonban abban van, hogy mindkét hadsereg óriási mennyiségű tartalékokat, csapatokat, tábori kórházakat, törzskarokat és táborirepülőgép-leszállóhelyek tartalékait alakítja ki közvetlenül a szovjet határnál. Az események lefolyásának további menetét csak nagyon kevesen ismerték, ez a legfelsőbb vezetés szigorúan őrzött titka volt.

Minden, amit a Vörös Hadseregnél látunk, és butaságnak, ostobaságnak minősítünk, két héttel korábban lejátszódott már a német Wehrmacht-nál. De ebben nincs semmi képtelenség, mindez egy hatalmas méretű támadó hadművelet előkészülete.

7.

Minek kellett volna történnie, ha a Második Stratégiai Lépcső az ország nyugati régióiban végrehajtotta volna a szovjet csapatok teljes összpontosítását? A választ erre már rég megadták a II. világháború kitörése előtt.

W. Sikorski tábornok: „A stratégiai kivárás nem tarthat tovább, mint amíg elérkezik az az idő, amikor az összes erő mozgósítása és teljes tömörítése lezárult.” (Az ejöendő háború. Moszkva, 1936, 240. o.) Ezt mondja a lengyel hadsereg vezérkari főnöke. A könyvet egyébként a szovjet vezérkar határozatára kiadták a szovjet parancsnokok számára. Azért adták ki, mert a szovjet hadtudomány már ezt megelőzőleg arra a szilárd meggyőződésre jutott, hogy „a jelenlegi körülmények között az lenne a

legrosszabb törekvés, ha egy háború kezdeti szakaszában a kivárás taktikájához tartanánk magunkat”. (Háború és Forradalom. 1931, 8. szám, 11. o.)

A szovjet vezérkar főnökének, B. M. Saposnyikovnak, a Szovjetunió marsalljának határozott véleménye volt ebben a kérdésben: „A behívott tartalékosok hosszas várakoztatása a zászló alatt anélkül, hogy kilátás lenne egy háborúra, negatívan hathat morális hozzáállásukra; a harci készség fokozódása helyett annak csökkenése lenne a következmény. [...] Röviden, bármennyire is óhajtana ezt (ennek az állapotnak a tartósságát) mind a katonai vezetés, vagy még inkább a diplomácia – a mozgósítás bejelentésével egy időben pusztán katonai okokból maguktól is elsülhetnek az ágyúk.

Ezért kétségbe kell vonni, hogy egy mobilizált hadseregnek a katonai nyugalom-állapotába való megmerevedése lehetséges-e anélkül, hogy egy háború mai körülményei között ne menjen át aktív hadműveletekbe.” (A hadsereg agra. 3. kötet, Moszkva, 1929)

A szovjet hadtudomány akkoriban és ma is abból indult ki, hogy „mozgósítás, csapatösszevonás, hadműveleti felfejlődés és az első hadműveletek véghezvitele egyetlen, egymástól elválaszthatatlan folyamatot alkotnak” (Hadtörténeti Folyóirat, 1968, 1. szám, 15. o.). Miután a szovjet vezetés elindította a mozgósítást, még inkább az összpontosítást, valamint a csapatok hadműveleti felfejlődését, ezt a folyamatot többé már nem lehetett feltartóztatni vagy akár csak fékezni. Ez épp olyan, mintha a kéz gyorsan lefelé mozdulna, kinyitná a pisztolytáskát, kihúzná a fegyvert, az ellenségre irányítaná és egyidejűleg felhúzná a kast. Ezek után eldördülne egy lövés, akár tetszik nekünk, akár nem, ez elkerülhetetlen – mert amint a kéz céltudatosan lefelé mozdul, az ellenfél ugyanolyan gyorsan (ha nem gyorsabban) ugyanazt teszi.

A történészek a mai napig adósok nekünk a válasszal, hogy ki kezdte el a szovjet–német háborút 1941-ben. Ennek a problémának az eldöntésére egyetlen kritériumot javasolnak a szovjet történészek: aki az első lövést leadta, az a bűnös. Miért ne állíthatnánk fel mi, magunknak egy másik kritériumot? Miért ne arra figyelnénk, hogy ki kezdte el a mozgósítást, a csapatösszevonást, a csapatok hadműveleti felfejlődését, azaz ki nyúlt először a pisztolyhoz?

8.

A kommunista verzió védelmezői belekapaszkodnak minden szalmaszála. Torkusszakadtából azzal érvelnek velem szemben: Saposnyikov meg-

értette, hogy a csapatoknak a határhoz való felzárkózása háborút jelent. A mai szovjet stratégiák értik ezt. 1941-ben azonban már nem Saposnyikov volt a vezérkari főnök, hanem Zsukov. Talán azért irányította a seregeket a határ irányába, mert nem értette meg, hogy ez háborút jelentene?

Nem, Zsukov mindent nagyon is jól értett, sokkal jobban, mint mi.

Hogy jobban megértsük a szovjet felsővezetés elhatározottságát ezeknek az akcióknak a kivitelezésében, vissza kell térnünk az 1932-es évhez, a 4. lovassági hadosztályhoz, amely nemcsak az egész Vörös Lovasság legjobbja volt, hanem egyáltalán az egész Vörös Hadseregé. Ez az egység 1931-ig a Leningrádi Katonai Körzetben állomásozott, és ott tartózkodott, ahol korábban a cári lovassági gárdát helyezték el. Mindenki elképzelheti magának azokat a feltételeket, amelyek között ez a hadosztály a napjait töltötte és harci kiképzését végezte. Elszállásolási körülményeiket ragyogónak kell nevezni. Ezt a hadosztályt azonban valamilyen különleges hadműveleti megfontolás alapján egy előkészítetlen állomáshelyre helyezték át. G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja: „Másfél évig a hadosztálynak kaszárnnyakat, lóistállókat, törzskari szálláshelyeket, lakóházakat, raktáráépületeket és az egész kiképzéshez szükséges építményeket kellett építenie. A végén ez a ragyogóan kiképzett hadosztály egy rossz munkacapat színvonalára süllyedt. Az építési anyagok hiánya, az esős időjárás és egyéb kedvezőtlen feltételek lehetetlenné tették, hogy időben megtörténjenek az előkészületek a télre, és mindez rendkívül erősen hatott a hadosztály moráljára és harci készségére. Szétesett a fegyelem...” (Emlékek, gondolatok, 118. o.)

1933 kora tavaszára a Vörös Hadseregnek ez a legjobb hadosztálya „rendkívüli mélypontot ért el” és „harcképtelen volt”. A hadosztályparancsnokot kiáltották ki főbűnösnek, minden ebből adódó következményekkel együtt, a hadosztály számára azonban „találtak egy új parancsnokot”. Ez a parancsnok G. K. Zsukov volt. És ettől az időszaktól elkezdődött a felemelkedése. Zsukov tevékenysége fölött nemcsak Sz. K. Tyimosenko hadtestparancsnok őrkdött gondosan, hanem személyesen K. J. Vorosilov védelmi népbiztos is. Vorosilov elvárta Zsukovtól, hogy állítsa helyre a 4. lovashadosztály régi dicsőségét, és ezt Zsukov vasszigorral végrehajtott intézkedéseivel el is érte, így ékes bizonyítékát adta annak, hogy bármilyen, elméletileg teljesíthetetlen feladatot rá lehet bízni.

1941-ben az ebben a történetben említettek közül mindenki magasabb szintre került, mint ahol 1933-ban volt. Voltak, akik lényegesen magasabb-

ra kerültek: K. J. Vorosilov a Politikai Bizottság tagja, a Védelmi Bizottság elnöke, a Szovjetunió marsallja; Sz. K. Tyimosenko a Szovjetunió marsallja, védelmi népbiztos; Zsukov hadseregparancsnok, a védelmi népbiztos helyettese, vezérkari főnök. Ők hárman azok, akik a szovjet csapatoknak a német határ irányába történő mozgását irányítják. Jobban tudják, mint mi – és nem csak elméleti megfontolásból –, hogy egyetlen hadosztályt sem szabad elő nem készített erdei területen átteleltetni. Egy katona bármilyen körülmények között át tud telelni. Nem ez a tulajdonképpeni probléma. A probléma abban áll, hogy a nyugati határoknál, mint már említettem, nincs lövészgyakorlat számára hely, nincsenek csapatgyakorlatok számára terepek, nincsenek a páncélosok számára parkolók, nincsenek kiképzési központok, hiányoznak a harci kiképzés előfeltételei. A csapatokat vagy haladéktalanul harcba kell vezetni, vagy elkerülhetetlenül visszaesés következik be a már addig elért harci készség színvonalában. Tehát: tudják, hogy egyetlen hadosztályt sem lehet télen egy nem megfelelően előkészített helyen hagyni, tudják, hogy meg fogják találni a bűnöst, és azt is tudják, hogy mi történik azokkal, akiket bűnösnek találunk. Mégis, gyakorlatilag az egész Vörös Hadsereget áthelyezik olyan helyekre, ahol hiányoznak a harci kiképzés előfeltételei!

A háború nem úgy kezdődött, ahogy Sztálin akarta, és ezért nem is úgy végződött: Sztálin csak Európa felét kapta meg. Hogy megérthessük és helyesen értékeljük Sztálin cselekedeteit, képzeljük el egy pillanatra a következő helyzetet: Hitler nem 1941. június 22-én támadja meg Sztálint. Hitler például elhatározza, hogy először meghódítja Gibraltárt, és két hónappal későbbre halasztja a Barbarossa-hadműveletet.

Mit tett volna Sztálin ebben az esetben?

Sztálinnak már nem volt választása.

Először: nem tudta volna visszavonni óriási hadseregeit.

Az 1941 első felében felállított hadseregek és hadtestek közül sok egyáltalán nem tudta volna, hogy hova is kellene visszatérnie, hacsak nem a „favágók számára készült barakktelepülésekbe”. A csapatok visszahelyezése újból több hónapot vett volna igénybe, megbénította volna az egész vasúti közlekedést, és gazdasági katasztrófához vezetett volna. Mi értelme lett volna, hogy először fél éven keresztül, titokban meghatározott helyszíneken összpontosítsák a csapatokat csak azért, hogy utána egy fél éven keresztül ismét szétbontakoztassák azokat? Még ha a teljes összpontosítás után egy azonnali decentralizálás kezdődött vol-

na, akkor sem lehetett volna ezt a folyamatot a tél beköszöntéig lezárni.

Másodszor: Sztálin nem hagyhatta óriási hadseregeit a határ menti erdőkben áttelelni. Felfokozott harci készség nélkül a hadseregek gyorsan elveszítik a harcolni tudás képességét. Ezenkívül Sztálin valamilyen oknál fogva a Második Stratégiai Lépcső felállításának és áthelyezésének egész folyamatát szigorúan titokban tartotta. Számolhatott-e azzal, hogy ezt a titkot továbbra is meg tudja őrizni, ha heteken keresztül ezt az óriási csapattömeget a határ menti erdőkben hagyja?

Könyvem központi kérdése így szól: *ha a Vörös Hadsereg sem visszatérni nem tudott, sem nem tartózkodhatott hosszú ideig a határterületeken, akkor milyen cselekvési tér maradt a számára?*

A kommunista történészek készek arra, hogy könyvem minden kis részletét megvitassák és minden hibát megtaláljanak. Vannak benne hibák! Ez elkerülhetetlen. Egyik helyen egy hadtest vagy valamelyik hadosztály száma van elcserélve, valahol kimarad egy sor vagy netán egy egész mondat. De tekintsünk el ezektől a másodrendű részletektől, és találjuk meg a döntő kérdésre a választ.

Minden kommunista történész fél ennek a kérdésnek a megválaszolásától. Ezért itt idézem egy tábornok véleményét, aki „1940 májusától a vezérkarban a hadműveleti csoportfőnökség helyettes vezetője volt; ő irányította a szovjet haderőknek az Északi, Északnyugati és Nyugati Fronton való stratégiai felfejlődési operatív tervének a kidolgozását” (Szovjet hadtörténeti enciklopédia, 2. kötet, 27. o.). A tervezésében minden helyes volt, azért, bár a háborút vezérőrnagyként kezdte – másfél évvel később már a Szovjetunió marsallja lett. Ő, és nem Zsukov irányítja Sztálin utolsó éveiben a Vörös Hadsereget, és magas beosztásait Sztálin halálával veszíti el.

A. M. Vaszilevszkij, a Szovjetunió marsallja, öné a szó: „Azokat a félelmeket, hogy nyugaton a Szovjetunió állítólagos agresszív szándékai miatt lármázni kezdenének, félre kell tenni. Mi [...] elértük a háború Rubiconját, és szilárd elhatározottsággal kell megtenni az előrevezető lépést.” (Hadtörténeti Folyóirat, 1978, 2. szám, 68. o.)

Minden grandiózus folyamatnál van egy kritikus pillanat, ahonnan kezdve az események irreverzibilis jelleget öltenek: a Szovjetunió számára 1941. június 13-a jelentette ezt a pillanatot. Ez után a nap után már teljesen elkerülhetetlen volt a háború a Szovjetunió számára, és 1941 nyarán el kellett kezdődnie, függetlenül attól, hogy mit tesz Hitler.

A FEKETE HADOSZTÁLYOKRÓL

Sztálin nem fog visszariadni egy soha nem tapasztalt méretű erőszak alkalmazásától.

Trockij, 1939. június 21.

(Az ellenzék Bjulletenyje, 79–80. szám, 10. o.)

1.

Az Első és a Második Stratégiai Lépcső lényeges közös jellege abban állt, hogy a csapatkontingenseiken belül a legerősebb hadseregeket nem Németország, hanem Románia olajmezői ellen fejlesztették fel. A döntő különbség a színben volt. Az Első Stratégiai Csapat színét a zöld, illetve szürkészöld, több milliónyi katonai ingzubbony színe (terepszínű, álcázó színű, ahogy ezt a hadseregben mondják) határozta meg. Jóllehet a Második Stratégiai Lépcsőben is a terepszín dominált, de bőségesen árnyalva feketével.

Egy napon jelen voltam az F. N. Remezov nyugalmazott tábornokkal való találkozók egyikén, aki 1941-ben a TASZSZ-kommuniké leple alatt elhagyta az Orjoli Katonai Körzetet, amelynek a csapatai a Moszkvai Katonai Körzet csapataival együtt a 20. hadsereggel egyesültek, és titokban elindultak nyugati irányba. Ezen a találkozón a katonai körzet törzskárának a tisztjei és tábornokai voltak jelen, akik a beszélgetés témáját nem csak a nyugállományú tábornokok memoárjaiból ismerték. Heves vita alakult ki, amelynek során egy jóvágású ezredes nyíltan megkérdezte Remezov tábornokot, hogy a németek miért nevezték irataikban a 20. hadsereg 69. lövészhadtestét „Fekete Hadtest”-nek. A tábornok nem adott kielégítő magyarázatot. Kitért az 56. hadseregre, amelyet később irányított, és amelyben néhány hadosztályban a szürke katonai zubbonyok hiánya miatt fekete vasutaskabátot hordtak. Csakhogy ez decemberben volt. Remezov nyilvánvalóan igyekezett megkerülni a kérdésre adandó választ. Tőle azt kérdezték, hogy mi volt 1941 júniusában, amikor még nem volt hiány, és természetesen a katonák egyenruhás kabátban nem rohagálnak – végül is júniusban meleg van. A 69. lövészhadtestben azonban *nyáron* hordtak a katonák fekete uniformist. Elég sokan voltak, és

ez a tény magára vonta német elhárítás figyelmét, és ez vezetett azután a 69. hadtestnek mint „Fekete Hadtest”-nek a nem hivatalos elnevezéséhez.

És ez a hadtest nem az egyetlen volt. A Második Stratégiai Csapat 21. hadseregének 63. lövészhadteste ugyancsak fekete hadtestként szerepel a német iratokban. A hadtestparancsnok, L. G. Petrovszkij, a 63. lövészhadtest parancsnoka minden szempontból kiemelkedő vezető volt. 15 évesen részt vett Pétervárott a Téli Palota ostromában, és végül a polgárháborúban is végig harcolt, közben háromszor súlyosan megsérült. A polgárháború végén, 18 évesen már ezredparancsnok. 20 évesen kitüntetéssel elvégzi a Vezérkari Akadémiát. A Vörös Hadsereg legjobb egységeit irányítja, beleértve az 1. Moszkvai Proletár Lövészadosztályt is. 35 évesen a Moszkvai Katonai Körzet parancsnokhelyettese.

L. G. Petrovszkij a harcokban stratégiai messzelátásával tűnt ki csapatvezetőként. 1941 augusztusában altábornaggyá léptették elő, és kinevezték a 21. hadsereg parancsnokának. A 63. lövészhadtestet ebben az időpontban komoly harcok után körbezárták. Sztálin azt parancsolja Petrovszkijnek, hogy hagyja ott a hadtestet, és azonnal vegye át a hadsereg-parancsnokságot. Petrovszkij néhány napos haladékot kér az új parancsnokság átvételéig. A repülőgépet, amelynek ki kell hoznia őt a völgykatlanból, sebesült katonákkal küldi vissza. Sikerül neki a bekerítésből kivezetnie a fekete hadtestet, aztán még egyszer visszamegy az ellenséges vonalak mögé, hogy a 154. lövészadosztályt, melyet J. Sz. Fokakov dandárparancsnok vezetett, szintén kimenekítse a katlanból. A körbezárásból való kitörés közben halálos találat érte. Amikor a német csapatok megtalálták és azonosították a csatamezőn a holttestét, akkor magasabb katonai parancsra teljes katonai tiszteletadással temették el a szovjet tábornokot. A sírjára egy nagy keresztet állítottak azzal a német felirattal: „Petrovszkij altábornagy, a Fekete Hadtest parancsnoka.”

Szovjet források is megerősítik a német katonai vezetésnek ezt a szokatlan és tiszteletet adó gesztusát, melyet egy szovjet tábornokkal szemben foganatosítottak. A 63. Fekete Hadtest akcióiról részletes információkat lehet találni a *Hadtörténeti Folyóirat* 1966-os 6. számának 17. oldalán. A Szovjet katonai enciklopédia (6. kötet, 314. o.) megerősíti az ebben az értekezésében szereplő adatok helytállóságát. Petrovszkij Fekete Hadtestét G. D. Plaszkov, a tűzérség altábornagya szintén megemlíti (Az ágyúk dörgése közben, 163. o.).

A német elhárítás a Második Stratégiai Lépcső többi hadseregénél is észlelte ezt a szokatlan fekete egyenruhát. Azokban az esetekben, amikor a szokásos zöld mundérral szemben számszerűen túlsúlyba kerül ez az egyenruha, akkor ezredeket, hadosztályokat, sőt időnként egész hadtesteket fekete egységekként tartanak számon. A Második Stratégiai Lépcső 24. hadserege, amelyik Szibériából indult el, ebből a szempontból nem jelentett kivételt.

A harcok folyamán több ezredét és hadosztályát a „fekete” jelzővel látták el a németek. Azonban már a harcok kezdete előtt ennek a hadseregnek a hadosztályaiban és hadtesteiben igen figyelemreméltó dolgok történtek. 1940 júniusában a hadsereg szállítóvonatai több ezer kilométeres hosszúságban húzódtak. Ekkor a hadsereg parancsnoka, Sz. A. Kalinyin altábornagy (aki leadta a Szibériai Katonai Körzet parancsnokságát) már Moszkvában volt, hogy megbeszélje a 24. hadsereg számára szükséges ellátás kérdéseit. Ekkor felkeresi a Moszkvai Városi Pártbizottság titkárát. Halljuk, miről számol be Sz. A. Kalinyin altábornagy: „A Moszkvai Városi Pártbizottság titkára telefonon kérte a Belügyi Népbiztosságot.

– Az elvtársnak, akivel éppen beszéltem, nagy tapasztalatai vannak az élelmezési problémák megoldásában. Hosszú ideig ilyen dolgokkal foglalkozott a Volga–Moszkva-csatorna építéskor. Segíteni fog önnek.

Körülbelül 20 perccel később belépett a párttitkár szobájába a Belügyi Népbiztosság magas termetű, tekintélyes parancsnoka, a zubbonya hajtókáján három rombuszal, szépen kiegyenesített derékszíjjal. Igen hamar megegyeztünk mindenben.” (Gondolatok a múltból, 132–133. o.)

Kár, hogy Kalinyin tábornok sem a moszkvai városi párttitkárt, sem pedig a kabátja hajtókáján három rombuszt viselő, feszesre húzott övű NKVD-tisztet nem nevezi meg.

A 24. hadsereg az első harcok után megfelelő kezekbe került: a parancsnokságot Konstantin Rakutyin NKVD-vezérőrnagy vette át. Sz. A. Kalinyin altábornagy azonban Sztálin személyes parancsára visszatért Szibériába. Nem, nem azért, hogy újra átvegye a Szibéria Katonai Körzet feletti parancsnokságot. A magára maradt Kalinyin, Sztálin parancsára, tíz új hadosztályt szervez. „Az egységek szervezése olyan helyeken történt, ahol korábban egyáltalán nem voltak katonai kötelékek. A munkám ezeknek a helyeknek a megtekintésével kezdődött.

Az első látogatásom egy szibériai városba vezetett. Már néhány évvel a háború kezdete előtt az elhagyatott erdős területek közepén, a favágók

számára kialakítottak egy barakkvárost. Most ezt a felállítandó egységek elszállásolására használtuk.

A települést szinte teljesen elzárt, áthatolhatatlan tájga vette körül.” (Kalinyin: Gondolatok a múltból, 182. o.)

A „favágók számára létrehozott barakkvárosokról” minden tudnivalót elolvashatunk Alexander Szolzsenyicinnél – A Gulag szigetcsoport mindhárom kötetében. Tíz új hadosztályt (több mint 130 000 fő) tehát a Szibériai Katonai Körzetben nem azon a helyen állítanak fel, ahol már korábban is voltak katonai egységek, hanem a „barakkvárosokban”. Azt fogják nekem mondani, hogy természetesen nem a foglyokból csináltak katonákat. Kalinyin tábornok egyszerűen a beérkező tartalékosok elszállásolására használta fel az üres barakkokat, a tartalékosokat kellett itt kiképezni és katonát csinálni belőlük. Jó, egyetértek. Hol maradtak akkor a „favágók”? Miért üres (és nem csak ez az egyetlen) település? Nagyon egyszerű: mert Kalinyin tábornok a háború kitörése előtt a 24. hadseregét ezekkel a „favágókkal” töltötte fel, és titokban kiképezte őket a nyugatra való áthelyezésre. Ez az oka annak, hogy a Második Stratégiai Lépcsőnek ebben a hadseregében, és még több más hadseregében, az ezredekben és a hadosztályokban fekete egyenruhásokat találunk. A „favágókat” gyakran nem is öltöztették át katonai egyenruhába. Ez az oka annak, hogy a Kalinyin által titokban nyugatra vezetett hadsereg ellátási szempontból nem a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg vezérkara Háttérzolgálati Igazgatóságának volt alárendelve, hanem a Belügyi Népbiztosság Büntetőtábori Főigazgatóságának (Gulag), és ez az oka annak is, hogy a 24. hadsereg élére a félcsékista Kalinyin helyett miért helyezte Sztálin a fajtisza csekistát, nevezetesen Rakutyint.

Ő jobban érti, hogyan kell bánni a „favágókkal”.

2.

Ismeretes, hogy a háború alatt Sztálin átfésültette a Gulagot, hogy mindenkit, aki csak képes volt fegyvert viselni, a frontra küldhessen. Időről időre a foglyokat idő, illetve ruházat hiányában egyszerűen lágeröltözetben küldték a frontra. Alapjában véve nem is volt olyan nagy a különbség: ugyanazt a szurkosvászonzól készült csizmát viselték, mint a katonák, télen ugyanazt az ócska sapkát – és minden évszakban ugyanazt a zubbonyt, amelyet a katonáitól csak a színe különbözteti meg.

Nálunk a Szovjetunióban makacsul tartja magát az a jó ég tudja, honnan származó felfogás, hogy először Hitler támadott meg bennünket, és azután küldte el a foglyokat Sztálin, hogy „vezekeljének a bűneikért”.

Mindeközben a német csapatok már 1941. július elején találkoznak fekete hadosztályokkal és hadtestekkel. Az ország nyugati határához 1941. június 13-án indították el ezeket a hadosztályokat és hadtesteket. A Második Stratégiai Lépcső hadseregeinek a kialakítása azonban, amelyekhez ezek a fekete hadosztályok és hadtestek tartoztak, már 1940 júniusában elkezdődött, amikor Hitler hátat fordított Sztálinnak, és majdnem minden hadosztályát visszavonta a szovjet határról.

A Második Stratégiai Lépcső mindegyik hadseregét gyakorlatilag felkészítették arra a lehetőségre, hogy hirtelen feltűnjön a nyugati határnál. Ezen hadseregek mindegyike egy fő vasútvonal szakasza mentén rendeződött alakzatba. Mindegyik hadsereg egy koncentrációs tábor területén született: a férfiak ott megszokták a rendet, igénytelenek voltak, és sokkal könnyebb a lágerből összeszedni őket, mint a falvakból. Már készen álltak, dandárokba voltak szervezve, és ami a lényeges ebben: ha a férfiakat a falvakból hoznák, akkor elterjednének a híresztelések a mozgósításról és egy küszöbön álló háborúról. Sztálinnak azonban nincs szüksége feltűnésre és semmiféle híresztelésekre ezzel az akcióval kapcsolatban. Hiszen éppen ezért fogalmazta meg a TASZSZ-kommunikét. Ezért dugták a férfiakat előrelátóan táborokba, ott fegyelemhez szoktatták őket, és így szinte észrevétlenül jutottak a frontra.

Sok évvel később erről az időről könyveket és dalokat írnak. Emlékezzenek Vlagyimir Viszockij soraira:

A bennünket követő új foglyok

Olvassák a táborkapunál

Beüvegezett emlékünket –

Felirat: „Mindenki a frontra ment”

Vagy például egy mondat Mihail Djomin, volt bűnöző könyvéből: „Rokosszovszkij majdnem egész hadserege tábori foglyokból állt.” (A szélhámós. New York, 1981, 26. o.)

Rokosszovszkij egész életében csak egyetlen hadsereget irányított: a 16-at. Elfelejt a memoárjaiban arról beszélni, hogy kikből is tevődött össze ez a hadsereg. Ez a feledékenység jellemző rá. Visszaemlékezéseit ezekkel a szavakkal kezdi: „1940 tavaszán családommal együtt Szocsiban voltunk”, és közben elfelejti elmondani, hogy ő maga ezt megelőzően a Gulagon volt.

Igaz, Rokosszovszkij később mellékesen megemlíti: „Az élet meggyőződött arról, hogy az ember csak azokban bízhat, akik korábban egyszer már valamilyen okból összeütközésbe kerültek a törvénnyel. Adjanak egy ilyen embernek alkalmat arra, hogy vezekeljen a bűnéért, és meg fogjátok látni, hogy benne a jó, a hazaszeretet, népének a szeretete győzedelmeskedik; az a törekvés, hogy mindegy, milyen áron, de visszanyerje az elvesztett bizalmat, bátor, vakmerő harcosná teszi.” (K. K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja: Katonakötelesség, 136. o.)

Ezzel Rokosszovszkij nyíltan beismeri, bőségesen volt alkalma meggyőződni arról, hogy tábori foglyokból lehet katonát csinálni. De nem ez a fontos itt. Sokkal döntőbb, hogy Sztálin a foglyoknak „alkalmat ad, hogy vezekeljenek a bűnükért” és „bátor harcosok legyenek”, és ezt a lehetőséget Sztálin nekik már *Hitler támadása előtt* megadta. Az ilyen hadseregeknek a felállítását, amelyeket speciálisan arra szántak, hogy foglyokat ágyútölteléknek vegyenek fel a soraikba, már akkor elkezdték, még mielőtt megszületett volna a Barbarossa-hadművelet terve! A 16. hadsereget – a Második Stratégiai Lépcső ősanyját – Bajkálon túli területen (ahol elég őrizetes található), a transzszibériai vasút mellett állították fel, hogy gyorsan nyugatra lehessen dobni. Ez már akkor egy foglyokból álló sereg volt, mielőtt még Rokosszovszkij átvette volna felette a parancsnokságot. 1941 augusztusában Rokosszovszkij előtt is büntető hadseregről volt szó, melyet előtte egy másik tábornok irányított – a tisztogatások egyik áldozata –, Mihail Fjodorovics Lukin, aki utána Szmolenszknél a heves harcokban kitüntette magát, súlyosan megsebesült, fogságba került, és ott amputálták egyik lábát. Megérte, hogy német részről elismerték az érdemeit, de visszautasította az együttműködést a németekkel, és négy szörnyű évet német koncentrációs táborokban töltött, majd szabadulása után ismét a szovjet Gulagra került.

A német hadvezetés számára teljesen váratlan volt 1941. július elején Lukin 16. hadseregével a találkozás; egyáltalán, az egész Második Stratégiai Lépcső létezése meglepetés volt számukra. Ezért találunk ezzel kapcsolatban olyan sok iratot a német archívumokban. Mindenki, aki eziránt érdeklődik, több száz fényképet találhat ezekben az archívumokban, amelyek a Második Stratégiai Lépcső katonái fogságba esésének pillanatait örökítették meg. Újra és újra feltűnnek a fiatal emberek között olyan férfarcok, amelyek egy kemény élet minden jelét magukon viselik: férfiak félkatonai uniformisban. Időnként ezek a foglyok a szokásos katonai zub-

bonyt hordják, de rangjelzés nélkül. Még ez a zubzony sem teszi őket a többi katonához hasonlóvá. És még egy különbség – ezeknek a férfiaknak erős, kerges keze és lesoványodott arca van. Miért? Még nem szenvedtek a német koncentrációs táborokban! Én megmondom önöknek, hogy honnan jönnek ezek a csonttá soványodott arcok: a Rokosszovszkijok a Gulagról úgy kerültek a hadseregbe, hogy előtte Szocsiban feltáplálták őket – ezek az egyszerű katonák viszont nem jártak korábban Szocsiban.

Ha a német Wehrmacht 1941. június elején olyan hadosztályokba és hadtestekbe ütközött, amelyeket foglyokkal töltöttek fel, de mégis hadseregekhez tartoztak, amelyek távoli tartományokból, az Urálból, Szibériából, a Bajkálontúlról jöttek, akkor ez csak azt jelentheti, hogy *Sztálinnak már 1941. június 22-e előtt fegyvert kellett adnia a foglyok kezébe*. Nem tudom, hogy a német elhárítás mit tudott, és mit nem 1941. június elején. De tételizzük fel, hogy nagyon keveset tudott, és csak azoknak a kicsiny információrészeknek és töredékeknek volt a birtokában, amelyeket most mi is ismerünk:

1. A Szovjetunió nyugati határainál több álcázott hadsereget vonnak össze.
2. Ezeken a hadseregeken belül a katonák bizonyos száma és időnként egész hadosztályok (ezek mindegyike körülbelül 15 000 fő létszámú), sőt egész hadtestek (50 000 fő) szokatlan fekete uniformist viselnek, amely börtönruházatra emlékeztet.
3. Ezeknek a hadseregeknek legalább egyike az NKVD Büntetőtábori Igazgatóságának van alárendelve ellátási szempontból.
4. A TASZSZ-kommunikében a szovjet kormány a teljes nyilvánosság előtt tagadja, hogy bármi rendkívüli lenne ezekben a csapatmozgásokban és tömeges jellegükben, és arról beszél, hogy ezek „szokásos” csapatgyakorlatok.

Képzeli magunkat a határos állam katonai felderítésének vezetője helyébe, akinek a feladata a helyzet megítélése, és akinek a kormánya számára gyorsan javaslatot kell tennie. A döntő kérdés, amelyre világos választ kell adnia, így szól: mit fog Sztálin tenni, ha nem mi támadunk? Vagy Sztálinnak egy másik elképzelés jár a fejében a felfegyverzett foglyok bevetésével kapcsolatban, akiket titokban összevont a német határnál?

A KATONAI RENDFOKOZATOK KÉT PÁRHUZAMOS RENDSZERE

...Csak az tud egy erős ellenséget legyőzni,
aki előzőleg már legyőzte saját népét.

Shang Yang, kínai államférfi,
Krisztus előtt 4. század

1.

A fekete hadosztályokról és hadtestekről szóló beszámolóink elején már beszéltünk a 21. hadsereg 63. lövészhadtestéről. Ebben a részben szót ejtettünk Petrovskij hadtestparancsnokról és Fokanov dandárparancsnokról. Ők miért nem tábornokok?

A válasz egyszerű: a fekete hadtestekben és hadosztályokban nemcsak katonák és tisztek, hanem a magasabb rangú parancsnokok is a „favágók számára készített barakktelepülésekről” származtak.

Egészen 1940-ig a Vörös Hadseregben a legfelsőbb parancsnokság állományában a következő katonai rendfokozatokat használták: dandárparancsnok, hadosztályparancsnok, hadtestparancsnok és hadseregpáncsnok. Rangjelzésként a kabát hajtókáján a rombuszok szolgáltak: egy rombusz a dandárparancsnoknak, kettő a hadosztályparancsnoknak stb. 1940 májusában Sztálin azonban megajándékozta a Vörös Hadsereg legfelsőbb parancsnoki állományát azzal, hogy bevezette a tábornoki rangfokozatokat, a lampaszokat, a rombuszok helyére pedig csillagokat. Az új rangok: vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes, hadseregtábornok semmiféle kapcsolatban nem állnak a régi rangfokozatokkal. Egy kormánybizottság a legfelsőbb parancsnokságának teljes állományát átminősítette, és mindenki új besorolást kapott. Volt olyan dandárparancsnok, aki ezredesi rendfokozatot kapott, azaz egy rangfokozattal alacsonyabbra került, mint ahol évekként azt megelőzően már volt. Néhány dandárparancsnokból vezérőrnagy lett. I. N. Muzicsenko dandárparancsnokból például altábornagy lett. Sok hadseregpáncsnokból – O. O. Gorodovikov, G. M. Stern, D. G. Pavlov, N. N. Voronov – vezérezredes lett. V. J. Kacsalov hadseregpáncsnokot lefokozták altábornaggyá. G. K. Zsukov hadtestparancsnok

ezzel szemben megkapta a legmagasabb tábornoki méltóságot – hadseregtábornokká nevezték ki. Mellesleg szólva kevésbé ismert tény, hogy Zsukov tábornok №1 volt, az egész Vörös Hadseregben elsőként neki adományozták ezt a tábornoki rangot. A szovjet kormány határozata alapján 1940 júniusában a legfelsőbb parancsnoki állomány ezer tisztjét emelték tábornoki, illetve admirálsi rangra.

A tábornoki rendfokozatok bevezetése Sztálin mézeskalácsa volt az 1937–38-as évek nagy fenyítései után. Vajon milyen okból mutatkozik Sztálin elvtárs a jóságos oldaláról? Azért, mert azt tervezi, hogy parancsnokait egy áttekinthető terv szerint dolgoztassa. Másként nem kellett volna annyira sietnie a mézeskaláccsal.

Sztálinnak azonban még ez az 1000 tábornok sem elég. Egyre újabb és újabb hadosztályokat, hadtesteket és hadseregeket állítanak fel. A tábornoki szolgálati helyeket ezredesekkel töltik be. Felfedezhetjük azt a több száz ezredest, akik egy tábornok szolgálati helyén csupán egy hadosztályparancsnok tevékenységét végzik. Már találkoztunk I. J. Fedjunyinszkij ezredessel, aki az 5. hadsereg 15. lövészhadtestében parancsnoki funkciót töltött be.

Az új parancsnokokból azonban még mindig nem elég. Amikor Hitler Sztálin irányába fordult, Sztálin megelégedett a meglévő állományával. Amikor aztán Hitler nyugatra fordult, és hátat fordított Sztálinnak, akkor Sztálinnak egyszerre csak igen nagy szüksége lett magasabb rangú tisztekre. Parancsnokokra! Ezért robognak olyan gyorsan a foglyokkal teli vasúti kocsik Moszkvába. Itt az egykori parancsnokokat, akik a saját bőrükön tapasztalták meg a Gulagot, udvariasan fogadják a Lubjankán, és elmondják nekik, hogy tévedés történt, a büntetőeljárást megszüntetik, és folyamatban van a rehabilitálásuk. A parancsnokok Szocsiba sietnek, és onnan a hadseregek zászlói alá.

Nem mindegyik parancsnoknak jut ugyanaz a megbecsülés osztályrésziül. Néhányat tábornoki rangokra emelnek. Közéjük tartozik K. K. Rokosszovszkij vezérőrnagy, a Szovjetunió jövő mársallja. A börtönből és táborokból kiengedettek többsége azonban egyszerűen megtartja régi katonai rendfokozatát: „dandárparancsnok”, „hadosztályparancsnok”, „hadtestparancsnok”. Ezáltal a Vörös Hadseregben belül különös helyzet alakult ki: a legfelsőbb parancsnoki állományban tisztek számára két egymással párhuzamos katonai szolgálati rang van, a rangfokozatjelzésnek két különböző rendszere és két különböző egyenruha. A parancs-

nokok egyik fajtája büszkén lépdel a hajtókájára tűzött csillagokkal, piros lampaszos nadrágjában (a hadseregben csíkos nadrágnak nevezik), csinos díszegyenruhában; a másik részük pedig, akik ugyanazt a feladatot látják el, szerény rombuszokat hord.

Melgunovnál találunk egy dokumentumokkal alátámasztott leírást a csekistáknak Kijevben, a vörösteror alatt alkalmazott kihallgatási módszereiről (Sz. P. Melgunov: A vörösteror Oroszországban. Berlin, 1975, 129. o.). Aki a csekások kérdéseire nem válaszolt, azt egyszerűen egy koporsóba tették, és elásták. Később kiásták, és folytatódott a kihallgatás.

Alapjában véve a „háborút megelőző időszakban” Sztálin ugyanezt tette. A nagy tisztogatások alatt parancsnokok ezrei kerültek a Gulagra, néhányat halálra ítélték, másokat hosszú szabadságvesztésre, amelyet Kolimán kell letölteniük. Sok szemtanú vallomása (Pld. V. Salamov: Kolima. Budapest, 1989) megerősíti, hogy az ottani élet nem volt számukra jobb megoldás, mint ha a golyó általi halálos ítéletet végrehajtották volna. És akkor egyszerre csak ezeket az embereket, akik már leszámoltak az életükkel, komfortos vasúti kupékban szállítják, a pártnömenklátúra szanatóriumaiban etetik őket, visszakapják parancsnoki hatalmukat, és „lehetőséget kapnak bűneik levezeklésére”. Tábornoki rangfokozatokat nem ígérnek nekik (azaz egyáltalán semmiféle garanciát nem kapnak) – tedd a kötelességedet mint parancsnok, aztán majd meglátjuk...!

El tudjuk azt képzelni, hogy ezek a „dandárparancsnokok” és „hadosztályparancsnokok” mennyire égnek a vágytól, hogy bevessék őket, és azt tehessék, amire kiképezték őket?

Próbálják meg elképzelni azt az ártatlanul halálraítéltet, akinek végül munkát ajánlanak, amelyet ha véghezvisz, akkor a kegyelem és az egykori magas pozíciójába való visszahelyezés esélye kecsegtet. El fogja végezni a rábízott feladatot?

Sztálin számítása bevált. Az így felszabadultak közül sokan szolgálták őszintén és meggyőződéssel Sztálint, bevetették magukat a harcba, tetteikkel és vérükkel bizonyították, hogy méltóak voltak a beléjük helyezett bizalomra. Közéjük tartozik Vorozsejkin hadosztályparancsnok, aki a Második Stratégiai Lépcső 21. hadseregének légierjét irányította. Már az első harcoktól kezdve kitüntette magát, és 1941 júliusában megkapta a légierő vezérőrnagyi rangfokozatát. Augusztusban már a Vörös Hadsereg légi haderejének törzskari főnöke lett. További évenkénti előléptések után 1944-ben marsallá nevezték ki.

A. V. Gorbátov dandárparancsnok, aki 1941 márciusában szabadult ki a lágerből, a Második Stratégiai Lépcső 19. hadseregében a 25. lövészhadtest parancsnokhelyettesi posztját kapta. Karrierje egészen a hadseregtábornoki rendfokozatig és a Vörös Hadsereg légideszantjának parancsnoki beosztásáig szárnyalt.

Szabadulásának körülményeit így írja le:

„A feleségem az NKVD-nél volt, onnan szinte szárnyakon repült hozzám, és elmesélte, hogy nagyon jó fogadtatásban részesült, előzőeken beszélgettek vele, érdeklődtek életkörülményei felől, megkérdezték, hogy szüksége van-e anyagi segítségre...”

Az 1941. március 5-ére virradó éjszakán, éjjel 2 órakor személygépkocsiban a Komszomol térre vitt a vizsgálóbíró egy ismerősmhöz. Amikor ott kitett a kocsiból, udvariasan elbúcsúzott: Itt van a telefonszámom. Ha bármi lenne, nyugodtan hívjon, bármikor. Számíthat a segítségemre. Mint egy relikviát, úgy vittem magammal a zsákomat a régi rongyokkal, gumicipőkkel és éjfélete cukordarabkákkal, egy darab száraz kenyérral, amelyet megbetegedésem esetére tartalékoltam.” (Évek és háborúk. Moszkva, 1965, 168–169. o.)

A koporsóba való eltemetés és földbe ásás összehasonlítása az új szabadulási módszerekkel nem az én ötletem. Ezt Gorbátov hadseregtábornoktól kölcsönöztem: „Március 5-e az a nap számomra, amelyen másodszor megszülettem.”

Gorbátov dandárparancsnokot (mint oly sok mást is) jól időzített terv szerint engedték ki: egy hónap szabadság a szanatóriumban, aztán következik szolgálatba lépés az új feladatok átvételével, és máris eljutunk a TASZSZ-kommüniké időpontjához. Ekkor azonban a jóra való dandárparancsnok hadosztályával és az „annuskákkal” már úton van nyugati irányba.

A Gulagból származó „szuveníreket” egyébiránt nem ok nélkül vitte magával a tapasztalt lágerfogoly. Gorbátovnak nem volt újra szüksége ugyan rájuk, és ez jó. Másoknak azonban igen. Itt van például I. F. Dasicsev dandárparancsnok, akinek másodszor is fel kellett húznia a gumikalucsnit. 1941 márciusában engedték ki, októberben azonban újra letartóztatták, és legalább 1953-ig ült.

A régi dandár-, hadosztály- és hadtestparancsnokokat felhasználták az Első Stratégiai Lépcső feltöltésénél is: Sz. P. Zibin dandárparancsnok megkapta a 37. lövészhadtestet, E. Magon hadosztályparancsnok a 13.

hadsereg 45. lövészhadtestét, M. Sz. Tkacsov dandárparancsnok megkapta a 9. speciális lövészhadtest 109. lövészadosztályát. N. P. Ivanov dandárparancsnokot a 6. hadsereg törzskarának parancsnokaként; A. D. Szokolov hadosztályparancsnokot a 12. hadsereg 16. gépesített hadtestének parancsnokaként; G. A. Buricsenkov hadosztályparancsnokot a déli légvédelmi zóna főnökeként; P. G. Alexejev hadosztályparancsnokot a 13. hadsereg légierijének főnökeként; Sz. Sz. Krusin dandárparancsnokot az Északnyugati Front légierijének törzskarparancsnokaként; A. Sz. Titov dandárparancsnokot a 18. hadsereg tüzérségi főnökeként alkalmazzák, és sokan-sokan másokat is.

Ezekkel a dandár- és hadosztályparancsnokokkal töltötték fel a megüresedett helyeket, miután a Második Stratégiai Lépcső titokban elindult a nyugati határokhoz. Így például N. I. Krisztofanov dandárparancsnok a Sztavropoli terület katonai biztosa, M. V. Hripunov dandárparancsnok a Moszkvai Katonai Körzet törzskarában osztályvezető. A törzskart, miután az összes parancsnok elindult a román határhoz, csekistákkal töltötték fel, akik a katonai ügyekhez nem túlságosan értettek. Ezért rendelték oda a Gulagról szegény Hripunovot.

Kétségtelen tény, hogy az összes ilyen hadosztály-, dandár- és hadtestparancsnok számára a betervezett szolgálati hely a Második Stratégiai Lépcsőben volt. Ezt a lépcsőt „favágókkal” töltötték fel, tehát a parancsnoki posztokra is ugyanilyenek kellene. Itt újra találkozunk Petrovskij hadtestparancsnokkal. Az utolsó szolgálati helye a Moszkvai Katonai Körzetben a parancsnokhelyettesi poszt volt. Ezek után leültették. (Más információk szerint felmentették posztjáról, de nem tartóztatták le. Több mint két évet úgy töltött el, hogy közben állandóan a letartóztatására várt.) 1940 novemberében azonban ismét elővették, és megbízták a 63. lövészhadtest felállításával. Itt rábukkanunk a Fekete Hadtest történetének a kezdetére! Ennek a hadtestnek három hadosztályából kettőt J. Sz. Fokanov és V. Sz. Rakovszkij dandárparancsnok vezet. A 3. hadosztály N. A. Priscsepa ezredes parancsnoksága alatt áll. Ő ugyan nem dandárparancsnok, de ő is ült. Ezredeseket is lecsuktak, és utána kiengedtek a Második Stratégiai Lépcső teljes feltöltésére. De ugyanígy őrnagyokat, hadnagyokat és századosokat is.

Az ugyanezzel a hadsereggel határos 67. hadtest is nagyon jól el van látva dandárparancsnokokkal. A hadtest élén F. F. Zsmacsenko dandárparancsnok áll (később vezérezredes). Nézzék meg bármelyik hadsereget,

amelyik az ország belsejéből titokban felzárkózik a határhoz, és mindegyik rengeteg olyan dandárparancsnokot talál, akit közvetlenül előtte engedtek ki a büntetőtáborból. A 22. hadseregnek két hadteste van, és mindkettőt dandárparancsnokok vezetnek: Povetkin az 51. hadtest élén, I. P. Karmanov pedig a 62. hadtest élén áll. Vessünk egy pillantást a törzskarok parancsnokaira, a tüzérségi parancsnokokra, a műszaki és a háttér-szolgálatok vagy tetszés szerint bármelyik fegyvernem vezetőire – mindenütt kiengedett foglyokkal találkozunk. Ennek a hadseregnek két hadosztályában különösen erősen uralkodik a fekete szín, egyértelmű, hogy ők a „favágók”; de maguk a parancsnokok is ugyanebből a milióból jönnek: a 112. lövészadosztályt J. Sz. Adamszon dandárparancsnok irányítja, a 174.-et pedig A. I. Zigin dandárparancsnok.

Nem szeretném ezt a fejezetet a hadosztályok és hadtestek több tucatnyi nevének és számának a felsorolásával tovább terhelni. Mindenki, akit érdekel a II. világháború története, maga is tekintélyes listát találhat a börtönből kiengedett magas rangú parancsnokok neveivel, akiknek Sztálin „lehetőséget adott, hogy vezekeljének a bűnükért”.

A kommunisták azt állítják, hogy ez csak Sztálin védekező reakciója volt, előre megérzett kedvezőtlen fejleményeket, és ezért megerősítette a hadseregeit. Nem, ez nem védekező reakció volt! A dandár-, hadosztály- és hadtestparancsnokok kiengedésének folyamatát Sztálin már jóval azelőtt eltervezte és elindította, mielőtt még a Barbarossa-hadművelet terve megszületett volna. Ez a folyamat nem abban a pillanatban érte el a csúcspontját, amikor a német csapatok a szovjet határokon álltak, hanem abban az időpontban, amikor azok Franciaországba vonultak be.

HADÜZENET NÉLKÜLI HÁBORÚ

Ha mindenütt ellenséggel vagyunk körülvéve,
akkor egy hirtelen előretörés részünkről,
egy váratlan manőver, a gyorsaság fog
mindent eldönteni.

*Sztálin 1923-ban a XII. pártkongresszuson
(Művek V. 225. o.)*

1.

A Szovjetunió nyugati határainál öt katonai körzet volt, amelyekben titokban, de nagy intenzitással csapatokat vontak össze, miközben a szovjet vezetés az ország belsejében lévő nyolc katonai körzetet, ahogy láttuk, katonailag teljesen lecsupaszította. A belső katonai körzetekből titokban minden hadsereget, hadtestet, hadosztályt, csaknem minden tábornokot és törzskart kivontak, és a nyugati határhoz irányították őket.

Az öt nyugati határkörzeten és a nyolc belső katonai körzeten kívül ott volt még a Távol-keleti Front és három keleti katonai körzet: a Kaukázuson túli Katonai Körzet, a Közép-ázsiai Katonai Körzet és a Bajkálon túli Katonai Körzet. Vessünk egy pillantást ezekre is.

Az 1941. május 9-i TASZSZ-cáfolattal szemben a Közép-ázsiai és a Kaukázusontúli Katonai Körzetekben erőltetett ütemű előkészületek folytak Irán „felszabadítására”. Ezeknél az előkészületeknél a főszerepet a Közép-ázsiai Katonai Körzetnek szánták, míg a Kaukázusontúli Katonai Körzetet kisegítő funkciót látott el. Ahogyan az szokásos volt, az előkészületek befejezése után óriási méretű csapatgyakorlatok jelentették a végakkordot, melyeket a Vörös Hadsereg legmagasabb rangú tisztjei jelenlétében hajtottak végre. Májusban G. K. Zsukov hadseregtábornoknak és vezérkari főnöknek, valamint helyettesének, N. F. Vatutyin altábornagynak kellett elutazniuk ezekre a csapatgyakorlatokra. Sz. N. Styemenko hadseregtábornok (ebben az időszakban a vezérkar hadműveleti igazgatóságában ezredes): „Május végén osztályunk többségének Tbiliszibe kellett utaznia. A csapatot megerősítették más osztályok képviselőivel. [...] Közvetlenül az elutazás előtt azonban kiderült, hogy sem a vezérkar parancsnoka, sem

a helyettese nem tudnak eljönni, ezért a csapatgyakorlatokat a katonai körzetek parancsnokai fogják vezetni: a Kaukázusontúli Katonai Körzetben D. T. Kozlov és a Közép-ázsiai Katonai Körzetben Sz. G. Trofimenko. Már a Tbiliszibe való megérkezésünk utáni napon Kozlov altábornagyot sürgősen Moszkvába rendelték. Érezni lehetett, hogy Moszkvában valami rendkívüli történik.” (Ahol a győzelmet kovácsolták. Kossuth–Zrínyi, 1977, 20. o.)

A Kaukázusontúli Katonai Körzet így közvetlenül Irán „felszabadításának” előestéjén parancsnok nélkül maradt. Azzal érvelnek majd velem szemben, hogy Kozlov tábornoknak volt helyettese – P. I. Batov altábornagy. Ő vezetheti a katonai körzetet. Nem, Batov egészen mással van elfoglalva. Batov éppen a katonai körzet legjobb csapataiból a 9. speciális lövészhadtest kialakításával foglalkozik, áthelyezi őket a Krímre, ott aztán ez a hadosztály éppen most, a Fekete-tengeri Flottával közösen, a tengerről történő partraszállási hadművelet célzott előkészületeit gyakorolja. A Fekete-tengeri Flotta ennek a hadtestnek egyik hadosztályával a hadihajóról történő partraszállást gyakorolja.

A Kaukázusontúli Katonai Körzet parancsnok, és egészen 1941 augusztusáig parancsnokhelyettes nélkül maradt, amikor is azután D. T. Kozlov tábornok visszatért, és végrehajtotta Irán „felszabadítását”. Hitler itt is összezavarta Sztálin kártyáit. Hitler előre nem látott akcióinak a következtében nemcsak hogy több hónapos késedelmet szenvedett Irán „felszabadítása”, hanem csak korlátozott erővel történt, aminek következtében elmaradt „a gyökeres szociálpolitikai rendszer átalakítása”.

Még nem derítettem ki, hogy Sztálin 1941. június elején a Közép-ázsiai Katonai Körzet parancsnokát, Sz. G. Trofimenko tábornokot Moszkvába rendelte-e. A törzskar mindenesetre erősen le volt gyengítve és „karcsúsítva”. Már 1941 márciusában Moszkvába rendelték a Közép-ázsiai Katonai Körzet törzskarából N. M. Hlebnyikov ezredest, és a Baltikumba helyezték a 27. hadsereg tüzérségének a parancsnokaként. Később Hlebnyikov a tüzérség vezérezredese lesz. A 27. hadsereg egyébként hivatalosan 1941 májusában tűnt fel az ország nyugati régióiban, de vezető kádereit a távoli határvidékekről már sokkal korábban gyűjtötték. Hlebnyikov, valamint több más ezredes és tábornok után a katonai körzet törzskari főnökét, N. I. Kazakovot (később hadseregtábornok) is Moszkvába rendelték. Kazakov tábornok beszámol az Egykori csaták térképe fölött című könyvében, hogy hogyan figyelte meg repülőgépből a csapatokkal és harci műszaki esz-

közökkel telezsúfolt csapatszállító vonatok óriási mennyiségét, amelyeket Közép-Ázsiából helyeztek át.

A. A. Lucsinszkij hadseregtábornok (ebben az időben ezredes, és a 83. hegyilövész-hadosztály parancsnoka) is azok közé tartozott, akik Közép-Ázsiából katonai szállítóeszközön nyugati irányba tartottak. Lucsinszkij egy fülkében ül I. J. Petrov vezérőrnaggyal (későbbi hadseregtábornokkal). Lucsinszkij visszaemlékezései Petrovról valóban nagyon értékesek: „Egy fülkében utaztunk, mindkettőnk a Védelmi Népbiztosság rendelt be, amikor a rádió közölte a hírt, hogy a fasiszta Németország megtámadta hazánkat.” Lucsinszkij azt nem említi, hogy miért idézték be őket a Védelmi Népbiztosságra, de azt mondja barátjáról, Petrov tábornokról: „Röviddel a háború kezdete előtt kinevezték a 192. lövészadosztály parancsnokává (Petrov ezt a hadosztályt átalakította hegyilövész-hadosztállyá, és titokban a román határra vezényelte – V. Sz.), később a 27. gépesített hadtest parancsnokává, amelynek az élén ő maga is a frontra ment.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1976, 9. szám, 121–122. o.)

A 27. gépesített hadtestet Közép-Ázsiából titokban a román határra helyezik át, miközben a hadtestparancsnok Moszkvába utazik, hogy átvegye megbízását a harci feladatra. Ebben a könyvben már gyakran találkoztunk hasonló helyzetekkel: így például, a 16. hadsereget titokban a román határhoz szállítják, miközben parancsnoka, M. F. Lukin altábornagy Moszkvában megkapja harci feladatát. Lucsinszkijnek Petrov tábornokról szóló rövid cikkében minden egészen normálisnak és hétköznapinak hat. De figyeljék meg egyszer a sorrendiséget, ahogyan az események alakulnak. I. J. Petrov először felállítja a 27. gépesített hadtestet, bevagonírozza a katonáit, elküldi őket a frontra, és ezután már a vonatban ülve hallja meg a hírt, hogy Németország elkezdte a háborút.

Még érdekesebb történet egy pár nappal később: a 27. gépesített hadtestet útközben felosztatják. Védekező háborúban egészen egyszerűen nincs szükség ilyen teljesen offenzív alakulatokra. 1941 júliusában, mindjárt a 27. gépesített hadtest felosztatása után az összes többi gépesített hadtestet is felosztatják. Összesen 29 ilyen volt.

Látszólag abszurd helyzet: a 27. gépesített hadtest Hitler támadása előtt indul el a háborúba, alighogy azonban Hitler elkezdte a háborút, a 27. hadtestet, még mielőtt találkozna az ellenséggel, felosztatják. Ez azonban nem abszurd. A 27. gépesített hadtestet a román határhoz irányítják, hogy ott harcoljon, de nem egy olyan háborúban kellene harcolnia, ame-

lyet Hitler kezdett el, hanem egy olyanban, amelynek a kezdetét egészen másképp képzelték el.

Ez arra enged következtetni: ha Hitler nem támadott volna, akkor a 27. gépesített hadtest részt vett volna a háborúban, hiszen végül is azért volt úton a frontra. Hitler azonban akciójával elhárította azt a fajta háborút, amely számára a 27. gépesített hadtestet, valamint a hozzá hasonló még huszonnyolcat felállították, amelyek mindegyike állítólag több mint 1000 páncélossal rendelkezett.

Petrovon és Lucsinszkijen kívül a Közép-Ázsiából érkező vonatokon még sok más, ismert magas rangú tiszt ült, vagy olyanok, akik később nevet szereztek maguknak. Nem fogom az összes nevet felsorolni, túlságosan unalmas olvasmány lenne. Itt még csak egy nevet emelek ki, és azt is csak azért, mert ebben az időpontban vezérőrnagy volt, utána azonban ugyanúgy, mint Kazakov, Petrov vagy Lucsinszkij, hadseregtábornok lett. Úgy hívják, hogy A. Sz. Zsodov. Ismeretes, hogy „közvetlenül a háború kezdete előtt A. Sz. Zsodovot, aki Közép-Ázsiában egy hegyilovas-hadosztályt irányított, a 4. légideszant hadtest parancsnokává nevezték ki, és akkor érkezett a frontra, amikor már javában folytak a harci cselekmények” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1971, 3. szám, 124. o.).

Ha valaki azt akarná önöknek bemagyarázni, hogy Sztálin azért gyűjtötte össze a nyugati határon a tábornokait, hogy elhárítson egy német támadást, vagy „ellencsapást” mérjen az ellenségre, akkor emlékeztessék az illetőt Zsodov tábornokra, aki Közép-Ázsiában lévő hegyilovas-hadosztályát lecserélte egy belorusz légideszant hadtestre. A légideszant hadtestet talán ellencsapásra vagy az ellenséges támadás elhárítására szánják?

2.

A Bajkálontúli Katonai Körzet árván maradt, jóllehet csapatai nemcsak szovjet területen, hanem Mongóliában is voltak, ahol nem sokkal ezt megelőzően több száz páncélos és repülő, több ezer ágyú és több ezer katona részvételével igazi háborút vívtak.

Minden belső és keleti határ menti katonai körzet közül a Bajkálontúli Katonai Körzet volt az egyetlen, amely hadseregekkel is rendelkezett. Két hadserege volt: a 16. és a 17. hadsereg. A 17-et hátrahagyták Mongóliában, de már 1941-ben olyan mértékig „megkönnyítették”, hogy tábor-

nokok hiányában P. P. Polubojarov ezredes vette át az irányító parancsnokhelyettesi posztot. Mint már tudjuk, először őt is Moszkvába rendelték, és utána az Északnyugati Frontra küldték.

A Bajkálontúli Katonai Körzet másik hadseregét – a 16. hadsereget – titokban nyugatra irányították. Jóllehet a hátrahagyott feleségek között az a hír járta, hogy az iráni határhoz irányították őket, a 16. hadsereg parancsnokai tudták, hogy háborúba mennek, és azt is tudták, hogy ki ellen.

A Bajkálontúli Katonai Körzet törzskarát a 16. hadsereg elvonulásakor szintén „megkönnyítették”, amikor sok tisztet és tábornokot átadtak a 16. hadsereg hadosztályainak és hadtesteinek. Egy példa: P. Ny. Csernyisov vezérőrnagy volt a 16. hadsereg 152. lövészhadosztályának a parancsnoka. Előléptették, és a Bajkálontúli Katonai Körzet harci kiképző osztályának vezetőjévé nevezték ki. Mégis, „amikor a hadsereg elindult, Pjotr Nyikolajevics kijelentette, hogy ő a hadosztályával harcolni fog, és elérte, hogy visszahelyezzék a 152. hadosztályba” (A. A. Lobacsov vezérőrnagy: *Nehéz ösvényeken*, 147. o.).

Nem csak ezredeseket és tábornokokat szedtek azonban össze a Bajkálontúlról. Valóban a legmagasabb szintű parancsnokokat is elhoztak onnan. A legnagyobbak közé tartoztak a katonai körzet parancsnokai. Hogy-hogy parancsnokai? A Bajkálontúli Katonai Körzetnek nem egy parancsnoka volt, hanem mindjárt több? Pontosan ez a helyzet, több volt. Az igaz, hogy nem mindannyian ugyanabban az időben irányítottak, hanem sorban. A sorban állás azonban nem volt túl hosszú. 1940-ben F. N. Remezov altábornagy irányítja a Bajkálontúli Katonai Körzetet. Őt Orjol Katonai Körzet parancsnokának helyezték át. Ott titokban felállította a 20. hadsereget, és a TASZSZ-kommüniké leple alatt elindult vele a német határhoz. Remezov után átmenetileg I. Sz. Konyev altábornagy működött a Bajkálontúli Katonai Körzet parancsnokaként. Onnan áthelyezték az Észak-kaukázusi Katonai Körzetbe, ahol titokban felállította a 19. hadsereget, és ugyanennek a TASZSZ-kommünikének a leple alatt hadseregét a román határhoz vezette. Ezekután a Bajkálontúli Katonai Körzetet P. A. Kurocskin altábornagy (később hadseregtábornok) vette át. Még a TASZSZ-kommüniké előtt Kurocskin bevagonírozta a 16. hadsereget, a parancsnokoknak és a katonáknak sikereket kívánt „a haza bármilyen parancsának” a teljesítéséhez. A 16. hadseregnek volt a leghosszabb az útja. Ezért korábban el kellett indulnia, hogy a Második Stratégiai Lépcső összes többi hadseregével együtt érkezzen a nyugati határhoz.

Mi lesz P. A. Kurocskin altábornaggal? Nem egyszerű dolog egy egész hadsereget úgy berakodni katonai szállítóeszközökbe, hogy senki ne tudja meg. Kurocskin teljesítette ezt a megbízást, és megkönnyebbülve fellélegzik. Június 13-án azonban, abban a pillanatban, amikor a TASZSZ-kommüniké elhangzik, Kurocskin azt a parancsot kapja, hogy hagyja el a Bajkálontúli Katonai Körzetet, és haladéktalanul induljon Moszkvába egy új megbízatás átvételére. A Vörös Hadsereg újságja, a *Vörös Csillag* 1984. május 26-i száma a bizonyíték arra, hogy Kurocskin altábornagy 1941. június 21-én egy Irkutszkba tartó gyorsvonaton ült [...] a Bajkálontúli Katonai Körzet azonban parancsnok nélkül maradt. A Szovjet katonai enciklopédia (3. kötet, 357. o.) arról tájékoztat, hogy az új parancsnok csak 1941 szeptemberében érkezett meg.

3.

Nemcsak a belső katonai körzetekből és a félig a fronthoz tartozó körzetekből helyeztek át tábornokokat és tiszteket a német és román határhoz, hanem valódi frontokról is. A Távol-Keleten állandó háborús helyzet volt, újra és újra fellángoltak a fegyveres összetűzések, mindkét oldal részéről több száz páncélos és repülő részvételével. Ebben az időszakban lehetségesnek tűnt egy Japán és Szovjetunió közötti háború, sőt néhány külföldi megfigyelő számára egyszerűen elkerülhetetlennek látszott. Ezért a Távol-Keleten nem katonai körzet volt, hanem egy három hadseregből álló front.

1940-ben kezdődött el az a folyamat, amelynek során tábornokokat titokban nyugatra helyeznek át. Ezek az áthelyezések nem csak a jelentéktlenebb tábornokokra korlátozódtak. 1941 januárjában G. M. Stern vezérezredest, a Távol-keleti Front parancsnokát Moszkvába rendelték, és ott átvette a légvédelem vezetésének parancsnoki posztját. 1941. június 13-án, ezen a felejthetetlen napon Stern átadta a légvédelem vezetését N. N. Voronov tábornoknak, miközben ő maga titkos megbízással a német határra indult.

Stern vezérezredes helyére Sztálin természetesen talált megfelelő pótlást: a Távol-keleti Frontot I. R. Opanasszenko hadseregtábornok vette át. Sok magas rangú parancsnok azonban úgy hagyta el a Távol-keleti Frontot, hogy helyettesítésük nem volt megfelelő, vagy egyáltalán nem volt. Így például ennek a frontnak törzskarából a hadműveleti igazgatóság parancsnokát, G. P. Kotov vezérőrnagyot helyettesítés nélkül nyugatra helyezték át.

P. G. Grigorenko vezérőrnagy (ez időben alezredes a Távol-keleti Front törzskarában) így emlékszik: „Még Stern előtt a Nyugati Frontra rendelték Ivan Sztjepanovics Konyevet, Markian Mihajlovics Popovot, Vaszilij Ivanovics Csujkovot és sok más magas rangú katonai előjárót.” (A pinceben csak patkányokkal találkozok az ember. New York, 1981, 246. o.)

Hogy ennek a rövidke listának kellő figyelmet szenteljenek, szeretném arra emlékeztetni önöket, hogy M. M. Popov altábornagy (később hadseregtábornok) az 1. hadsereget irányította, I. Sz. Konyev altábornagy pedig (később a Szovjetunió marsallja) a 2. hadsereget. Bármiféle olyan kitalációt, hogy ezeknek a tábornokoknak az áthelyezése az előrelátható német invázió miatt történt volna, egyszerűen visszautasítok. Popovot a háború kezdete az Északi Front parancsnokaként a finn határon érte, és Konyev ebben az időpontban óriásira duzzasztott csapásmérő hadserege élén úton van a román határhoz.

Érdekes Konyev tábornok pályája a 2. hadsereg parancsnokságától Távol-Keleten, a 19. hadsereg parancsnoki posztjára a román határon. Konyev útja nem közvetlenül vezetett ideig. Kacsaringós utat tesz. Miután 1941 áprilisában leadta a Távol-Keleten a 2. hadsereget (Szovjet katonai enciklopédia, 2. kötet, 409. o.), átveszi a Bajkálontúli Katonai Körzetet. Miután ott kijelentkezett, anélkül, hogy felhívna magára a figyelmet, teljes csendben Rosztovban tűnik fel, és átveszi az Észak-kaukázusi Katonai Körzetet. Itt befejezi a 19. hadsereg felállítását, átveszi ennek a parancsnoki posztját, és a „legszigorúbb titokkal övezett körülmények mellett” (Sz. M. Styemenko hadseregtábornok megfogalmazása az ilyen esetekre vonatkozóan) 1941. május végén elkezd hadserege hadosztályainak és hadtesteinek a román határhoz történő áthelyezését. Ez rövid időn belül négy posztot jelent – a legkülső keleti határtól a legkülső nyugati határig. Tábornoki egyenruhába öltözött róka. Hogy lehetne ezt másként nevezni? Az összes támadó hadművelet előtt (de nem a védekezési akciók előtt) Sztálin eldugta a legjobb tábornokait és marsalljait. Ez mindenekelőtt Zsukovra, Vasziljevskijre, Konyevre, Rokosszovszkijra és Mereckovra vonatkozott. Így 1941 kora tavaszán, ahogy eddig is az összes valóban nagy támadó hadművelet előtt, Konyev úgy összegubancolja a nyomait, hogy még legszűkebb baráti köre sem tudta, hová tűnt.

De nemcsak Konyev tüntette el a nyomait. Ha az ember egy pillantást vet azokra a posztokra, amelyeket Konyev átmenetileg, félrevezetésképpen átvett, még több olyan tábornokot fogunk felfedezni, akik ugyan-

ilyen posztokat használtak fel nyomaik álcázására és eltüntetésére, mint Konyev. Így például F. I. Kuznyecov vezérezredes, miután otthagya a Vezérkari Akadémiának a vezetését, átveszi az Észak-kaukázusi Katonai Körzet parancsnokságát, és azután, átadva ezt Konyevnek, az Északnyugati Front parancsnokaként a kelet-porosz határon bukkant fel.

4.

Konyev tábornoknak a távol-keleti határról való titokzatos eltűnése után az ottmaradt 2. hadsereg nem kapott megfelelő utódot. M. F. Tyerjohin tábornokot természetesen nem lehet elfogadni Konyev valódi utánpótlásaként.

A Távol-keleti Front 1. hadseregében még érdekesebb volt a helyzet. Miután M. M. Popov tábornok az Északi Frontra ment, méltó utódot szántak a helyére: A. I. Jerjomenko altábornagyot (később a Szovjetunió marsallja). Jerjomenko azonban nem sokáig tartotta meg a parancsnoki posztot. Június 19-én azt a parancsot kapta, hogy adja le az 1. hadsereget, haladéktalanul utazzon Moszkvába, hogy megtudja új állomáshelyét.

Hitler Sztálin minden tervét felborította, és csak a német invázió megkezdése után került Jerjomenko a Nyugati Front parancsnoki posztjára a leváltott D. G. Pavlov tábornok helyére. Június 19-én egyébként az események ilyen fordulatát nem lehetett előre látni. Pavlov helye biztosnak látszott a Nyugati Front parancsnoki posztján. Sztálin egy másik feladat elvégzésére hívta magához Jerjomenkót; ez a megbízás nem ismeretes, és feltehetőleg elintézetlen maradt. Sikerült Jerjomenkóval, a Szovjetunió marsalljával találkoznom, és beszélgetni vele. Megkísértem tapogatózni ebben az irányban, de nagyon körültekintően, hogy ne keltsem fel a gyanakvását. Az volt a benyomásom, hogy Jerjomenko nem alakoskodott, hanem valóban nem tudta, hogy miért volt rá szüksége Sztálinnak 1941. június 19-én. Felhívtam a marsall figyelmét arra, hogy akkoriban nem ő volt az egyetlen, aki ilyen helyzetbe került. Mondtam neki, hogy például Kurocskin, Zsivkov, Kurgjumov, Zsarov, Petrov és Lucsinszkij is úton voltak. A marsall nagy érdeklődést mutatott. Börzasztóan sajnálom, hogy nem egy demokratikus ország útlevelével rendelkező történész vagyok, így azután nem igazán tudtam a marsallal való beszélgetésemben mélyebbre ásni.

Mivel sikerült felkeltenem Jerjomenko érdeklődését, felhívta a figyelmet egy pár tábornokra, akiket szintén elhoztak a Távol-Keletről, és ezáltal gyakorlatilag szinte teljesen lecsupaszították az ottani szovjet védelmet: N. E. Berzarin vezérőrnagy az 1. hadsereg irányító helyettese volt. Jerjomenko elmondta nekem azt, amiről a memoárjaiban nem számol be: amikor elindult a Távol-Keletről, a hadsereg vezetését helyettesének, Berzarinnak kellett volna átadnia. Végül is ezért van helyettes! Berzarint azonban Sztálin már május végén titokban Moszkvába rendelte, és kinevezte a Baltikumban, a német határnál a 27. hadsereg irányítójává.

Itt is azzal lehetne érvelni, hogy Sztálin Jerjomenkót és a többi tábornokot azért hívta vissza a Távol-keleti Frontról, hogy a védelmet erősítse. Hogy minden kétséget maradéktalanul eloszlassak, itt már csak egyetlen további tábornok esetével foglalkozom, akiről szintén Jerjomenko beszélt nekem: V. A. Glazunov vezérőrnagy (később altábornagy, a Vörös Hadsereg légideszant csapatainak a parancsnoka) irányította 1941 elején a Távol-keleti Front 1. hadseregében az 59. lövészadosztályt. Jerjomenko nagyon a szívébe zárta az 1. hadsereget, és nem akarta parancsnok nélkül átengedni Cselahov „törzskari patkánynak”. Sztálin azonban már elvitte Jerjomenko helyettesét, a hadtestparancsnokokat úgyszintén, és magukat a tapasztalt hadosztályparancsnokokat is már régen áthelyezték nyugatra. Már csak az 59. hadosztálynak volt egy tapasztalt, harcos, sokat ígérő tábornoka – Glazunov. Jerjomenko azt mesélte nekem, hogy haladéktalanul egy rejtjelezett üzenetet küldött a vezérkarnak azzal a javaslattal, hogy bizzák meg Glazunov tábornokot az 1. hadsereg vezetésével. Egy hadosztályból egy hadsereg élére kerülni – az egy nagyon nagy ugrás, de mit lehet tenni, ha a Távol-Keleten a parancsnokok között nem volt más, erre a feladatra alkalmas, rátermett vezető?

Moszkva azonnal jelezte egyetértését – azzal, hogy Glazunov valóban méltányolandó lenne parancsnokként, és egy rejtjelezett válaszban Glazunov azt a parancsot kapta, hogy haladéktalanul adja le a hadosztályt, és helyette vegye át a román határnál a 3. légideszant-hadtestet. A Távol-keleti Front 1. hadserege pedig harci parancsnok nélkül maradt.

1941. június elején Sztálin parancsára a nyugati határnál volt nemcsak az összes szovjet légideszant-csapat, beleértve a csak nemrég a Távol-Keletről idehelyezett egységeket is, hanem a legutolsó pillanatban még a legkülső határokról is ideirányította a gyalogsági és lovasági tábornokokat, akik rövid időn belül a légideszant-hadtestek parancsnokai lettek.

Ez nemcsak Glazunov és Zsarov tábornokokra vonatkozik, hanem M. A. Uszenko, F. M. Haritonov és I. Sz. Bezuglij tábornokokra is.

A tábornokoknak ez a rövid időn belüli átállítása a gyalogsági és lovasági parancsnoki posztról légideszant-csapatok vezetésére nem egy védekező harc előkészületei, és nem is egy ellencsapás előkészületei miatt történt. Ezek egy agresszió – egy elkerülhetetlen, közvetlenül küszöbönálló, gigantikus méretű támadó hadművelet előkészületeinek a jelei.

MIÉRT ALAKÍTOTT KI SZTÁLIN FRONTOKAT?

A szegényeknek a gazdagok elleni
háborúja lesz az emberek közötti legvéresebb háború,
amelyet valaha is folytattak.

*Friedrich Engels: A dolgozó osztály helyzete Angliában
(Karl Marx–Friedrich Engels: Művek
2. kötet. Berlin, 1959, 504. o.)*

1.

A „front” kifejezés a szovjet katonai terminológiában először is néhány száz ezertől legalább egy millió katonáig magába foglaló katonai egység felállítását jelenti. Egy-front a haderők operatív-stratégiai összevonását testesíti meg. Egy front több hadseregből, légi haderőből, légvédelmi erőből, csapatrészekből, hadtáp- és utánpótlási egységekből, valamint háttérszolgálatokból áll. Békeidőkben frontok nem léteznek. Frontok helyett katonai körzetek vannak. Egy front kialakítására rendszerint egy háború kezdetekor kerül sor (Szovjet katonai enciklopédia, 8. kötet, 332. o.).

1938-ban, tekintettel a Japánnal kiéleződött kapcsolatokra, a Vörös Hadseregen belül létrehozták az 1. és 2. hadsereggel, légierővel és megerősítésekkel a Távol-keleti Frontot. 1941. április 13-án aláírták Japánnal a semlegességi szerződést, de a Távol-keleti Front maradt a régióban, és nem alakították át katonai körzetté. 1939-ben és 1940-ben a Szovjetunió nyugati határainál átmenetileg a lengyelországi, romániai és finnországi „felszabadító hadjárat” céljából frontokat alakítottak ki. Miután a hadjáratokat befejezték, ezeket a frontokat haladéktalanul feloszlatták, és helyükön újból katonai körzeteket hoztak létre. A történészek felróják Sztálinnak, hogy Németországgal és Japánnal szerződést kötött, de Japán ellen kialakított egy frontot, Németország ellen azonban nem.

Első pillantásra ez nem tűnik logikusnak. De mit csinált Hitler? Hitler ravaszul cselekszik: 1941 első felében Nagy-Britannia ellen hangzatos elnevezésű törzskarokat hozott létre hadseregek nélkül, miközben majdnem összes csapatát a Szovjetunió határánál vonta össze, de hangzatos

elnevezésű törzskarok nélkül. Így készül egy meglepetésre építő csapás. Sztálin sem cselekszik másként: a Távol-Keleten kialakítanak egy frontot, a csapatok és tábornokok azonban titokban elhagyják azt. A nyugati határnál továbbra is fennmaradnak a katonai körzetek, de elkezdődik a hadseregek összecsoportosítása. Ha a Távol-keleti Front katonai potenciálját bármelyik nyugati körzetével összehasonlítjuk, akkor egyáltalán nem a front javára billen a mérleg. Így például a Távol-keleti Front három hadsereggel, teljesen szokványos hadsereggel rendelkezik; a Nyugati Különleges Katonai Körzetben ezzel szemben négy hadsereg van, ebből három a normál támadó hadsereg, az egyik pedig szupererős csapás-mérő hadsereg. A Nyugati Különleges Katonai Körzet területére ezeken kívül még a Második Stratégiai Lépcső további három hadserege érkezik. A Távol-keleti Frontra ezzel szemben semmi, épp ellenkezőleg – itt még ki is vonnak hadtesteket és hadosztályokat. A Távol-keleti Fronton egyetlen gépesített hadtest áll, a Nyugati Különleges Katonai Körzetben ezekből hat van. A Távol-keleti Fronton nincsenek légideszant egységek, a Nyugati Különleges Katonai Körzetben egy egész hadtest van. Az összehasonlítást még lehetne folytatni. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a Nyugati Különleges Katonai Körzet nem a leghatalmasabb. A Kijevi Katonai Körzet sokkal erősebb. Ha összehasonlítjuk ezt a körzetet a Távol-keleti Fronttal, akkor mélységesen csalódnunk kell a frontban. A Távol-Keleten csak álca a front, egy álca, amelynek az egész világ előtt demonstrálnia kell, hogy itt kitörhet egy háború. Az öt nyugati katonai körzet szintén csak egy álca, azt kell sugallniuk, hogy itt nem számolnak háborúval. A valóságban mind az öt, a nyugati határ menti katonai körzet már régóta valami egészen szokatlant testesít meg. 1939-ig a szokásos katonai körzetek voltak. A paktum aláírása után azonban olyan erős katonai ütőerő és olyan katonai potenciál koncentráldott a területeken, amely nagyon ritkán fordult elő valamelyik szovjet fronton még a legádázabb ütközeteknél is a háború folyamán.

A Távol-Keleten olyan módon alakították ki a frontot, hogy mindenki tud a létezéséről. Itt nyugaton azonban nem csak egy, hanem öt frontot fejlesztettek fel, de úgy, hogy erről senki ne tudjon. Az előző fejezetben említettem az Északi, Északnyugati, Nyugati, Délnyugati és Déli Frontot, és ez nem volt tévedés. Hivatalosan ezek csak a német invázió után jöttek létre, a német támadásra való reakcióként. Vessünk azonban egy pillantást az archívumokba, és meghökkenve fogjuk megállapítani, hogy már 1941

februárjától a szovjet dokumentumokban ezeket a megjelöléseket használják, dokumentumokban, amelyek annak idején „szigorúan titkosak” voltak. Ezeknek a dokumentumoknak egy részét most felszabadították, és hozzáférhetővé tették tudományos vizsgálatok céljából. Idézem: „1941 februárjában a határ menti katonai körzetek katonai tanácsai megkapták ... az utasításokat a harctéri parancsnoki állások haladéktalan kiépítésére.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1978, 4. szám, 86. o.)

Hivatalosan a nyugati határnál öt katonai körzet volt. Nem hivatalosan mindegyik katonai körzet már előkészületeket tesz harctéri parancsnoki állások kialakítására, azaz nem egy katonai területi struktúrát hoznak létre, hanem egy tisztán katonai szervezeti formát, amilyenre csak egy háború alatt és csak a csapatoknak a háborúba vezetéséhez van szükség.

A kommunista történészek arról akarnak meggyőzni bennünket, hogy egészen 1941. június 22-ig a Szovjetunió és Németország között béke volt, amelyet állítólag június 22-én Németország szegett meg. Ezt a nagyon merész feltételezést sajnos semmiféle tény nem erősíti meg. A tények pontosan az ellenkezőjét támasztják alá. Amikor 1941 februárjában a Szovjetunió felfejlesztette a harctéri parancsnoki állásokat, gyakorlatilag belépett a Németország elleni háborúba, még akkor is, ha ezt hivatalosan nem deklarálta.

2.

Egy katonai körzet parancsnokának békeidőkben két fő feladata van, és a szerepe is kettős: egyrészt (tisztán katonai jellegű) parancsnok, akinek több hadosztály van alárendelve, időnként több hadtest, sőt akár több hadsereg is. Másrészt egy katonai körzet parancsnoka békeidőkben egy szigorúan meghatározott területet ellenőriz, egy helytartó vagy akár katonai kormányzó szerepében.

Háború esetén egy határ menti katonai körzet fronttá alakul. Ekkor három helyzet lehetséges:

1. *helyzet:* A front ugyanazon a területen harcol, ahol a háború előtt a katonai körzet volt. Ebben az esetben a front parancsnoka megtartja tisztán katonai parancsnoki tevékenységét, és mindezekon felül továbbra is ellenőrzi a rábízott területeket, ahol a front mögötti térségben egy katonai kormányzó feladatkörét látja el.

2. *helyzet:* Az ellenséges nyomás következtében visszahúzódik a front. Ebben az esetben a frontparancsnok marad a harci cselekmények vezetéséért a felelős, és visszavonuláskor magával viszi katonai területigazgatási szerveit.

3. *helyzet:* A háború elkezdésével a front előretolódik az ellenség területére. Csupán ebben a helyzetben következik be egy katonai körzet parancsnoka számára tevékenységének a felosztása. Megtartja a katonai parancsnok szerepét, és vezeti a csapatait, miközben a katonai körzet területén egy alacsonyabb rangú tisztnek kell maradnia, hogy átvegye a katonai kormányzó szerepét.

1941 februárjában történt valami, amit a történészek nem vettek észre. A Nyugati Különleges Katonai Körzetben a katonai körzet parancsnoka számára egy további helyettesi hivatalt hoztak létre. Mit jelentsen ez? D. G. Pavlov hadseregtábornoknak már egyébként is több helyettese van! Néhány hónapig ez a plusz helyettesi poszt üres marad. Aztán betöltik B. N. Kurgyumov altábornaggal.

Ez nagyon figyelemre méltó esemény.

Békeidőkben Minszkben D. G. Pavlov hadseregtábornok az irányító, helyettese I. V. Boldin altábornagy, a törzskarparancsnok V. J. Klimovszkih vezérőrnagy. Mozdosítás esetén Pavlovot a Nyugati Front parancsnokának szánják, Klimovszkiht a Nyugati Front törzskari főnökének, Boldin számára pedig a Nyugati Front egyik gépesített csapatának a parancsnoki posztját.

Itt a következőkre szeretnék utalni: ha a Nyugati Frontnak ott kellett volna harcolnia, ahol a háború előtt volt, azaz Belorussziában, akkor sürgősen lett volna a strukturális változtatás. A Nyugati Front azonban arra készült fel, hogy benyomul az ellenség területére. A frontot Pavlov, Boldin és Klimovszkih tábornokok vezetik. Ha azonban előrenyomulnak, és az összes hadsereget, hadtestet, hadosztályt és dandárt magukkal viszik, ki marad akkor Minszkben? Nos, éppen erre az esetre szánták Kurgyumov altábornagyot mint kiegészítő helyettest. Már békeidőkben bekövetkezett itt a struktúrák elválásztása. Pavlov hadseregtábornok egész figyelmét a tisztán katonai problémákra koncentrálja, új helyettese pedig teljes egészében a területi kérdésekkel foglalkozik. Amint a Nyugati Front Pavlovval az élen elindul az ellenség területére, Kurgyumov tábornok Minszkben marad, és egy területi kormányzó feladatkörét látja el, azaz gondoskodik a helyi hatóságok és a közlekedési útvonalak biztonságáról, ellenőrzi az ipart és a közlekedést, készenlétbe helyezi a kiegészít

tő mozgósítási intézkedéseket, és a már előrenyomult front számára gondoskodik a tartalékokról.

Kurgyumov tábornokot már megismertük – ő volt a harci kiképzés vezetője. Most Minszkbe rendelik. Egy „felszabadító hadjárat” álláspontjáról tekintve ragyogó döntés: egy tábornok, aki tapasztalatokkal rendelkezik és minden kieső utat ismer, amelyeken át újra és újra tartalékosok vonulnak nyugatra. Mindenki másnál jobban tudja, hogyan kell az átvonuló csapatokat a harcba lépés előtt újtukra bocsátani.

Négy hadsereg, tíz önálló hadtest és tíz légi hadosztály áll a Kijev Különleges Katonai Körzet területén, és felkészülnek az ellenség területére történő benyomulásra. A Délnyugati Front parancsnoka, M. P. Kirponosz vezérezredes vezeti őket. Tekintettel a küszöbönálló fejleményekre, azonnal végre kell hajtani ebben a katonai körzetben a parancsnoki funkciók felosztását: ő végzi a tisztán katonai feladatokat, miközben a teljességgel területi feladatokat másnak kell átadni. Ezzel itt is a pótlólagosan kinevezett helyettes foglalkozik, akinek V. F. Jakovlev altábornagyot nevezik ki. Kirponosz előrenyomul a csapatokkal, és Jakovlev Kijevben marad. Február elejétől egyre világosabban lehet nyomon követni a két feladatkör szétválasztását. Ternopolban titokban kialakítanak egy harctéri parancsnoki állást – itt létrejön a katonai struktúra központja; a törzskar Kijevben marad –, itt alakul ki a területi struktúra központja. Kijev mellett Brovariban kiépítenek a területi igazgatási szervek számára egy földalatti parancsnoki központot. A ternopoli harctéri parancsnoki állás ezzel szemben különösen könnyű építési módú földfedezék egyrétegű födémmel. Mindez teljesen logikus: a katonai vezetés nem számol egy hosszabban tartó ukrainai tartózkodással, miért kellene tehát erős betonbunkereket építeni?

A Baltikum Különleges Katonai Körzetében ugyancsak megtörtént a feladatkörök szétválasztása. A legfelsőbb parancsnoki állomány Panevezysbe távozott, ahol ettől kezdve az Északnyugati Front katonai struktúrájának titkos központja lesz; Rigában marad azonban E. P. Szafronov, egy másodrangú tábornok, aki a szovjet csapatok fő tömegének a nyugati határra történő elvonulása után átveszi a katonai területi ellenőrzést.

Az Odesszai Katonai Körzetben van egy kis nüansz. Itt is sor került a feladatkörök szétválasztására. A katonai körzet törzskarából azonban nem egy egész front törzskarát alakítják ki, hanem a legerősebb szovjet hadsereg – a 9. – törzskarát.

Az Odesszai Katonai Körzetben a törzskar tisztjeinek túlnyomó többségét M. V. Zaharov vezérőrnagy parancsnokával együtt titokban áthelyezik a 9. hadsereg törzskarába. I. Sz. Konyev marsall megerősíti, hogy június 20-án a 9. hadsereg törzskarát azonnali riadóval berendelték, és az éj leple alatt Odesszából a tábori parancsnoki állásba helyezték őket (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1968, 7. szám, 42. o.). Az Odesszai Katonai Körzet parancsnoka, J. T. Cserevicsenko vezérezredes már rég nincs Odesszában. Ő akkor a Krímben volt, ahol titokban átvette a Kaukázusból megérkezett 9. speciális lövészhadtestet, és most vonattal Odessza előtt elhaladva a 9. hadsereg, melynek a parancsnokságát rábízták, titkos parancsnoki állásához megy. M. V. Zaharov, a Szovjetunió marsallja beszámol róla, hogy a német invázió időpontjában Cserevicsenko a vonatban ült (*A Történelem Kérdései*, 1970, 5. szám, 46. o.). A 9. hadseregnek az volt a feladata, hogy szovjet területről lépje át a határt, és ez az oka annak, hogy Odesszában még a német invázió előtt egy „póttábornok”, N. J. Csibiszov tűnt fel. A 9. hadsereg katonai testületének az elvonulása után neki ott kellett maradnia a katonai szempontból félig üres területen, és ellátni a katonai területi ellenőrzést.

A Leningrádi Katonai Körzet ezzel szemben kivételt képez. Itt szintén titokban alakítják ki az Északi Frontot, de a feladatkörök szétválasztása nem történik meg, és ez logikus is: az Északi Front egyelőre nem készül fel arra, hogy a karéliei területtől nagyobb távolságra kerüljön, ezért nincs is ok a parancsnokság felosztására, azaz hogy az egyik az előrenyomulás, a másik az ottmaradtak élete stb. megszervezésének a feladatkörét lássa el. Mivel az Északi Front a saját területe a közelében fog hadműveleteket végezni, és ez megfelel a korábbi katonai körzet területének, ezért itt nem kell szétválasztani a struktúrákat. Csak ott használják ezt, ahol a parancsnokok egy részének a csapatokkal együtt előre kell mennie, miközben a másik résznek helyben kell maradnia. Ezért a Leningrádi Katonai Körzetben nem is hoznak létre még egy pótlólagos parancsnokhelyettesi posztot. A harci cselekményeket és a terület ellenőrzését itt egyetlen központ fogja vezetni – az Északi Front törzskara. Ez a törzskar sehová sem fog menni, és ezért nincs is olyan vezetési struktúra betervezve, amelynek alapján helyettesíteni kellene.

3.

1941. június 13-án, azon a napon, amikor a rádió közölte a TASZSZ-kommunikét, a nyugati katonai körzetekben – Leningrád kivételével – végre-

hajtották a két vezetési struktúra végérvényes és teljes körű szétválasztását. Ezen a napon a Védelmi Népbiztosság kiadta az utasítást, hogy a frontok vezető testületeit helyezték át előretolt tábori parancsnoki állásokba.

Ettől a pillanattól kezdve Belorussziában egymás mellett két egymástól független katonai vezetési rendszer jött létre: a titokban létrehozott Nyugati Front (D. G. Pavlov hadseregtábornok parancsnoksága alatt a lesznai vasútállomás térségében az erdős területre elhelyezett parancsnoki állásban) és a Nyugati Különleges Katonai Körzet (V. N. Kurgyumov altábornagy parancsnoksága alatt, a törzskar Minszkben van). Pavlov továbbra is a parancsnoki tisztet töltötte be a katonai körzetben, de hivatalosan már az egész Nyugati Front parancsnoka, törzskarát titkos parancsnoki állásba helyezik, azért, hogy a Nyugati Különleges Katonai Körzettől függetlenül tudja a hadműveleteket végrehajtani.

Egy és ugyanazon területen lévő két párhuzamos katonai vezetési rendszer hasonló ahhoz a szituációhoz, amikor egy hajón két kapitány van, egy kommunista pártban két vezető, vagy egy bandában két bandavezér. Egy és ugyanazon a területen párhuzamos katonai vezetés nem létezhet egymás mellett, és csak azért hozták létre, mert a Nyugati Frontnak rövid időn belül el kell hagynia ezt a területet.

Ugyanebben az időben Ukrajnában is létrejött a katonai vezetés két egymástól független szervezeti formája: a Délnyugati Front és a Kijevi Különleges Katonai Körzet. I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja megerősíti, hogy létezett egy Zsukov által kiadott rejtjelezett parancs, „mindezt szigorú titokként kell kezelni, és a katonai körzeti törzskar állományát erről megfelelően kell instruálni” (Így kezdődött a háború, 83. o.).

Itt ugyanazt a megtévesztési manővert hajtják végre, mint Minszkben: egy kívülálló számára Ukrajnában a katonai vezetés egyedül a Kijevi Különleges Katonai Körzet törzskarának a kezében van, és a stábhoz tartozókat utasítják, hogy továbbra is ezt a szerepet kell játszaniuk. Ugyanakkor azonban a katonai körzet törzskara mellett ugyanezen a területen létrehoznak egy második katonai vezetési struktúrát – a Délnyugati Frontot. Eközben a Kijevi Katonai Körzet törzskara nem csak egy üres álca funkcióját tölti be. Nem, ez egy vérbő törzskar, rengeteg feladattal, amelyeket intenzíven és nagy erőfeszítéssel lát el. Vajon két egymástól független vezetési szerkezet képes hosszabb ideig egymás mellett létezni?

P. M. Kurocskin, a híradócsapatok altábornagya (ebben az időben vezérőrnagy, az Északnyugati Front híradócsapatainak a parancsnoka) ugyan-

ezekről számol be a Baltikumból: „Panevėžys térségébe kezdtek érkezni a törzskar igazgatóságai és osztályai. A katonai körzet parancsnoksága gyakorlatilag a front parancsnokságává alakult át, jöllehet egészen a háború kezdetéig megtartotta a katonai körzetparancsnokság elnevezést. Rigában összeállítottak tábornokokból és tisztekből egy csapatot, amelynek a katonai körzet vezetése lenne a feladata.” (Kurocskin: Az Északnyugati fronton (1941–1943) gyűjteményes kötet, 196. o.)

A két egymástól független vezetési rendszer bevezetése szükségszerűen maga után vonta két egymástól független híradórendszer kiépítését is. A Baltikumban a front híradórendszere P. M. Kurocskin személyes vezetése alatt állt, miközben a katonai körzet ettől független híradóhálózatát egykori helyettese, N. P. Akimov irányította.

Kurocskin tábornok nagyon energikusan saját frontja híradóhálózata kiépítésének szenteli magát. Ez egyúttal ellenőrzésre is szolgál. Hogy az ellenség gyanakvását ne keltsék fel a beszélgetések robbanásszerű megszaporodásával, ezért az új katonai híradó csatornák mellett a civil hírkapcsolatokat is használják. A „civil” szót egyébként természetesen időzjelbe kell tenni. Civil hírközlési összeköttetés ugyanis a Szovjetunióban nem létezett.

1939 óta az állami híradóhálózatot teljes körűen a katonaság, illetve a Vörös Hadsereg szolgálatába állították. A Híradásügyi Népbiztosság (minisztérium) közvetlenül a Védelmi Népbiztosságnak volt alárendelve. Minden normális országban a katonai híradásügy az általános állami híradásügy egy részét képezi, a Szovjetunióban azonban ez pontosan fordítva van: az általános állami híradásügy egy része a katonai híradásügynek, és a Szovjetunió híradásügyi népbiztosa, Pereszepkin hivatalosan a Vörös Hadsereg híradásügyi parancsnokhelyettese volt.

Az Északnyugati Front parancsnoksága nem hadgyakorlatok céljából indult a tábori parancsnoki állásokba, hanem háborúba vonult: „Létrehoztak egy hadműveleti főszervezetet, mely a harci cselekmények irányítására volt hivatott.” (P. M. Kurocskin altábornagy: A front hívójelei. Moszkva, 1969, 117. o.) A háborús időszakra betervezett harctéri híradórendszert időben és jól előkészítették, működőképessé tették. „Az összes, terveket, frekvenciákat, hívójeleket, jelszavakat tartalmazó dokumentumot készenlétben tartották a katonai körzet törzskarában, és egy háború esetén már csak szét kellett küldeni a csapatoknak. Az adó-vevő rádióállomások száma a katonai körzetben azonban több ezerre rúgott, minek

következtében a háborús üzembe való átállításukhoz legkevesebb egy hétre volt szükség. Ezeknek az intézkedéseknek az idő előtti végrehajtását azonban nem engedélyezték.” (Vö., 115. o.) Tartsuk magunkat ahhoz, hogy a békéből a háborús feltételekre való teljes átállás nem abból a feltételezésből indult ki, hogy az ellenség támadhatna, és ezért az átállásnak gyakorlatilag ekkor azonnal meg kellene történni, hanem sokkal inkább azzal számoltak, hogy majd egy Moszkvából, Moszkva által meghatározott időpontban megadott jelre kell elkezdeni ezeket a munkálatokat. Más szóval: a híradás átállításának a tervét nem egy védekező háború feltételeire dolgozták ki, hanem egy agresszív, támadó háborúra, egy titkos előkészítő időszak figyelembevételével.

És ez, a Vörös Hadsereg invázió előtti utolsó készülődéseinek titkos időszaka elérkezett. Az Északnyugati Front törzsparancsnoka, P. Sz. Kljonov altábornagy június 19-én a híradócsapatok vezérőrnagyának, Kurocskinak a következő parancsot adja:

„– Eljárnai a nagy terv szerint. Tudja, ugye, hogy miről van szó?

– Igenis, tökéletesen értem, jelentettem.”

(Kurocskin: Az Északnyugati Fronton (1941–1943), gyűjteményes kötet, 195. o.)

Kár, hogy mi nem értünk mindent tökéletesen, már ami a „nagy tervet” illeti, és hogy a szovjet tábornokok közül egyik sem bocsátkozik annak taglalásába, hogy tulajdonképpen mi is volt ez a „nagy terv”. Annyi azonban világos, hogy a szovjet tábornokok tervek birtokában voltak, és ezeket már át is ültették a gyakorlatba. Néhány napon belül valaminek „a nagy terv szerint” történnie kellett, Hitler azonban kezdeményezésével megghiúsította a „nagy tervet”, és a szovjet tábornokokat ezzel arra kényszerítette, hogy ne az előre betervezettek szerint cselekedjenek, hanem improvizáljanak.

És itt vannak azok az intézkedések, amelyeket Kurocskin tábornok a „nagy terv” végrehajtására hozott: „A katonai körzet híradóosztálya elküldte azokat a dokumentumokat, amelyek a rádió-összeköttetés megszervezésére vonatkoztak [...] a hadseregek törzskarainak és a katonai körzetnek alárendelt kötelékeknek. Ezeket a dokumentumokat, megfelelően feldolgozva, a hadtestek, hadosztályok, ezredek és zászlóaljok parancsnoki illetékesein keresztül el kell juttatni minden rádióállomást kezelő személyhez. Ez, mint ahogy már mondtam, legalább egy hetet fog igénybe venni.” (Kurocskin: Az Északnyugati Fronton (1941–1943), gyűjteményes kötet, 118. o.)

A szigorúan titkos információk tehát, amelyeket csak háború esetén lehetett ismertetni a végrehajtó személyekkel, június 19-étől kezdve több ezer végrehajtó kezébe kerültek. Ez visszafordíthatatlan folyamat. Ezeket a titkos információkat visszavonni, egy széfbe zárni többé már nem lehetséges. Abban a pillanatban, amikor ezek az anyagok kikerültek a széfből, a háború teljességgel elkerülhetetlenné vált. Egy támadás előkészülete egy kicsit államcsínyre emlékeztet: magát a tervet egy nagyon kicsiny csoport dolgozza ki, és ezekből a tervek közül a magát az akciót lebonyolító több ezer résztvevő számára egy szemernyi információt sem adnak. Ha az összeesküvés vezetői a több ezer, az akciót kivitelező személy számára csak egy részecskéjét is továbbadják a tervnek, akkor elkerülhetetlen annak nyilvánosságra kerülése. Akkor azonban az összeesküvőknek a meglepetés erejének elvesztésével kell fizetniük – amely döntő ütőkártyájuk –, és ezáltal az ellenfelet arra készítetik, hogy gyors ellenintézkedéseket tegyen.

Kljonov altábornagy továbbadta talán a „nagy terv” némely részét a terv kivitelezésében részt vevő több ezer személynek a váratlan német offenzívára való tekintettel? Egyáltalán nem. Kljonov altábornagy kategorikusan elutasítja egy német invázió lehetőségét. Kljonov még akkor sem hajlandó hinni benne, amikor az már elkezdődött, és így a megkezdett offenzíva elhárítására semmiféle intézkedéseket nem tesz. Kljonov altábornagyra és kifejezetten agresszív javaslataira, amelyeket 1940 decemberében a főparancsnoki állomány megbeszélésén tett, ennek a könyvnek a második kötetében (Az M-nap. Kairosz kiadó, 2008) majd még visszatérünk. Kljonov azt javasolta, hogy csak támadó háborút indítsanak, amely a Vörös Hadseregnek a váratlanság erejére építő támadásával kezdődik. Agresszivitásában még Zsukovot is túlszárnyalta, és volt bátorsága ahhoz, hogy Sztálin jelenlétében Zsukovval arról vitatkozzon, hogyan kell a meglepetés lehetőségének kihasználására építő csapást mérni az ellenségre. Egy német invázió lehetőségében éppoly kevésbé hitt azonban, mint pártfogója, a Politikai Bizottság tagja, A. A. Zsdanov, és mint ahogy még a szovjet katonai és politikai vezetők sok más tagja, Sztálint is beleértve.

1941. június 13-án és a TASZSZ-kommünikét követő pár napban a Szovjetunióban, a küszöbönálló háborúra való tekintettel, az egész háborús gépezetet mozgásba hozták. A szovjet frontok felfejlődésének a folyamata odáig ment, hogy több ezer végrehajtót rendkívül fontos titkokba avattak be. 1941. június közepén a Szovjetunió már átlépte azt a kritikus határt, ahonnan kezdve már elkerülhetetlen egy háború.

Ha Hitler csak néhány héttel későbbre tette volna a Barbarossa-hadműveletet, a Vörös Hadsereg nem 1945-ben, hanem jóval előbb eljutott volna Berlinbe.

4.

Egy óriási támadó hadművelet kivitelezésénél több front akcióit kell egyidejűleg koordinálni. Ezzel a főparancsnokság főhadiszállásának parancsnokhelyettesei foglalkoznak.

A főparancsnokság egy parancsnokhelyettese – katonai rangjától, tényleges és korlátlan teljhatalmától függetlenül – a háborús területre megy. A főhadiszállás parancsnoka egyik helyettesének a bevetése lehetővé teszi az egész stratégiai háborúvezetés mozgékonyságának jelentős fokozását. A főhadiszállás parancsnokhelyettese egyrészt a főparancsnokság tagja, ezáltal beavatottja azoknak a szándékoknak és terveknek, amelyeket egy front parancsnokának nem szabad ismernie. Másrészről a főhadiszállás parancsnokhelyettese nem egy moszkvai dolgozószobából irányítja a harci cselekményeket, hanem közvetlenül egy frontnak vagy hadseregnek a harcálláspontjáról, ahová már a vonatkozó hadművelet kezdete előtt megérkezik. A főhadiszállás parancsnokhelyettesét mentesítik a mindennapi rutinfeladatok alól, amelyeket a front parancsnoka végez, és így a figyelmét osztatlanul a fő problémák megoldásának szentelheti. Kritikus pillanatokban a főhadiszállás parancsnokhelyettesei közvetlenül támogatni tudják az irányítóparancsnokot, elláthatják a megfelelő tanácsokkal, vagy az állam legjobb katonai szakértőit a felső parancsnokság utasítására a háború kritikus frontszakaszára rendelhetik, oda, ahol a háború sorsa eldől.

A főhadiszállás egyik parancsnokhelyettesének bármelyik régióban való megjelenése a közeljövőben bekövetkező nagy eseményeket jelzi.

Azon a napon, amelyen a TASZSZ-kommunikét kiadták, sok érthetetlen, megmagyarázhatatlan és titokzatos esemény történt, amelynek a jelentését a jövőbeni történészgenerációknak még meg kell fejtenie. Saját információim töredékesek, hiányosak, időnként ellentmondásosak. Mégis, ha csak azt a keveset vesszük figyelembe, ami kiállja a vizsgát, akkor ennek a napnak a döntő történéseit a szovjet főparancsnokság egyik helyettesének a nyugati határnál történő titkos felbukkanásában kell látnunk.

Csak néhányukat fogom itt megemlíteni.

Pavel Rigacsov altábornagy, a védelmi népbiztos helyettese, Sztálin kedvence. Zsukov személyes barátja. 29 éves. Kitüntette magát Spanyolországban és Kínában a légi harcokban, a Haszan-tó melletti, japánok elleni harcokban. Halhin-Golnál 1939-ben a Távol-keleti 1. hadsereg légierőjét irányította, utána a finnországi „felszabadító hadjárat” alatt a 9. hadsereg légierőjét. Egész katonaéletét a háború egén töltötte. Rigacsov Sztálin személyes parancsára mindig ott tűnt fel, ahol a Vörös Hadseregnek a közeli jövőben a meglepetés erejére építő csapást kellett mérnie az ellenségre. Rigacsov meredeken felfelé ívelő karriert fut be. 1940-ben Sztálin kinevezi a Vörös Hadsereg légierőjének helyettes parancsnokává, még ugyanabban az évben első helyettesnek, és ugyanez év augusztusában a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg légi haderő vezető testületének a főnökévé. 1940 decemberében a Vörös Hadsereg vezérkari tisztjei Sztálin jelenlétében egy megbeszélést tartanak, és az ország legfelsőbb politikai vezetése megvitatja egy Németország elleni háború kérdéseit. Zsukov javaslata úgy hangzik, hogy a német repülőterek elleni meglepetésszerű támadással ki kell kapcsolni a német légvédelmet, majd közvetlenül ehhez kapcsolódóan összevont előretöréssel meg kell támadni a német szárazföldi haderőket. „G. K. Zsukov lehetségesnek tartotta, hogy a légtér uralmát az ellenség reptereinek a megtámadásával jelentősen csökkentsék.” (A szovjet katonai gondolkodás története. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadásában, Moszkva, 1980, 173. o.) Zsukov javaslatát Pavel Rigacsov erőteljesen támogatja. Már Zsukov előtt átalakította a szovjet légierő harci kiképzését, úgy, hogy a szovjet pilótáknak a légi harc vezetésében való kiképzését szinte teljesen leállította, és helyébe az ellenség repülőtereire ellen intézett meglepetésszerű tömeges támadás kivitelezésének gyakorlatait állította. Zsukov memoárjaiban kiemeli, hogy Rigacsov milyen erőteljesen támogatta ezen a megbeszélésen az ő elképzeléseit: „Nagyon ügyesen és tényszerűen nyilatkozott a Vörös Munkás- és Paraszthadsereg légierő testületének a főnöke, P. V. Rigacsov tábornok.” (Emlékek, gondolatok, 194. o.) Milyen kár, hogy ez az ügyes és tényszerű beszéd még egy fél évszázaddal később is a Szovjetunió államtitkát képezi!

A Zsukov és Rigacsov által felhozott érvek nyilvánvalóan meggyőzték Sztálint. Még a megbeszélés alatt, majd azt követően a térképen lejátszott stratégiai játékok alatt Sztálin leváltja az addigi vezérkari főnököt, és Zsukovot nevezi ki a posztjára, ami azt jelenti, hogy szabad kezét ad Zsukovnak, hogy úgy tervezze meg a Németország elleni háborút, aho-

gyan azt szükségesnek tartja. Néhány napon belül Pavel Rigacsovot is előlépteti. Viszonylag alacsony katonai rangját figyelmen kívül hagyva, Rigacsov altábornagy kifejezetten magas hivatalt kap: a védelmi népbiztos helyettese lesz. Rigacsov helyére Sztálin P. F. Zsigarev altábornagyot nevezi ki a légierő főnökének. A mindennapi rutinfeladatoktól megszabadulva Rigacsov ténylegesen a legfelsőbb parancsnokság képviselője lesz: ez a legmagasabb hivatalok egyike, hozzáfér államtitkokhoz, azonban a mindennapi, kisebb eseményekért nem őt terheli a felelősség. A legfelsőbb szovjet katonai vezetésen belül Rigacsov egyfajta tárca nélküli miniszter lett. Rigacsov céltudatosan tovább dolgozik az ötletén: a meglepetés, gyorsaság és tömörítés kombinációjának a kidolgozásán, amellyel néhány órán belül az ellenfél repülőtereinek intenzív bombázásával tisztára söprik az eget a szovjet légierő számára. Gyakorlatilag Zsukov és Rigacsov ugyanazt mondja, amit Hitler 1941. június 22-én tett. Hitler csak két héttel előzte meg Sztálint. Ez nem az én kitaláció: „A német fasiszta vezetésnek szó szerint csak az utolsó két hétben sikerült a mi csapatainkat megelőzni a háború előtt” (Sz. P. Ivanov: A háború kezdeti időszaka, 212. o.).

1941 kora tavaszán Rigacsov mindig készen állt, hogy Sztálin parancsára ott jelenjen meg, ahol a háború sorsa eldőlt. 1941. június 13-án, a TASZSZ-kommuniké leple alatt P. G. Rigacsov altábornagy, a Védelmi Népbiztosság komisszára titokban a német határnál tűnik fel. Történelemhamisítóink készen állnak arra, hogy Rigacsov tábornoknak a határnál történő feltűnésére egyszerű magyarázattal szolgáljanak: Sztálint aggasztja egy lehetséges német invázió, azért küldte Rigacsovot a határra, hogy a védelmi, biztonsági intézkedések javításáról gondoskodjon.

Ha Sztálint valóban a védekezés problémái nyugtalanították volna, akkor a szovjet légierőt azonnal vissza kellett volna vonnia a határtól az ország belsejébe. A mélyből kiindulva a légierő mindenképpen képes arra, hogy a határregiókat lefedje, miközben a határ és a repülőterek között több száz kilométeres távolság lenne, amely az ellenség számára lehetetlenné teszi, hogy a szovjet repülőterek ellen meglepetésszerű csapást hajtson végre. Rigacsov tábornoknak a határnál való jelenléte semmi esetre sem esik időben egybe a szovjet légierőnek a szovjet térség mélyébe való áthelyezésével, sőt épp ellenkezőleg, egy fordított irányú mozgást jelent – az ország belsejéből a határhoz. A védekezés álláspontjából a légierőnek a határnál történő tömörítése majdnem az öngyilkossággal egyenlő, ezzel szemben ha egy offenzíváról van szó, akkor elkerülhetetlen a légi-

erőnek a határnál történő koncentrációja annak érdekében, hogy hatótávolságának teljes kihasználásával legyen bevethető az ellenfél területén.

A német tábornokok egyébiránt (két hét előnnyel) éppen ezt teszik – felgyorsítják a Luftwaffének a szovjet határhoz történő áthelyezését.

Ha Sztálin elsőként mért volna csapást, akkor a német tábornokokat ma mindannyian bolondnak tartanánk. A légierőnek a határhoz való áthelyezése azonban csak védelmi stratégiai szempontból örültség. Egy tervezett támadás szempontjából a német tábornokok mindent jól csinálnak, és pedig pontosan úgy cselekednek, ahogy szovjet kollégáik.

Hogy mi vezette Rigacsovot a nyugati határhoz, azzal kapcsolatban csak találgathatunk: a Barbarossa-hadművelet elkezdése után Rigacsovot letartóztatták, és Sztálin parancsára kivégezték. Hogy miért végezték ki, az ugyanilyen rejtély marad. Egy biztos, hogy nem a határ közeli tábori repülőtereken megsemmisített óriási mennyiségű szovjet repülőgép miatt. A szovjet repülőgépek biztonságáért 1941 februárja óta már nem Pavel Rigacsov felelt. A felelős P. F. Zsigarev altábornagy volt. A repülőgépek elvesztéséért Sztálin nem lövette agyon Zsigarevet, sőt még szemrehányást sem tett neki. Zsigarev altábornagy egészen a légierők főmarsallja címig mászott fel a ranglétrán, és tíz évvel túlélte Sztálint. Ha Sztálin nem lövette agyon Zsigarevet, aki közvetlen és egyedüli felelősséggel tartozott a légierő áthelyezése és biztonsága ügyében, akkor miért lövette agyon Rigacsovot, aki ezért nem volt felelős?

Feltételezem, hogy Rigacsovnak a szovjet határon valamiféle felelősségteljes feladatot kellett végrehajtania, amely semmilyen összefüggésben nem állt a szovjet légierő biztonságával. Ennek a feladatnak az el nem végzése miatt, amelyet nem ismerünk, de amelynek feltehetőleg nagyon fontos feladatnak kellett lennie, Sztálin a védelmi népbiztosnak az egész Vörös Hadsereg történetében legfiatalabb helyettesét agyonlővettette.

A. D. Loktionov vezérezredes, központi bizottsági tagjelölt töltötte be már 1937 óta a Védelmi Népbiztosság egyik helyettesi posztját. 1940-ig a szovjet légierő főnöke volt, aztán 1941 nyarán Sztálin Loktionovnak lehetőséget ad arra, hogy Kelet-Poroszország határait minden részletében tanulmányozza, és parancsnokként a Baltikum Katonai Körzetbe küldi, a csak nemrég „felszabadított” balti államok területére. 1941 februárjában és márciusában Sztálin elkezdte feltűnés nélkül összegyűjteni Moszkvába a legfelsőbb katonai vezetőket. Loktionov átadja a Baltikum Katonai

Körzetet (Északnyugati Front) F. I. Kuznyecov vezérezredesnek, ő maga pedig „orvosi kezelésre” Moszkvába megy.

1941. június 13-án, a TASZSZ-kommüniké elterjesztésének pillanatában Loktionov egyszerre minden betegségéből kigyógyul, és titokban visszatér a kelet-poroszországi határhoz.

Ugyanebben az időszakban J. V. Szmuskevics, a légierő altábornagya, központi bizottsági tagjelölt titokban a nyugati határra megy. Szmuskevics a spanyolországi légi harcokban már kitüntette magát. 1939-ben az összesített légi haderő parancsnokaként részt vett a halhin-goli harcokban. Alapkonceptiója: erőteljes, meglepetésszerű támadással lerohanni és a földön tartani az ellenséges légierőt, és utána haladéktalanul az ellenfél szárazföldi ereje ellen elindítani egy szintén a váratlanság erejére építő támadó hadműveletet. Szmuskevics a 6. japán hadsereg szétverésekor ragyogóan megvalósította elképzeléseit. 1940-ben Sztálin kinevezte a vezérkari főnök tanácsadójának, aki a légierő ügyeiben, illetve a leendő háborúban a bevetési tervek elkészítésében illetékes. Januárban Zsukov vezérkari főnöké történő kinevezése után ismét Szmuskevics közvetlen előjárója lett. Az agresszív tábornokok figyelemre méltó párosát alkották.

A tervezés tehát lezárult, és Szmuskevics titokban, egy számunkra ismeretlen megbízással a nyugati határra indult.

Azt már tudjuk, hogy még előtte érkezett a nyugati határra D. Karbisev, a műszaki csapatok altábornagya. P. G. Grigorenko vezérőrnagy felteszi a könyvében a kérdést: „Hogyan jutott a Vezérkari Akadémia egyik professzora egy hirtelen kitört háború legelső frontvonalára?” Erre a kérdésre Karbisev egyik diákja, a műszaki csapatok altábornagya, J. Leozsenja adja meg a hivatalos választ: „Karbisev a nyugati határ-területén a vezérkar egyik megbízását hajtotta végre” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1980, 10. szám, 96. o.). Ezek után Karbisevet nemcsak a Katonai Akadémiák docens- és professzori karának egyik – a határnál seregestől megjelenő – képviselőjeként találjuk itt, hanem személyében a szovjet legfelsőbb parancsnokság egyik tagját is azonosíthatjuk. Azt nem tudom, hogy mivel foglalkoztak a legfelsőbb katonai vezetés többi képviselői, Karbisev mindenesetre nagyon aktívan és energikusan részt vett egy támadó hadművelet előkészítésében. A jelenlétében távolították el a szovjet határőr katonák a határnál felállított műszaki zárat, hogy ezzel egy óriási kiterjedésű szovjet támadás számára szabaddá tegyék az utat. Karbisev az, aki a legújabb T-34-es szovjet páncélos legénységét az ellenséges műszaki zárok áttöré-

sének és a határfolyókon harci feltételek közepette történő átkelésnek a gyakorlásában irányítja. Ezenfelül részt vesz a hadseregek irányító tábornokaival és a frontok parancsnokaival közös terepfelderítési akciókban.

5.

Mielőtt egy parancsnok egy lépést tesz előre, megvizsgálja az előtte fekvő területet. Természetesen a felderítés már sok mindent kiderített és sok mindent jelentett, a parancsnok természetesen hisz a felderítésnek, de mielőtt egy újabb lépést tenne előre, újra ellenőrzi az egész területet egy parancsnok szemével. Ha egy zászlóalj előrenyomul, a terepet a zászlóaljparancsnok hosszan és behatóan megvizsgálja egy távcsővel. Ha egy egész hadtest nyomul előre, akkor a terepet személyesen a hadtestparancsnok veszi szemügyre. Ez nem egy csökevényes hagyomány, és nem is üres rituálé. A parancsnoknak kötelessége, hogy mielőtt csapatainak engedélyezné az előrenyomulást, személyesen vizsgálja meg az előtte fekvő területet, és minden idegszálával mérje fel: vajon a kis kitüremkedés ott elől nem jelenti-e azt, hogy páncélosai belesüllyednek majd a sárba? És az a kis híd ott – az ördögbe is, talán átfűrészelték a tartópilléreket? És abból a kis erdőből odaát talán ellentámadásra lehet számítani?

Ha egy parancsnok az előtte fekvő térséget nem tekinti át, nem próbálja minden idegszálával felmérni, ha képzelőerejét latba vetve nem próbál meg behatolni az egész térségbe, még mielőtt gyalogságát odaengedi, ha egy parancsnok gondolatban nem éli bele magát abba, hogy milyen nehézségek várnak katonáira, és ezt nem tudja megfelelően mérlegelni, akkor ezért vereséggel fog fizetni. Ez az oka annak, hogy rangjától függetlenül minden parancsnok egy támadás előtt miért cseréli le egyenruháját katonai zubbonyra, és közelíti meg sárban hason kúszva az államhatárt vagy a harci peremsávot, és miért végez órákon át terepszemrevételezést, miért képzel maga elé a harc előtt minden bekövetkező nehézséget, és miért próbálja meg előre látni, hogy mi vár rá később.

Az ellenfélnek és a terepnek a parancsnok általi vizuális tanulmányozását rekognoszcíának vagy más szóval terepfelderítésnek nevezik. Nem tartozik a különösen kellemes meglepetések közé, amikor az ellenséges terepfelderítő csoportok feltűnnek a határnál. De nem a legjobb előjel az sem, ha önöket a határ túloldaláról egy szovjet páncélos hadosztály parancsnoka órákon keresztül távcsővel szemléli. Képzeljék csak el, hogy a szovjet katonai körzet parancsnoka megjelenik az önök határszakaszán

– és nemcsak ő egyedül, hanem kíséretében a Politikai Bizottság egyik tagja is feltűnik! Ha ezek az emberek nem csak órákon, hanem heteken keresztül a szovjet határőrségnél tartózkodnak, önök vajon mit gondolnának?

Így volt ez minden „felszabadítás” előtt. Így például már 1939 januárjában a Leningrádi Katonai Körzet parancsnoka, K. A. Mereckov és A. A. Zsdanov, aki hamarosan a Politikai Bizottság tagja lett, egy kocsi-ban közösen bejárták az egész finn határt. Ezek az utak kora tavasszal, nyáron és ősszel is folytatódtak. Ősz végén befejeződött a munkájuk, visszatértek Leningrádba, és éppen ezután „provokálta ki a finn katonai klikk” a háborút. 1941 kezdetétől a német tábornokok és tisztek először szórványosan, aztán egyre intenzívebben folytatták a német–szovjet határon ugyanazt a tevékenységet, amelyet röviddel előttük Mereckov és Zsdanov a szovjet–finn határon folytatott. Az íróasztalom fölött egy híres fénykép lóg: Heinz Guderian vezérezredes vezérkarának a tisztjeivel az 1941. június 22-ére virradó éjszaka Breszt előtt az utolsó parancsnoki terepfelderítést végzi. Nemcsak Guderian, hanem az összes német tábornok a szovjet területet pásztázta távcsövével. Minél inkább közeledett a Barbarossa-hadművelet kezdetének időpontja, annál több jelentős német tábornok jelent meg a szovjet határon. A szovjet tábornokok és marsallok észlelték a megnövekedett német parancsnoki felderítő csoportokat a határnál (vö. pl. A. A. Novikov, a légi haderő marsallja: Lenin-grád egén, 41. o.). A német terepfelderítő csoportok mindent megtettek annak érdekében, hogy felismerhetetlenek maradjanak, tevékenységüket minden módon megkísérelték álcázni, vagy a határőrök, vagy pedig egyszerű katonák ruhájába bújtak, de egy gyakorlott szem természetesen meg tudja különböztetni a parancsnoki terepfelderítő csoportot egy őrzárattól. A szovjet határtól tömegével jelentették a német tisztek megnövekedett felderítési tevékenységét. Ez világos jele a háború közeledésének. M. V. Zaharov, a Szovjetunió marsallja (ebben az időben vezérőrnagy és a 9. hadsereg törzskari főnöke) beszámol, hogy 1941 áprilisától „új helyzet” alakult ki (kiemelés M. V. Zaharovtól), amelyet az jellemzett, hogy „a Prutnál tisztek csoportjai tűntek fel, akik a német és a román hadsereg egyenruháját viselték. Minden jel szerint parancsnoki terepfelderítésről volt szó.” (A Történelem Kérdései, 1970, 5. szám, 43. o.) A parancsnoki terepfelderítés a támadás előkészítését jelenti, ezt Zaharov marsall 1970-ben ugyanolyan jól értette, mint 1941-ben. A parancsnokok csoportjának

terepfelderítési tevékenysége a másik oldalon még nem a háború kitörését jelenti, de nagy bizonyossággal a béke végét jelzi.

Mit tesz azonban a szovjet katonai vezetés? Miért nem tesznek azonnal védekezési előkészületeket egy offenzíva elhárítására, amelynek az elkerülhetetlenségét az ellenség parancsnoki terepfelderítő csapatainak a jelenléte is megerősíti? A szovjet tábornokok egészen egyszerű okból nem reagálnak az ellenség felderítő csapatainak feltűnésére: túlságosan el vannak foglalva – a saját terepfelderítő tevékenységükkel.

P. V. Szevasztjanov vezérőrnagy (ebben az időben a vityebszki 5. Vörös Zászlós lövészhadosztály politikai csoportjának a főnöke – a hadosztály a Csehszlovák Proletáriátus nevét viselte – a 11. hadsereg 16. lövészhadtestében az Északnyugati Fronton): „Ha a német határőr járőröket 20–30 lépés távolságból figyeltük, ha találkozott a pillantásunk, nem adtuk jelét annak, hogy számunkra egyáltalán léteznének, vagy akár a legkisebb mértékben érdekelnének bennünket.” (Nyeman–Volga–Duna, 7. o.) Szevasztjanov generális leírása elárulja, hogy a német határőr őrzáratot nemegyszer „20–30 lépés” távolságból látta, és azt is elárulja, hogy ez rendszeresen történt. Ez a következő kérdést veti fel: tábornok elvtárs, tulajdonképpen mi vezette önt ilyen közel a határhoz? Ha ön egy német invázió lehetőségének a jeleit észlelte, akkor meg kellene parancsolnia, hogy azonnal húzzanak fel a határnál 5–6 sor szögesdrótakadályt, hogy ezzel mindenkinek a kedvét elvegyék attól, hogy átmásszon ezen, aztán még egy pár aknacsapdát is le kellene fektetni, mégpedig lehetőleg sűrűn. Azután e mögött a drótakadály mögött igazi aknamezőt kellene lefektetni, 3 km mélységben, és aztán az aknamező mögött páncélos árkokat kellene ásatni, amelyeket aztán aknákkal fedeznének, és mögöttük még egyszer 20–30 soros drótakadályt kihúzni, amelyek fémtuskókra vannak erősítve. Még jobb lenne azonban nem fémtuskókat, hanem vasúti síneket használni, és ezeket nemcsak egyszerűen beleverni a földbe, hanem bebetonozni, igen, a betonba! És mögötte még egy aknamezőt. Egy megtevesztésül szolgáló aknamezőt. És aztán mögötte egy igazit. Aztán még egy páncélos lövészárkot ásatni. Mindezek mögött faakadályokat felállítani, stb. Ha egy tábornok védekezésre készül fel, akkor egyáltalán nincs szüksége arra, hogy a német katonákat nézegesse. Akkor nem az idegen területet kell tanulmányoznia, hanem a sajátját, és minél nagyobb mélységben, annál jobb. A határnál azonban fenn kell tartania kisebb mobil csapatokat, amelyek egy támadás esetén titkos átjárókon a műszaki aka-

dályokkal teleszórt sáv mögé húzódhatnak, és visszahúzódás közben a mögöttük maradó területet elaknásítják.

Körülbelül így készült fel Finnország a védekezésre, és a finn tábornokoknak éppen ezért egyáltalán nem volt szükségük arra, hogy a határvonalon álljanak, és az ellenséges területet figyeljék.

A Vörös Hadsereg azonban nem helyezett el műszaki zárat a határon, és a szovjet tábornokok ugyanúgy, mint német kollégáik, heteken és hónapokon keresztül a szovjet térség legkülső vonalán tartózkodtak, néhány lépésnyire az államhatártól.

D. I. Kocsetkov ezredes visszaemlékezik, hogy a szovjet páncélos-hadosztály parancsnoka Bresztben (V. P. Puganov, a páncéloscsapatok őrnagya, a 4. hadsereg 14. gépesített hadtestében a 22. páncélos-hadosztály parancsnoka a Nyugati Fronton – V. Sz.) hadosztályának a törzskara, illetve azon belül a dolgozószobája számára egy olyan helyet keresett, ahol „A. A. Illarionov ezredbiztossal ültünk a hadosztályparancsnok dolgozószobájában, és közvetlenül az ablakából távcsőn keresztül a Nyugati-Bug partján tartózkodó német katonákat néztük” (Lezárt nyílásokkal. Moszkva, 1962, 8. o.).

Micsoda ostobaság! – mondjuk felháborodva. Ha a háború elkezdődik, akkor a másik partról a hadosztályparancsnok ablakára egy géppisztollyal lehet lőni, vagy még jobban egy ágyúból. A hadosztály törzskarára bármivel lőni lehet, ami csak kéznél van: gépfegyverekkel, gránátvetőkkel, vagy mesterlövészekkel állandó tűz alatt lehet tartani a törzskart, ágyúból egyszerűen közvetlenül ráirányítani a lövegeket anélkül, hogy belőnék a céltávolságot – egészen biztosan nem megy mellé a lövés.

De ne izgassuk fel magunkat. A védekezés-szemponthoz egy páncélos-hadosztály törzskara számára egy ilyen pozíció valóban – finoman szólva – nem valami szerencsés választás. Bresztben a páncélos-hadosztály azonban „közvetlenül a határ közelében” van (A szovjet páncélosok. Moszkva, 1973, 27. o.), és egyáltalán nem védekezésre gondolnak! Ha egy eltervezett támadás szempontjából nézzük a helyzetet, akkor a helyükre kerülnek a dolgok. Guderian német páncélosai a szemközti parton ugyanúgy közvetlenül a folyópartnál zárkóztak fel. Guderian maga a szemközti folyóparton ugyanezt teszi: ablakából távcsővel a szovjet partot figyeli. Guderian időnként, álcázva, másfajta egyenruhában, közvetlenül a folyóparton tűnik fel egy távcsővel. A Barbarossa-hadművelet közvetlen megkezdése előtt azonban már álcázás nélkül: ott áll tábornoki egyenruhában

a tisztjeivel, és távcsőven ugyanúgy, mint szovjet ellenfelei, a partvonalat pásztázza. Nem kell a szovjet tábornokokat idiótáknak nevezni. Végül is semmi ostobaságot nem találhatunk a német tábornokok viselkedésében. Ez egyszerűen a támadási előkészületek szokásos formája. Mindig és minden hadseregnél ugyanígy csinálják, beleértve mind a szovjetet, mind a németet. A különbség csupán annyiban van, hogy a Szovjetunió egy összehasonlíthatatlanul nagyobb méretű hadműveletet készített elő, mint amilyen a német Barbarossa-hadművelet volt, minek következtében a szovjet parancsnokok lényegesen korábban kezdték meg felderítő tevékenységüket, mint a német parancsnokok – ennek a tevékenységnek a befejezését egyébként 1941 júliusára tervezték. Több helyen említés történik arról, hogy Bagramjan, amikor a Kárpátokban a hágókat tanulmányozta, egyidejűleg „igen jelentős nagyságú határszakaszokat is gondosan felderített” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1967, 1. szám, 54. o.). Ez azonban még 1940 szeptemberében volt.

Szovjet oldalon különböző rangfokozattal rendelkező csapatvezetők végzik a parancsnoki felderítést. A Délnyugati Fronton a műszaki csapatok vezetője, A. F. Iljin-Mitkevics vezérőrnagy a háború kitörésének pillanatában közvetlenül a határon tartózkodik, Rava-Ruszkájában (R. G. Umanszkij ezredes: *A harc vonalakon*. Moszkva, 1960, 39. o.). K. A. Mereckov hadseregtábornok parancsára 1940 júliusában elrendeltek az egész nyugati határnál egy parancsnoki terepfelderítést. Ebben különböző rangfokozatú szovjet parancsnokok ezrei vettek részt, beleértve a legmagasabb pozíciókkal rendelkező tábornokokot és marsallokat is. Mereckov, aki röviddel előtte a finn határt ellenőrizte, ugyanezt teszi most a román és a német határon. A Szovjetunió marsallja elvtárs, öné a szó: „Személyesen hosszas megfigyeléseket végeztem a legkülső határórhelyeken.” (A nép szolgálatában, 202. o.) „Aztán a határ mentén meglátogattam a csapategységeket.” (203. o.) Mereckov M. P. Kirponosz vezérezredessel, a Délnyugati Front parancsnokával újra és újra parancsnoki felderítéseket végez a Kijevi Különleges Katonai Körzet egész szakaszán. „Kijevből Odesszába mentem, ahol találkoztam M. V. Zaharov vezérőrnaggyal, a katonai körzet törzskari főnökével [...] Együtt mentünk a román kordonhoz. Figyeltük a másik oldalt, onnan pedig a katonák egy csoportja bennünket figyelt.” Figyeljünk arra, hogy Mereckov tábornok azzal a Zaharov tábornokkal végzi a parancsnoki felderítést, aki arról számol be, hogy a német tábornokok és tisztok által végzett parancsnoki felderítés 1941 áprilisában egy

„új helyzetet” hozott létre. Marsall és tábornok elvtársak, nem akarnak elgondolkodni azon, hogy az 1941 áprilisában elkezdődött német parancsnoki felderítések csupán válasz a magas rangú szovjet tisztek által végzett egyre gyakoribb parancsnoki felderítésekre, amelyek már 1940 júliusa óta folytak?

De térjünk vissza Mereckovhoz. Az Odessza Katonai Körzetből Belorussziába siet, ahol D. G. Pavlov hadseregtábornok kíséretében gondosan felderíti a szovjet–német határt és a német területet. Azután egy rövid látogatás Moszkvában, és Mereckov újra az Északi Fronton van. Úgy mellesleg megemlíti, hogy nem találkozott az Északnyugati Front törzsparancsnokával, aki sok időt tölt a határon. Az Északi Front parancsnoka szintén nem a törzsben, hanem a határnál van.

Az elmondottakhoz fűzzük még hozzá, hogy Sztálin és tábornokai 1945-ben egy gondosan megtervezett, briliáns, a meglepetés erejére épített támadást hajtottak végre a japán csapatok ellen, és elfoglalták Mandzsúriát, Észak-Koreát és Kína több tartományát. Ennek a váratlanságra épített támadásnak az előkészületei ugyanolyan sorrendben folytak, mint a Németország elleni támadás előkészületei 1941 nyarán. A határnál ugyanaz a Mereckov jelent meg. Most már a Szovjetunió marsallja. A mandzsúriai határnál „Maximov vezérezredes” fedőnév alatt tevékenykedik. Az előkészületek egyik döntő eleme a parancsnoki terepfelderítés. „Én magam egy terepjáróval és időnként lovon bejártam minden szakaszt.” (Vörös Csillag, 1987. június 7.)

V. F. Zotov, az utászcsapatok altábornagya (ebben az időben vezérőrnagy és az Északnyugati Front műszaki csapatainak a parancsnoka) megerősíti, hogy az Északnyugati Front parancsnoka, F. I. Kuznyecov vezérezredes majdnem egész júniusban, közvetlenül június 22-éig az idejét a 125. lövészadosztály törzskarának területén töltötte. A front haditanácsa szintén ott tartózkodott. A 125. lövészadosztály törzskara annyira közel volt a határhoz, hogy „már az első ágyúlövés eltalálta” (Gyűjteményes kötet: Az Északnyugati Fronton, 173–174. o.). Megint azt mondhatná az ember: micsoda szamarak ezek az oroszok, hogy ilyen közel helyezték el a törzseket a határhoz! Én is mondtam hasonlókat. Később azonban információkat gyűjtöttem azzal kapcsolatban, hogy a szovjet hadosztályok és hadtestek hogyan helyezkedtek el a török és a mandzsúriai határnál. Ott semmi ilyesmi nem volt. Ott a törzskarok legalább 10 km-re voltak a határtól. Ha azonban valaki „felszabadító hadjáratokra” készült

fel, akkor a törzskarokat előrevitték szorosan a határhoz. És nemcsak a hadosztálytörzsekét, hanem a hadtestekét, hadseregeket és a frontokét is. Így Zsukov a törzskarát még azelőtt előrehelyezte, mielőtt elkezdődött Halhin-Golnál a meglepetésre épülő csapás. Így cselekedett a támadás előtt minden szovjet tábornok és marsall. Mellesleg szólva Guderian sem viselkedett másként. De így cselekedett Manstein, Rommel és Kleist is.

A hátszágban állomásozó hadosztály- és hadtestparancsnokok is felkeresték a határt, mégpedig elég gyakran. K. K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja (ebben az időben vezérőrnagy és egy, messze a hátszágban állomásozó gépesített hadtest parancsnoka) emlékszik, hogy gyakran meglátogatta I. I. Fedjunyinszkijt, akinek a hadteste közvetlenül a határnál állt. I. I. Fedjunyinszkij hadseregtábornok megemlíti visszaemlékezéseiben, hogy valóban gyakran meglátogatták kollégái, például Rokosszovszkij. Ugyanilyen és hasonló említést számszámra találunk szovjet marsallok és tábornokok visszaemlékezéseiben.

K. Sz. Moszkalenko, a Szovjetunió marsallja (ebben az időben a tüzérség vezérőrnagya és a főparancsnokság tartalékos állománya 1. páncélselhárító dandárjának a parancsnoka) a TASZSZ-kommunikét közvetlen összefüggésbe hozza a szovjet parancsnokok erőteljesen fokozott terepfelderítő tevékenységével. M. I. Potapov, a páncéloscsapatok vezérőrnagya, az 5. hadsereg parancsnoka megtárgyalja Moszkalenko tábornokkal a TASZSZ-kommunikét, és megfogalmazza a feladatot: „Gyűjtsd össze rendes és katonai szempontból értelmes embereket, küldd őket a határra, derítsd fel velük a terepet, figyeljék a németeket és a viselkedésüket. És neked magadnak sem ártana ezt tenned.” (A Délnyugati Fronton, 21. o.)

Szögezzük le, hogy egy páncélos elhárító dandárnak semmi keresnivalója nincs egy védekező hadművelet első vonalában. Egy hadsereg parancsnoka csak kimondottan kritikus helyzetben vet be páncélos elhárító dandárt a harcokba, csak akkor, ha az ellenség már áttörte a zászlóalj, ezredek, dandárok, hadosztályok és hadtestek védelmét, az egész hadsereg helyzete aggodalomra ad okot, és az ellenség fő csapásiránya már tisztán kirajzolódott. Mindez azonban csak egészen mélyen, szovjet védelmi gyűrűn belül történhet meg. Moszkalenko tábornok dandárja azonban nem hadsereg dandár, és még csak nem is a frontnak alárendelt dandár. A főparancsnokság tartalékos dandárja. Elhárítási harcoknál csak akkor lehet csatába vinni, ha a hadseregek vagy akár a frontok védelmét már áttörték, és világosan mutatkozik egy stratégiai kiterjedésű

válság. Ahhoz azonban, hogy egy stratégiai válságot el lehessen hárítani, a dandárnak nem szabad a határnál állnia, hanem a határtól néhány tíz, sőt száz km-re, mélyen bent a hátszágban, ott, ahol egy ilyen jellegű stratégiai válság kialakulhat! Egy védekező hadművelet előkészületeinél a főparancsnokság tartalékos páncélos elhárító dandárjának egyáltalán semmi keresnivalója nincs a határnál. Másképp áll a helyzet, ha a lvovi kiszögellésből egy óriási szovjet előretörés indul, mélyen beékelődve az ellenség területére – akkor a valaha is létezett legerősebb hadseregcsoporthoz bal szárnyát a Kárpátok (és a hegyi hadseregek) fogják fedezni, miközben a jobb szárnyat egy rendkívül erős páncélelhárító formációnak kell biztosítani, és mindezt közvetlenül a határnál. És éppen ott található a dandár, amikor Moszkalenko tábornok személyesen veszi át az ellenség területének a felderítésére vonatkozó parancsot Potapov tábornoktól.

Ha valaki megkísérelné a szovjet parancsnoki felderítési tevékenység megnövekedését azzal magyarázni, hogy a Szovjetunió egy védekező háborúra készült, és a szovjet parancsnokok igazából ezért irányították figyelmüket a határon túlra, akkor szeretném önöket arra emlékeztetni, hogy a szovjet parancsnoki felderítő csapatok között különösen sok képviselője volt az utászcsapatoknak, beleértve a legmagasabb rangú vezetőket is. Ha valaki védekezésre készül, akkor egy utásznak semmi oka nincs arra, hogy érdekelje az ellenség területe; sokkal inkább saját területén vár rá bőséges munka, és minél mélyebbre megy vissza a saját területén, annál több munka adódik az utászok számára. A szovjet utászok azonban valamilyen oknál fogva órákon keresztül figyelik az ellenség területét.

Ha az óriásira növekedett szovjet parancsnoki felderítési tevékenység alapja a védekezési szándék lett volna, azt nem a határnál kellett volna végezni, hanem körülbelül 100 km-rel a határ mögött, saját területen kellett volna alkalmas védekezési vonalat kijelölni, ezt ellenőrizni, valamint ezen a vonalon intenzív előkészületeket kellett volna tenni az elhárítási harcok megszervezésére. Akkor mindezeknek a törzskari tiszteknek vissza kellett volna menniük a régi határvonalakhoz, ezeken az elhagyott védekezési arcvonalakon kellett volna ellenőrzést végezniük, ezután továbbmenni a Dnyeper-vonalhoz és így tovább.

A határőr posztokról kiinduló parancsnoki terepfelderítés egy agresszió előtti terepfelderítés.

6.

1941. június 21-én a Politikai Bizottság titokzatos ülésére került sor. V. A. Anfilov szovjet történész így számol be erről: „A Kommunista Párt vezetői és a szovjet kormány tagjai június 21-én ülészttek a Kremlben, és fontos állampolitikai és katonai kérdésekben hoztak döntést.” (A halhatatlan hőstett, 185. o.)

Az ott megvitatott kérdésekből csak négy kérdésben hozott határozat ismeretes, azt azonban nem tudjuk, hány kérdés szerepelt még a napirendi pontokban, és hogy a többi határozat miről szólt.

Itt azt közlöm, ami ismertté vált:

1941. június 21-én határozatot hoztak arról, hogy a Vörös Hadsereget fel kell fegyverezni a BM-13 típusú mobil sorozatvetőkkel, és ezért haldéktalanul el kell kezdeni sorozatgyártásukat az M-13 típusú lökhajtásos lövedékekkel együtt, ezenkívül el kell kezdeni a rakétatüzérségi csapatok felállítását. A következő hetekben a BM-13-as megkapja a nem hivatalos nevét: „Katyusa”, a német katonák később „Sztálin-orgonának” nevezik.

„Június 21-én a az Összoroszági Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának Politikai Bizottsága határozatot hozott arról, hogy a nyugati határ menti katonai körzetek bázisán egyesített fronthaderőket alakít ki.” (P. A. Zsilin altábornagy, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja: A Nagy Honvédő Háború. Moszkva, 1973, 64. o.) Ez a határozat ezerszer fontosabb, mint az elsőként említett. Természetesen a frontok már korábban is léteztek, a Politikai Bizottság csak utólag ratifikált egy már korábban meghozott döntést, ennek ellenére ez a határozat rendkívüli fontossággal bír: öt frontot hoztak létre, és ezt titokban jogerősen igazolták, mégpedig nem a német támadás után, hanem annak megkezdése előtt.

A jelentősége a következőkben rejlik: a Politikai Bizottság ülése egész nap tartott, és csak késő este ért véget. Néhány órával később Zsukov felhívja Sztálint, és megkísérli meggyőzni arról, hogy valami rendkívüli történik a határnál. Ezt a pillanatot sok tanú és történész leírta. Nincs kétség afelől, hogy nemcsak Sztálin, hanem Molotov, Zsdanov és Berija sem voltak hajlandók egy német invázió lehetőségében hinni. Ezt a tényt a Vörös Hadsereg több akciója is alátámasztja: a léghárító ütegek nem lőnek a német repülőgépekre, a szovjet vadászipülőgépeknek megtiltják, hogy lőjenek a német repülőgépekre, az Első Stratégiai Lépcső egységeitől elvették az éles lőszert, és a vezérkarból tömegével érkezik a szigorú parancs,

hogya a provokációkra nem szabad reagálni. (Zsukov és Tyimosenko sem hittek igazán egy német támadásban.)

Kérdés: ha a szovjet legfelsőbb politikai és katonai vezetés nem hitt egy német invázió lehetőségében, akkor miért alakították ki a frontokat?

Válasz: A FRONTOKAT NEM EGY NÉMET INVÁZIÓ ELHÁRÍTÁSÁRA HOZTÁK LÉTRE, hanem más célból.

7.

Még egy további határozat, amelyet 1941. június 21-én hozott a Politikai Bizottság: hadseregek egy csoportjából a főparancsnokság tartalékhad-seregét hozzák létre. Parancsnokának a Védelmi Népbiztos helyettesét, a Szovjetunió marsallját, Sz. M. Bugyonnijt nevezik ki, a hadseregtörzs parancsnokának pedig A. P. Pokrovszkij vezérőrnagyot (később vezérezredes). Ehhez a hadseregcsoporthoz tartozik a Második Stratégiai Lépcső hét hadserege, amelyeket titokban áthelyeztek az ország nyugati régióiba. A. P. Pokrovszkij vezérezredes emlékirataiban egy kicsit másképp nevezi ezt az új köteléket: „A főparancsnokság tartalékos hadseregcsoportja.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1978, 4. szám, 64. o.) Ez az elnevezés arra utal, hogy június 21-én alakították ki a főparancsnokság főhadiszállását – a haderők legfelső vezetési szervét a háború idején. Legalábbis június 21-én megszületett az előzetes döntés a létrehozásáról.

Lehetséges, hogy a főparancsnokság tartalékának a felállításáról szóló döntést már előtte meghozták, és ezt június 21-én már csak megerősítette a Politikai Bizottság. Ennek bizonyítékeként szolgál többszöri utalás arra, hogy a német inváziókor A. P. Pokrovszkij az ország nyugati régióiban már a harci őrhelyén volt. (Vö. pl.: *Hadtörténeti Folyóirat*, 1978, 11. szám, 126. o.)

Ebben az esetben a Második Stratégiai Lépcső a német invázió előtt nem egy hét különböző hadseregből álló konglomerátumot állított fel, hanem egy, már saját vezetéssel rendelkező harci köteléket. Mi célból? Védekezésre? Nem. Egy védekező háborúban a Második Stratégiai Lépcső hadseregeinek a saját parancsnoksága teljesen felesleges, és fel is számolták, miután a Második Stratégiai Lépcső érintkezésbe került az ellenséggel. Békeidőkben Második Stratégiai Lépcsőre nincs szükség: az ország európai részein nem lehet ugyanis elszállásolni, és nincs lehetőség gyakorlatozásra sem.

Ha azonban a főparancsnokság tartalékcsoportjait nem békeidőkre és nem egy védekező háborúra hozták létre, akkor ugyan miért?

„Június 21-én az Összoroszági Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának Politikai Bizottsága G. K. Zsukov hadseregtábornokot és vezérkari főnököt megbízta a Délnyugati és Déli Front közös vezetésével, K. A. Mereckov hadseregtábornokot, a védelmi népbiztos helyettesét pedig az Északi Front vezetésével.” (Sz. P. Ivanov hadseregtábornok és N. Sehovcev vezérezredes, *Hadtörténeti Folyóirat*, 1981, 9. szám, 11. o.) Röviddel ezelőtt K. A. Mereckov Finnország „felszabadításakor” egy hadsereget irányított. Most ugyanoda küldik a főhadiszállás képviselőjeként. Röviddel a határozat előtt G. K. Zsukov a Déli Frontot irányította Románia keleti területeinek a „felszabadításakor”, most ugyanoda küldik a főhadiszállás képviselőjeként, hogy a két front tevékenységét koordinálja.

El akarják hitetni velünk, hogy Sztálin Zsukovot a román határra küldte, Mereckovot a finn határra, azért, hogy egy német támadás elhárítási előkészületeit megtegyék. Hát legyen. Különös azonban valami más: Sztálin elküldi Zsukovot és Mereckovot, hogy olyan eseményeket hárítsanak el, amelynek a bekövetkezésében nem hisz.

Mereckov haladéktalanul útnak indul. Zsukov még pár órát Moszkvában tartózkodott, és ezért a Barbarossa-hadművelet kezdetekor Moszkvában volt a vezérkarban. Ez azonban véletlen. Ha a Barbarossa-hadművelet egypár órával később kezdődik, akkor Zsukov is annak az óriási folyamtnak a része lett volna, amely a vezérkARBól a tábornokokat, a Gulagról a dandárparancsnokokat, a foglyokat és kísérlőket, a távoli határokról tartalékos parancsnokokat, a katonai akadémiák hallgatóit és tanárait magával ragadva az ország nyugati határaihoz vitte.

A szovjet történészek azt mondják a német parancsnokokról: „Júniusban és közvetlenül a Szovjetunió megtámadásáig Brautschich és Halder egyik ellenőrző utat a másik után tette a csapatokhoz.” (Anfilov: A halhatatlan hőstett, 65. o.) És Zsukov és Mereckov – talán máshogy viselkedett?

A két hadsereg tevékenysége elképesztő módon hasonlít egymásra. Anélkül, hogy egymás tevékenységéről tudnának, a Wehrmacht és a Vörös Hadsereg szinte a legkisebb részletig egymás tükörképei. Igen, a szovjet parancsnokok és irányítók egészen előre vonják harcálláspontjait a határhoz, ugyanúgy, mint német kollégáik, sőt még közelebb. Igen, a Vörös Hadsereg a szárnyakon két különlegesen erős formációt tömörít, ott, ahol a határ mélyen benyúlik az ellenséges területre, de ugyanígy

tesz a német hadsereg is. Igen, a szovjet repülőgépek közvetlenül a határnál állomásoznak, ugyanúgy, mint a németek. Igen, a szovjet vadászpilótáknak egy bizonyos időpontig nem szabad lőni a német repülőgépeket, ugyanúgy, ahogy a német repülőökre is meg van tiltva, hogy szovjet repülőgépekre lőjenek, nehogy idő előtt kiváltsanak egy konfliktust, és valóban meglepetésszerűen történhessen a támadás. Igen, Hitler parancsnoki állása (az ún. „Wolfsschanze”) Kelet-Poroszországban, Rastenburg környékén van, a szovjet előretolt főparancsnoki állás pedig Vilnius térségében. Ugyanaz a földrajzi szélesség, és a szovjet harcálláspont megközelítőleg ugyanolyan távolságban van a német határtól, mint a német harcálláspont a szovjettől.

De: Hitler már elindult a titkos parancsnoki állásához... és hol van Sztálin?

A Politikai Bizottság június 21-i ülése után annak sok tagja sietve a háború esetére kijelölt bevetési helyére megy. Zsdanov, aki a Politikai Bizottság tagjaként Finnország „felszabadítása” fölött őrködött, arra készül, hogy június 23-án Leningrádban tűnjön fel. Nyikita Hruscsov, aki Lengyelország keleti területein és Romániában ellenőrizte a „felszabadítást”, sietve Kijevbe megy (és talán utána Tiraszpolba is), Andrejev, aki a Politikai Bizottságban a katonai szállításügy felelőse (A. A. Jepizsev hadseregtábornok: A párt és a hadsereg. Moszkva, 1980, 176. o.) a transzszibériai vasúthoz siet, hogy meggyorsítsa a Második Stratégiai Lépcső hadseregének az áthelyezését, és másnap már Novoszibirszkben tűnik fel (Sz. A. Kalinyin altábornagy: Gondolatok a múltból, 131. o.).

Mi van azonban Sztálinnal? Talán ő is, mint Hitler, készül elindulni a titkos harcálláspontjára?

8.

A Politikai Bizottságnak az a határozata, hogy a nyugati határnál titokban öt frontot kell felfejlődtetni, azt jelentette, hogy a Szovjetunióknak 1941-ben nyugaton feltétlenül el kellett kezdenie az aktív hadműveleteket. Ennek kifejezetten komoly oka volt: mindegyik szovjet front – eltekintve minden mástól – havonta 60 000 marhát fogyasztott el (Sz. K. Kurkotkin, a Szovjetunió marsallja: A szovjet haderő hátszobái szolgálati a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1977, 325. o.). Ha a következő évig várának, akkor az öt front számára 3 millió marhára lenne szükség. Az öt fronton

kívül azonban még etetni kellett a Második Stratégiai Lépcső hét hadseregét, valamint a mögöttük felállított három NKVD-hadsereget is. Továbbá négy flottának, valamint azoknak a szovjet csapatoknak az ellátásáról is gondoskodni kellett, amelyek Irán „felszabadítására” készültek, ezenkívül a repülőöket, a légvédelem csapatait, és mindenekelőtt a háborús iparban dolgozókat is etetni kellett, amely ipar még több éhes szájat számolt.

Azt fogják majd felhozni ellenem, hogy ennek semmi jelentősége: a szocialista mezőgazdaságunkra, kolhozainkra támaszkodva... Erről nem fogok vitatkozni. Itt közlök egypár információt a szovjet vezérkarból: „Eltekintve a mezőgazdasági fejlődés területén elért jelentős sikerektől, a háború előestéjén több okból is megoldatlan volt a gabonakérdés. Az állami begyűjtés és a gabonafelvásárlás nem volt elegendő ahhoz, hogy az ország kenyérszükségletét fedezze.” (Hadtörténeti Folyóirat, 1961, 7. szám, 102. o.) Röviden szólva, nagy sikereket értek el, kenyér azonban nem volt elég. Itt van A. G. Zverev, a Központi Bizottság tagja, és sztálini pénzügyi népbiztos véleménye: „1941 elején a marhaállomány még mindig nem érte el az 1916-os szintet.” (Egy miniszter feljegyzései. Moszkva, 1973, 188. o.) Ezek szerint „békeidőben” alacsonyabb volt a Szovjetunió marhaállománya, mint Oroszországnak az I. világháború közepén! Az 1916-os nívó, ha a megelőző évtizedek normáihoz viszonyítjuk, kifejezetten alacsony volt, sőt szinte már katasztrofális, és ez lázongásokhoz vezetett, a tömegeket az utcára vitte.

Miután a lázongások zavaros hullámai a kommunistákat a magasba repítették, és megragadták a hatalmat, az ország ellátási helyzete nem-hogy javult volna, hanem rosszabbodott, olyannyira, hogy egy negyed századdal később még mindig azon igyekszik az ország, hogy legalább azt a színvonalat elérje, amelyre az I. világháború miatt süllyedt. Sztálin létrehozott egy óriási hadsereget, óriási fegyverkezési ipart, ennek a finanszírozására és fenntartására azonban feláldozta a nemzet évszázadokon át gyűjtött vagyonát és a lakosság életszínvonalát.

1939 eleje óta Sztálin elkezdte az amúgy is katasztrofálisan meggyengült mezőgazdaság bevételeit a hadseregbe és a fegyverkezési iparba átpumpálni. A hadsereg és az ipar célratörően egyre nagyobb súlyt nyertek, miközben a mezőgazdaság ijesztő módon veszített a jelentőségéből. Emlékeznek még az 1320, gépjárművel megrakott vasúti vonatra a Szovjetunió nyugati határánál? Honnan jöttek? Nos, a kolhozokból hozták el ezeket a gépjárműveket a mozgósítás keretében, és nem a hadiiparból.

Vagy vegyük csak a 800 000 tartalékost, akiket 1941 májusában titokban vonultattak be a Vörös Hadseregbe. Egy hónapon belül a hadseregben ellátandók száma majdnem 1 millióval gyarapodott. És kik gyarapítják a hadsereget? Már tudjuk, hogy a lágerekben élő foglyok és természetesen a muzsikok. Egy fegyvergyárban felmentés a hadkötelezettség alól, érthető. De egy kolhozban?

Ennek következtében az öt falánk front, amelyet még a német invázió előtt hoztak létre, a parasztok titkos mozgósítása, valamint a frontok számára a kolhozokból a műszaki eszközök kivonása a termés betakarítása előtt, mindez 1942-ben éhínséget eredményezett volna a német agresszió nélkül is. Az éhínség előre volt vetítve már 1941. június 21-én, a Politikai Bizottság ülésén megszületett döntéssel. A felfejlődött etetendő és ellátandó frontokat még abban az évben akcióba kellett helyezni. Ha ez nem így történik, akkor a rákövetkezendő 1942-es évben Sztálin nemcsak Hitlerrel számolhatná az ellenségei közé, hanem saját hadseregének milliányi éhező, felfegyverzett parasztját is. A Vörös Hadsereg 1941-es meglepetészerű előrenyomulásával ezzel szemben új, gazdag területek és élelmiszer-tartalékok (pl. Romániában) meghódítása ígérkezik. Ha ezek a tartalékok sem elegendők, az sem jelent problémát: egy olyan éhhalált, amely egy háború következménye, meg lehet magyarázni és meg lehet értetni.

Már tudjuk: Sztálin arra kényszerült, hogy a Második Stratégiai Lépcső hadseregeit, függetlenül Hitler cselekedeteitől, még 1941-ben harcba vigye, egészen egyszerűen azért, mivel az ország nyugati régióiban nem volt hely ezeknek a hadseregeknek az átteleltetésére, és mivel sehol sem volt számukra gyakorlóterep kialakítva. És itt jön még egy további ok, hogy miért is elkerülhetetlen Sztálin számára az, hogy már 1941-ben elkezdje a háborút: ha ezt az öt frontot és a Második Stratégiai Lépcső hét hadseregét, valamint az NKVD három hadseregét nem viszi harcba, akkor 1942 kora tavaszára olyan helyzet alakul ki, amelyben már lehetetlenség a csapatoknak ezt az egész tömeget élelemmel ellátni.

Az egyetlen szovjet marsall, akiben Sztálin teljesen megbízott, B. M. Saposnyikov volt, aki már 1929-ben kategorikusan azt a felfogást képviselte, hogy több százezer, sőt millió ember mozgósítása, majd a határregióban való tétlen fenntartása hosszú távon lehetetlenség (A hadsereg agya. 3. kötet, 1929). Sokkal könnyebb háborús körülmények között ellenőrzés alatt tartani egy hadsereget, mint ellenőrizni millió felfegyverzett férfit, akik szenvednek a várakozástól és semmittevéstől. És akkor még ezek-

nek a felfegyverzett embereknek az ellátását is meg kell oldani. Ebből mi következik? Amikor Sztálin felállította a frontjait, akkor az egyébként is törekény egyensúlyt, amely a gigantikus hadsereg és a kiszípolozott mezőgazdaság között volt, teljesen felborította. Ezek után a mindent vagy semmit helyzet jött létre, és Sztálin számára már nem volt többé lehetséges 1942-ig várni.

HOGYAN HIÚSÍTOTTA MEG HITLER SZTÁLIN HÁBORÚJÁT?

Maradéktalanul támadó háborúra készítettek
fel bennünket. Nem mi tehetünk arról, hogy
a támadást nem mi kezdtük.

P. G. Grigorjenko vezérőrnagy
(A pincében csak patkányokkal találkozok az ember, 138. o.)

1.

1945. június 17-én a szovjet katonai vizsgálóbírók egy csoportja vezette a fasiszta Németország legmagasabb katonai vezetőinek a kihallgatását. A kihallgatás során W. Keitel tábornagy kijelentette: „Hangsúlyozom, hogy minden, az 1941 kora tavaszáig általunk vezetett és előkészített intézkedés teljes egészében védekezésbiztonsági, megelőző jellegű volt arra az esetre, ha a Vörös Hadsereg támadást indítana. Ilyen értelemben az egész keleti háborút bizonyos fokig megelőző jellegűnek lehet nevezni [...] Elhatároztuk [...], hogy megelőzzük Szovjet-Oroszország támadását, és egy, a meglepetés erejére épülő csapást mérünk haderejére. 1941 kora tavaszán arra a szilárd meggyőződésre jutottam, hogy az orosz csapatok erőteljes koncentrációja és az azt követő, Németországra mért csapása mind stratégiai, mind gazdasági szempontból rendkívül kritikus helyzetbe hozhatja Németországot. Az első hetekben egy Oroszország részéről Németország ellen irányuló támadás rendkívül kedvezőtlen helyzetben hozhatta volna az országot. A mi támadásunk az erre a fenyegetettségre adott közvetlen következmény volt...”

A. Jodl vezérezredes, a német katonai tervek fő tervezője ugyanezt állította. A szovjet vizsgálóbírók mindent megtettek annak érdekében, hogy Keitel és Jodl ezen érvelése alól kihúzzák a talajt. Ez azonban nem sikerült. Keitel és Jodl nem változtattak álláspontjukon, és a Nemzetközi Katonai Törvényszék nürnbergi ítélete alapján más „háborús bűnösökkel” együtt felakasztották őket. Az egyik fő vádpont ellenük úgy szólt: „egy ki nem provokált támadó háború kirobbantása” a Szovjetunió ellen.

Azóta sok év eltelt, és újabb szemtanúk tűntek fel. Az én tanúm N. G. Kuznyecov flottaadmirális (1941-ben admirális, a Szovjetunió haditengerészetének népbiztosa, a Központi Bizottság tagja, a főparancsnokság főhadiszállásának tagja annak megalapítása óta). És íme az ő tanúvallomása: „Az én számomra egyvalami cáfolhatatlan tény: J. V. Sztálin nemcsak, hogy nem zárta ki egy hitleri Németország elleni háború lehetőségét, hanem épp ellenkezőleg [...] elkerülhetetlennek tartotta [...] Sztálin készült erre a háborúra – előkészületei átfogóak és sokoldalúak voltak –, és mindeközben a saját maga által meghatározott [...] időpontból indult ki. Hitler szétrombolta a számításait.” (Az előestéjén, 321. o.)

Az admirális teljesen nyíltan és világosan megmondja számunkra, hogy Sztálin elkerülhetetlennek tartott egy háborút, és célirányosan felkészült rá. Ebben a háborúban azonban Sztálin nem egy Németországból kiinduló támadásra való reakcióra, hanem egy általa kijelölt időpontban általa indított háborúra készült. Másképp szólva: Sztálin arra készült, hogy elsőként támad, azaz támadást vezet Németország ellen, Hitler azonban elhatározta magát egy megelőző csapásra, és ezzel Sztálin minden tervét felborította.

Kuznyecov admirális becses tanú. 1941-ben a szovjet politikai és katonai hierarchiában még Zsukovnál is magasabb posztot töltött be. Kuznyecov népbiztos volt, Zsukov ezzel szemben csak népbiztos helyettese; Kuznyecov tagja volt a Központi Bizottságnak, Zsukov ezzel szemben csak központi bizottsági tagjelölt volt.

Memoáríróink közül senki sem töltött be – még megközelítőleg sem – olyan magas pozíciót 1941-ben, mint Kuznyecov, és senkit nem méltatott Sztálin nagyobb bizalomra, mint őt. Ezért Kuznyecovot a legfontosabb tanúmnak tartom, természetesen Sztálin után. Mindaz egyébként, amit Kuznyecov a háború után mondott, teljes mértékben megegyezik azzal, amit már a háború előtt is kinyilvánított, mint például 1939-ben a XVIII. Pártkongresszuson. Ez volt az a pártkongresszus, amely kijelölte az új utat: véget vetni a saját országban való terrornak, s a terrort át kell helyezni a szomszédos országokba. „Azt, ami a Szovjetunióban létrejött, más országokban is létre lehet hozni!” A „győztesek” ezen a pártkongresszuson elhatározták, hogy „felszabadítók” lesznek, és talán Kuznyecov beszéde a legagresszívabb. Ennek a beszédnek köszönhetően a pártkongresszus végén Kuznyecov tagja lesz a Központi Bizottságnak, mégpedig az erre a posztra való jelöltség megkerülésével, és megkapja a népbiztosi posztot.

Mindazt, amit Kuznyecov nyíltan kimond, Sztálin már évekkel előtte titkos beszédében elmondta. Mindaz, amiről Kuznyecov beszél, megerősítést nyer a Vörös Hadsereg és a flotta cselekvéseiben. És már csak azért is hinnünk kell ebben az esetben Kuznyecov admirálisnak, mert minden barátja és ellensége olvasta a könyvét, mert a Szovjetunió politikai és katonai vezetői is olvasták, mert a marsallok, diplomáták, történészek, tábornokok és admirálisok is olvasták, olvasták a Szovjetunió elfogult nyugati barátai, és soha egyikük sem kísérelte meg Kuznyecov szavait megkérdőjelezni!

Hasonlítsuk össze Kuznyecov és Keitel szavait.

W. Keitel tábornagy azt mondja, Németország nem készített elő háborút a Szovjetunió ellen, támadási előkészületeket a Szovjetunió tett. Németország csak egy elkerülhetetlen agresszióval szembeni védekezésért indított megelőző csapást a Szovjetunió ellen.

N. G. Kuznyecov, a Szovjetunió flottaadmirálisa ugyanezt mondja: igen, a Szovjetunió felkészült a háborúra, és haladéktalanul belépett volna, Hitler azonban támadásával megghiúsította ezeket a terveket.

Én azt értem, hogy a nemzetközi törvényszék bíróinak nem volt elég akarata (és szakmai becsületessége) megtalálni a háború kiokozóját, azaz a háború kirobbantásának igazi okozóját. Azt viszont nem értem, hogy ugyanazok a bírók Kuznyecov admirális tanúvallomása után miért nem ültek össze újra Nürnbergben, és miért nem vonták vissza a Keitel, Jodl, német főparancsnokság és egyáltalán a Németország ellen felhozott vádak egy részét.

2.

A szovjet marsallok és tábornokok nem titkolják akkori szándékaikat. A szovjet haderő Vezérkari Akadémiájának vezetője, Sz. P. Ivanov hadseregtábornok vezető szovjet történészek egy csoportjával 1974-ben megírt egy tudományos értekezést, A háború kezdeti szakasza címmel. Ebben a könyvben Ivanov nemcsak hogy elismeri, hogy Hitler megelőző csapást mért, hanem még annak az idejét is megadja: „A német fasiszta vezetésnek csak két héttel sikerült megelőznie a háború előtt a mi csapatainkat.” (212. o.) Ha a Szovjetunió valóban védekezésre vagy egy ellencsapásra készült volna fel, akkor a németek nem előzhették volna meg. Ha azonban a Szovjetunió támadást készített elő, akkor azt egy előrenyomulással, amelyet a másik oldal egy kicsivel korábban kezdett el, meg lehetett

előzni. 1941-ben a német előrenyomulás, ahogy Ivanov mondja, két héttel korábban történt.

Hasonló jellegű vallomás nem kevés van. Itt egy másik példa. Ez a *Hadtörténeti Folyóirat* 1984-es számából származik. A folyóirat a szovjet Védelmi Minisztérium egyik hivatalos orgánuma, és a védelmi miniszternek, valamint a vezérkar főnökének (ebben az időben Sz. Szokolov és Sz. Ahromejev, a Szovjetunió marsalljai) a láttamozása nélkül nem jelenhet meg. A *Hadtörténeti Folyóirat*ban elmagyarázzák, hogy az említett óriási lőszer-, üzemanyag- és élelmiszer-tartalékokat miért helyezték el a határ közelében. A válasz egyszerű – támadó hadműveletek számára (4. szám, 34. o.).

Ugyanezen az oldalon nyíltan arról beszélnek, hogy a német támadás megghiúsította a szovjet terveket.

Ezzel szemben, ha a Vörös Hadsereg védekezésre vagy egy ellentámadásra rendezkedett volna be, akkor nem lett volna olyan egyszerű ezeket a terveket megghiúsítani, egy német invázió a szovjet csapatok számára sokkal inkább csak egy tervszerű eljárás elkezdésére szolgáló kiváltó jel lett volna. A német invázió csak akkor tudta ezeket a terveket megghiúsítani, ha a Vörös Hadsereg támadásra készült, mivel a csapatok ahelyett, hogy tervszerűen cselekedtek volna, arra kényszerültek, hogy védekezzenek, azaz improvizáljanak, olyasmit tegyenek, ami nem volt betervezve.

3.

Térjünk vissza 1941 júniusához.

Június 6-án a német felderítés olyan információk birtokába jutott, hogy a szovjet kormány a székhelyét Szverdlovszkba szándékozik áttenni.

Németországban csak Hitler és közvetlen környezete szerzett erről tudomást. Doktor Goebbels a naplójában tesz egy megjegyzést arról, hogy ilyen információt kapott (Joseph Goebbels Naplói. 1. rész, 4. kötet. 675. o.).

Csak néhány évtizeddel később tudjuk igazán felmérni a szovjet kormány áthelyezésével kapcsolatos hírnek az értékét. Ma ugyanis már tudjuk, hogy Szverdlovszkban csupán egy parancsnoki álközpontot hoztak létre. Csak a háború folyamán vált világossá, hogy Moszkva helyett nem Szverdlovszkot szánták a kormány pótszékhelyének, hanem Kujbisevet, ahová, amikor a helyzet kritikussá vált, a Szovjetunió sok kormányzati intézményét és a külföldi követségeket áthelyezték. Azonban Kujbisev is

csak féligazság. Oda ugyanis csak azokat az intézményeket helyezték át, amelyeknek az elvesztése nem veszélyeztetné az ország legfelsőbb katonai és politikai vezetésének stabilitását: a Legfelsőbb Tanácsot Kalinyin elnökkel, valamint néhány kevésbé fontos népbiztosságot és követséget. Minden fontos intézmény a közvetlen közelben volt, de nem Kujbisevben, hanem egy óriási földalatti alagútrendszerben, amelyet a Zsiguli-hegység kőzetébe építettek be. A háború előtt ennek a gigantikus méretű építménynek a kialakítását egy másik gigantikus építmény felépítésével álcázták – a kujbisevi vízerőművel. Több ezer foglyot küldtek oda, több ezer tonna építőanyagot és építőeszközt, és mindenki számára világos volt, hogy miért – a vízerőmű építéséhez. A háború után az egész óriási építményt áthelyezték a Volga felsőbb szakaszához, és a vízerőművet egy új helyen építették fel. Az első építmény számára olyan építési helyet választottak, ahol ugyan nem lehetett vízerőművet építeni, de nagyszerű föld alatti, pontosabban mondva sziklákba ágyazott parancsnoki központot lehetett kialakítani.

A német, háború előtti időszakkal foglalkozó anyagokban semmiféle utalást nem találtam azzal kapcsolatban, hogy Kujbisevet szánták volna pótfővárosnak, a Zsiguli-hegység alá épített parancsnoki központtal kapcsolatban pedig egyáltalán nem találtam utalást. A német elhárításnak csak arról voltak információi, hogy a szovjet kormány Szverdlovszkba helyezi át a parancsnoki központját. A kormányt azonban nem lehet egy olyan parancsnoki központba áthelyezni, amely nem is létezik. Ki terjeszt akkor ilyen információt az parancsnoki álközpontba való áthelyezésről? Ezt csak olyan valaki teheti, aki kitalálta ezt, azaz: a szovjet kormány, pontosabban szólva ennek a kormánynak a főnöke, Sztálin. A parancsnoki álközpontot ugyanis éppen azért hozták létre, hogy létezéséről egy nap az ellenség tudomást szerezzen. Most eljött ez az időpont, és a német elhárítás megkapja azt a titkos információt, amelyet kimondottan az ő számára fabrikáltak.

A német elhárítás számára eljuttatott hír, miszerint a szovjet kormánynak az a szándéka, hogy Szverdlovszkba teszi át a székhelyét, ugyanaból a szériából származó „titok”, mint amilyen Sztálin beszéde, a szovjet nagykövetek pletykái vagy akár a TASZSZ-kommüniké.

Ha a német felderítés számára átjuttatják a szovjet kormány szándékaival kapcsolatos hamis hírt, akkor ez azt jelenti, hogy ebben a pillanatban a szovjet vezetés azon fáradozik, hogy valami fontosabb dolgot viszont

eltitkoljon. Nem nehéz kitalálni, hogy miről van szó. Ha a szovjet vezetés elterjeszti a szándékaival kapcsolatosan azt a hamis hírt, hogy keletre akar visszahúzódní, akkor feltehetően épp az ellenkezőjét szándékozik tenni.

A csel abban volt, hogy a Zsiguli-hegységben létrehozott, rendkívüli biztonsági intézkedésekkel ellátott parancsnoki központon kívül, amely, jöllehet nagyon nehezen lehetett behatárolni a helyét, de végül is nem volt megtalálhatatlan, még egy további kormányzati központ létezett: egy vonat. Háború esetén ez a parancsnoki központ az NKVD több páncélos vonatának a fedezékében és a Híradásügyi Népbiztosság három vonatának a kíséretében bármikor feltűnhetett a harci cselekmények területén. Az a lehetőség, hogy a háborús események fő színterének közvetlen közelében tartózkodik, a vonat elnevezésében is kifejezésre jut: Előretolt Főparancsnoki Központ. Ennek a parancsnoki központnak a számára több gondosan fedett és álcázott megállási pontokat alakítottak ki, amelyeket már békeidőkben előkészítettek a kormányzati hírközlő- és híradóhálózathoz való rácsatlakozásra. A vonalakat már csak a vonatokban lévő megfelelő kapcsolóközpontokhoz kellett csatlakoztatni.

Nincs szükség bővebb magyarázatra a tekintetben, hogy ezt a mobil parancsnoki központot támadó háborúra készítették elő, egy olyan helyzetre, amelyben a saját csapatok folyamatos előrenyomulásban vannak, a vezetésnek azonban a sok helyet igénylő igazgatási és híradórendszerekkel követni kell tudni a támadó frontokat és hadseregeket. Egy védekező háborúban sokkal egyszerűbb, megbízhatóbb és biztonságosabb a Kreml egyik dolgozószobájából, valamelyik moszkvai föld alatti metróállomásról vagy a Zsiguli-alagút építményeiből kormányozni.

Ha az ember ezeknek az információknak a kis darabjait összeszedi és egymáshoz illeszti, akkor meglehetősen biztonsággal állíthatja, hogy a Minszk–Vilnius vasúti vonalon fontos parancsnoki központnak kellett lennie, vagy legalábbis be volt tervezve.

Néhány nappal azután, hogy a német vezetés megkapta azt a „titkos” információt, hogy a szovjet kormányt Szverdlovszkba helyezik át, elkezdődött a szovjet kormány áthelyezése a nyugati határ irányába, Minszk és Vilnius régióiba.

Minden katona tudja, hogyan történik manőverek vagy harci feltételek közepette egy nagy törzskar áthelyezése. A hadműveleti osztály kiválasztja a leendő stáb állomáshelyét, egy előljáró parancsnok jóváhagyja a választást, és kiadja az engedélyt az áthelyezésre. Az erdőt, amely-

ben a törzskar feláll, lezárják, illetéktelen nem léphet be oda, aztán elindulnak az utászok és a híradócsapat emberei, akik az álcázásért és a kommunikációs pontok felállításáért felelnek, a végén feltűnik az illető formáció híradószolgálatának a főnöke (a hadosztályé, hadtesté, hadseregé, frontszakaszé), és személyesen ellenőrzi, hogy a megfelelő helyszínen az összes fontos résztvevő között megbízhatóan működik-e a híradóösszeköttetés, aztán végül megjelenik a törzskar, amelynek tisztjei már csak a telefonokat, sifírozógépeket, az előzőleg bemért és átvizsgált híradóhálózatot csatlakoztatják.

A Vörös Hadsereg az 1941. június 22-e előtti utolsó hetekben egyetlen, jól olajozott gépezetként dolgozik: a határ menti erdőkben a lövészek és gépesített hadtestek híradószolgálatának tucatnyi vezetője tűnik fel, és röviddel ezután elkezdődik ezen hadtestek harcállásainak a titkos felfeloldottatása. Közvetlenül ezután egy másik erdős területen megjelennek a hadsereg híradószolgálatának a vezetői. Jelenlétük biztos jele annak, hogy ezután hamarosan megjelennek a hadsereg törzsei is. Ez megbízható jelzés értékű, és valóban megjelennek a törzskarok. Pontosan a TASZSZ-kommuniké elterjesztésének a napján, az érintetlen, jól védett erdőségek távoli sarkaiban megjelennek a frontok híradószolgálatának a vezetői. Alighogy átvizsgálták a híradókapcsolatokat, a frontok törzskarai álcázva elkezdik menetoszlopaik szétbontakoztatását.

Most azonban már eljött az ideje, hogy a híradószolgálat még magasabb főnöke Kelet-Poroszország határától 150 km-re megjelenjen. A híradásügyi népbiztos, I. T. Pereszepkin ezért titokban úton van Vilnius felé. Vajon ki tudjuk találni, hogy kinek a számára ellenőrzi a híradóhálózatot Pereszepkin? Pereszepkin népbiztosnak csak egyetlen közvetlen főnöke van – a Népbiztosok Tanácsának az elnöke, J. V. Sztálin elvtárs.

A Híradásügyi Népbiztosság parancsnokának a kelet-porosz határhoz történő utazásáról senkinek sem szabad tudnia. A népbiztos szokványos, menetrendszerű vonaton utazik, de a vonat végére különleges vagon csatolnak, és itt rendezkedik be Pereszepkin a helyetteseivel. A Híradásügyi Népbiztosság parancsnokának szigorúan titkos az útja. Még azokon a kódolt jelentéseken is, amelyeket Moszkvából kap, az ő aláírása szerepel azért, hogy a kormány kommunikációs hálózatának sifírozó szolgálata is azt higgye, hogy Pereszepkin még mindig Moszkvában tartózkodik, és nem utazott el sehova.

Hallgassuk meg inkább, hogy mit mond maga I. T. Pereszepkin:

„Szó szerint a háború előestéjén bízott meg azzal J. V. Sztálin, hogy utazzak a balti köztársaságokba. Valamilyen oknál fogva összefüggésbe hoztam ezt a felelősségteljes megbízást a közelgő háborús eseményekkel. 1941. június 21-én este a Híradásügyi Népbiztosság néhány vezető munkatársával Vilniusba utaztam. A háború útközben ért bennünket...” (A híradócsapatok a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1972, 17. o.) Június 22-én reggel Pereszepkin Orsa állomáson táviratot kap Moszkvából: „A HELYZETBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁS MIATT NEM TARTJA SZÜKSÉGESNEK A MOSZKVÁBA VALÓ VISSZATÉRÉST? PERESZEPKIN.” (A híradócsapatok..., 32–33. o.)

Pereszepkin olyan vasúti szakaszokon utazik, amelyeket nemcsak hogy teljesen lefoglalt a katonaság, hanem amelyek ráadásul néhány nappal előtte azt a parancsot kapták, hogy álljanak át háborús üzemmódra, és legyenek készen arra, hogy harci feltételek közepette cselekedjenek (Anfilov: A halhatatlan hőstett, 184. o.). Pereszepkin olyan területre utazik, amelyen időközben óriási csapattömegeket vontak össze a határnál, és ezek azt a parancsot kapták, hogy „csak az életben maradáshoz és harchoz szükséges dolgokat” vigyék magukkal (uo.). Pereszepkin egy olyan katonai körzet területére megy, ahol már létezik egy front, amelynek törzskara szigorúan titkos adatokat – amelyek elküldése szigorúan tilos a háború elkezdése előtt – küldött több ezer végrehajtónak. Pereszepkin olyan területre utazik, ahol időközben már létrehoztak egy kormányzati parancsnoki központot. Pereszepkin Sztálin személyes parancsára van úton, és tudja, hogy „ez az út összefüggésben áll a közelgő háborús eseményekkel”.

Hitler azonban támadást indított, így Pereszepkin elhagyja titkos vasúti kocsiját, az első, útjába eső teherautón visszamegy Moszkvába.

Ebből levonható az a következtetés, hogy a híradásügyi népbiztos, Pereszepkin elvtárs, ha Hitler nem támadott volna, akkor a vilniusi titkos parancsnoki központba ment volna, és a „közelgő háborús eseményeknek” megfelelően cselekedett volna, azaz koordinálta volna a katonai híradóhálózatot, a kormányzati hálózatot és az állami híradóhálózatot a háborús helyzetnek megfelelően. Hitler azonban támadott, és utazását azonnal meg kellett szakítania.

Jóllehet Sztálin küldte Pereszepkint a háborúba, Hitler támadása azonban mind Sztálint, mind Pereszepkint teljesen váratlanul érte. Hitler támadása olyan komoly „helyzetbeli változást” jelent, amely miatt a szovjet kormány sok rendkívüli fontosságú intézkedését érvényen kívül kell helyez-

ni, és helyette improvizálni kell, beleértve a népbiztosok Moszkvába való visszatérését az első, kéznél lévő teherautón.

A SZOVJET KORMÁNY TAGJAI MÁR ELINDUTAK A NÉMETORSZÁG ELLENI HÁBORÚBA, EGY OLYAN HÁBORÚBA, AMELYBEN NEM SZÁMÍTOTTAK NÉMET TÁMADÁSRA.

4.

Ugyanerre az éjszakára és ugyanerre a Moszkva–Minszk közötti vasúti szakaszra tervezték a Védelmi Népbiztosság, az NKVD, az Állami Ellenőrzési Népbiztosság vezető munkatársainak, valamint a Szovjetunió fontosabb kormány szerveinek az ország nyugati határára történő áthelyezését. Az utazás célja a háború volt. A titkos elutazásra felkészült a belügyi népbiztos és az Állambiztonsági Szolgálat főparancsnoka, L. P. Berija, valamint az állami ellenőrzési népbiztos és központi bizottsági tag, L. Sz. Mehliusz hadseregtábornok, Sz. K. Tyimosenko, a Szovjetunió marsallja, belügyi népbiztos és még több vezető személyiség Sztálin impériumában. Nem kizárható az sem, hogy maga Sztálin is előkészületeket tett egy ilyen titkos, nyugati irányba tartó utazásra.

Mindegyik állami funkcionáriust a háborúban leginkább érintett, kiemelt fontosságú népbiztosság legmagasabb rangú képviselőiből összeállított vegyes csapat kísérte. 1941. június 21-én reggelre lezárult ezeknek az operatív csapatoknak a felállása. Mindegyik bevetésre kész operatív csapat már csak a vezetőjére várt – akik ebben az időben a Kremlben a Politikai Bizottság utolsó ülésén vettek részt –, hogy azután azonnal a háborúba kísérje őket. Ezeknek az operatív csapatoknak az összes résztvevője június 21-én reggel már tudja, hogy háborúba mennek. Igen, sőt már azt is tudják, hogy Minszk a szolgálati hely (ami valóban így van), nem Vilnius, amely Minszktől már csak egy köpésre van. Ezeknek az operatív csapatoknak mindegyik munkatársa tudja, hogy a Szovjetunió már háborúban áll Németországgal, jóllehet hivatalosan még nem hirdették ki a háborút, és a harci cselekmények még nem kezdődtek el. Éppen azért szállítják titokban nyugatra ezeket a csapatokat, hogy elkezdődhessenek ezek a harci cselekmények!

Egyvalami mégis meglepő: senki sem sejtí – beleértve ezeket a csapatoknak a vezetőit is, akik éppen a Kremlben üléseznek – a küszöbönálló német inváziót. Sőt, még akkor sem hajlandók hinni benne a legmagasabb rangú szovjet vezetők, amikor este szökőárként elkezdenek befutni az erre

utaló információk. A Kremlből, a Védelmi Népbiztosságból, a vezérkarból csak úgy záporoznak a határ irányába a megfelelő utasítások és fenyegető telefonok, hogy semmiféle provokációnak ne üljenek fel a határnál.

Kénytelenek vagyunk feltenni a kérdést: ha a szovjet vezetők nem hittek egy német invázió lehetőségében, akkor ugyan milyen háborúba készültek? Erre csak egy válasz marad: egy olyan háborúba voltak úton, amelynek nem német invázióval kellett elkezdődnie.

Az állami funkcionáriusok kísérő csapatai gyötrelmes várakozással töltötték ezeket az órákat, és végül június 22-én reggel 6 órakor közölték velük, hogy törölték a nyugati határhoz történő utazást, mert Hitler elkezdte a háborút.

Ha a szovjet állami funkcionáriusok azért készültek volna fel a nyugati határnál titokban kiépített harcálláspontokhoz való utazásra, hogy feltartóztassák a német inváziót, akkor arra a jelzésre, hogy elkezdődött egy ilyen invázió, nyugatra kellett volna sietniük, ők azonban lemondják az utat. Hajlandók lettek volna a határhoz menni, hogy átvegyék a háborúban a vezető szerepet, de nem voltak hajlandók egy olyan háborúba menni, amely nem szovjet, hanem német rendezés szerint játszódik le. Hitler megfosztotta őket ettől az élvezettől.

Idézek egy egészen mindennapi szabványos beszámolót. Tanúm D. I. Ortenberg, aki 1941. június 21-én az Állami Ellenőrzési Népbiztosság Szervezési és Instruktori Osztályának egyik vezetője volt. Munkakörét ő maga úgy körvonalazza, mint ami „katonai kifejezéssel élve a törzsparancsnoknak felel meg.”

D. I. Ortenberg vezérőrnagyé a szó:

„Időnként megkérdeznek:

– Mikor kezdődött számodra a háború?

– Június 21-én.

– ?!

– Igen, így volt.

[...] Reggel a Védelmi Népbiztosságra rendelték, ahol azt mondták, hogy Sz. K. Tyimosenko marsall vezetésével a népbiztosság munkatársainak egy csoportja Minszkbe fog utazni. Közölték velem, hogy én is közéjük fogok tartozni. Azt javasolták, menjek haza, vegyek fel egyenruhát és menjek vissza a népbiztosságra [...] A Védelmi Népbiztosságon a bejelentkezésre kijelölt helység tömve volt egyenruhás emberekkel. Mind egyiküknél akták és térképek voltak, és láthatóan izgatottak voltak. Sut-

togva beszélgettek egymással. Tyimosenko a Kremlbe ment [...] Június 22-én reggel 5 óra körül jött vissza a népbiztos a Kremlből. Magához hívott:

– A németek elkezdtek a háborút. Nem kerül sor minszki utazásunkra.” (D. Ortenberg, 1941. június–december. Moszkva, 1984, 5–6. o.)

Nem lehet tudni, honnan származik az a legenda, hogy Hitler 1941. június 22-én elkezdte keleten a háborút, és majdhogynem erőszakkal rángatta bele ebbe a háborúba a Szovjetuniót. Hallgassunk inkább azokra a személyekre, akik ezekben a napokban, órákban és percekben a legmagasabb szovjet vezetők közvetlen környezetében voltak, és akkor minden egészen másképp néz ki: 1941. június 22-én Hitler meghíúsította a szovjet háborús tervet, mivel a saját háborúját egy olyan területre helyezte át, ahol már 1939. augusztus 11-én megszületett egy másik háborús terv. Hitler nem engedte meg a szovjet vezetésnek, hogy úgy vezesse háborúját, ahogyan azt eltervezte, improvizálásra kényszerítette őket, és arra, hogy olyat tegyenek, amire nem voltak felkészülve: saját területüket kellett védeniük.

Nem én gondoltam ki mindezt.

Ezt mondják a szovjet tábornokok.

VOLT SZTÁLINNAK HÁBORÚS TERVE?

Mivel Sztálin nem ismertette és nem fejtette ki a terveit, ezért sokan úgy gondolták, hogy nem is rendelkezik ilyenekkel – ez a fecsegő értelmiségiek egyik tipikus hibája.

Robert Conquest

(A nagy terror. Elsőként Kirov elvtárs halt meg... Bp., 1989, AB Független)

1.

„A stratégiai védekezés a harci cselekmények kényszerű formája volt és nem volt előre betervezve” – ezt mondják a szovjet katonai kézikönyvek (vö. V. A. Anfilov: A villámháború kudarca, 590. o.). Tankönyvek nélkül is tudjuk azonban, hogy a Vörös Hadsereg elhárítási akciói 1941 nyarán teljes egészében improvizatívák voltak. A háború előtt a Vörös Hadsereg nem készült fel védekezésre, védelmi feladatok végrehajtásával kapcsolatban nem végeztek csapatgyakorlatokat. A szovjet szolgálati előírásokban szó sem esik stratégiai méretű védekezésről. A Vörös Hadseregnek nemcsak védekezéssel kapcsolatos tervei nem voltak, hanem még teljesen elméleti síkon sem voltak kidolgozva egy elhárító hadművelet végrehajtásának a problémái. Sőt, továbbmegyek, védekezésre sem a szovjet népet, sem hadseregét nem készítették fel morálisan. A népet és a hadsereget a védelmi feladatok ellátására támadási módszerek szellemében készítették elő: „Éppen a védekezés érdeke kívánja meg azt, hogy a Szovjetunió az ellenség területén végezzen széles körű támadó hadműveleteket, és ez a legkevésbé sem mond ellent egy védekező háború jellegének.” (Pravda, 1939. augusztus 19.)

Milyen mélységben képzeltek el a kommunisták „védekezési hadműveleteiket” az ellenség területére behatolva folytatni? Elsőre nem túlságosan nagy mélységben: „ennek a frontnak a határait egyelőre a régi világ szárazföldi határai határozzák meg” (M. V. Frunze *A Kommunista* című újság 1921. november 7-i számában). Az európai kontinens – az csak a közelebbi feladat, a további már meg van tervezve.

A német invázió első óráitól kezdve a Vörös Hadsereg szakadatlanul azzal próbálkozik, hogy támadásba menjen át. A mai tankönyvekben ezeket az akciókat ellencsapásnak és ellentámadásnak nevezik. De ez is csak improvizáció. A háború előtt egyetlen csapatgyakorlatnál sem foglalkoztak az ellencsapás problémájával, sőt, ami még rosszabb, még elméletileg sem kezelték: „az ellentámadás kérdése [...] a Nagy Honvédő Háború előtt nem merült fel” (A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának a története. 1. kötet, 441. o.).

A szovjet törzskarok eszerint sem a védekezés, sem az ellentámadás számára nem dolgoztak ki a háború előtt terveket. Talán semmit sem csináltak? Ó, nem, ismeretes, hogy nagyon is intenzíven dolgoztak. Háborús terveket dolgoztak ki. A. M. Vasziljevskij, a Szovjetunió marsallja a tanú arra, hogy a háború előtti utolsó évben a vezérkar tisztjei és tábornokai, a katonai körzetek és a flották törzskarai napi 15-17 órát dolgoztak szabadnap és szabadság nélkül. Erről számolnak be Bagramjan és Szokolovszkij marsallok, Sztyemenko, Kuraszov és Malandin hadseregtábornokok és még sokan mások. Vannak azzal kapcsolatos beszámolók, hogy Aniszov tábornok napi 20 órát dolgozott, és ugyanezt meséli Szmorogyinov tábornokról is.

1941 februárjában G. K. Zsukov vezérkari főnök lett. Ettől az időponttól kezdve gyakorlatilag a vezérkar háborús körülményekre rendezkedett be.

Zsukov maga rendkívül koncentráltan dolgozott, és senkinek nem engedélyezett pihenőt. 1939 nyarán Zsukov, aki akkor még hadosztályparancsnoki rangban volt, a Halhin-Golnál tűnt fel. Személyesen győzött meg mindenről, gyorsan terveket készített, és azután intenzíven gondoskodott ezek kivitelezéséről. Ha bármelyik alárendelt csak a legkisebb hanyagságot elkövette a munkájában, az azonnali kivégzéssel járt. Néhány nap alatt Zsukov 17 tisztet állított haditörvényszék elé azzal a követeléssel, hogy halálos ítéletet szabjanak ki rájuk. A haditörvényszék haladéktalanul meghozta ezeket az ítéleteket. A 17 halálraítélte közül csak egy menekült meg egy magas rangú parancsnok közbenjárása következtében, az összes többi agyonlőtték. 1941 februárjában Zsukov olyan óriási hatalommal rendelkezett, amely többszörösen túlszárnyalta összes eddigi lehetőségét, és már senki nem volt, akit haragjától bárki is megmenthetett volna. A vezérkar veteránjai úgy emlékeznek Zsukov vezetésére, mint a lehető legszörnyűbb időszakra, amely még a nagy tisztogatásnál

is borzalmasabb volt. Ebben az időszakban mind a vezérkar, mind a többi törzskar embertelen megfeszítéssel dolgozott.

Hogy történhetett akkor, hogy a Vörös Hadsereget a háború kitörése mindenféle tervek nélkül érte? És még valami, ami szintén felfoghatatlan: ha már tervek nélkül lépett be a Vörös Hadsereg a háborúba, akkor nem kellett volna Sztálinnak, amikor tudomást szerzett róla, Zsukovot és mindenki mást, aki részt vett a tervek kidolgozásában, agyonlővetni? Ez azonban nem történt meg. Épp ellenkezőleg: Vaszilevskij, Szokolovszkij, Vatutyin, Malandin, Bagramjan, Sztyemenko, Kuraszov, akik részt vettek a szovjet tervek kidolgozásában, és akik a háború kezdetén vezérőrnagyok vagy csak ezredek voltak, a háborút marsalli rangban, de legalábbis négy tábornoki csillaggal fejezték be. A háborúban mindannyian mesteri stratégiáknak bizonyultak. Mindannyian lelkiismeretesek, sőt pedáns vezérkari tiszték voltak, akik terv nélkül nem tudták elképzelni az életet. Akkor hogy fajulhattak odáig a dolgok, hogy a Vörös Hadseregnek a háború első hónapjaiban improvizálni kellett? Hogy történhetett meg, hogy Sztálin Zsukovot és tervezőit nemcsak hogy nem lövette agyon, hanem még csak szemrehányást sem tett nekik egyetlen alkalommal sem?

Arra a kérdésre, hogy vajon háború esetére rendelkezett-e a szovjet vezetés tervekkel, Zsukov egyértelműen igennel válaszolt. Voltak ilyen tervek. Akkor fel kell feltenni a kérdést: hogy ha voltak tervek, akkor miért is cselekedett spontán és céltalan tömeg módjára a Vörös Hadsereg? Zsukov adós maradt a válasszal. De a válasz magától adódik: ha a szovjet törzskarok rendkívül intenzíven foglalkoztak a háborús tervek kidolgozásával, ezek azonban nem védekezési vagy ellencsapási tervek voltak, akkor milyen tervek lehettek? Teljes mértékben támadási tervek.

Sztálin nagyon egyszerű okból nem lövette agyon sem Zsukovot, sem a többi stratégát: sohasem kaptak olyan feladatot, hogy *védekezésre* dolgozzanak ki terveket. Mit vethetett volna a szemükre? Sztálin Zsukovnak, Vasziljevskijnek és a többi vezető stratégának olyan feladatot adott, hogy egészen más jellegű terveket dolgozzanak ki. Ezek nagyon jó tervek lehetnek, de egy védekező háború első pillanatától kezdve ugyanolyan haszontalanok, mint az autópályára tervezett harckocsik és a légi-deszant hadtestek.

Kibújik a szög a zsákból. Az igazság mégis napvilágra kerül.

Jóllehet a szovjet vezetés intézkedéseket hozott arra nézve, hogy minden, a háború előtti időszakban keletkezett, a háborúval kapcsolatos szovjet tervet meg kell semmisíteni. Ezeket a terveket azonban az összes front, a flották, hadseregek tucatjai, több mint száz hadtest, a haditengerészet minden hajója, hadosztályok százai, valamint ezredek és zászlóaljok ezrei is megkapták. Valami csak megmaradt.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának erre vonatkozó vizsgálatai megmutatták, hogy a szovjet Fekete-tengeri Flotta a háború előtt azt a harci parancsot kapta, hogy „végezzenek aktív harctevékenységet az ellenséges hadi- és teherszállító hajók ellen a Boszporusz térségében és az ellenség haditengerészeti bázisainak kijáratainál, valamint támogatásuk a Fekete-tenger partvidékének teljes hosszúságában a szárazföldi csapatok tevékenységét” (A. V. Baszov: A haditengerészet a Nagy Honvédő Háborúban. 117. o.).

Sz. Gorskov flottaadmirális beszámol arról, hogy nemcsak a Fekete-tengeri Flotta, hanem a Balti(-tengeri) és az Északi (jeges-tengeri) Flotta is védelmi feladatokat kapott, de ezeknek a kivitelezését világosan támadási módszerekkel tervezték. Gorskov admirális nem maga gondolta ki ezt. Már a háború előtt is ebből indultak ki. A szovjet vezetés titkos tanácskozásain is így beszéltek, és a *Pravdában* is nyilvánosságot kapott: „A védelmi háború egyáltalán nem azt jelenti, hogy saját országunk határainál meg kell állni. A védekezés legjobb formája a folyamatos előrenyomulásban történő támadás, az ellenség teljes megsemmisítése a saját területén.” (1939. augusztus 14.) A szovjet flották tevékenysége a háború első másodpercétől, órájától, napjától kezdve elég világosan megmutatja, hogy voltak tervek, de ezek nem védelmi tervek voltak. 1941. június 22-én a Fekete-tengeri Flotta tengeralattjárói haladéktalanul kifutottak Románia, Bulgária és Törökország tengerpartja irányába. Még ugyanezen a napon a keleti-tengeri flotta tengeralattjárói a német partok felé indulnak azzal a harcászati feladattal, hogy „a tengeralatti korlátlan háborús helyzet jogával élve az ellenség összes hajóját el kell süllyeszteni” (A Balti-tengeri Flotta parancsnokának 1941. június 22-i parancsa). A parancs nem tesz kivételt a Vörös kereszt zászlója alatt hajózó kórházi hajók tekintetében sem!

Június 22-én a Fekete-tengeri Flotta repülőgépei aktív harci bevetésre repültek, és a Duna hadiflottillát támogatták azzal a céllal, hogy megnyis-

sák számára a Dunán felfelé vezető utat. Június 25-én és 26-án Konstanca román kikötő területén megjelentek a Fekete-tengeri Flotta csatahajói, és erőteljes tüzérségi tüzet nyitottak azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy fedezzenek egy tengerről történő partraszállási hadműveletet. Ezzel egyidejűleg a Duna hadiflottilla partraszállási hadműveleteket végzett a Duna-deltában.

Június 22-én a finn területen fekvő Hanko szovjet haditengerészeti támaszpont helyőrsége nem teljes védekezésre rendezkedett be, hanem elkezdte egy intenzív deszant hadművelet kivitelezését, és napokon belül 19 finn szigetet foglalt el. Június 25-én, figyelmen kívül hagyva a háború első pillanataiban és óráiban elszenvedett óriási szovjet légierő-vesztéseket, a keleti-tengeri flotta és az északi Jeges-tengeren hadműveleteket végző flotta 487 gépe váratlan bevetést intézett finn repülőterek ellen. A szörnyűséges veszteségek dacára a szovjet pilóták rendkívül merészek és agresszívek voltak. Június 22-én az 1. repülőhadtest összevont támadást intézett königsbergi (Kalinyingrád) katonai objektumok ellen. Ez nem improvizáció volt. Június 22-én reggel 6 óra 44 perckor a szovjet légierő azt a feladatot kapta, hogy tervszerűen járjon el, és a parancsot néhány napon keresztül megpróbálták végrehajtani. 1941. június 26-án a 4. repülőhadosztály elkezdte Romániában Ploiești olajmezőit bombázni. A bombázás e néhány napja alatt Románia kőolaj-kitermelése majdnem a felével csökkent. Még egy ilyen helyzetben is, amikor gyakorlatilag szinte az egész szovjet légierő a repülőterein kényszerült vesztegelni, még akkor is elegendő erővel rendelkezett ahhoz, hogy ilyen jelentős károkat okozzon a román kőolajtermelésben. Minden más helyzetben még sokkal veszélyesebb lett volna a szovjet légi haderő, és a kőolajmezők elleni bevetéseikkel az egész német katonai, ipari és szállítókapacitást megbéníthatta volna. Hitler nagyon is jól megértette ennek a veszélyét, és egyetlen lehetséges védekezésnek a Szovjetunió elleni inváziót tartotta. Már ez sem tudta azonban megmenteni.

A Vörös Hadseregnek a német invázióra adott reakciói nem egy olyan sündisznónak a reakciói, amelyik a tüskéit mutatja, hanem egy krokodilé, amelyet erős és váratlan ütés ért. Ez a szovjet krokodil vért veszítve is megpróbál támadni. A krokodil tud, óvatosan az ellenséghez lopakodva, hirtelen támadásba lendülni. Nos, miközben lopakodik a zsákmányá-

hoz, őt magát is óriási ütés éri. Ez sem tudja azonban feltartóztatni, nem ismer más módszert a támadáson kívül, ezért nem is változtat az eredeti szándékán, és támad.

1941. június 22-én a 6. hadsereg 6. lövészhadtestének 41. lövészadosztálya anélkül, hogy felső parancsra várna, Rava-Ruszkaja térségében átlépi az államhatárt. 1941. június 22-én reggel az Északnyugati Front parancsnoka, F. I. Kuznyecov vezérezredes, anélkül, hogy Moszkva utasítására várna, kiadja csapatainak a parancsot a kelet-poroszországi Tilsit irányába történő előnyomulásra. Az Északnyugati Front törzskara, a hadseregeket irányító parancsnokok és törzskarai számára nem jelent meglepetést ez a döntés: a Tilsit irányába történő előrenyomulást néhány nappal ezt megelőzően a törzskari gyakorlatok során gyakorolták térképen demonstrálva, és „a parancsnokok és törzskarai számára már jól ismert volt” (Harc a szovjet Baltikumért. Tallinn 1980, 1. kötet, 67. o.). Az Északnyugati Front parancsnokának a cselekedete nem improvizáció. Kuznyecov vezérezredes a háború előtti tervet egyszerűen átültette a gyakorlatba. Ugyanennek a napnak az estjén azt parancsolja neki a főparancsnokság, anélkül, hogy tudnának Kuznyecov tábornok döntéséről, amit már elkezdett: nyomuljon előre Tilsit irányába Kelet-Poroszországban. A szomszédos Nyugati Frontnak azt a feladatot adja a főparancsnokság, hogy erőteljes összpontosított előrenyomulást kezdjen Suwalki lengyel város irányába. A Nyugati Front parancsnoka, hadseregtábornok, D. G. Pavlov számára sem meglepetés ez a parancs. Ismeri frontjának a feladatait, és már rég a moszkvai direktíva megérkezése előtt kiadta a parancsot a Suwalki elleni támadásra. Az, hogy ez a támadás olyan helyzetben történik, amelynél a német Lufwaffét nem kapcsolják ki egy meglepetésre épülő támadással, hanem éppen ellenkezőleg, a szovjet Nyugati Front a háború első óráiban már 738 repülőgépet veszített – egyáltalán nem tartozik a lehető legjobb megoldások közé.

A Nyugati Front parancsnoka és törzskara, a hadseregek parancsnokai és törzskarok parancsnokai a háború előtt már régen tudták, hogy közelebbi feladatuk egy erős német alakzatnak Suwalki lengyel város térségében történő bekerítése lesz. Már jóval a háború előtt tervbe vették a Suwalki irányába történő előrenyomulást, és minden szovjet parancsnok számára definiálták a harci feladatot. Az igaz, hogy parancsnokoknak nem volt joguk ismerni a feladat taktikai színvonalát, de a magasabb rangú törzsekben ezek a feladatok pontosan meg voltak fogalmazva és hatá-

rozva, és ezek szigorú titoktartási kötelezettség mellett minden vezérkar széfjében lepecsételten megtalálhatók voltak, egészen le a zászlóaljig. Így például a 27. lövészadosztály felderítő zászlóalja, amely Augustów térségében állt a határnál, felkészült, hogy Suwalki irányában harcászati felderítést folytasson (A Szovjetunió Védelmi Minisztériumának Archívuma, Fonds 181, leltári jegyzék 1631, akta 1, 128 lap.). A feladat úgy szólt a felderítő század számára, hogy az egész 27. hadosztálynak Augustów térségéből kiindulva folyamatos, jó ütemű támadó hadműveleteket kell végeznie Suwalki irányába. A publikált forrásokból még több információt is megtudhatunk, mint az archívumokból. A háború előtt Augustów térségében erős szovjet haderőt koncentráltak. Ez az a hely, ahol a szovjet határőrcsapatok saját határoldalukon átvágták a szögesdrótokat. Ez az a nevezetes hely, ahol a 3. hadsereg parancsnoka, V. I. Kuznyecov altábornagy, valamint az utászcsapatok altábornagya, a főparancsnokság képviselője, D. M. Karbisev órák hosszat figyelték a határőrségből a német területet. Ez az a hely, ahol Karbisev tábornok előretörő osztagai felkészültek az ellenség pusztán taktikai megfontolásból elkészített beton véderőműveinek a körbezárására és semlegesítésére. Szovjet területen végső soron nem lehetnek vasbetonból készült ellenséges védőművek!

Jóval a háború előtt az Augustów térségében hihetetlen szovjet haderő csoportosult. Az Augustów-csatorna itt közvetlenül a határral párhuzamosan húzódik, szovjet területen. Ha védekezésre álltak volna be, akkor a csapatoknak a csatorna mögött kellene lenniük, hogy a csatornát páncélozott csapatok elleni árokrendszerként használják. A szovjet csapatok azonban átkeltek a csatornán, és most annak nyugati partján vannak, a határ és a csatorna közötti keskeny hídfőnél, ahonnan a szögesdrótakadályokat már eltávolították. Június 22-én a reggeli szürkületben több ezer szovjet katona esett itt áldozatul a váratlan, megsemmisítő német tűzcsepásnak. A csapatoknak nem volt hova visszavonulnia – mögöttük volt a csatorna.

Talán itt orosz ostobaságról van szó? Nem. A német csapatokat a másik oldalon, óriási tömegben ugyancsak közvetlenül a határnál vonták össze, és ők is lebontották a szögesdrótakadályokat. Ha a Vörös Hadsereg egy nappal előbb támadott volna, akkor a másik oldalon sem lettek volna kisebbek a veszteségek. A csapatoknak közvetlenül a határnál történő összevonása rendkívül veszélyes, ha az ellenség váratlanul előrenyomul, ugyanakkor rendkívül kedvező, ha ő maga akar a váratlan-

ság előnyére épített támadást vezetni. Mint már tudjuk, mindkét hadsereg éppen ezt akarta.

A szovjet tábornokok soha nem titkolták, hogy a számukra kiszabott feladatok kifejezetten támadó jellegűek voltak. K. Galickij hadseregtábornok, amint a szovjet csapatoknak Augustów térségében való összpontosítása szóba jön, hangsúlyozza, hogy a szovjet vezetés nem hitt egy német támadás lehetőségében, és a szovjet csapatok támadó hadműveletek végrehajtására készültek.

Ha már a Kelet-Poroszország és Lengyelország ellen irányított frontok támadásra készültek, akkor a Románia, Bulgária, Magyarország és Csehszlovákia ellen összevont frontoknak azután végképp a támadás volt a céljuk. Ez nem az én feltételezésem. A szovjet tábornokok ugyanezt mondják.

A. I. Mihajlov vezérőrnagy nyíltan bevallja, hogy a Déli és Délnyugati Frontokat a szovjet vezetés nem védekezésre és nem ellentámadásra szánta. „A stratégiai célokat ezeknek a frontoknak a csapatainak a határozott támadásba való átlendülésével kellett elérni.” (*Hadtörténeti Folyóirat*, 1986, 5. szám, 49. o.)

Függetlenül attól, hogy hiszünk-e a szovjet publikációknak vagy sem, a Vörös Hadseregnek a háború első napjaiban mutatott viselkedése mindenestre nagyon világosan árulkodik a szovjet szándékokról. A Déli és Délnyugati Frontnak a Románia, Bulgária, Magyarország és Csehszlovákia elleni hadműveleteit Zsukov koordinálta. 1941. június 30-ig Zsukov ragaszkodott a támadás tervéhez, és a frontok parancsnokaitól csak támadást követelt. Legelőször júliusban jutott arra a következtetésre kollégáival együtt, hogy a majdnem halálos sebet kapott krokodil számára mégsem a támadás a helyes módszer.

Igazságot kell szolgáltatni a szovjet krokodilnak, és el kell ismerni, hogy volt ereje visszavonulni, és az ellenségtől elszervezett ütések fáradhatatlan elhárítása közben meggyógyítani a sebeit, új erőt gyűjteni, és egészen Berlinig eljutni. Vajon milyen messze mászott volna a szovjet krokodil, ha június 22-én nem érte volna egy súlyos ütés, és nem veszített volna el több száz repülőgépet, több ezer harckocsit, ha nem a német csapatok, hanem a Vörös Hadsereg mérte volna az első csapást? Volt a német csapatok számára elegendő hely a visszavonuláshoz? Rendelkeztek talán kimeríthetetlen élőerő-tartalékkal, és volt idejük arra, hogy a szovjet oldalról történő váratlan csapás után ismét feltöltsék hadseregeiket? Volt egyáltalán a német tábornokoknak védekezési harcokra vonatkozó terve?

A HÁBORÚ, AMELYRE NEM KERÜLT SOR

Az orosz főparancsnokság a világ minden más hadseregének főparancsnokságánál jobban érti a dolgát.

F. W. von Mellenthin tábornok
(*Páncélos csaták*. London, 1979, 353. o.)

1.

Hitler elkerülhetetlennek tartotta a szovjet inváziót, de nem számolt vele a legközelebbi hetekben. A német csapatok másodlagos hadműveletekkel voltak elfoglalva, és a Barbarossa-hadművelet megkezdését halasztották. Ez végül 1941. június 22-én indult el. Hitler nyilvánvalóan nem volt tudában annak, hogy mennyire kegyes volt hozzá a szerencse. Ha a Barbarossa-hadműveletet megint elhalasztották volna, például június 22-ről július 22-re, akkor nem 1945-ben kellett volna elkövetnie az öngyilkosságot, hanem már sokkal korábban.

Több utalás van arra, hogy a szovjet „Zivatar” hadműveletet 1941. július 6-ra tervezték. Szovjet marsallok, tábornokok és admirálisok memoárjai, archívumokban lévő dokumentumok, valamint a több ezer szovjet katonai szállítógépre vonatkozó adatok matematikai elemzése arra utal, hogy július 10-e volt kijelölve annak a napnak, amikor lezárul a Vörös Hadsereg Második Stratégiai Lépcsőnek a nyugati határ közelébe történő felvonulása. A szovjet stratégiai elmélet a folyamatos támadásba való átmenetet nem a csapatok összpontosításának lezárása utáni időszakra tervezte, hanem annak a befejezése előttre. Ebben az esetben a Második Stratégiai Lépcső egy részét már az ellenséges területen vagonírozgatták volna ki, és harcba lehetett volna azt vezetni.

Zsukov (és Sztálin is) előszeretettel időzítette a váratlanság előnyére építő támadásait vasárnap reggelre.

1941. július 6-a volt a szovjet csapatok teljes körű összpontosítása előtti utolsó vasárnap.

Sz. P. Ivanov hadseregtábornok, mint már említettem, közvetlenül utal erre az időpontra: a német csapatoknak sikerült „szó szerint két héttel meg-

előzni bennünket” – ha ez nem így történt volna, a történelem más irányt vett volna. A Vörös Hadsereg sokkal hamarabb elérte volna Berlint mint célt, és utána még tovább Nyugat-Európában más célokat is.

Négy évvel később Sztálin mégis eljutott Berlinbe. És szinte senki nem gondol arra, hogy az Európa és az egész világ felszabadítására vonatkozó jelszót legelőször egyáltalán nem 1945-ben, hanem már 1939 végén kiadták. Amikor a Szovjetunióban befejeződött a nagy tisztogatás, Sztálin átírta a kommunizmus egész történetét, és új célokat tűzött ki számára. Ez A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam című könyvben volt lefektetve.

A könyv minden szovjet kommunista és a világ összes kommunista-ja számára a könyvek könyve lett. Azzal a fejezettel fejeződik be, amely a Szovjetunió kapitalisták általi bekerítéséről szól. Sztálin megnevezi a nagy célt, ami nem más, mint hogy a kapitalista bekerítést szocialistával kell felcserélni. A kapitalista bekerítés elleni harcot addig kell folytatni, amíg a világ legutolsó országa is a Szovjet Szocialista Köztársaságok Uniójának a tagja nem lesz. A Vörös Hadseregben így a politikai iskolák fő témája „a Szovjetunió a kapitalista világ bekerítésében”. Propagandisták, komisszárok, politikai funkcionáriusok és parancsnokok a Vörös Hadsereg minden harcosát beavatják a problémának ebbe az egyszerű és logikus sztálini megoldásába. És a Vörös Hadsereg zászlóaljaiban száll a dal a felszabadító háborúról, amely Sztálin parancsával kezdődik:

Tűzet szórva, szikrázó acélfénnel,
Elindulnak a páncélosok heves hadjáratra,
Sztálin elvtárs harcra hívó szavára,
Az első marsall vezetésével!

Hitler elkövette azt az óvatlanságot, hogy szerződést kötött a Szovjetunióval, hitt Sztálinnak, és utána hátat fordított neki. És akkor, 1940-ben vészjósló harangszóként elhangzott felhívás a nagy felszabadító háborúra, amely a világ összes országát a Szovjetunió belüli köztársaságokká alakítja át. Egy szovjet légierő tábornoka így írja le ezt a hamarosan bekövetkező és kívánt háborút: „Micsoda öröm és micsoda boldogság lesz majd mindazoknak a tekintetében, akik itt a Kreml-palotában az egész világ népeinek testvéri seregébe befogadják az utolsó köztársaságot! Világosan képzelem el magam előtt a bombázókat, melyek megsemmisítik a gyárakat, a vasúti csomópontokat, a hidakat, a raktárakat és az ellenség harci állásait; a vadászbombázókat, amelyek tűzzáporral árasztják el a menet-

oszlopokat, tüzérségi állásokat támadnak; a csapatszállító hajókat, amelyek hadosztályaikat mélyen a felvonult ellenség hátországába teszik le. Szovjetország óriási és rettegett légiflottája a gyalogsággal, a páncélosokkal és a tüzérséggel együtt teljesíteni fogja szent kötelességét, az elnyomott népek mellé áll, és megszabadítja őket hóhéraiktól.” (*Pravda*, 1940. augusztus 18.)

Ő, Georgij Bajdukov – kiváló repülő és kiváló parancsnok. Az első tíz Szovjetunó Hőse egyike. Vezérezredes lesz. Kitűnően harcolt a háborúba. Csakhogy 1940-ben a háborút egészen másképpen képzelte el.

Jellemző, hogy a tábornok, miközben hosszú cikket ír a küszöbönálló háborúról, egyetlen egyszer sem tesz említést a védekező háborúról, mint ahogy egyetlen alkalommal sem gondol a saját országa légtérét védő vadászipulőkre. A tábornok csak a bombázókra, vadászbombázókra, deszant-repülőgépekre gondol, amelyekre a „felszabadító háborúban” van szükség. Ilyen jellegű *Pravda*-idézetekkel egész köteteket lehetne megtölteni. Vanda Vasziljevskaja, lengyel kommunista 1940. augusztus 4-én írja a *Pravdában*, hogy a burzsoá hóhérok már nem sokáig isszák a munkások vérért, a Nyugat rabszolgái már nem sokáig csörgetik láncukat.

A kommunisták egészen nyíltan megjelölték a fő célt: az egész világ, de legeslegelőször Európa felszabadítását. Ennek a tervnek a megvalósításán aktívan dolgoztak: amíg Németország nyugaton harcolt, a Szovjetunió öt új „köztársasággal” bővült, és további „köztársaságok” csatlakozása volt várható. Ezek nem üres szavak voltak. Gigantikus haderőket csoportosítottak össze, hogy váratlanul megtámadják Romániát és Németországot. De a csak Románia elleni csapás is halálos lett volna Németország számára is.

Vége az első könyvnek

OT, 2

HAD

Bjuleteny oppozicii / Az ellenzék bulletinje. 1929 júliusától – 1941 augusztusáig (Trockij haláláig) különböző helyszíneken megjelenő baloldali ellenzék kiadványa, 1–87. szám. Egymás utáni megjelenési helyszínek: Párizs–Berlin–Zürich –Párizs–New York, 1929–1941. Trockij majdnem összes cikkét tartalmazza száműzetése óta, eredeti orosz szövegben.

Vojna i revolvencia / Háború és Forradalom. A Védelmi Népbiztosság folyóirata 1925–1936) *VIZS (Voenno-iztoricseskij zszurnál) / Hadtörténeti folyóirat.* A Védelmi Népbiztosság, illetve a Szovjetunió Védelmi Minisztériumának a folyóirata.

Voennij vesznik / Katonai futár. A Szovjetunió Védelmi Minisztériuma által kiadott katonai tájékoztató lap.

Komszomolszkaja Pravda. A KOMSZOMOL szovjet ifjúsági szervezet lapja.

Ogonjok (Tüzecke). Nagy példányszámban, hetente megjelenő, szórakoztató jellegű újság.

Pravda. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága által kiadott újság.

Krasznaja Zvezda / Vörös Csillag. A Védelmi Népbiztosság, illetve a Védelmi Minisztérium központi lapja.



X 213984

Ki kezdte el a II. világháborút?

Erre a kérdésre különböző válaszokat hall az ember. Egységes vélemény nincs.

Sztálin álláspontja, miszerint a Szovjetunió kivételével mindenki bűnös, nyilvánvalóan hosszú időre beépült a kommunista mitológiába. Hruscsov és Brezsnyev alatt éppúgy, mint Andropov és Csernyenko kormányzása alatt, ezek a vádak újra és újra hangot kaptak.

A magam részéről megkockáztatom azt az állítást, hogy *a szovjet kommunisták* csak azért vádolták a világ összes államát a II. világháború kezdeményezésével, mert így *a saját szégyenteljes háborús uszító szerepüket el akarták tussolni*.

Még mielőtt Németországban a nemzeti szocialisták hatalomra kerültek volna, a szovjet vezetők Hitlernek a „forradalom jégtörője” nem hivatalos elnevezést adták. Ez egy nagyon találó és sokatmondó elnevezés. A kommunisták megértették, hogy Európát csak egy háború tudja feltörni, és a forradalom jégtörője tudja mindezt elérni. Adolf Hitler, anélkül, hogy ennek tudatában lett volna, tetteivel a világkommunizmus útját készítette elő. Villámháborúival szétverte a nyugati demokráciákat, és ezzel egyidejűleg saját haderejét szétszórta és mozgósította Norvégiától Észak-Afrikáig. Sztálin számára ez csak előnyös lehetett.

Fő forrásaim a nyilvánosan is hozzáférhető szovjet publikációk. Fő tanúim: Marx, Engels, Lenin, Trockij, Sztálin és minden a II. világháborúban részt vett szovjet marsall, sok vezető pozícióban lévő tábornok.

A kommunisták elismerik, hogy Európában Hitler keze által robbantották ki a háborút,

és ugyanakkor Hitler ellen meglepetésszerű csapást készítettek elő, azért, hogy az általa szétrombolt Európát elfoglalják.

Forrásaim értéke éppen abban van, hogy az elkövetők saját maguk foglalják szavakba szörnyetteiket.

Viktor Szuvorov

